

KÖZÖS JOGKEZELÉS AZ AUDIOVIZUÁLIS MÉDIÁBAN

GRAD-GYENGE ANIKÓ – SARKADY ILDIKÓ

Közös jogkezelés az audiovizuális médiában

10.

Sorozatszerkesztő:

Koltay András – Nyakas Levente

Grad-Gyenge Anikó – Sarkady Ildikó

Közös jogkezelés az audiovizuális médiában

Médiatudományi Intézet

2014

Minden jog fenntartva.

© Grad-Gyenge Anikó, Sarkady Ildikó 2014

© Faludi Gábor 2014

© Nemzeti Média- és Hírközlési Hatóság Médiatanács Médiatudományi Intézete 2014

Tartalom

Előszó	7
Bevezetés.....	9

I. A közös jogkezelésről általában

1. A közös jogkezelés jelentősége, funkciója a csoportos szerzői/kapcsolódó jogi joggyakorlásban	13
2. A szerzői jogi közös jogkezelés intézményének kialakulása és jogtörténeti előzmények ..	15
2.1. A technikai fejlődés a szerzői jog formálódásának „múzsája”	15
2.2. A közös jogkezelés intézményének kialakulása és sajátos lényege	20
2.3. Történeti kezdetek, szervezeti keretek	20
2.4. Közös jogkezelés Magyarországon.....	23
2.5. A mechanikai jogok hazai közös jogkezelésének kezdetei	25
2.6. A MARS helyébe állami jogkezelés lép	26
2.7. Állami jogkezelés helyett önszerveződés	27
3. A szerzői közös jogkezelés közgazdasági alapjai és versenyjogi megközelítése.....	28
3.1. A szerzői jog és a közös jogkezelés közgazdasági alapjai	28
3.2. Monopóliumtól a monopolisztikus versenyig	30
3.3. A szerzői jog által védett mű mint közjóság	30
3.4. A szerzői mű mint információs jószág	31
3.5. A szerzői művek mint kulturális javak	33
3.6. A közgazdaságtanon belüli sajátos szerzői jogi megközelítések	33
3.7. A szerzői jog gazdaságtana és a „másolás” gazdaságtana	35
3.8. A jog és a gazdaságtan együttes elmélete	37
3.9. A „fair use” doktrína a jog és gazdasági elméletben	38
3.10. A „megkérdőjelezett” szerzői jog.....	39
3.11. Statikus vagy dinamikus hatások a szerzői jogban	41
3.12. A szerzői jog és a szerzői művek kínálata	42
3.13. A fejlődés-gazdaságtani elméleti megközelítés	42
3.14. A közös jogkezelés a tranzakciós költségek tükrében	44
3.15. A tranzakciós költségek gazdaságtanának jelentősége a közös jogkezelésben	46
3.16. Összegzés	47
4. A szerzői jog és a verseny	48
4.1. A szerzői mű gazdasági hasznosulása	50
4.2. A kreatív verseny koncepciója.....	51
4.3. A közös jogkezelés sajátosságai	52
4.4. Alapok a versenyről	54
4.5. A szerzői jogi ágazatok piaca.....	55
4.6. A szerzői jogi értéklánc és a verseny.....	56
4.7. A kétoldalú piac sajátosságai	57
4.8. A verseny funkciói.....	58
4.9. Összegzés	59

II. A közös jogkezelés a nemzetközi és az uniós jogban

1. Bevezető megjegyzések.....	61
2. A nemzetközi jogi rendszer.....	61
2.1. A nemzetközi jogi szabályozás általában	61
2.2. Közös jogkezelés a Berni Unió Egyezményben és más nemzetközi egyezményekben ...	62
2.3. A WIPO aktuális projektjei a közös jogkezeléssel kapcsolatban	64
3. A közös jogkezelésre vonatkozó uniós jogi rezsim fejlődése a közös jogkezelési irányelv-tervezetig	65
3.1. Az Európai Bizottság és az Európai Bíróság egyedi esetekben hozott döntései	65
3.2. A közös jogkezelő szervezetek díjmegállapítási elveinek a közösségi joggal való összeegyeztethetősége	70
3.3. Az Európai Bizottság egyedi mentesítésről szóló határozatai.....	80
3.4. A Bizottság általános dokumentumai	82
3.5. Az Európai Parlament jelentései.....	91

III. Az aktuális jogkezelési paradigma kialakulása

1. Bevezetés	95
2. A kiindulópont: a vagyoni jogok	95
2.1. A médiaszolgáltató alapvető tevékenysége szerzői jogi szempontból: a nyilvánossághoz közvetítés	96
2.2. A nyilvánossághoz közvetítés lehívásra hozzáférhetővé tétellel	108
3. A jogintézmény modelljei a szerzői jogi szabályozásban – a hazai közös jogkezelés rendszerének áttekintése	109
3.1. A hazai szabályozás alapvetése – az 1996-os kormányhatározat	109
3.2. A kormányrendeleti és törvényi szabályozás vázlatos áttekintése.....	113
3.3. A közös jogkezelés fogalma	115
3.4. A jogkezelő szervezet létrehozásának feltételei	117
3.5. A jogkezelő szervezet működésével kapcsolatos rendelkezések	128
3.6. A jogkezelő szervezet díjszabásának elfogadása és a vele kapcsolatos jogviták rendje ...	129
3.7. A jogkezelő szervezet bejegyzésére és törlésére irányuló eljárás	134
3.8. A közös jogkezelő szervezetek működése feletti állami hatósági felügyelet rendje	135
3.9. A kulturális, szociális levonások rendje	136
3.10. A külföldi szervezet által végzett közös jogkezelés lehetősége.....	139

IV. A közös jogkezelés jövője, irányai az európai szabályozás mechanizmusában

1. Bevezető	141
2. Jogosítási modellek az „Option 3” alapján	141
2.1. CELAS.....	142
2.2. Pan-European Digital Licensing (PEDL)	142
3. A CISAC-ügy és az Európai Bíróság döntése	142
4. A készülő közös jogkezelési irányelv, a felmerülő kritikák és értékelésük	146
4.1. Bevezetés	146
4.2. Az irányelvi keret a Tervezet előtt	147
4.3. A közös jogkezelési irányelv-tervezet bemutatása	156

Előszó

A szerzők átfogó munkája egyrészt beleillik a közös jogkezelési tanulmányok ismert sorába, másrészt azokat meghaladja. Foglalkoztak már a tanulmányban felsorolt munkaközösségek is a közös jogkezelés különböző megközelítéseivel, de a most lektorált tanulmányra mégis szükség van. Egyrészt a közös jogkezelésben gyorsan szalad az idő. Az a bírói gyakorlat, vagy uniós *soft law* aktus, ami még friss volt 2008-ban, ma már legyintéssel elintézhető jogtörténet.

A szerzők munkája pedig naprakész. Másrészt egyik korábbi tanulmány sem mélyedt el úgy a szerzői jog és a közös jogkezelés elméleti gazdasági összefüggéseiben, mint a jelen munka. Kétség kívül hiányt pótol. Összefügg, sőt mi több, ölelkezik is a tanulmány a szerzők korábbi, a szerzői jogi és a média jogi szabályozás „csatlakozó felületeit” tárgyaló munkájukkal.

Egyébként „becsapja” a cím az olvasót. Csonka lenne az a közös jogkezelést tárgyaló értekezés, amely megpróbálná kiszakítani a média-engedélyezést a közös jogkezelés többi, hasonlóan fontos tárgykörei közül. Nem is teszik ezt a szerzők. Ott kanyarítják ki az audiovizuális média felhasználásokat a tágabb szemléletben tárgyalt fejezetekből, ahol erre a munka folyamata módot ad. Más részek pedig magasabb absztrakciós szinten tárgyalják a közös jogkezelést.

Az értekezés nem ad megoldást a közös jogkezelés folyamatosan nyitva álló kérdéseire. Ez nem kritika, hanem olyan tényközlés, ami minden hasonló tárgyú írás esetében indokolt. Aki kellő mélységben elemzi a szerzői jogi közös jogkezelést mint *sui generis* gazdasági, és jogi intézményt, az rájön arra, amire a szerzők is: a közös jogkezelés tudományosan nem igazolható, és nem cáfolható. Létező, nem homogén, sokmodelles és ugyanakkor elkerülhetetlen mű-/teljesítmény-értékesítési forma. Értékválasztás alapján utasítható, vagy fogadható el, vagy akár tekinthető univerzális gyógyszernek is. Ahogy ez kitűnik az értekezésből, az üzleti megközelítés egy kipánvázandó, a versenyre potenciálisan ártalmas joggyakorlási, értékesítési modellnek tekinti a közös jogkezelést. Ennek következménye, hogy csak a versenyjog szabályozza. A szolidaritási megközelítés (a kontinentális modell) a közös jogkezelés kultúra közvetítő szerepét helyezi előtérbe ügyelve persze az erőfölényes helyzettel való visszaélés számos jogintézménnyel történő megakadályozására. Ekkor bő szerzői jogi/közigazgatási szabályozás tárgya is a közös jogkezelés.

Érdeme a kötetnek a magyar közös jogkezelés részletes történeti bemutatása. A lektor más olyan munkát nem ismer, amelyből e szép, remélhetőleg meg nem szakadó, vagy rossz irányba nem forduló folyamat megismerhető. E történelem sajátságos vonása, hogy az indokoltan komoly kritikával illethető és illetett államosított jogkezelés korában is számos előremutató vonás fedezhető fel, így pl. az, hogy a világ élvonalával lépést tartott a szerzői jogi szabályozás. A legújabb fejleményekről (jogi monopólium lazítása) kritikus kommentár mélységű elemzést kap az olvasó.

A kötet egyik újdonsága merész vállalkozás. Megkísérlik a szerzők a CISAC-ügy hatását, és a mozgásban levő közös jogkezelési irányelv-javaslatot elemezni. Értelmszerűen pillanatképről lehet csak szó, ahogy azt az írás is jelzi. Mind a CISAC-ügy hatása, mind pedig az uniós, immár nem *soft law* jogi szabályozás tartalma forrásban van.

Az uniós jogalkotó megpróbálja összegyűrni az üzleti és a szolidaritási megközelítést. Az utóbbi a transzparencia/szervezeti, az előbbi a zeneművek többterületi online felhasználásnak engedélyezésében ölt testet azzal, hogy mindkét egységben felfedezhetők a másik szemlélet

hatásai is. A jövő mutatja meg, hogy a szabályozás kiállja-e a gyakorlat próbáját. Annak ellenére, hogy leülepedett anyagról nincs szó, az olvasó olyan pontos képet kap a helyzetről, amelyből kiindulhat, ha a jövőben e kérdéseket kívánja kutatni.

Budapest, 2013. október 31.

Faludi Gábor

Bevezetés

A tanulmány a Nemzeti Média- és Hírközlési Hatóság támogatásával 2012-ben megjelent, *A média-értéklánc szerzői jogi vonatkozásai* című kötetünk folytatásának tekinthető, hiszen az abban szándékkal rövidre hagyott, de az előző kötetbe is szervesen illeszkedő közös jogkezelési témakört járja körül, így adva teljes képet az eredetileg vállalt téma vonatkozásában.

A közös jogkezelésre vonatkozó rész leválasztását terjedelmi okok indokolták. Terjedelmi okok abból a szempontból, hogy a közös jogkezelés a szerzői jogi rendszer egyik legmeghatározóbb szabályozási területe, a közös jogkezelő szervezetek a szerzői joggal érintett iparágak működésében kiemelkedően fontos szereplők, ráadásul az aktuális szerzői jogi diskurzusoknak is meghatározó – ha nem uralkodó – témája a közös jogkezelés jövője.

Az így elkészült tanulmány négy nagy fejezete szervesen kapcsolódik a korábbi kötethez, ezt számos referencia is segíti megjeleníteni, követni. Az I. fejezet rövid bevezetője elméleti kontextusba helyezi a szerzői jogi engedélyezés rendszerét, és elhelyezi benne a közös jogkezelést, utalva arra, hogy az engedélyezési modellek elterjedtsége kulturális, gazdasági, politikai, jogi feltételek eredménye, nehezen tipizálható, sőt egyre diverzebbnek tekinthető. A tanulmány ismerteti a közös jogkezelés intézményének történeti kialakulását, sajátos lényegének formálódását, kitérve a jogkezelés magyarországi alakulására.

A tanulmány I. fejezetében bemutatjuk azt a mintegy két évszázaddal ezelőtt elkezdődött és jelenleg is tartó folyamatot, amelyben a közgazdaságtan a szerzői joggal és intézményrendszerével összefüggő kérdések felé fordult. Ennek keretében törekedtünk az e témakörben megjelent különböző, sok esetben ellentmondásos közgazdasági elméletek és megközelítések átfogó tanulmányok felhasználásával történő ismertetésére, érzékeltetve a két tudományterület kezdetektől ambivalens viszonyát. Itt kell előrebocsátani, hogy a kötet egyik szerzőjének sincs közgazdasági végzettsége, e téren elméleti műveltsége, emiatt a kötet itt szükségszerűen ismeretterjesztésre szorítkozik.

A közgazdasági megközelítések a mai napig kételkedéssel szemlélik a szerzői jogot és intézményi rendszerét. Ez a szkepticizmus odáig megy, hogy egyes közgazdászok magát a szerzői jogot, annak létét és szükségességét is megkérdőjelezik. Mások – és a jelen kötet szerzőinek benyomása szerint ők vannak többségben – felismerik a szerzői jog társadalmi jólétre gyakorolt és alkotásra ösztönző hatását.

A szerzői kizárólagos jogok és a szerzői alkotások gazdasági hasznosulásának gazdasági folyamata közötti érdekütközések feloldására irányuló próbálkozások mindmáig meghatározzák azt az uniós bizottsági és bírósági döntési mechanizmust, amely a szerzői joggal és különösen a közös jogkezelés intézményével kapcsolatos kérdéseket elsősorban közgazdasági alapokon, és versenyjogi szempontból vizsgálja.

A tanulmány kifejti, hogy a piaci és versenyviszonyok mennyiben hatnak a műre mint termékre, illetőleg a gazdaság törvényszerűségei és a gazdasági verseny szabályai hogy érvényesülnek a szerzői alkotások hasznosulása során. Míg a gazdasági verseny szabályozásának célja nem az egyedi védelem biztosítása, hanem elsősorban a közérdek szempontjainak érvényesítése (ami közvetve hat az egyéni jólétre is), addig a szerzői jog mindenekelőtt az alkotó egyént és az egyéni-eredeti alkotást védi, ami végső soron a köz érdeke is. A két jogterület eltérő elsődleges érdeket érvényesíteni kívánó „természete” feloldást igénylő kollíziót teremt.

A tanulmány a piaci verseny jellemzőit elsősorban az audiovizuális média tartalomszolgáltatása témakörében vizsgálja. Az eredeti szerzői alkotások médiatartalmakhoz való felhasználását, szomszédos jogi teljesítményeknek minősülő médiatartalmak előállítását és médiafogyasztókhoz való eljuttatását a sokszereplős, kétoldalú piacon, a média-értékláncban elemzi és megállapítja, hogy a kreatív ágazatok piacán – sajátosságai mellett is – értelmezhető a piaci működés és a gazdasági verseny. A szerzői jog értékláncának egyes elemei között – így különösen a szerzők és más jogosultak, a közös jogkezelők és a felhasználók viszonylatában – eladó-vevő, keresleti-kínálati viszony keletkezik. A versenypiaci funkciók megfelelő működéséhez pedig szükség van állami szerepvállalásra, melynek formáit a tanulmány szintén bemutatja.

A II. fejezet előbb a közös jogkezelés erősen foghíjas nemzetközi jogi hátterét mutatja be, amely csak igen laza keretét adhatja a szűkebb területeken érvényesülő szabályozásoknak. Ez több okból is fakad, amelyeket az írás részletesen tárgyal, alapvetően azonban itt is arra lehet visszavezetni a hiányosságot, hogy a nemzeti, illetve regionális jogkezelési hagyományok olyan mértékben térnek el egymástól, hogy az vagy csak deklarációkat, vagy még azokat sem teszi lehetővé nemzetközi szinten. Ez nem zárja azonban ki a nemzetközi szintű harmonizációt, ami viszont önszabályozás útján történik.

Az uniós jog bemutatása két fejezetben történik: a II. fejezet írja le a jelenleg zajló viták előzményeit, amelyek nem csupán történeti előzmények, mivel az itt értékelt dokumentumok jelentős része olyan következtetéseket tartalmaz, amelyek a jelenlegi vitákban vagy érvként, vagy szabályozási megoldásként jelennek már meg. Ez a fejezet bemutatja a releváns európai bizottsági és bírósági határozatokat. Tág értelemben, nem kizárólag a versenyjogi aspektusokra, hanem a közös jogkezelés valamennyi egyéb aspektusára is kitérünk, amelyek ezekben a dokumentumokban megjelenhetnek. Az esetjog ismertetése különös hangsúlyt fektet az Európai Bíróságnak a díjmegállapításra vonatkozó legújabb gyakorlatára, ami ugyan nem kizárólag közös jogkezelési kérdés, mégis alapvetően meghatározza a rendszer működését. E fejezet tárgyalja azokat az európai bizottsági és parlamenti *soft law*, illetve stratégiai eszközöket, amelyek az irányelvi szabályozás javaslatáig vezettek. E körben a figyelmes olvasó felfedezheti, hogy milyen éles különbség van a Bizottság és a Parlament megközelítése között. Míg az előbbi a verseny elsődlegességét hangsúlyozó, számtalan modell felvetése útján halad előre (megkockáztathatjuk: egy nem teljesen világos cél felé), addig a Parlament a nemzeti értékek, érdekek, a kulturális sokszínűség értőbb képviselésében komplexebb módon igyekszik kezelni a kérdést, vagy legalábbis – hatáskörei szűkösége okán – erre rászorítani az Európai Bizottságot. Ez a fejezet rövid kitekintést tartalmaz azokra a nem kizárólag szerzői jogi stratégiai dokumentumokra is, amelyekben a Bizottság az utóbbi időben szélesebb legitimációt igyekszik adni törekvéseinek.

Mivel a közös jogkezelés területe nemzeti és uniós szinten is forrongó állapotban van, a kötet a magyar jog újabb fejlődését is bemutatja. Itt a történeti kitekintés sajátos módon értelmezendő, mivel nem kizárólag a magyar közös jogkezelési rendszer születésétől követhető végig a fejlődés (ez az I. fejezetben olvasható). A mai – szintén folyamatos mozgásban lévő – rendszer egyes elemeinek fejlődés közben való bemutatása is megtörténik onnantól, ahonnan e rendszer születéséről lehet beszélni: attól az 1996-os kormánydöntéstől, amely felszámolta a korábban államosított jogkezelést, és visszaadta a jogosultak számára az önrendelkezés jogát. E fejezet elemenként tárgyalja a szabályozást és mutatja be annak változásait az EU-s történetek, vagy a piaci mozgások hatására, kitérve a törvényi monopólium felszámolására, és a

de facto monopolhelyzet eszköztárának megteremtésére, a díjszabás-megállapítás eljárásának cizellálására, a felügyeleti rendszer átalakulására és a szociális-kulturális levonások szabályozásának különböző fordulóira. Ez a fejezet – ahol nyilvános források alapján ez egyáltalán lehetséges volt – számot vet azokkal a vélt vagy valós hatásokkal is, amelyek a szabályozást és annak alakulását érték/érhették az utóbbi időszakban.

A kötet utolsó, IV. fejezete két fő témakört érint, visszatérve az uniós jog fejlődésének bemutatására: egyrészt a CISAC-ügyet elemzi, amelyben ugyan ki lehet mondani, hogy a Bizottság érvelése nem járt eredménnyel, ugyanakkor az ügy tárgyalása során beindult folyamatok a jogkezelési rendszer olyan erjedéséhez vezettek, amely mára visszafordíthatatlan változásokat eredményezett. E változások elsősorban a korábbi, egységesebb engedélyezési rendszer feltöredezéséhez vezettek, valamint az európai közös jogkezelés meghatározó tulajdonságának, a szolidaritási elv érvényesülésének elhalványodását hozták. Ilyen módon pedig a Bizottság által 2011-ben benyújtott irányelv-tervezet sem abban az üzleti, politikai környezetben alakul a tárgyalások folyamán, amelyben korábban a Bizottság és a Bíróság első döntései születtek, hanem egy gyorsan változó, sokféle érdeket érvényesíteni kívánó helyzetben. Éppen azért, mert ezek a hatások informális csatornákon keresztül érvényesülnek, a fejezetnek a közös jogkezelési irányelv-tervezetet bemutató része csonka: a szerzőknek nem áll módjában az eredeti tervezeten és a Tanács által elfogadott kompromisszumos javaslaton túlmutató részletességgel vizsgálni a dokumentumokat, ugyanakkor a – talán már küszöbön álló elfogadást követően – további vizsgálatokhoz jó alapot szolgáltathatnak az itt felvetett problémák és várható megoldásaik.

Budapest, 2013. október 31.

Grad-Gyenge Anikó – Sarkady Ildikó

I. A közös jogkezelésről általában

1. A közös jogkezelés jelentősége, funkciója a csoportos szerzői/kapcsolódó jogi joggyakorlásban

A szerző számára biztosított kizárólagos jog az egyik legteljesebb magánjogi jogosultság, amely a kontinentális szerzői jogi rendszerekben többé-kevésbé elválaszthatatlan a szerzői jog személyiségi jogi vonatkozásaitól is. Tartalmazza a felhasználáshoz való hozzájárulás és annak megtagadása lehetőségét is, továbbá a megadott hozzájárulás feltételeinek kialakítása is a szerző döntésén alapul.¹ (A kizárólagos rendelkezési jog egyébként nem a mai értelemben vett szerzői jog születésétől biztosított, de ettől az időszaktól kezdve kapcsolódik az ő személyéhez – egyes országokban átruházhatatlanul, másutt átruházható módon.)²

Nem az internet, de még csak nem is a technológiai fejlődés, hanem egyszerűen a tömeges, a szerző számára személyesen nem kontrollálható mennyiségű felhasználások lehetősége eredményezte azt, hogy ezt a kizárólagos jogát a jogosult praktikusán nem feltétlenül tudja gyakorolni minden egyes esetben. Ahogy azt az alábbi történeti részben magunk is kifejtjük, a zeneművek élő nyilvános előadása váltotta ki először azt az igényt, hogy a jogosultak ne saját maguk engedélyezzék a műveik felhasználását.³ Ha egy jogosultnak sok felhasználást kell tömegesen, és egy időben engedélyeznie, az egyszerűen lehetetlen, és ha helyette, az ő nevében ezt bárki meg tudja tenni, az számára több alkotással tölthető időt biztosít.

Annak, hogy egy jogosult ne maga gyakorolja a jogait, hanem a felhasználó valamilyen közvetítő segítségével szerezhessen engedélyt a jogszerű felhasználáshoz, számos módja létezik, ami erősen függ az adott ország kulturális gazdaságának fejlettségétől, a jogi szabályozás által biztosított lehetőségektől, a szerzői jogi hagyományától. Az audiovizuális médiapiac esetében a hozzáférhetővé tett műfajok sajátosságai is tükröződnek az engedélyezési modellben. Az ezt a piacot alapvetően meghatározó tartalom, a film egyszerre művészeti és kereskedelmi tevékenység eredménye. Egyszerre egyéni és kollektív alkotási folyamat terméke, vagy hogy további aspektusokat is említsünk: az audiovizuális művek hozzáférhetővé tételének jogi/üzleti modelljeit alapvetően struktúrálta át a nyelv jelentőssé válása a hangosfilm megjelenésével, és ma is döntő módon befolyásolja a cenzúra erősebb-gyengébb jelenléte egyes piacokon, vagy például a korosztályos besorolás rendszerének kisebb-nagyobb, számos országban csak önszabályozáson nyugvó eltérései. Ezekre tekintettel egyáltalán nem mindegy, hogy egy adott országban a kulturális gazdaság mennyire fogadja el a magán-, illetve állami típusú ügynöki, ügynökségi típusú képviselést, hogy a képviselő útján való joggyakorlásnak milyen eszközei vannak (a meghatalmazás, a megbízási szerződés, esetleg a bizalmi vagyongazdálkodás is).

1 GYERTYÁNFY Péter: *A szerzői jogi törvény magyarázata*. Budapest, CompLex, 2006. 16. §-hoz fűzött magyarázatok.

2 E történeti fejlődésről legrészletesebben a magyar irodalomban I. BODÓ Balázs: *A szerzői jog kalózai*. Budapest, Typotex, 2011.

3 GÉRA Eleonóra Erzsébet – CSATÁRI Bence: *A zeneszerzők szövetségétől az Artisjus Egyesületig 1907–2007*. Budapest, Artisjus, 2007. 21.

ide tartozik-e), hogy a vagyoni jogok átruházhatók-e teljes egészükben vagy csak felhasználási engedély adható (és ennek mi az indoka).

Egy kellőképpen sokszínű rendszer ugyanis megfelelően tud igazodni a jogosultak és a felhasználók igényeihez, ugyanakkor egy túl bonyolult (esetleg túlságosan szétaprózódott) konstrukció a hatékony jogszerzést is veszélyeztetheti (aminek a veszélyeire már az Európai Bizottság is felfigyelt).⁴

A csoportos joggyakorlás egyszerűbb módja az ügynökségi modell. Az ügynökségi modellben egy ilyen tartalmú egyedi szerződés alapján a nyereségorientált tevékenységet végző közvetítő ügynökség nem kizárólag a szerzői jogi engedélyezést végzi az őt megkereső felhasználók számára, hanem egyrészt maga kutatja az adott jogosult alkotási, megjelenési lehetőségét (amiből akár újabb engedélyek generálódhatnak), illetve keresi a már létrehozott teljesítmények vonatkozásában a lehetséges felhasználókat. Lényeges sajátossága ennek a rendszernek, hogy az ügynökkel a jogosult egyedi képviseleti viszonyban áll (a kerete ennek valamilyen polgári jogi kötelem). Vagyis az helyette, a nevében vagy a saját nevében és mindig a jogosult javára jár el, egymással egyedi elszámolásban vannak, és az ügynöknek végső soron semmilyen kötelezettsége nincs arra vonatkozóan, hogy más jogosultakat ugyanolyan feltételek mellett képviseljen, sőt éppenséggel a jogosultak közötti kötelező válogatás is része lehet az ilyen szerződéseknek, ha ez a versenyszabályokkal összhangban áll. Éppen emiatt az ügynökségi modell jellemzően nem is a „kis” jogosultak joggyakorlási formája. Témánkhoz kapcsolódva ide tartozhatnak a különböző filmstúdiók kereskedelmi részlegei (önálló leányvállalatai), akik a felhasználóval teremtenek kapcsolatot, de a tőlük teljesen függetlenül létrejövő színészügynökségek, forgatókönyvírói ügynökségek, akik viszont elsősorban a filmelőállítóval (vagy Magyarországon, jelenleg a filmfinanszírozást biztosító Nemzeti Filmalappal) kerülnek kapcsolatba.

A közös jogkezelés a csoportos joggyakorlás összetettebb, fejlettebb, rendszerint jogszabályban részletesebben szabályozott módja, amelyben az egyedi jogosult sok esetben nem dönthet eredendően arról, hogy a jogát ezen az úton kívánja-e gyakorolni (kötelező közös jogkezelés), illetve hogy kiléphet-e a jogkezelésből (kilépést lehetővé tevő jogkezelés). Ráadásul számos országban és egyes jogosulti csoportok vonatkozásában közös jogkezelő szervezet nem működhet nyereségorientált, csak non-profit módon (Európában például az előadóművészi jogkezelő szervezetek kivétel nélkül non-profit alapon szerveződnek).

A jogkezelő szervezet alapvető funkciói – az ügynökségekhez képest – passzív tevékenységet jelentenek, vagyis nem keresik aktívan a felhasználási lehetőségeket (ez nem zárja ki a vegyes modellek létrejöttét, ha a jogszabály ezt nem akadályozza), és törvényi alapon a képviseltek javára, de mindig a saját nevében jár el, az engedélyezés és az elszámolás is általános – valamennyi képviseltre egyaránt vonatkozó – feltételek szerint történik. Ilyen módon a költségek kiegyenlített megosztására is lehetőség van, ami ezt a modellt alkalmassá teszi a kis jogosultak jogainak hatékony gyakorlására is.⁵

Végül szólni kell arról a sajátos jelenségről is, amikor az alkotók, más teljesítményeket létrehozók csoportjának képviselője önálló kizárólagos jogokat szerez: ez az audiovizuális művek esetében a filmelőállító (a hangfelvételek esetében a hangfelvétel-előállító, a lejjebb

⁴ Lásd erre vonatkozóan a kötet uniós jogi fejezeteit.

⁵ WIPO Guide on Licensing of Copyright and Related Rights. A filmes fejezet szerzője Howard M. Fumes, a közös jogkezelési fejezet szerzője id. Ficsor Mihály. Genf, World Intellectual Property Organization.

mondottak egyaránt igazak rá vonatkozóan is).⁶ A filmelőállító ugyanis eredendően nem rendelkezett olyan jogokkal, amelyek az ő saját teljesítményét értékelték volna. Azokban az országokban, ahol a szerzői jogok átruházására sor kerülhetett, ott a szerzői jogok teljes átruházásával szerezhettek elegendő befolyást a költségükön, szervezésükben létrehozott audiovizuális alkotások sorsa felett (ld. az USA), míg az ezt lehetővé nem tevő országokban kellő részletességű és kimerítő tartalmú felhasználási szerződések biztosították számukra ugyanezt. Az eredeti jogosultaknak való ilyen fajta „kiszolgáltatottság” csökkentését szolgálja az ő saját szomszédos joguk, amely – egyes országokban, pl. Magyarországon – az egyéni, eredeti filmekben is fennáll.⁷ Így a többi jogosult jogátengedése terjedelmétől függetlenül is döntően befolyásolhatják a filmalkotás felhasználását, ezzel szemben azokban az országokban, ahol ez a saját jog csak a nem eredeti filmek vonatkozásában illeti meg őket, ott továbbra is az átruházott jogok alapján rendelkeznek az audiovizuális alkotások felhasználásának feltételeiről. Mindenképp igaz azonban az rájuk vonatkozóan, hogy funkciójuk egyben a jogszerzés egyszerűsítése is, hiszen egy audiovizuális alkotás valamennyi jogosultjától egyenként való jogszerzés biztosan lehetetlenné tenné a felhasználást. Az, hogy a filmelőállítói engedélyezés aggregált engedélyezést jelent, éppen az egyik oka lehet annak is, hogy a filmelőállítói jogok igen ritkán kerülnek közös jogkezelésbe.

Az alapvető modellek keverednek, és van közöttük (és egyre növekszik) átjárási lehetőség, bár ezt gyakran jogszabályi feltételek korlátozzák. A modellek olyan szempontból sem tisztán elválaszthatók, hogy egyes ügynökségek, jogosultak akár terjesztői hálózatokkal is rendelkeznek (így a művek felhasználása – legalábbis részben – felhasználói oldalon is az ő kezükben lehet). Ilyenek azok a filmelőállítók, amelyek egyben médiaszolgáltatókat (televíziókat, kábelhálózatokat, weboldalakat) is tulajdonolnak. Ezeknek a modelleknek a konkrét megvalósulási formáit, a legújabb üzleti, joggyakorlási modelleket a kötet utolsó fejezetében tárgyaljuk.

2. A szerzői jogi közös jogkezelés intézményének kialakulása és jogtörténeti előzmények

2.1. A technikai fejlődés a szerzői jog formálódásának „múzsája”

A szerzői jog kialakulása és megújulása kezdettől összefüggött a technika és a technológiai eljárások permanens fejlődésével, sok esetben forradalmi változásával. Ugyan a műszaki vívmányok megjelenése, elterjedése sokkal inkább ösztönzően hatott a jogi megoldások kidol-

6 Berndt HUGENHOLTZ: The great copyright robbery. <<http://www.ivir.nl/publications/hughenoltz/thegreatcopyrightrobbery.pdf>>; BOYTHA György: *Whose Right is Copyright? Festschrift für Eugen Ulmer zum 80. Geburtstag*. GRUR Int. 1983. Heft 6/7. 379–385., BOYTHA György: Eltérő szerzői jogi koncepciók közelítésének kérdései, különös tekintettel a film jogvédelmére (Questions of the approximation of different concepts of authors' rights with special regard to the legal protection of films). In KIRÁLY Miklós (szerk.): *Ius privatum, ius commune Europae. Liber amicorum, studia dedicata Ferenc Mádl*. Budapest, ELTE ÁJK, 2001. 55–74.

7 SARKADY Ildikó – GRAD-GYENGE Anikó: *A média-értéklánc szerzői jogi vonatkozásai*. Budapest, MTMI, 2012. 73–78.

gozására, a szerzők jogainak és érdekeinek védelmére, a szerzői alkotások közönséghez való eljuttatásának folyamatában részt vevő szereplők jogi helyzetének rendezésére, mégis a technológiai fejlődés egy ponton túl mindig a szerzői jog konfliktusaihoz is vezetett.

A szerzői alkotások nemzetközi felhasználása terén jelentkező új problémák kapcsán Boytha György már 1969-ben a szerzői jog és a Berni Unió⁸ válságáról beszél abban az értelemben, hogy az azt megelőző közel egy évszázad alatt kifejlesztett nemzetközi szerzői jogi intézmények a hagyományos módon már nem képesek a „fejlődés rohamos üteme által felvetett problémák megoldására.”⁹ Minőségileg új rendező elvek elfogadását szorgalmazta Boytha a nemzetközi szerzői jog rendszerében és fegyvertárában: „a közönség már nem annyira könyvet, mint inkább korszerű információs anyagot keres”, ugyanakkor „a nyomtatott többszörözés sokkal kevésbé bírja a versenyt az információközlés és a művek többszörözésének új technikai módszereivel.”¹⁰

Az 1800-as évek végén megszületett multilaterális nemzetközi szerzői jogi védelmi rendszer kezdettől fogva igényelte a folyamatos módosítást, mivel egymás után jelentek meg azok az új technikai vívmányok, – többek között – a magnetofon, a magnókazetta, a hang- és képrögzítő berendezések, a rádió, a film és a televízió, amelyek a tömeges másolás lehetővé tételével új feladatok elé állították a szerzői joggal foglalkozó szakembereket és a piac szereplőit.

Mire a rádiós és televíziós műsorsugárzás nemzetközi szintű szabályozása megszületett, a szerzői alkotások rádiós és televíziós műsorszolgáltatásban történő felhasználása már rendkívül jelentős mértékben kifejlődött és elterjedt. Leegyszerűsítve azt lehet mondani, hogy kezdetben a felhasználást a sugárzás és az átvevő adóállomások számának függvényében határozták meg. Később a közösségi „óriás” antennákon keresztül – előfizetési rendszerben – sugárzott adások szerzői kérdései foglalkoztatták az elméletet és a jogalkotókat, de elsősorban azokat a szerzőket, akiknek műveit a televíziós műsorokban felhasználták és az antennarendszereken keresztül – kiváltva a házi antennákat – megszámlálhatatlan nézőhöz juttatták el.¹¹

A külföldi joggyakorlat kialakulásának folyamatában az egyik első bírósági ítéletet az Amerikai Egyesült Államok Legfelső Bíróságának döntései között találjuk.¹² A Legfelső Bíróság elé került ügyben a szerzők a közösségi antennarendszerek tulajdonosainak, üzemeltetőinek árbevételéből való részesedésüket kérték, az antennatulajdonosok viszont azzal érveltek, hogy az adások antenna közbeiktatásával való sugárzása nem jogdíjköteles. A Legfelső Bíróság a keresetet azon az alapon utasította el, hogy nincs szó a mű kivitelezéséről, megvalósításáról. A bíróság tehát nem ismerte el (fel) a televíziós műsorok földi sugárzású antennarendszerek útján való terjesztését és vételi lehetőségét új, önálló felhasználási módként.¹³

A sugárzás célú rögzítés, valamint a sugárzás engedélyezésére vonatkozó hazai szabályozás 1969. évi III. törvényen (régi Szjt.) alapuló rendelkezései – a BUE 11bis cikk (3) bekezdé-

8 Az irodalmi és a művészeti művek védelméről szóló 1886. szeptember 9-i Berni Egyezmény Párizsban, az 1971. évi július 24-én felülvizsgált szövege. Magyarországon kihirdette a 1975. évi 4. törvényerejű rendelet.

9 BOYTHA György: Új problémák a szerzői alkotások nemzetközi felhasználása terén. *Gazdaság- és Jogtudomány MTA IX. Osztályának Közleményei*, 1969. III. 3–4. 334.

10 Uo., 336.

11 Az USA-ban 1965-ben 1600 Community Antenna Television System működött mintegy 100 millió dollár árbevétellel. Uo., 337.

12 A Legfelső Bíróság 1968. június 17-i ítélete. *Fortnight Corp. v. United Artists Television*. Uo., 337.

13 Boytha a Legfelső Bíróság döntésétől eltérően indokoltan tartja a szerzők többlet jogdíjhoz jutását, mivel „az egyes vevőkészülékekhez tartozó antennáktól minőségileg eltérő berendezésekről van szó, amely egyszerre nagyszámú olyan készüléktulajdonos számára teszi hozzáférhetővé a sugárzott művet, aki azt egyébként nem élvezhetné.” Uo., 337.

se alapján – az első sugárzás rögzítésére vonatkozó jogot biztosították a szerzők számára. A rögzített felvétel minden további sugárzásához és minden egyes felhasználásához a szerző egyedi hozzájárulására volt szükség; az önálló felhasználások pedig – értelemszerűen – külön díjazást vontak maguk után.

A régi Szjt. 1994. évi novelláris (Novella) módosítása¹⁴ a rádió- és televízió-szervezetek szomszédos jogait – a Római Egyezmény alapján – egy önálló szomszédos jogi fejezetbe ültette. Ennek megfelelően e szervezetek kizárólagos jogosultságai mind a továbbsugárzás, mind pedig a vezeték útján történő egyidejű átvitel saját jogon való engedélyezésével bővültek.

Az egyidejű vezetékes továbbközvetítés engedélyezésének helyes joggyakorlatát – az 1983-as szabály bevezetését követően¹⁵ – a Legfelsőbb Bíróság 1987 és 1991 között született vonatkozó ítéletei¹⁶ segítették. A legfelsőbb bírósági döntések egyértelművé tették, hogy a továbbközvetítés önálló felhasználásnak minősül, hiszen a jeltovábbítást végző nagyközösségi antennarendszerek függetlenek az eredeti sugárzó szervezettől. A hazai joggyakorlat – ennek megfelelően – a nem eredeti sugárzó szervezet által a más (bárki) számára másodlagosan érkelhetővé tétel cselekményét önálló felhasználásnak minősítette. A magyar Alkotmánybíróság konkrétan a kábelszervezetek műsorterjesztési tevékenységének vizsgálata kapcsán foglalkozott a vezetékes továbbközvetítés jogintézményének kérdéseivel. A 814/B/1990. AB határozat kimondja, hogy e szervezetek műsortovábbítási tevékenysége önálló felhasználásnak minősül, mivel elkülönülnek az eredeti műsorsugárzó szervezetektől és „fellépnek a közönséggel szemben”.

A Legfelsőbb Bíróság több mint 20 évvel ezelőtt hozott ítéletei és az Alkotmánybíróság vonatkozó határozata nyomán kristályosodott ki az a szabályozással is megerősített gyakorlat, miszerint a média-értéklánc valamennyi láncszeme – így a műsorterjesztő¹⁷ által végzett tevékenység is – önálló felhasználási cselekménynek minősül, amely engedély és jogdíjfizetési kötelezettséggel jár. A technikai fejlődés ugyan tovább generálta a szerzői jog „válságjelenségeit”, de – egyben – újabb továbblépést is eredményezett e jogterületen.

Ficsor Mihály még 1981-ben megjelent tanulmányában¹⁸ a válsághelyzet több összetevője között – amellet, hogy nem vitatja a technika fejlődésének a szerzői jog kialakulására gyakorolt hatását, a könyvnyomtatás és más technikai vívmányok meghatározó szerepét a szerzői jog formálódásában – a válság keletkeztető okát a technikai forradalomban és az általa gerjesztett új szerzői jogi felhasználási módok megjelenésében látja.

„Minden különösebb erőfeszítés nélkül, kis költségen, rövid idő alatt – s ráadásul egyre jobb minőségben – állíthatók elő másolatok. A sok egy-egy példányból olyan mennyiség áll össze, ami meghaladja a lemezgyárak teljesítményét. Olyan ez már, mint egy bedolgozó rendszerben működő tömegtermelés.”¹⁹

14 Az egyes iparjogvédelmi és szerzői jogi jogszabályok módosításáról szóló 1994. évi VII. törvény.

15 A szerzői jogról szóló 1969. évi III. törvény végrehajtása tárgyában kiadott 9/1969. (XII. 29.) MM rendelet kiegészítéséről szóló 15/1982. (XI. 20.) MM rendelet (Szjtvhr.) 19. § (2) bekezdés.

16 FALUDI Gábor: A magyar szerzői jog közelítése az európai joghoz. In DARÁZS Lénárd – FALUDI Gábor – KISFALUDI András – PAJOR-BYTOMSKY Magdolna – VÉKÁS Lajos (szerk.): *Európai közösségi jogi elemek a magyar magán- és kereskedelmi jogban*. Budapest, KJK Kerszöv, 2001. 345.

17 A fogalom médiajogi és szerzői jogi tartalmának összevetését l. SARKADY–GRAD-GYENGE i. m. (7. lj.) 104.

18 ID. FICSOR Mihály: A tudományos-technikai forradalom és a szerzői jog válsága. *Jogtudományi Közlöny*, 1981. XXXXI/12. 983.

19 Uo., 985.

A szerzői művek tömeges másolása, majd a digitális többszörözési és terjesztési lehetőségek eredményeként születő megszámlálhatatlan műpéldány létrehozatalának műszaki lehetősége ténylegesen komolyan megnehezíti a szerzői kizárólagos jogok hagyományos módon történő gyakorlását.

Az új technika és technológia egyértelműen a műveket alkotó szerzők érdekei érvényesítésének átalakulása irányába hat: a művek hasznosításának hagyományos módja lassan értelmetlenné válik, és a szerzők jövedelmének jelentős mértékű csökkenését is magával hozza, ha nem adaptálódnak az üzleti modellek az újabb technológiák által nyújtott felhasználási lehetőségekhez.

Ez a folyamat még a korábbiaknál is gyorsabb változásokat eredményez a digitális technika audiovizuális médiában való megjelenésével, és jelentkezik a tartalmak gyártásában, terjesztésében is.

A digitális dilemma, miszerint a technika által biztosított maximális védelmi igény a szerzők oldaláról egyszerre jelentkezik a technika által lehetővé tett korlátlan hozzáférés lehetőségével és igényével a felhasználók és a fogyasztók részéről, újabb szerzői jogi megoldások kidolgozására sarkallja a szakembereket. A szerzői jog új szabályozási és alkalmazási kihívásai okát egyesek magában a digitális technikában, a felhasználási eszközök és módozatok tárházának bővülésében látják, mások a szerzői jog hagyományos intézményrendszerének korszerűtlenségét, illetőleg a nagy felhasználói lobby-szervezeteket „vádolják” ugyanazért.²⁰ Az internet, a fájlcsere, illetőleg a digitális technika egésze egyrészt érdekellentéteket gerjesztett a szerzői értéklánc olyan szereplői között is, amelyek korábban „egy hajóban ültek” (különböző jogosult csoportok), másrészt az új technika a történetileg kialakult védelmi és intézményi kereteket egyre inkább feszíti. Az illegális internetes letöltések és magáncélú másolások kapcsán további ellentétek kialakulásának lehetünk tanúi a szerzők, a szerzői jogosultak, valamint a fogyasztók között is.

A szerzői értéklánc elemeinek²¹ viszonylatában – elsősorban a digitális technikának és az azt csak lassan követő jogi-üzleti megoldásoknak köszönhetően – aránytalanság alakult ki az értéklánc egyes elemei között. Különösen jellemző ez az aránytalanság az audiovizuális média szereplői között, a „gyenge” szerző és a gazdasági erőfölényével visszaélni hajlamos felhasználó között. A szerzői értéklánc egyes láncszemei között feszülő érdekkülönbségek az egyes láncszemek eltérő súlyát és jelentőségét eredményezték a szerzői alkotások létrejöttének és felhasználásának folyamatában. A szerzők és szerzői jogosultak, valamint a felhasználók és a végfogyasztók korszakonként változó szerepe, továbbá a szerepkörök dinamikus egymásra hatása jelentős mértékben meghatározta a technikai fejlődéssel lépést tartani kívánó szerzői jog fejlődésének irányait.

„A történelem igazolja, hogy a szerzői jog mindig is a technológiai újításoknak és az azokkal összefüggő (azokból eredő, illetve azokat motiváló) fogyasztói igényeknek köszönhetően, az ezekre adott

20 SÁR Csaba: A szerzői jog kihívásai a XXI. században. *Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle*, 112/1. (2007. május), 34–41; MEZEI Péter: A technológia és a szerzői jog szimbiózisa. *Jogtudományi Közöny*, 2012/5. 197–208.

21 A szerzői értéklánc elemei alatt a szerzőtől a fogyasztóig eljutó alkotás közvetítésében résztvevő szereplőket értjük, így a szerzőt és más jogosultakat (beleértve a szomszédos jogi jogosultakat), a közös jogkezelő szervezeteket és a felhasználókat. Bővebben: SARKADY–GRAD–GYENGE i. m. (7. l.) 55.

válaszlépések révén fejlődött. A különféle érdekoldalak szimbiózisa (és törvényi szintű súlyozása) tehát hosszú ideje megfigyelhető. A történelmi példák azt mutatják, hogy a szerzői jog mindmáig sikerrel felelt valamennyi ezzel kapcsolatos kihívásra. Kérdéses, hogy miközben a digitális dilemma időszakában az alkotók (jogosultak) és a fogyasztók közötti feszültség egyre kiélezettebbé válik, korunk szerzői joga képes lesz-e talpon maradni.”²²

A digitális kor szerzői jogi dilemmái az értéklánc szereplői közül már nem csak a szerzőket és más jogosultakat, továbbá a felhasználókat és fogyasztókat, hanem az értéklánc valamennyi elemét, így a szerzői alkotások tömeges felhasználását lehetővé tevő jogkezelő szervezeteket, azaz a teljes folyamatot érinti. A közös jogkezelő szervezetek, valamint a jelentős médiaszolgáltatók és más tartalom-előállítók, internet-szolgáltatók felhasználói szerepköre között élesedő konfliktus is sürgető feloldást keres. Át kell gondolni és a digitális korszak igényeihez kell igazítani a közös jogkezelés intézményének funkcióit. A média-értéklánc többi résztvevőjét, így a reklámozókat, a reklámszolgáltatókat és a közszérvő²³ nem tekintve, különösen jellemző az érdekellentét és a verseny – szerzői jogi szempontból is – az audiovizuális média tag értelemben vett piacán,²⁴ így a médiatartalom-szolgáltató szervezetek egymás közti viszonyában,²⁵ valamint a különböző terjesztői platformok²⁶ között, mely utóbbiak ma már egyben tartalom-előállítók is, ezáltal versenytársaivá váltak a tartalomszolgáltató szervezeteknek. Mivel a küzdelem mind szerzői, mind pedig médiajogi értelemben a fogyasztók kegyeiért folyik, a megoldás – mindkét értéklánc kapcsán – csakis az új jelenségekhez alkalmazkodni képes technikai, piaci és jogi környezet kialakítása lehet, amely a fogyasztókat sokkal inkább aktivizálja és bevonja a folyamatokba. A digitális forradalom e következménye, nevezetesen a passzív nézőből aktív médiafogyasztóvá válás jelenségének már részesei is vagyunk a digitális televíziózás és más korszerű kommunikációs technikák terjedésével. A szerzői jogi értéklánc fogyasztójának a többi láncszemmel egyenrangú partnerré, sőt egyes esetekben szerzővé válása még várat magára, de úgy tűnik, a paradigmaváltás – akár a jelenlegi szerzői jogi kereteken belül, e keretek jelentős tágításával, akár azon kívül – elkerülhetetlen.

22 MEZEI i. m. (20. lj.) 197.

23 A gazdasági reklámtevékenység alapvető feltételeiről és egyes korlátairól szóló 2008. évi XLVIII. törvény 3. §.

24 Az audiovizuális média piaca alatt – jelen esetben – a médiaszolgáltatók és terjesztők együttes konvergens piacát értjük.

25 Érdekellentét feszül például a kereskedelmi és a közszolgálati médiaszolgáltatók, az országos és a helyi, az általános és a tematikus csatornák között stb.

26 Terjesztői platformok, azaz terjesztési módok: földi analóg és digitális, kábel, műhold, mobil és az IPTV átviteli rendszereken történő jeltovábbítás. A médiaszolgáltatásokról és a tömegkommunikációról szóló 2010. évi CLXXXV. törvény (Mttv.) 203. § 50. pontja alapján: „Műsorterjesztés: bármely átviteli rendszerrel megvalósuló elektronikus hírközlési szolgáltatás, amelynek során a médiaszolgáltató által előállított analóg vagy digitális műsorszolgáltatási jeleket a médiaszolgáltatótól az előfizető vagy, felhasználó vevőkészülékéhez továbbítják, függetlenül az alkalmazott átviteli rendszertől, és technológiától. Műsorterjesztésnek minősül különösen a műsorszórás, a műholddal végzett műsorterjesztés, a hibrid üvegszálas-koaxiális átviteli rendszeren végzett műsorterjesztés, emellett a médiaszolgáltatás Internet Protokoll segítségével történő továbbítása valamely átviteli rendszeren, ha a szolgáltatás jellege, illetve feltételei megegyeznek a műsorterjesztéssel, illetve ez helyettesíti a más módon megvalósított műsorterjesztést. Műsorterjesztésnek minősül az olyan műsorterjesztés is, amelyhez az előfizető külön díj ellenében, vagy más elektronikus hírközlési szolgáltatás díjával csomagban értékesített díj ellenében férhet hozzá. A tíznél kevesebb vevőkészülék csatlakoztatására alkalmas átviteli rendszer segítségével történő jeltovábbítás nem minősül műsorterjesztésnek.”

A digitális technika – hasonlóan a korábbi korok technikai vívmányaihoz – inkább inspirálja az új szerzői jogi megoldások kidolgozását és – jelen esetben – sürgetővé teszi a hagyományos technikán nyugvó szerzői jogi védelmi- és intézményrendszer újragondolását, a szerzői értéklánc elemeinek és egészének megújítását, korszerű üzleti modellek kidolgozását.

„[A] szerzői jog válságjelenségei nem valamilyen végzetes »katasztrófát« vetítenek előre, a digitális korban nincs vége sem a kultúrának, sem a szerzői jognak. A problémák elsősorban azt jelzik, hogy változtatásra van szükség, még hozzá elsősorban szemléletmódbeli változtatásra a kulturális javak jogtulajdonosai, jogosulti képviselői szervezetei mint ún. jogosultak, másrészt a művek, tartalmak közvetítői, terjesztői, azaz a »felhasználók« viszonyában.”²⁷

2.2. A közös jogkezelés intézményének kialakulása és sajátos lényege

A szerzői jog alakulásának, fejlődésének – amint arra a fentiekben rámutattunk – mindig új szakaszába lépünk egy új technikai vívmány megjelenésével és népszerűvé válásával. Ilyen új korszak nyílik az olyan technikai vívmányok megjelenésével, amelyek a szerzői alkotások tömeges felhasználását, illetőleg a tömeges felhasználás széles körű elterjedését eredményezik, továbbá azt, hogy az alkotók egyénileg már nem képesek nyomon követni műveik sorsát. Ezek a körülmények megteremtik a szerzői jogok érvényesítésének kollektív módját és intézményi kereteit, illetőleg azon szervezetek megalapításának szükségességét, amelyek a szerzői jogosultak nevében és a szerzők (és más jogosultak) helyett, professzionálisan képesek képviselni, adott esetben védeni az alkotók jogait és érdekeit. A közös jogkezelés tehát „egy szükségszerű joggyakorlási mód, amely az adott vagyoni jog létét, tartalmát nem érinti”.²⁸ Kialakulása és fennállása összefügg a szerzői alkotások széleskörű elterjedésével, illetőleg a terjesztés technológiai feltételeinek fejlődésével.

A szerzői közös jogkezelés külön e célra szakosodott szervezetei – a szerzői jogi értékláncban mintegy a szerzők és felhasználók közé ékelődve – védik, képviselik és érvényesítik a szerzők és más szerzői jogi jogosultak, a kapcsolódó jogi jogosultak²⁹ érdekeit és jogait. Lényege egy olyan szervezeti rendszer, amely tartalmát tekintve a felhasználás jellege vagy körülményei miatt egyedileg nem vagy csak nehezen gyakorolható, a szerzőt megillető jogok és érdekek megbízás vagy *ex lege* (esetleg vegyes alapon történő) gyakorlása, erre a célra létrehozott külön szervezet útján.

2.3. Történeti kezdetek, szervezeti keretek

A közös jogkezelés intézménye és szervezeti rendszere kétszázötven éves múltra tekint vissza, eredete a 18. századi Franciaországba nyúlik. Abban az időben az előadóművészek, a

27 SÁR i. m. (20. l.) 34.

28 FALUDI Gábor: A szerzői jog és szomszédos jogok közös jogkezelése. *Közjegyzők Közlönye*, 45/7–8. (1998), 31–33.

29 Például az írók, költők, vizuális művészek, illetőleg az ún. kapcsolódó jogi jogosultak, az előadóművészek, a hangfelvétel előállítók, a filmelőállítók, valamint a rádió- és televízió-szervezetek és az adatbázis-előállítók.

színészek művészete számított „mindenhatónak”; nagyjából hússzor annyit kerestek egy-egy színházi előadással, mint maga a színdarab írója. A színdarab szerzőinek ugyanakkor rendszeresen le kellett mondaniuk esetleges jövedelmükről, hogy a darabjukat egyáltalán előadják. A korabeli színházak közül a Comédie Française tényleges monopóliumot élvezett a darabok előadása tekintetében. A színház gyakorlatilag arra kényszerítette a szerzőket, hogy lemondjanak a díjazásukról. Pierre-Augustin Caron de Beaumarchais drámaíró nem volt hajlandó elfogadni ezt a helyzetet, hangsúlyozva, hogy a mű szerzőjének részesülnie kell a műve előadásából származó jövedelemből (ez nem volt véletlen, hiszen egyik legismertebb darabja, a *Figaro házassága*, két évszázad egyik legnépszerűbb darabja volt), a következőt mondta:

„A színházak előcsarnokaiban az emberek arról beszélnek, hogy nem illő dolog az ismertséget kereső szerzőknek a mindennapi szükségleteikért küzdeniük. Az igaz, hogy az ismertség felmentő ok, de az emberek elfelejtik azt, hogy a természet arra kárhoztatott minket, hogy 365-ször ebédeljünk, hogy tudjuk élvezni a sikert egy éven át.”³⁰

Az első közös jogkezelő szervezet megalapítása is Beaumarchais nevéhez fűződik, aki 1777. július 3-án húsz társával együtt létrehozta a színdarabírók első érdekvédelmi szervezetét, amely szervezet 1829-től a ma is működő Drámai Szerzők és Zeneszerzők Egyesülete (Société des Auteurs et Compositeurs Dramatiques) néven vált a színpadi szerzők és zeneszerzők jogait és érdekeit védő egyesületté, amely kezdettől fogva jogosult volt egész Franciaországban a jogdíjak beszedésére. Az első közös jogkezelő szervezet működésének eredményeként a francia Királyi Tanács 1780. december 9-én született határozatában először ismerte el a szerzők, színdarabírók kizárólagos hozzájárulási/engedélyezési jogát műveik kiadásához és eladásához.³¹ Szintén Beaumarchais és az általa alapított közös jogkezelő szervezet tevékenységének hatására egyre több, a szerzők jogait megerősítő bírói ítélet született. (Érdemes itt megjegyezni azt, hogy e történeti előzmények ellenére a színpadra szánt irodalmi művek nyilvános előadását ma jellemzően nem közös jogkezelésben gyakorolják a szerzők, hanem egyedileg engedélyezik.)

1793. július 21-én – a kontinensen elsőként – hatályba lépett a modern szerzői jogi szabályozás alapjait lefektető francia szerzői jogi törvény, amely a szerzői jogi védelmet kiterjesztette valamennyi zeneszerzőre, festőre és rajzolóra. A következő jogvédő szervezet Franciaországban a Société des Auteurs Compositeurs et Editeurs de Musique, a SACEM volt, amely az Ernest Bourget író által indított per eredményeként jött létre (a hagyomány egyébként elsősorban ehhez a történethez kapcsolja a közös jogkezelés születését). Bourget 1847-ben a zeneszerző Victor Parizot-val az Ambassadeurs nevű kávéházban nem volt hajlandó kifizetni a fogyasztásért felszámított árat, mivel a kávéházban – hozzájárulása nélkül – az egyik művét adták elő, és követelte volna a műve értéke és a vacsora értéke közti különbözetet. A kávézó tulajdonosával szembeni pert Bourget megnyerte. A Szajnai Kereskedelmi Bíróság (Tribunal de Commerce de la Seine) kártérítésre kötelezte a kávézó tulajdonosát, és ítéletében megállapította, hogy a zeneművek nyilvános előadásához a szerző engedélyére van szükség, továbbá kimondta azt is, hogy az előadás fejében jogdíjat kell fizetni a szerző részére. Bourget

30 PART Krisztina Katalin: A szerzői jogi szabályozás kialakulása Angliában, Németországban és az Egyesült Államokban. *Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle*, 111/4. (2006), 140.

31 A francia királyi rendelet kivonatának részlete: <http://www.gutenberg-e.org/brg01/archive/doc_7.html>.

történetének több változata létezik,³² de mindenesetre az ítéletnek jelentős hatása volt abban, hogy Bourget két társával, a már említett Victor Parizot zeneszerzővel és a drámaíró Paul Henrionnal Agence Centrale pour la perception des droits des auteurs et compositeurs de musique néven létrehozta az első zenei közös jogkezelő szervezetet. Az egyesülés pénzügyi háttérét a Jules Colombier kiadó biztosította, jogi háttérét pedig a reprezentativitást is jelentő szerzői megbízói kör adta, hiszen hamarosan az ország szinte valamennyi szerzője megbízást adott az egyesülésnek az egyedileg érvényesíthetetlen jogai képviselőre. A jelenleg is működő szervezet 1850-ben kezdte meg a jogdíjak beszedését a kávézók tulajdonosaitól a zeneművek nyilvános előadásáért. A szervezetet 1851. február 28-án átnevezték Írók, Zeneszerzők és Zeneműkiadók Egyesületére (Société des Auteurs, Compositeurs et Éditeurs de Musique, SACEM), amely ma is ezen a néven működik.

A működéséhez szükséges kezelési költséget a jogdíjak bizonyos hányadában állapította meg. E jogkezelő szervezet sikeres működésének első évtizedei alatt az általa képviselt szerzők kialakították a szerzői művek dokumentálásának, a beszedett jogdíjak felhasználásának és felosztásának szabályait is, ezzel kialakult a közös jogkezelés összes lényeges funkciója. A SACEM tevékenységi körébe tartoznak – többek között – a drámai művek és a színdarabok televíziós és/vagy rádiós sugárzás céljából készített részletei, valamint a külföldi filmek szinkronizálása és feliratozása.

A közös jogkezelés szervezetei kezdetben tehát főként a zenei és színpadi művek védelmére alakultak, később azonban bővült a művek köre. A nem színpadi irodalmi művek közös jogkezelésére elsőként a Honoré de Balzac és Victor Hugo által vezetett írói csoport alapított szervezetet. 1838-ban létrehozták a Société des Gens des Lettres elnevezésű szervezetet, amely később a ma is működő Société Civile des Auteurs Multimedia megalakulásához vezetett.

A francia mintát követve sorra alakultak a közös jogkezelő szervezetek Európa-szerte, illetve Európán kívül is. A német jogkezelő szervezetek alapítására irányuló kezdeményezések jeleit ugyan már a 18. században megtaláljuk, sőt Ludwig van Beethoven az 1820-as években szorgalmazta a német zeneszerzők közös jogkezelő társaságának megalapítását arra tekintettel, hogy a német szerzők műveinek előadásából befolyó összegeket – elsősorban Franciaországból – nem továbbították a német szerzőknek, mivel a Németországban előadott francia művekkel kapcsolatban sem történt meg a jogdíjak átadása.³³ A német jogi szabályozás, az 1837-es szerzői jogi törvény, először csak a zenei művek előadása tekintetében rendelkezett a közös jogkezelőkről. A jogintézmény általános jogi kereteit – elsőként a zenei művek vonatkozásában – csak az 1901-es német szerzői jogi törvény³⁴ teremtette meg; így Richard Strauss kezdeményezésére 1903-ban létrejött a német zeneszerzők társasága (Gesellschaft Deutscher Tonsetzer) és az Anstalt für musikalisches Aufführungsrecht. Ezt követően sorra alakultak a német jogkezelő szervezetek. A ma is létező GEMA³⁵ 1915-ben alakult meg. Jelenleg Németországban az audiovizuális művek közös jogkezelésével

32 BORONKAY Miklós – BOYTHA György – CSEPELY-KNORR Tamás – SZILÁGYI Pál: *A szerzői jogok közös kezelésének versenyjogi vonatkozásai különös tekintettel a technikai fejlődés által támasztott kihívásokra*. Budapest, Versenyjogi Kutatóközpont, 2008. 41. 50; GÉRA–CSATÁRY i. m. (3. lj.) 21.

33 BORONKAY–BOYTHA–CSEPELY-KNORR–SZILÁGYI i. m. (32. lj.) 50.

34 Gesetz betreffend des Urheberrecht an Werken der Literatur und der Tonkunst (LUG) 1901. június 19-én lépett életbe.

35 Gesellschaft zur Verwertung musikalischer Aufführungsrechte.

több szervezet, mondhatni a jogkezelő szervezetek hálózata foglalkozik, a maga területén mindegyik monopolhelyzetben.³⁶

Az Egyesült Királyság területén az első közös jogkezelő szervezet a már 1910-ben a lemezkiadók jogdíjainak kezelésére létrejött Mechanical Copyright Licences Company Ltd., a MECOLICO volt. A közös jogkezelés jogintézményének törvényi alapját a Királyságban csak az egy évvel később elfogadott 1911. évi Copyright Act teremtette meg, melynek nyomán 1914-ben megalakult a Performing Rights Society Ltd. (PRS), amely az előadóművészek érdekképviselői szervezeteként a zenei alkotások nyilvános előadásával kapcsolatos jogkezelői tevékenységet látta el. A bírói joggyakorlat jelentős állomása volt az 1934-ben a Gramophone Co. Ltd. által a kávézó tulajdonos Stephen Cawardine & Co. ellen indított ügyben hozott ítélet, amely az 1911. évi szerzői jogi törvény értelmezése nyomán kimondta, hogy a kiadók a zenei művek felvétele tekintetében teljes körű szerzői jogi védelmet élveznek, nevezetesen a kiadók engedélye szükséges a kávézókban a felvett zene lejátszásához. E döntés hatására jött létre még ugyanabban az évben londoni székhellyel az EMI és a Decca kiadók társulásának eredményeként a Phonographic Performance Ltd. (Itt érdemes hangsúlyozni, hogy az angol bíróság szerzői és nem szomszédos jogi védelmet ismert el a kiadók javára, ami megteremtette egyébként a kontinentális és az angolszász szerzői jogi rezsim egyik legfontosabb különbségét is.)

A 19. század folyamán ugyan még csupán néhány más európai államban alakultak közös jogkezelő szervezetek, így 1882. április 23-án Milánóban,³⁷ majd 1897 decemberében Bécsben,³⁸ a 20. század első felében gombamód szaporodtak a közös jogkezelő szervezetek Európában. Szerzői közös jogkezeléssel foglalkozó további szervezetek alakultak az Egyesült Királyságban (1910, 1914), Lengyelországban (1921), Svájcban (1923, 1924), Belgiumban (1922), Svédországban (1923), továbbá az amerikai kontinensen: Kanadában (1925) és Brazíliában (1917), és hazánkban (1907) is.

A közös jogkezelő szervezetek számának növekedésével az azonos jogokat azonos jogosultak javára gyakoroló szervezetek között egyre több – egymás területére vonatkozó – *kölcsönös képviselői megállapodás megkötésére* került sor. Ennek alapján egy adott jogkezelő szervezet a saját országában beszédhet a vele szerződésben lévő külföldi jogvédő által képviselt szerzők jogdíjait is, melyet aztán továbbadott az illetékes külföldi szervezetnek.

2.4. Közös jogkezelés Magyarországon³⁹

A magyar közös jogkezelés kezdetei az Osztrák-Magyar Monarchia időszakáig nyúlnak. Két évvel az osztrák szerzői jogi törvény életbe lépése után, 1897-ben jött létre a már említett AKM, a zenei közös jogvédelem osztrák szervezete, amely szervezet először csak Bécsben és néhány jelentős osztrák városban építette ki a jogdíjak beszedésének szervezett kereteit. Az AKM ugyan fontosnak tartotta tevékenységének kiterjesztését Magyarországra is, de a szer-

36 BORONKAY–BOYTHA–CSEPELY–KNORR–SZILÁGYI i. m. (32. lj.) 53.

37 Az Olasz Szerzők és Kiadók Olasz Egyesülete (Società Italiana degli Autori ed Editori, SIAE).

38 Az Osztrák Szerzők, Zeneszerzők, Zeneműkiadók Társasága (Gesellschaft der Autoren, Componisten und Musikverleger in Wien, AKM).

39 GÉRA–CSATÁRY i. m. (3. lj.).

vezetett és egyáltalán az osztrák joggal szemben megmutatkozó – dualizmuskori – magyar ellenállás ezt késleltette. (Azt persze látni kell, hogy egészen az *Anschluss*ig a magyar és az osztrák kulturális élet igen szorosan összekapcsolódott: a magyar szerzők legnagyobb közönséget vonzó játszóhelye Budapest után Bécs volt, és számos magyar szerző az AKM tagja volt.) A szerzői jogok érvényesítése terén az „enyhülés” első jele volt, amikor 1900-ban a birodalmi hadügyminisztérium szerződésben vállalta, hogy az egész Monarchia területén jogdíjat fizet a katonazenekarok által előadott zeneművek után. Ezt követően, 1901-ben az AKM Budapesten állandó képviselőt hozott létre. A képviselő jogdíjbeszedéssel kapcsolatos viharos működése, illetőleg a Monarchiával szembeni ellenséges hangulat az osztrák szervezetet is a magyar közös jogkezelés önállósítására ösztönözte. Ennek a különválásnak egyébként a jogi alapja megteremtődött már korábban, hiszen 1884-ben hatályba lépett az első, csak magyar területen hatályos szerzői jogi törvény.

1907-ben vált ki az osztrák jogkezelő társaságból és Írók, Zeneszerzők és Zeneműkiadók Szövetkezete néven megalakul az első önálló magyar közös jogkezelő szervezet. Magyarországon a zenei közös jogkezelés alapjainak lerakása Huszka Jenő⁴⁰ operettszerző nevéhez fűződik. *Huszka* nemcsak korának – és napjainknak is – az egyik legnépszerűbb magyar operettszerzője volt, hanem a zeneszerzők jogvédelmének képviselője és élharcosa is. Huszka a Zeneszerzők Szövetkezete, majd a Magyar Szövegírók, Zeneszerzők és Zeneműkiadók Szövetkezete, illetve a Szerzők Mechanikai Jogait Védő Részvénytársaság elnökeként az elsők között foglalkozott Magyarországon a szerzői jogvédelem kérdéseivel, és részt vett a szervezeti keretek kialakításában, a világháborús évek átvészelésében és – amíg ezt engedték – a második világháború utáni stabilizálásában is.

Az első magyar zenei közös jogkezelő alapszabály szerinti célja „a kölcsönös jogvédelem mindazokkal szemben, akik írói és zenei műveiket nyilvánosan előadják vagy előadatják”.⁴¹ A szövetkezet kezdeti működését – a hazai bírói gyakorlat által is megnehezített – jogdíj-beszedéssel kapcsolatos problémák jellemezték,⁴² amelynek kompenzálására a szervezet megkezdte kapcsolatainak kiépítését a hasonló külföldi jogérvényesítő szervezetekkel. Az osztrákok azzal segítették a magyar szövetkezet kezdeti lépéseit, hogy 1910-től öt évre átadták a magyar szövetkezetnek a saját, valamint a francia, spanyol és német jogkezelők magyarországi képviselői jogát. A szövetkezet anyagi helyzetének megerősödését követően – az osztrákoktól való függetlenedés jegyében és a nemzeti jelleg hangsúlyozása miatt is – 1912-től felvette a Magyar Szövegírók, Zeneszerzők és Zeneműkiadók Szövetkezete korlátolt felelősséggel (MARS) elnevezést.

40 Huszka Jenő (1875–1960) operettszerző, a Zeneakadémián Hubay Jenő tanítványa. 1896-ban jogi diplomát is szerzett, ami határozottan segítette későbbi jogkezelői tevékenységét. Párizsban a Lamoureux zenekar muzsikusa, így a külföldi jogkezelési gyakorlatról is szerzett tudást. Saját szerzeményei között említeni érdemes többek között a Bob herceget, a Lili bárónőt, a Mária főhadnagyot és a Gül Baba című operetteket, amelyek közül több azóta is nagy siker és jelentős jogdíjforrás – immáron a jogutódok számára. Huszka 1919 és 1944 között volt a MARS elnöke.

41 GÉRA–CSATÁRY i. m. (3. lj.) 27–28.

42 A Kúria 532/907. P. sz. ítélete kimondta, hogy „a kávé vagy más vendéglátó nem felelős a cigányzenekarok által előadott művekért, s az előadási jogok megváltására nem kötelezhetők.” GÉRA–CSATÁRY i. m. (3. lj.) 54.

2.5. A mechanikai jogok hazai közös jogkezelésének kezdetei

A MARS a Magyar Távirati Irodát is magában foglaló, 1925. december 1-jétől Magyar Telefonhírmondó és Rádió Rt. (MTR) néven működő szervezettel még ugyanabban az évben szerződést kötött az ún. kisjogos művek sugárzására. A szerződés értelmében az MTR a Magyar Posta által beszedett előfizetési díjakból a műsorszórásért kapott díjak mintegy felét a szerzőknek fizette ki.

A szöveges és szöveg nélküli zenei műveket tartalmazó hangfelvételek többszörözésének engedélyezésére és a jogdíjak kollektív kezelésére – francia példát követve és a francia Société Générale Internationale de l'Edition Phonographique et Cinematographique segítségével és anyagi támogatásával – Magyarországon 1931-ben megalakult a SEMERT, a Szerzők Mechanikai Jogait Védő Részvénytársaság.⁴³ A társaság tevékenységének céljait a következőkben összegezték:

„A vállalat tárgya: a hazai és külföldi szerzőket – mechanikai eszközökre történt átvittelek tekintetében – a szerzői jogról szóló magyar törvényes rendelkezések és a nemzetközi egyezmények értelmében megillető jogok magyarországi védelme, valamint a hazai szerzők hasonló jogainak védelme külföldön. A vállalat üzletkörébe tartozik a fentebb körülírt jogosítványok értékesítése, a szerzői jogdíjak beszedése, a jogdíjak fizetésére kötelezettek ellenőrzése, a szerzőkkel, illetve a szerzői jogok birtokosaival létesítendő megállapodások alapján. A társaság részt vehet hasonló célú vállalatokban és intézményekben.”⁴⁴

A SEMERT széleskörű nemzetközi kapcsolatokat épített ki a hasonló tevékenységet folytató külföldi szervezetekkel, és a második világháború után a lassanként meginduló hanglemez-forgalom, valamint a jogdíjak megfizetése érdekében a hanglemezgyárakkal szembeni határozottabb fellépés következtében helyzete is stabilizálódott.

Az akkoriban hatályos magyar szerzői jogi törvény, az 1921. évi LIV. törvénycikk a rádió útján való sugárzást elfogadásakor nem nevesítette a védett felhasználások körében. A magyar bírói gyakorlat helyes irányba terelését – a két világháború között – a Berni Uniók Egyezmény (BUE) római felülvizsgálata és annak a magyar jogba való átültetése segítette, amelynek hatására több hazai bírósági ítélet a rádiós sugárzást is mechanikai előadást szolgáló eszköznek ismerte el, és a szerzői jogi törvény alapján jogbitorlásnak minősítette a mű mechanikai előadásra szolgáló készülékre történő átvitelét a szerző előzetes beleegyezése nélkül.⁴⁵ A második világháború után a Magyar Rádió jogdíjfizetési hajlandóságát egy osztrák bírói ítélet kényszerítette ki. A SEMERT – ennek nyomán – 1949-től megállapodott az MTR-rel a szöveges és nem szöveges zeneművek havi átalánydíj fejében való rögzítési feltételeiről. A Rádió által fizetett havi átalánydíj a felvett és rögzített zeneművek rádióban való sugárzására nem vonatkozott, azok engedélyezése mint kisjogos műveké, a MARS jogkörébe tartozott. A Rádió a színpadi műveken kívül, a zeneműveket mechanikai eszközök útján rögzítette a későbbi sugárzás vagy ismétlések céljából. A SEMERT a lemezre vett zeneművekről a Rádió által havonta összeállított jegyzék alapján fizette ki az egyes szerzőknek járó jogdíjat.

43 A SEMERT első elnöke Huszka Jenő volt.

44 GÉRA–CSATÁRY i. m. (3. lj.) 114.

45 SARKADY–GRAD-GYENGE: i. m. (7. lj.) 4–46.

A SEMERT a második világháború után megváltozott társadalmi és politikai környezetben – elsősorban a „polgári csökevény”, a részvénytársasági szervezeti forma miatti támadások következtében és a szerzők érdekeire hivatkozással – 1949 augusztusában felszámolásra került; feladatait rövid időre, a teljes államosításig a MARS vette át. Az első önálló magyar jogkezelő filmszínházakkal történő megegyezésére csak hosszadalmas tárgyalások után, egy kúriai ítélet eredményeként került sor. A MARS és a valamennyi fővárosi mozgóképszínház között létrejött megállapodás 1933 végére rendezte a filmfelvételek után járó szerzői jogdíjak kifizetését. A filmszínházakkal való kollektív megállapodás alapját képező bírósági ítélet megállapította, hogy a filmfelvétel szerzői engedélyezése még nem jelenti a szerző hozzájárulását a nyilvános vetítéshez, ezért a szerző beleegyezése nélküli vetítéssel a mozi tulajdonosa jogbitorlást követ el. Az ítélet nyomán a MARS a jegyforgalom arányában meghatározott részesedésben egyezett meg a mozgóképszínházakkal.⁴⁶

2.6. A MARS helyébe állami jogkezelés lép

A MARS 1912 és 1952 közötti működése megalapozta a hazai közös jogkezelés szervezeti és tartalmi kereteit, kiépítette a külföldi jogkezelőkkel való nemzetközi együttműködés széleskörű kapcsolatait és szerződéses rendszerét, továbbá az általa indított próbaperek eredményeként a bírói joggyakorlat is elismerte a szerzők jogát műveik felhasználásának engedélyezésére és az alkotókat megillető jogdíjra.⁴⁷ A második világháború után a szélsőjobboldali intenzív politikai nyomás alól felszabadult, működésében újjáéledt és mind szervezetében, mind vagyoniilag stabilizálódott, a nemzetközi kapcsolatait is felélesztő MARS felszámolására és vagyoniának állami tulajdonba vételére 1952-ben, az államosítások folyamányaként került sor.

A MARS megszüntetésével egyidejűleg, 1953. január 1-jétől költségvetési szervezet formájában, jogi személyként rendeletileg létrehozták a Szerzői Jogvédő Hivalt⁴⁸ (SZJH), illetőleg a Magyar Népköztársaság Zenei Alapját.⁴⁹ A Zenei Alap – a népművelési miniszter felügyelete alatt – a magyar zeneszerzők támogatására alakult, adott esetben jövedelem előleget, segélyt biztosított a szerzőknek és a szerzők örököseinek, valamint nyugdíjat is fizetett a hozzátartozóknak.⁵⁰

Az SZJH-t „a szerzői jogok védelmének fokozott biztosítása érdekében” általános szerzői jogvédelmi hatáskörrel alapították meg. Az SZJH feladatát képezte „a szépirodalmi és ismeretterjesztő művek, a zeneművek, valamint a képző- és iparművészeti alkotások után járó szerzői jogdíjak nyilvántartása és beszedése, azoknak a szerzők részére való kifizetése, illetőleg a szerzők között való felosztása és általában a szerzői jogvédelemmel kapcsolatos minden teendő ellátása.”⁵¹ A zenei nyilvános előadási és mechanikai jogdíjak megállapítása a népművelési miniszter (később a mindenkor kulturális tárca) jóváhagyásával történt. A kisjogos

46 GÉRA–CSATÁRY i. m. (3. lj.) 67.

47 A Kúria 1914-ben a Rácz Gyula cigányprímás elleni perben jogbitorlást állapított meg és kártérítésre, valamint a költségek megtérítésére is kötelezte a cigányprímást, mivel a szerzők engedélye nélkül játszott védett műveket. Kúria 5525/1914. P. sz. ítélet. Említi: GÉRA–CSATÁRY i. m. (3. lj.) 32.

48 A Szerzői Jogvédő Hivatal létesítéséről szóló 106/1952. (XII. 31.) MT rendelet.

49 A Zenei Alap létesítéséről szóló 107/1952. (XII. 31.) MT rendelet.

50 GÉRA–CSATÁRY i. m. (3. lj.) 124.

51 106/1952. (XII. 31.) MT rendelet 1. §.

művek felhasználásának engedélyezése terén az SZJH monopolhelyzetet élvezett; kizárólag a Hivatal járhatott el a zeneművek nyilvános előadásával, hangfelvételre rögzítésével és a rádió- vagy televízió-sugárzással kapcsolatos jogdíjak megállapítására, beszedésére, illetőleg felosztására vonatkozó ügyekben.⁵²

Az SZJH közreműködött a nagyjogos drámai művek előadására, az irodalmi művek kiadására vonatkozó felhasználási szerződések megkötésében, valamint a külföldi jogosultakkal vagy felhasználókkal való szerződések létrehozásában. Az ún. nagyjogos képviselői jogkezelés a színpadi, irodalmi alkotások tekintetében ténylegesen kikényszerített ügynöki tevékenységnek felelt meg, amely a külföldi jogosultakkal, felhasználókkal történő szerződések megkötéséhez – a kötött devizagazdálkodás és az intenzív cenzúra miatt – a Magyar Nemzeti Banktól való engedély megszerzésére és a külföldről származó jogdíjak MNB-n keresztül történő kifizetésére is kiterjedt.

Az SZJH a kiválasztott magyar szerzők külföldi népszerűsítése érdekében propaganda-tevékenységet is végzett, szervezte a magyar szerzők műveinek nemzetközi könyvvásárokon való kiállítását, a magyar művek ismertetését tartalmazó irodalmi kiadványok, bulletinek megjelenését. Hangsúlyozni szükséges, hogy a Hivatal ez irányú tevékenységét a hazai kultúra teljes uralom alatt tartása vezette egy olyan időszakban, amikor Nyugat-Európa valamennyi országában már magánszervezetek végezték a közös jogkezelést.

2.7. Állami jogkezelés helyett önszerveződés

A szerzői és szomszédos jogok kezeléséről szóló 146/1996. (IX. 19.) Korm. rendelet szervezeti változást hozott a szerzői jogvédelem strukturális rendszerében. Az SZJH helyébe – annak megszüntetése mellett – egyesületi formában, a monopolhelyzet deklarálása mellett, közhatalom nélküli, azonban bizonyos közcélú és közhasznú funkciók ellátására is alkalmas, de alapvetően a szerzők magánjogi érdekeit képviselő, egyesületi formájú közös jogkezelő szervezetek léptek.

A zenei és irodalmi szerzői jogok közös kezelésére 1996. október 26-án megalakult az Artisjus Magyar Szerzői Jogvédő Iroda Egyesület. Az elfogadott Alapszabály „az Egyesületet országos, a megszünt Szerzői Jogvédő Hivatal feladatkörébe tartozó közös jogkezelés tekintetében annak jogutódjának tekinti.” Célja a közös jogkezelés, a vagyoni jogok gyakorlása és az érintett jogosultak érdekeinek védelme. Az új szervezeti forma háttérbe szorította, majd – a gazdasági tevékenység után fizetendő társasági adó fizetési kötelezettség elkerülése céljából – 2000. január 1-jétől ténylegesen meg is szüntette a nagyjogos művek kollektív kezelését, az ügynöki tevékenységet.

A Magyar Hanglemezkiadók Szövetsége, a MAHASZ már 1992 tavaszán létrejött hat szervezet és néhány magánszemély részvételével. A Szövetség 2010 végétől Magyar Hangfelvétel-kiadók Szövetsége néven folytatja tevékenységét. Céljai között szerepel, hogy ellássa tagjai jogi, érdekvédelmi képviselői hazai és nemzetközi téren egyaránt, közreműködjön a szakmára vonatkozó jogszabályok előkészítésében, figyelemmel kísérje a szakmát érintő állami és közigazgatási intézkedéseket, szükség esetén fellépjen a szakma érdekében és fellépjen

52 A Kúria gyakorlata érvényesült a Szerzői Jogvédő Hivatal megalakulása után is a hangfelvételek mechanikai rögzítése, valamint a rádió- és/vagy televízió-sugárzás tekintetében.

a hanghordozók jogosulatlan előállítóival és terjesztőivel szemben. A MAHASZ rendszeres slágerlistákat, statisztikákat közöl a zenei piac aktuális állapotáról, szükség esetén piackutatást végez, továbbá a hangfelvétel-előállítók és -kiadók közös jogkezelő szervezeteként megalapítja és kihirdeti a kollektív jogkezelés körébe utalt jogdíjak tarifáit, begyűjti a jogdíjakat a felhasználóktól és felosztja azokat a hangfelvétel-előállítói jogosultak körében.

Az egyes műtípusok közös kezelésére sorban alakultak a jogkezelő szervezetek, így a Vizuális Művészek Közös Jogkezelő Társasága Egyesületet 1997. január 15-én vették minisztériumi nyilvántartásba, a FilmJUS Filmszerzők és Előállítók Szerzői Jogvédő Egyesületet 1997. november 12-én regisztrálták, továbbá az Előadóművészek Jogvédő Iroda Egyesületet az akkori kulturális tárca (Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma) még Művészeti Szakszervezetek Szövetsége Előadóművészi Jogvédő Iroda, MSZSZ-EJI néven regisztrálta 2000. január 25-én.

A szerzői jogról szóló 1999. évi LXXVI. törvény hatályba lépése után, amely érintetlenül hagyta a kormányrendeleti szinten meghatározott jogi kereteket, tovább bővült a közös jogkezelők köre. 2001-ben megalakult a Magyar Szak- és Szépirodalmi Szerzők és Kiadók Reprográfiai Egyesülete, a MASZRE, és még februárban a Magyar Reprográfiai Szövetség. A Magyar Lapkiadók Reprográfiai Egyesülete, a Repropress 2008-ban jött létre. A kézirat lezárásáig utolsóként pedig 2011-ben a Magyar Irodalmi Szerzői Jogvédő és Jogkezelő Egyesület, a MISZJE alakult meg.

3. A szerzői közös jogkezelés közgazdasági alapjai és versenyjogi megközelítése

3.1. A szerzői jog és a közös jogkezelés közgazdasági alapjai⁵³

A 19. századtól – a megélénkülő kereskedelem és ipari fejlődés következtében – a szerzői jog és intézményrendszere, beleértve a közös jogkezelő szervezeteket, kilép a nemzetállami keretéből. Az egyes államok – saját területükön világrepertoárral rendelkezve – a nemzeti elbánás elve alapján kétoldali megállapodásokkal biztosítottak védelmet egymás szerzőinek és alkotásaiknak.

A nemzeti elbánás princípiuma szerint az egyes államok nem tesznek különbséget a szerzők és alkotásaik között állampolgárságuk és a műveik eredete alapján a védelem szempontjából. A szerzői jogi szabályozás nemzeti jellege és a területiség elve szükségessé tette a közös jogkezelő szervezetek közötti együttműködést, mégpedig a kölcsönösség és a szolidaritás mentén. Ezen elvek értelmében az adott országban a szerzők és más jogosultak azonos díjtételek

⁵³ A szerzők közgazdasági végzettség hiányában a szerzői joggal kapcsolatos gazdasági, illetőleg verseny elméletek, megközelítések bemutatására szorítkozhatnak, azok vizsgálatára és elemzésére nem vállalkozhatnak. Emiatt a szerzői jog közgazdasági alapjainak bemutatása során olyan angol nyelvű szakirodalomra támaszkodunk, amely összefoglaló képet ad a vonatkozó elméletekről és megközelítési irányokról. Éppen ezért a tanulmány ezen része jelentős mértékben támaszkodik – a téma sajátosságaiából fakadó kiegészítésekkel – Handke következő lábjegyzetben említett tanulmánya során tett vizsgálódásaira és az általa felhasznált szakirodalomra.

alapján kapnak hozzáférést más szerzők és jogosultak műveihez, ami lényegében a nemzeti tarifák alkalmazását jelenti az egész világrepertoárt illetően. A bilaterális szerződések rendszerét 1886-ban váltotta fel az irodalmi és művészeti munkák védelméről szóló Berni Unió Egyezmény, amely fenntartotta a nemzeti elbánás elvét és biztosította a területiség elvének érvényesülését.

A közgazdaság tudománya mintegy két évszázaddal ezelőtt fordult a szerzői joggal és intézményrendszerével⁵⁴ összefüggő gazdasági kérdések felé; kapcsolatuk a kezdetektől ambivalens. A közgazdasági megközelítések az elejétől fogva kételkedve szemlélik a sajátos szerzői jogot és intézményi rendszerét. Egyes közgazdászok magát a szerzői jogot, annak létét és szükségességét is megkérdőjelezzik, mondván, hogy a piac e nélkül is működne. Mások – elfogadván a szerzői jogot – felismerik annak társadalmi jólétre gyakorolt és alkotásra ösztönző hatását, azt, hogy a szerzői jognak és rendszerének a társadalom egésze számára mind költségei, mind pedig hasznai vannak és ez utóbbiak – a jelen tanulmány szerzőinek álláspontja szerint – többségben vannak.

A 18–19. századi közgazdaságtant egyrészt – a szerzői jog tulajdonjogi megközelítéséből kiindulva – a jog által megteremtett, az alkotók személyéhez kapcsolódó kizárólagos jogok, a „szerzői monopólium”,⁵⁵ másrészt pedig e monopol-szituációból eredő ármegállapítás, pontosabban a versenytárhoz magasabb árak alkalmazása foglalkoztatta. Szükséges már most megjegyezni, hogy a közgazdaságtannak a szerzői kizárólagos jogokra mint monopóliumra, illetőleg monopóliumot keletkeztető tényezőre vonatkozó nézeteit meg kell különböztetnünk a közös jogkezelés intézményének történetileg kialakult monopolhelyzetétől, amelyre majd még kitérünk.

A közgazdasági elméletek lényegében csak a 20. századtól kezdtek megbarátkozni azzal a ténnyel, miszerint a szerzői alkotások piaci „viselkedése” nem azonos más termékek és szolgáltatások piaci magatartásával, sőt a szerzői jog, valamint a szerzői jogi rendszer egésze – így a közös jogkezelés intézménye is – a gazdasági piac és verseny szempontjából jelentős sajátosságokat mutat. A szerzői jog specialitásainak felismerésével a szerzői jogot monopóliumteremtő tényezőként feltüntető felfogások a 20. század elejére finomodtak. E tárgykörben az első rendszertani elemzést végző Arnold Plant⁵⁶ a jogosult monopólium fogalmát kiegészítette néhány más, a szerzői jog specialitásait is figyelembe vevő tényezővel (erkölcsi kockázat – *moral hazard*, járadékadászat – *rent seeking*), amelyeket a szerzői jog közgazdasági vizsgálatánál manapság is alkalmaznak.

54 A szerzői jog és rendszere alatt a közgazdaságtan egyrészt magát a szerzői jogot mint jogterületet, másrészt pedig – tágabb értelemben – a szerzői joggal érintett intézményrendszert és működését érti, beleértve a közös jogkezelő szervezeteket is. A szerzői jog közgazdasági összefüggéseit ebben a jelentésben tárgyaljuk. Bővebben: Christian HANDKE: *Providing Government with strategic, independent and evidence-based advice on intellectual property policy*. Strategic, 2010 (03) Research commissioned by the Strategic Advisory Board for Intellectual Property Policy. 16. <<http://www.ipo.gov.uk/ipresearch-economics-201005.pdf>>.

55 Angliában 1403-tól saját szabályzattal rendelkező céhek, majd 1557-től Stationers' Company monopol helyzete.

56 Arnold PLANT: *The Economic Aspects of Copyright in Books*. (1934) *Economica* 1, 167–195.

3.2. Monopóliumtól a monopolisztikus versenyig

A közgazdaságtan szerzői joggal kapcsolatos fejlődését jelzi a már említett „fogalmi finomodás”, másrészt pedig azoknak a koncepcióknak, elméleteknek a megjelenése, amelyek rámutattak a szerzői jog kedvező hatásaira, és gazdasági értelemben vett hasznosságára. Szükséges ugyanakkor felhívni a figyelmet arra, hogy a szerzői jog monopóliumot teremtő felfogása, illetőleg a közgazdászok monopólium-ellenessége szinte napjainkig hatással van a közgazdaságtan és a szerzői jog egymáshoz való viszonyára.

A szerzői joggal kapcsolatos közgazdasági szemléletváltásban elsősorban annak az adottságnak a felismerése játszott szerepet, hogy a szerzői jogi alkotások közgazdasági értelemben differenciált termékek, „monopolisztikusan kompetitív javak”, amelyeknek sok helyettesítő terméke létezik. Ennél fogva az a jogosult, amelyik nagy számban, – később – tömegesen állít elő/reprodukál szerzői alkotásokat, ténylegesen nincs monopolhelyzetben. (Ugyanakkor, ha a piacot hipotetikusan korlátozzuk egy műre, pl. egy színház egy bizonyos musicalt kíván bemutatni – a monopólium teljes és korlátlan.) A szerzői jog és rendszere – makroszinten – emiatt „csak” kvázi-monopóliumként működik, ezért a monopolisztikus árazással kapcsolatos társadalmi költségei is kisebbek.

3.3. A szerzői jog által védett mű mint közjóság

A közgazdaságtan, különösen a jog gazdasági megközelítése a szerzői jog által védett műveket az 1970-es évektől jószágként (javak), pontosabban közjósággként is definiálta. Közgazdasági értelemben jószág minden dolog, amely közvetve más javak előállításához járul hozzá, vagy közvetlenül fogyasztásra kerül, emberi szükségletek kielégítésére alkalmas. A javak között – a magánjavakkal szemben – a közjavakat nem sajátíthatja ki egyetlen személy; a közjóság olyan jószág, amelynek fogyasztásából fizikai értelemben más fogyasztók nem zárhatók ki, de azok nem is korlátozzák a többiek fogyasztását. A közjóságokat rendszerint közpénzből finanszírozzák, gyümölcsseit mindenki élvezheti. Az ún. tiszta közjóság fogalmának lényeges tartalma, hogy sem a kizárólagosság, sem pedig a versenyző jelleg nem jellemző rá.⁵⁷ (Ameny-nyiben valaki fogyaszt egy termékből, és ennek következtében csökken a mások számára rendelkezésre álló mennyiség, akkor elméleti értelemben kizáró fogyasztásról, vagy kizárólagosságról beszélünk. Ilyenek a magánjavak, melyekre a szűkösség jellemző. A magánjavak ezért mindig versenyző jószágoknak számítanak. A közjavak a definícióból következően csak nem-versenyző jószágok lehetnek.)

A szerzői jog közjósággként való felfogása a szerzői művek finanszírozási jellegén alapul. E nézet szerint a szerzői jog rendszere által a közjavak magánfinanszírozása valósul meg,⁵⁸ ez adja specialitását. A szerzői alkotások ugyanakkor szinte soha nem esnek egybe a közgazda-

57 A tiszta közjóság klasszikus példája a friss levegő: egyrészt a (józan határok közötti) fogyasztása nem gátol másokat a belélegzésben, másrészt ebből nem is lehet senkit kizárni. A szerzői jog mint közjóság fogalmával a magyar irodalomban foglalkozik ANTAL Dániel: A szellemi tulajdonjog, a művészet és a tudomány finanszírozása, <http://ingyenebed.blog.hu/2006/02/17/a_szellemi_tulajdonjog_a_muveszet_es_a_tudomany_finanszirozasa>.

58 Harold DEMSETZ: The Private Production of Public Goods. (1970) 13 *Journal of Law and Economics* 293–306. Idézi: HANDKE i. m. (54. l.) 22.

sági értelemben vett tökéletes közjóság fogalmával. Ha például egy gyűjtő az általa felvásárolt festményben csak maga gyönyörködik, akkor egy potenciális közösségi jószág átváltozik tisztán magánjózággá, kizárólagos felhasználásúvá és versengővé.

A szerzői művek mint kvázi-közjavak kizárólagos felhasználása korlátozott, ezáltal növelik a pozitív externáliákat,⁵⁹ azaz használatuk során értékük egy része olyan felhasználásból ered, amely nem járult hozzá a termelés, előállítás költségeihez. Externáliát eredményez például a médiában a nézettség, a hallgatottság: minél nagyobb egy médiaszolgáltató műsorainak nézettsége, annál értékesebb az adott szolgáltató reklámszolgáltatása a reklámozók számára. A reklámszolgáltató közvetlenül nem járul hozzá anyagilag a médiaszolgáltató műsoraihoz, mégis a műsorok – adott esetben – magas nézettsége a reklámszolgáltató bevételeit is növeli, sőt kihat az egész reklám-értéklánc szereplőinek (reklámozó, reklámszolgáltató, a reklám közlétevéje) jövedelmére. A gazdaságtanban „potyautasnak” nevezett fogyasztói magatartás révén egyes fogyasztók anélkül jutnak valamilyen jószághoz, jelen esetben a közjavakhoz, hogy azért fizetnének. Az externália a szerzői jogra vonatkoztatva azt jelenti, hogy a szerzői művek piaci értéke szintén nem tükrözi a teljes társadalmi értéküket.

A szerzői jogi rendszer és védelem célja elsősorban a hozzáférés szabályozása és egyúttal a jogtalan felhasználások megakadályozása. Ezt a célt pedig azáltal tudja megvalósítani, hogy a jogosultak – miután számukra a jog mesterséges monopóliumot teremt – a szerzői művek ellenértékét magasan határozzák meg, így növelik a szerzői alkotások értékesítéséből származó bevételeket. A szerzői jogi kizárólagosság lehetővé teszi, hogy a jogosultak a műveket az előállítási költségek fölött árazzák, és a védelmi időn belül piacra vigyék az alkotások másolatait. Ennek eredményeként a szerzői mű közgazdasági értelemben közjózággá válik, ráadásul nem-versenyző és nem kizárólagosan felhasználható lesz.

3.4. A szerzői mű mint információs jószág

A szellemi alkotások, ezen belül is a szerzői művek információs javak.⁶⁰ A kultúra gazdaságtana azokat a javakat jelöli információs józággként, melyek piaci értékét információtartalmuk határozza meg. Az információs jószág több olyan egyedi ismérvvel rendelkezik, amelyek befolyásolják a hozzájuk kapcsolódó hasznosságot. Ilyen egyedi ismérvek a szerzői művekhez kapcsolódó élmény, továbbá például az is, hogy a mű egyedi értéke csak a fogyasztás, a felhasználás eredményeként válik ismertté. A már „bevált” termékhez való ragaszkodás, amely a későbbi vásárlási döntéseket és szokásokat alapvetően befolyásolja, szintén az információs javak sajátja. Azáltal, hogy a szerzői művek élvezetet nyújtanak, az ún. élményjószág kategóriába is tartoznak. Ez azt jelenti, hogy csak a fogyasztásuk, felhasználásuk, a műélvezet során szerezhetünk kellő tapasztalatot róluk. Emiatt a szerzői mű – például egy irodalmi vagy kép-

59 Externália: piacon kívüliség, külső gazdasági hatás, amikor egy piaci szereplő ellentételezés nélkül befolyásolja egy másik gazdasági szereplő helyzetét. Bővebben: SZILÁGYI Pál: A kétoldalú piacok versenyjogi megítélése a médiapiacokra tekintettel. In *Medias Res*, 2012/1. 84.

60 Az információs javak is lehetnek közjavak és magánjavak. Ha az adott információs jószágból bárki szabadon fogyaszthat, azaz nem zárható ki senki a fogyasztásból, és az egyik fogyasztása befolyásolja a többi (versengő) esélyeit, akkor *közös* jószágról van szó. Példa erre egy olyan ingyen megtekinthető múzeumi tárlat, ahová csak korlátozott számú ember fér be egyszerre. Amennyiben az egyik fogyasztó nem befolyásolja a többit, akkor *közösségi* jószágról van szó, ilyen például egy köztéri szobor.

zöművészeti alkotás – megvásárlására irányuló döntést is nagy bizonytalanság kíséri. Nem biztos ugyanis az, hogy a megvett regény olvasása olyan élvezetet kelt az olvasóban, amilyenre számított, vagy a megvásárolt kép az otthoni körülmények között is tetszik és ugyanazt az élményt nyújtja, mint a galériában. Ezt a kockázatot előzetes tájékozódással lehet ugyan csökkenteni, de a preferenciák kialakítása lényegében csak a fogyasztás, a felhasználás során történik meg. „A puding próbája az, hogy megesszük” effektus az információs javak tekintetében egyértelműen működik. A különböző információs jószágok közötti váltás – éppen ezért is – nehezen valósul meg, egyfajta fogyasztói dilemma áll fenn: ha a fogyasztó számára az egyik jószág már hasznosnak bizonyult, akkor sokszor kitart annak fogyasztása mellett, nem vállal újabb kockázatot más jószág kipróbálásával.

A technikai reprodukció korszakában rengeteg információs termék vált gyakorlatilag *közösségi jószággá*. A digitális tartalmak esetében korlátlan számú másolat készíthető, azaz bármennyien élvezhetjük a műveket anélkül, hogy ez a többi fogyasztót korlátozná a tartalmak fogyasztásában. A másolás, a szerzői jogi értelemben vett többszörözés tekintetében már más a helyzet. A másolás révén jelentős veszteségeket elszenvedett szerzői jogi ágazat⁶¹ az alacsonyabb profit miatt hosszú távon már gyengébb minőségű termékeket kénytelen előállítani. A másolás esetében tehát sokkal inkább *közös jószágokról* van szó.

Mivel a szerzői alkotások olyan információs jószágok, amelyek egyben kívánatos javak, élvezeti cikkek is, adott esetben egy információhiányos állapot távol tarthat a fogyasztásuktól. Mivel a szerzői művek gazdasági értelemben vett hasznosságát általában alábecsülik, azt az állam vagy más közösségek különböző ösztönzőkkel megpróbálják ellensúlyozni. Az információs javak költség szerkezete is különleges. A szerzői művek első, eredeti példányának előállítási költsége általában magas fix költség; ezzel szemben a reprodukciók és a piacra vitel költségei nagyon alacsonyak. Egy film forgatása milliókba kerül, ellenben egy a mozikban már lejátszott film bármilyen hordozón való rögzítése kis összegből megoldható.

A szerzői alkotások e sajátos költség szerkezete jelentős különbséget eredményez az eredeti szerzői alkotást előállítók és az azt csak reprodukálók között. Ez utóbbi ún. „szabadúszók” nem invesztálnak az eredeti művek előállításába, hanem csak a reprodukció költségeibe, így az árakat is az alacsony reprodukciós költségekhez igazítják. Az új szerzői alkotások magas előállítási költségei és ezáltal magas felhasználói árai kihatnak az új jogdíjas művek kínálatára is, csökkentik azt, mégpedig azért, hogy a magas felhasználói ár valójában először a keresletet csökkentse. Ennél fogva a szerzői jog rendszerének feladata az eredeti szerzők védelme, azok jogainak megóvása, akik a kreativitásba eredeti szerzőként vagy jogosultként befektettek.

61 „Az utóbbi évtizedekben a szerzői jogi ágazat gazdasági súlya fokozatosan növekszik szerte a világban, így hazánkban is. A WIPO által kiadott módszertani útmutató alapján hazánkban végzett 2005-ös felmérés adatai szerint a szerzői jogi ágazat 2002-ben a GDP-hez való hozzájárulása 6,668%-os volt, míg a szorosabb értelemben vett szerzői jogi ágazatnak a GDP-hez való hozzájárulása 3,96% volt. (Ezzel az ágazat súlya a gépipar, építőipar, vagy a vegyipar súlyával vetekedik.” Bővebben: SÁR i. m. (20. l.), illetve SIMON Dorottya – PUSZTASZERI Katalin – TARR Péter: *A szerzői jogi ágazatok gazdasági súlya Magyarországon 3*. Budapest, Magyar Szellemi Tulajdon Nemzeti Hivatala, 2012.

3.5. A szerzői művek mint kulturális javak

A szerzői művekre mint a nemzeti irodalom és kultúra kincseire Victor Hugo óta tekintünk. A francia író 1878-ban a Párizsi Világkiállításon elhangzott beszédében a nemzetközi szerzői jog fejlesztésével szorgalmazta a nemzeti irodalom és kultúra előmozdítását.⁶² A kulturális sokszínűség megóvása – különösen az európai kontinensen – elsőrendű feladat.⁶³

A szerzői alkotások közgazdasági értelemben is felfoghatók kulturális javakként. Ebből a szempontból – többek között – sajátosságuk, hogy bár „a »piacon« például egy színházi előadás jegyeit árulják, az a jószág, amit valójában előállítanak, illetve fogyasztanak, az a kulturális élmény.”⁶⁴ Az élmény természetszerűleg függ az előadás minőségétől, amely azonban közgazdasági módszerekkel nem azonosítható egyértelműen, bár a szakmai, mesterségbeli tudás szintje többé-kevésbé mérhető. A kulturális élményt ezért – jobb híján – a szakirodalomban az átbocsátás (*throughput*), nevezetesen az eladott színházjegyek, CD-k, könyvek, múzeumlátogatók stb. számával, az audiovizuális médiában a nézettséggel, hallgatottsággal, illetőleg a közönségaránnyal lehet jellemezni.

A kulturális javak iránti keresletre három tényezőcsoport van hatással: 1. esztétikai, művészi értékek és élmények, 2. gazdasági tényezők, 3. interperszonális tényezők. A gazdasági tényezők keresleti hatása a tiszta jövedelmi hatás és a helyettesítési hatás eredője. A jövedelem emelkedésével nő a kulturális javak iránti kereslet, de hatását csökkentheti a szabadidő árának növekedése miatti helyettesítés, ami az időigényesebb kulturális javak és szolgáltatások iránti igény csökkenését eredményezi.

Az esztétikai, művészi értékek és élmények minőségének „mérési nehézségét” növeli az a körülmény is, hogy az élmény nemcsak az adott mű minőségétől függ, hanem magától a fogyasztótól is, illetőleg a fogyasztó által felhalmozott ún. kulturális tőkétől. A kulturális javak fogyasztása és az egyén műveltsége egymással kölcsönhatásban van: minél tanultabb, műveltebb valaki, annál nagyobb lesz a kulturális fogyasztása és annak élvezete, és e javak fogyasztása hatással van az egyén műveltségére, tanultságára, képzettségére. Az egyén kulturális igénye és műélévete, valamint a magasabb képzettségűek kultúrára fordított költsége közötti korrelációt a kulturális közgazdaság tana már bizonyította: a magasabb képzettséget igénylő foglalkozásúak az átlagosnál többet költenek kultúrára.⁶⁵

3.6. A közgazdaságtanon belüli sajátos szerzői jogi megközelítések

A közgazdaságtan szerzői joggal kapcsolatos egyik nagy kérdése, hogy a szerzői jog rendszerében történő állami jelenlét – befektetés/beruházás (a jogi szabályozás kialakítása, az intézményrendszer működtetése stb.) – és a társadalmi jólét között milyen korreláció van.

62 POGÁCSÁS Anett: Kulturális sokszínűség és szerzői jog – Gondolatok az ALAI 2008-as világkonferenciája után. *Iustum Aequum Salutare*, 2008/4. 254.

63 Az UNESCO Egyezménye a kulturális kifejezések sokszínűségének védelméről és elnevezéséről 2005. október 20. A szerzői joggal kapcsolatát elemzi: GYENGE Anikó: *Szerzői jogi korlátozások és a szerzői jog emberi jogi háttere*. Budapest, HVG-Orac, 2010.

64 PETRÓ Katalin: Mikroökonómiai összefüggések a kultúra gazdaságban. In DAUBNER Katalin – HORVÁTH Sándor – PETRÓ Katalin (szerk.): *Kultúra-gazdaságtani tanulmányok*. Budapest, Aula, 2000. 36.

65 Uo., 38.

Indokolt-e a szerzői jog rendszerébe való állami beavatkozás, támogatás abban az értelemben, hogy az növeli-e a társadalmi jólétet? A különböző gazdasági nézetek általában nincsenek tekintettel a szerzői jog sajátosságaira, így a szerzők kizárólagos jogaira, az engedély nélküli másolásra, a védelem szintjére stb. Az állami beavatkozás társadalmi jólétre gyakorolt hatását – a maguk idején főáramú elméletnek számító – két fő közgazdasági elmélet, a jóléti közgazdaságtan és a tulajdoni felfogásra épülő tranzakciós költségek elmélete⁶⁶ elemzi. A közgazdasági Nobel-díjas Coase azt mutatja meg, hogy a piac használata nincsen ingyen, a piaci tranzakcióknak pénzben és időben kifejezhető költsége van. A tranzakciós költségek elmélete nyitotta meg az utat más intézmények (közintézmények, szabályozók, jogi normák) hatékonysági szempontú elemzése előtt is.

A hagyományos jóléti közgazdaságtan arra az általános egyensúlyelméletre épül, hogy a gazdaságban minden piac szabad és tökéletesen versengő, továbbá, hogy a piacok a különböző erőforrások optimális elosztásához vezetnek (Pareto-optimalitás elve). Ez az optimalitás, a tökéletes versenynek vagy ahhoz közeli állapotnak való megfelelés azonban nem érvényesül azokon a piacokon, ahol jellemző az ún. piaci kudarc, azaz a piaci mechanizmus működésében pl. az erőforrás-elosztás nem lesz hatékony. A jóléti közgazdaságtan fő elemzési eszköze a költség–haszon-elemzés.

A piaci kudarcok eredete lehet a piaci hatalom (monopólium) megléte, a közjóságok jelenléte, az externália, továbbá a nem tökéletes információ, vagyis az információs aszimmetria. A jóléti közgazdaságtan Pareto-féle optimális megoldása éppen azért nem ad megfelelő megközelítést a szerzői jog rendszeréhez, mert az említett kudarcok jellemzik a szerzői jog által lefedett piacokat. A szerzői jog fejlődésére hatással bíró technológiai haladás önmagában piaci kudarc a neoklasszikus jóléti közgazdaságtan szerint abban az értelemben, hogy megbontja az elmélet által feltételezett egyensúlyokat, ami miatt számos módon megváltoztatja a szerzői jog hagyományos alapjait.⁶⁷ A digitális technológia például előtérbe állítja a szerzői jogi másolás, többszörözés fogalmát, pontosabban annak megváltozott tartalmát, illetőleg – közgazdasági értelemben – közjóság jellegét. Ez a technológia és más korszerű infokommunikációs (Information Communication Technology – ICT) alkalmazások csökkentik a szerzői művek kínálatának előállítási és működési költségeit, ezáltal is ösztönözve az új piacok létrehozását.

A szerzői jog gazdaságtanának másik elmélete a tulajdonfelfogásra épülő tranzakciós költségekkel⁶⁸ foglalkozik, és abból indul ki, hogy a szerzői tulajdonjog esetén nincs szükség az állam jelenlétére,⁶⁹ mert a tulajdonjog kérdései állami beavatkozás nélkül, piaci viszonyok között tárgyalásos úton, végső esetben bíróság előtt rendezhetők. E felfogás szerint a tranzakciós költségek révén a szerzői művekkel mint tulajdonnal egy szabad piacon úgy kereskednek, hogy a művek a legjobban hasznosuljanak, a legértékesebb felhasználáshoz allokálódnak. Ez a megközelítés a szerzői műveket a tulajdon tárgyainak tekinti és ennél fogva – álláspontja szerint – a szerzői művek optimálisan felhasználhatók. A szerzői jog tulajdoni megközelítésének másik tétele, hogy az alkotók díjazásának témakörét, a szerzői jogdíjakat egyszerűen a tulajdon gazdasági hasznosulásának fogja fel. A tulajdoni megközelítés hozzájárult a szerzői joggal kapcsolatos gazdasági kérdések felszínre kerüléséhez; e nézet kezdett foglalkozni azzal

66 Ronald H. COASE: *The Nature of the Firm*. Idézi: HANDKE i. m. (54. lj.) 28.

67 Uo.

68 Tranzakciós költségek alatt a piac használatának pénzben felmerülő kiadásait értjük.

69 Coase elmélete.

a kérdéssel, hogy a védett művek hogyan versenyeznek egymással, továbbá e felfogás ösztönözte a közgazdászokat a tranzakciós költségek csökkentésének kidolgozásában. Mindemellett – ahogy a jóléti gazdaságtan elmélete, úgy – a tulajdoni megközelítés sem ad adekvát válaszokat és átfogó magyarázatot a szerzői jogi rendszer gazdasági kérdéseire. Ennek okát a közgazdászok abban látják, hogy a szerzői jogi rendszer tranzakciós költségeket keletkeztet, és piaci erőt eredményez.⁷⁰

3.7. A szerzői jog gazdaságtana és a „másolás” gazdaságtana

A tisztán közgazdaságtani megközelítés (valójában mind a két fő elmélet, vagyis a jóléti gazdaságtan és a tranzakciós költségek elmélete is) a szerzői jogot mint szabályozási rezsimit állami beavatkozásként fogja fel, amelynek költségei vannak anélkül, hogy a jogintézmény közvetlenül terméket állítana elő vagy szolgáltatást nyújtana. E nézet azt vizsgálja, hogy ezek a költségek megtérülnek-e a szerzői jogi rendszer működtetése által.

Landes és Posner⁷¹ megkülönböztették a szerzői jog gazdaságtanát (*economics of copyright*) a másoláskészítés (*economics of copying*) gazdaságtanától. Amíg a szerzői jog gazdaságtana – meglátásuk szerint – a szerző jogainak szabályozására és annak gazdasági hatásaira koncentrál, addig a másolatkészítés gazdaságtana a jogosulatlan másolásra és annak következményeire fókuszál. A két megközelítés természetesen összefügg egymással, hiszen mindkettő a szerzői jog lényegéhez tartozik. A *copying* gazdaságtana abból a tényből indul ki, hogy a másolási technikák történeti fejlődése a másolatok előállítását egyre egyszerűbbé és olcsóbbá tette. A technikai vívmányok széles körű elterjedésével az eredeti szerzői művek létrehozása, azok reprodukálhatósága és felhasználása is változott. Közgazdasági szempontból az eredeti jogtulajdonosnál felmerülő előállítás költségei, illetőleg az engedély nélküli, jogosulatlan másolás költségei közti viszonyban – amennyiben ez utóbbi költségek meghaladják az előállítás költségeit, úgy – a másolás ún. jóléti veszteséghez⁷² vezethet. A digitális technika, így az informatikai kommunikációs technológiák alkalmazása, oly mértékben csökkentette a másolás költségeit, hogy azok határköltsége⁷³ megközelíti a nullát, ezáltal is ösztönzi az új piacok felderítését és segíti a szerzői jogi rendszer működésének hatékonyságát.

A másolás költségeinek elemzésével foglalkozó felfogások egyik modellje szerint a fogyasztót nem érdekli, hogy a másolás legális vagy illegális, az a fontos számára, hogy „menyibe kerül a másolat megszerzése”.⁷⁴ Az empirikus kutatások ezzel szemben azt igazolták, hogy a legtöbb fogyasztónak nagyobb a fizetési hajlandósága az engedély nélküli másolatok megszerzésénél. Más modellek⁷⁵ – az eltérő ízlésekre alapozva és abból kiindulva, hogy a

70 HANDKE i. m. (54. lj.) 30.

71 William M. LANDES – Richard A. POSNER: An Economic Analysis of Copyright Law. (1989) 18 *Journal of Legal Studies* 2. 325–363. Idézi: HANDKE i. m. (54. lj.) 31.

72 Jóléti veszteség: A jóléti közgazdaságtan megközelítésének lényege, hogy az externáliák a társadalmi hatékonyságot rontják, jóléti veszteséget okoznak, hiszen létükből adódóan az egyéni és társadalmi hasznok és költségek között különbség keletkezik.

73 A határköltség megmutatja, hogyan változik az összköltség, ha a termelést egy egységgel növeljük.

74 I. E. NOVOS – M. WALDMAN: The effects of increased copyright protection: An analytic approach. (1992) *Journal of Political Economy*, 236–246. Idézi: HANDKE i. m. (54. lj.) 32.

75 J. P. JOHNSON: The economics of copying. (1993) *Journal of Political Economy*, 158–174. Idézi: HANDKE i. m. (54. lj.) 32.

technológiai váltás olcsóbbá tette a másolást – azt vizsgálják, hogy szükséges-e korlátozni a másolatkészítést. E nézet szerint az ízlések különbözősége miatt a szerzői alkotások között is létezik a helyettesítő termék fogalma, és a fogyasztói jólétet nem csupán a másolat ára, hanem a megjelenések mennyisége, darabszáma is befolyásolja. Johnson modelljének az egyik leglényegesebb tétele, hogy jelentős különbséget látott az engedély nélküli másolás rövid- és hosszú távú jóléti hatása között. Kimutatta, hogy az engedély nélküli másolás rövid távon ugyan a fogyasztók számára kevesebb költséggel jár, a fogyasztás és a fogyasztói jóléti többlet is nő, hosszú távon azonban a jogosulatlan másolás nettó társadalmi költsége sokkal nagyobb lehet. Mivel az engedély nélküli másolás kárt okoz az eredeti művet felhasználók számára és hatással van a szerzők és más jogtulajdonosok jövedelmére (csökkenti azt), a szerzői jogi rendszer megerősítése útján állami beavatkozás válik szükségessé. Hosszabb távon tehát az engedély nélküli másolás érezteti káros hatását a kínálatra, hiszen az alacsonyabb bevételekre a szerzői műveket előállítók az új alkotások, új megjelenések csökkenésével reagálnak. Johnson állítása szerint hosszú távon a jogtulajdonosi és a fogyasztói érdekek akár egybe is eshetnek, de mindenesetre konvergálhatnak.

Az információs javak piacán, mint amilyen a szerzői jog piaca is, az állami beavatkozás alternatívájaként Liebowitz⁷⁶ 1985-ben bevezette a közvetett alkalmasság elvét. Liebowitz a tudományos folyóiratok másolásának kutatási eredményeivel igazolta, hogy bizonyos esetekben az információs jószág előállítója piaci módszerekkel, legtöbbször árdiszkriminációval⁷⁷ kompenzálja a másolási technika miatti alacsony költségeket. A vizsgálat eredményei azt bizonyították, hogy az engedély nélküli másolás nem károsítja a tudományos folyóiratok kiadóit, mivel a kiadók az általuk ellátott piacokon (előfizetők, illetőleg könyvtárak) különböző árakat alkalmazva, képesek növelni a bevételeiket. A könyvtárak magasabb áron is hajlandók megvenni a folyóiratokat a könyvtári példányok biztosítása érdekében (ez persze ma már komoly lázadásokhoz vezet, ld. az Elsevier tudományos kiadó botrányait⁷⁸). Besen⁷⁹ – Liebowitz elméletét tovább fejlesztve – kimutatta, hogy a fogyasztó akkor választja a másolatot, ha annak költségei alacsonyabbak az eredeti mű kiskereskedelmi beszerzési áránál.

Varian⁸⁰ a fájlmegosztásra olyan modellt dolgozott ki, amely az előállítói profit növelését is lehetővé tette; az engedély nélküli másolót pedig mint a piacra belépő új szereplőt vette számításba. A szerzői jogra kidolgozott modellje szerint a szerzői alkotás előállítója nyereségesen működhet a tömeges engedély nélküli másolás ellenére. A RERCI⁸¹ által 2005-ben publikált tanulmányban – többek között – Liebowitz, illetőleg Johnson és Waldman a digitalizáció másolásra gyakorolt hatásait elemezve, Varian állításaival szemben kimutatták, hogy amennyiben a piacot tökéletes reprodukciók árasztják el, az árak mindenképpen a másolatok ár-

76 S. J. LIEBOWITZ: Copying and Indirect Appropriability: Photocopying of Journals. (1985) 93 *Journal of Political Economy* 5, 945–957. Idézi: HANDKE i. m. (54. lj.) 32.

77 Árdiszkriminációról van szó, amikor a gyártó a kereslet fizetési hajlandóság felmérésének eredményeként eltérő árat kér ugyanazért a termékért. Idézi: HANDKE i. m. (54. lj.) 33.

78 Az Elsevier holland tudományos kiadó ellen Timothy Gowers Field-díjas matematikus által indított bojkott-felhívást.

79 S. M. BESEN: Private copying, reproduction costs, and the supply of intellectual property. (1986) 2 *Information Economics and Policy* 1, 5–22. Idézi: HANDKE i. m. (54. lj.) 33.

80 H. VARIAN: Buying, Sharing and Renting Information Goods. (2005) *Journal of Economics* 48, 473–488; H. VARIAN: Copying and Copyright. (1985) 19 *Journal of Economic Perspectives* 2, 121–138. Idézi: HANDKE i. m. (54. lj.) 33–34.

81 Review of Economic Research in Copyright Issues.

szintjére esnek, vagyis a piac nem képes kompenzálni az engedély nélküli másolás miatt kiesett bevételeket és nem fedezi az előállítás fix költségeit.

3.8. A jog és a gazdaságtan együttes elmélete

A tisztán gazdasági szemlélettel szemben, amely elsősorban vagy a kizárólagosság alapján keletkező monopólium, vagy az engedély nélküli másolás költségeit veszi górcső alá, a jog és gazdaságtan együttes elmélete figyelmet szentel a szerzői jogi jogintézményeknek, a szerzői jog és rendszere sajátosságainak. A jog és gazdaságtan együttes elméletének képviselői is, akik elsősorban jogi végzettségű tudósok, a közgazdaságtan hagyományos eszközkészletét használják fel a szerzői jog vizsgálatára és magyarázatára. Az elmélet elemzésének fő tárgya ugyanakkor – többek között – a szerzői jogi védelmi idő, a védelem szintje, a szerzői művek tisztességes felhasználása (*fair use*), illetőleg a tisztességes felhasználással kapcsolatos mentesítések köre, továbbá a szerzők személyéhez fűződő jogok (*moral rights*).

A jog és gazdaságtan együttes elmélete számos közgazdasági felfogást, így például a jóléti gazdaságtan költség-haszon elemzését is alkalmazza a szerzői jogi intézményrendszer működésének magyarázatára, de a Coase-i gazdaságtan, vagyis a tranzakciós költségek elméletének elemzése is széleskörűen elterjedt. A jogi és gazdaságtani megközelítés egyik meghatározó szerzőpárosa, Landes és Posner 1989-ben publikált tanulmányában⁸² a szerzői jog indokoltságát, magyarázatát nem a piaci kudarc oldaláról közelíti meg, és a szerzői jogi rendszer működésével kapcsolatos költségek kapcsán nem foglalkoznak a piaci erővel sem.

Munkájukban hangsúlyozzák, hogy a szerzői alkotások tökéletlen közjavak és modelljük középpontjába a szerzők egyéni védelmére fordított költségek és a rendszer működtetésével kapcsolatos, a különféle szereplőket terhelő költségek, valamint a bevételek közötti optimális egyensúlyt állítják, amelynek megteremtése a szerzői jog feladata.

A szerzői védelem kívánatos szintjének elemzése kapcsán megállapítják, hogy a nagyobb társadalmi értékű művek magasabb szintű védelmet igényelnek, és a szerzői művek védelmének „műre szabottnak” kell lenni. A magasabb védelmi szint, illetőleg a műre szabott védelem magasabb tranzakciós költségeket is eredményez, ezért a szerzői jog egységes feltételrendszert igényel. A tranzakciós költségek tekintetében kimutatják, hogy a jogtulajdonosok felkutatásának költségei a védelmi idővel arányosan növekednek. A védelmi idő szintje pedig növeli a szerzői alkotások kínálatát, és csökkenti a szerzői jogi rendszer működésének költségeit. Landes és Posner a 2002–2003-ban megjelent munkáikban⁸³ már felülbírálták a „műre szabott” védelmi idő tételét és a határozatlan időre megújítható oltalom mellett tették le voksukat.

82 LANDES–POSNER i. m. (71. lj.) Idézi: HANDKE i. m. (54. lj.) 36.

83 W. M. LANDES – R. A. POSNER: Indefinitely Renewable Copyright. Working Paper No. 154, (2002) *University of Chicago John M. Olin Law and Economics*. Idézi: HANDKE i. m. (54. lj.) 37.; W. M. LANDES – R. A. POSNER: *The Economic Structure of Intellectual Property Law*, Cambridge (MA), Belknap, 2003. Idézi: HANDKE i. m. (54. lj.) 37.

3.9. A „*fair use*” doktrína a jog és gazdasági elméletben

A *fair use* elve a jog és gazdasági elmélet egyik fontos kutatási területe. A jelen tanulmányban a *fair use* szerzői jogi kérdéseit nem vizsgáljuk, a jogintézményt csak annyiban mutatjuk be, amennyiben az a szerzői jog közgazdasági megközelítése miatt szükséges lehet. A *fair use* az USA szerzői jogi törvényének egyik jogintézménye, amely meghatározott esetekben, elsősorban kommentároknál, híradásoknál vagy kutatási és oktatási területen lehetővé teszi a szerzői joggal védett művek engedély nélküli, mégis jogszerű felhasználását.

W. J. Gordon⁸⁴ volt az első, aki a tranzakciós költségek tanát alkalmazta a *fair use* doktrínára. Érvelése szerint a piac nem képes fejlődni – azaz közgazdasági kifejezéssel élve „piachiányos” állapot áll fenn –, ha a másolat megszerzésének költségei meghaladják a másolatnak az egyéni felhasználó számára jelentett értékét. Ez a megállapítás különösen jellemző a szerzői ágazatok piacára, ahol a tranzakciós költségek általában magasabbak, mint a felhasználók fizetési hajlandósága. A szerzői joggal kapcsolatos magasabb költségeket Gordon a szerzői művek piacának összetettségével magyarázta: a szerzők és más jogosultak adott esetben előállítók, gyártók is lehetnek, a szerzői alkotások sokfélesége számos jogot foglalhat magában, továbbá a szerzői alkotások árazása – éppen a többféle felhasználási lehetőség miatt – rendkívül bonyolult. Állítása szerint a szerzői jog által lefedett piacon a sok felhasználó alacsony fizetési hajlandósága is hozzájárul a tranzakciós költségek átlagosnál magasabb voltához. A közös jogkezelés intézményének indokoltságát – más közgazdászokkal⁸⁵ egyetemben – éppen abban látja, hogy a közös jogkezelő szervezetek képesek a magas tranzakciós költségek csökkentésére.

Visszatérve Landes és Posner korábban hivatkozott munkájára,⁸⁶ állításuk szerint egy „szigorú” szerzői jogi rezsim, amely korlátozná a jogszerű engedély nélküli felhasználást, a tranzakciós költségek növekedésével járna, továbbá növelné a szerzőket és más jogosultakat megillető legális bevételeket. Ez a túlzott szerzői jogi védelem az állammal szembeni adó és járadékfizetési kötelezettségeket viszont áthelyezné a felhasználókról a szerzőkre; ennek következménye pedig az eredeti alkotások előállítási költségeinek emelkedése lenne. Ez a folyamat hosszú távon a kreatív munka kínálatának visszaeséséhez vezet. A túlzottan „gyenge”, engedékeny szerzői jogi környezet ezzel szemben nem ösztönözné kellőképpen a díjbeszedési eszközök fejlesztését, amelynek következtében a tranzakciós költségekkel együtt csökkenne a szerzők és más jogosultak bevétele, és ösztönzése. Landes és Posner szerint e két szerzői jogi rezsim – a „*productive fair use*” és a „*reproductive fair use*” között kell megtalálni azt az egyensúlyt, amely támogatná az eredeti alkotások létrejöttét és kedvezne a fogyasztóknak is.⁸⁷

84 W. J. GORDON: Fair Use as Market Failure: A Structural and Economic Analysis of the *Betamax* Case and its Predecessors. (1982) *Columbia Law Review*, 1600–1657. Idézi: HANDKE i. m. (54. lj.) 38.

85 C. HANDKE – R. TOWSE: Economics of Copyright Collecting Societies. (2007) 38 *International Review of Intellectual Property and Competition Law* 8, 937–957. Idézi: HANDKE i. m. (54. lj.) 38.

86 LANDES–POSNER i. m. (71. lj.) Idézi: HANDKE i. m. (54. lj.) 38.

87 Ennek a szabályozási egyensúlynak a megteremtése fontos abból a szempontból is, hogy a jogvédett művek internetről való letöltése mennyiben tekinthető *fair use*-nak. HANDKE i. m. (54. lj.) 38.

3.10. A „megkérdőjelezett” szerzői jog

A szerzői joggal foglalkozó egyes közgazdasági nézetek vitatják a szerzői jog és rendszerének létjogosultságát is. Az érveléseik szerint egyrészt a szabályozatlan piac lehetővé tétele esetén is megközelítené a lényegében hatékonynak nevezhető megoldást, tehát szerzői jogi szabályozásra nincs szükség. Másrészt az állami beavatkozásnak esetleg más formái is alkalmazhatók lennének. Hiszen a jelenlegi megoldásokat lehet bírálni azért, mert akadályozzák a technológiai változásokat, vagy éppen azért, mert a szerzői jog által szabályozott piac versenypolitikai értelemben nem-megtámadható piac lesz, vagyis túl nagy védettséget élvez. A szerzői jog létét megkérdőjelező nézet vizsgálódásának másik kérdéskörében az engedély nélküli másolás közgazdasági problematikája áll, így a megoldások üzleti modelljei is e kérdésre helyezik a hangsúlyt. Az önmagukat konzervatív közgazdásznak valló Boldrin és Levin⁸⁸ azzal érvelnek, hogy a szerződéses szabadság és az „elsőként piacra lépő” előnye (*first mover advantages*) a tisztán versenypiac számára kellően erős bázist biztosít. Azt állítják, hogy egy jól definiált szerzői jog kevésbé fontos, mint a korlátok nélküli verseny. A szellemi tulajdon meglátásuk szerint ma már nem csak azt jelenti, hogy a szerzőnek joga van ötleteket birtokolni és a műveket értékesíteni, hanem arra is joga van, hogy a művei felhasználását figyelemmel kísérje, „szabályozza”. Ez nem jellemző más piacokra. Példaként hozzák fel, hogy aki krumplit ad el, nem korlátozhatja annak pl. chipsként történő felhasználását. Boldrin és Levin számára a létező szerzői jogi megoldások egy társadalmilag nem hatékony monopóliumot hoznak létre, amely maga a „szellemi monopólium”.

A szerzői jog létét nem vitató közgazdasági nézetek elfogadják, hogy a szerzői ágazatok piacának szüksége van állami beavatkozásokra, intézkedésekre, azonban a jelenlegi szerzői jog megoldásait nem tekintik kellően innovatívnak. Egyes nézetek szerint azok a védett művek, amelyek értékvesztés nélkül többszörözhetők – ilyen például a digitális kóddal való másolás –, megközelítik a tökéletes közjószág ismérveit és ez lehetővé teszi akár az állami előállítás vagy akár az előállítók állami támogatását, kompenzálását is.

A közgazdászok számos kutatással, elemzéssel járultak hozzá a szerzői jog terén a közpolitikai eszközök fejlesztéséhez. Ilyenek – többek között – a másolási technológiára (CD-R, számítógépek, egyéb eszközök és hordozók) kivetett díjakra, a gyártók, előállítók közvetlen támogatására, valamint a szerzők és más szerzői jogi jogosultak ösztönzésére (ösztöndíjak és kitüntetések adományozására) vonatkozó eszközök kidolgozása. A magánalapon szervezett ösztönzési rendszerektől például azt várják, hogy az állami eszközökkel együtt egy hatékonyabb szerzői jogi rendszert hozhatnak létre, mint a kizárólag állami alapon működtetett szerzői jogi rendszer. Ugyanakkor az is tény, hogy az ilyen megoldások átveszik a piaci mechanizmus szerepét, tehát nem feltétlenül egyértelműen előnyösek.

A közös jogkezelők szerepének megítélése a szerzői jogot elfogadó felfogások között is vitatott: belátják, hogy a legtöbb nagy piacon megfelelő gyakorlatot szereztek a jogtulajdonosok jogainak tömeges, központosított kezelésében, ugyanakkor – az elvárások szerint – a közös jogkezelők nem elég gyorsak olyan új modellek, szervezeti rendszerek kidolgozásában, amelyek a digitális piacokat támogatnák és a fejlett ICT alkalmazásokat segítenék. A digitális pi-

88 M. BOLDRIN – D. LEVIN: The Case against Intellectual Property. (2002) 9 *American Economic Review, Papers and Proceedings* 2, 209–212. Idézi: HANDKE i. m. (54. lj.) 42.; M. BOLDRIN – D. K. LEVIN: Intellectual Property and the Efficient Allocation of Social Surplus from Creation. (2005) 2 *Review of Economic Research in Copyright Issues* 1, 45–67. Idézi: HANDKE i. m. (54. lj.) 42.

achoz való alkalmazkodás nehézségeit ez az álláspont abban látja, hogy a szükséges fejlesztések megvalósításához a közös jogkezelőknek valamennyi tagjával újra kellene tárgyalni a szerződési feltételeket. A jogdíjak megállapítása tekintetében egyesek az állami beavatkozást szükségesnek, sőt kívánatosnak tartják, mások az állami szerepvállalást minimálisra csökkentenék.⁸⁹

Az alkotók és a jogkezelők viszonyában sokan hangoztatják azt a véleményt, hogy a jelenlegi szerzői jogi rendszer nem igazán a szerzők ösztönzését szolgálja, hanem elsősorban azokat az üzleti érdekeket védi, amelyek a szerzői jogot felhasználják a saját gazdasági érdekeik érvényesítéséhez. Minél erősebbek, nagyobb gazdasági potenciállal rendelkeznek a jogkezeléssel foglalkozó társaságok, annál kevésbé van esélye a szerzőknek, művészeknek számukra is jó üzletet kötni. Towse⁹⁰ azt mutatja ki, hogy a szerzői jog és rendszere által generált bevételek nagy tömege a közvetítő társaságoknál köt ki,⁹¹ bár azok továbbadásával nem foglalkozik. A szerzőket ugyanakkor nem csak az anyagi juttatások, hanem a „kiválóság elismerése”, a művészi hírnév is motiválja az alkotó munka során, ez pedig érdekkülönbségeket eredményez a tisztán gazdasági szempontokat szem előtt tartó jogkezelőkkel való viszonyukban. (Szükséges itt megjegyezni, hogy a hazai – és sok más európai – közös jogkezelők kulturális tevékenysége éppen a szerzői kreativitás elismerését és ösztönzését szolgálja, bár az újabb szabályozás szerint ennek keretei már igen szűkre szabottak.) A művészi hírnévnek mint motiváló tényezőnek az a gazdasági következménye, hogy a szerzők sokkal inkább a művek széles körű terjesztésében érdekeltek, mint amit a pusztán pénzügyi hasznok maximálása eredményezne. A kiválóság, a művészi hírnév különféle díjakkal, elismerésekkel is kifejezhető, így nem válik kétséggé, hogy adott esetben egy zenei alkotás kinek a nevéhez fűződik, vagy annak ki az előadója. Az ilyen művészi hírnevet megalapozó, az ismertséget növelő erkölcsi elismerések, díjak a megnövekedett tisztelet okán akár csökkenthetik az adott mű jogosulatlan felhasználását is.

A szerzői jogi rendszer létét nem tagadók az ún. „egy kaptafa” módszert, a „*one size fits all*” megoldást is bírálják. Álláspontjuk szerint az intézményrendszer nem elég rugalmasan kezeli a jogokat, a szerzők számára nem biztosít kellően differenciált lehetőségeket a művekkel való rendelkezést illetően. Azt gondolják, hogy ha egy szerző például egy átmeneti időre engedélyezni szeretné a műveihez vagy azok egy részéhez a szabad hozzáférést, hogy az alkotásai piacát növelje, a rendszer – rugalmatlansága miatt – ezt a lehetőséget nem tudja biztosítani. (Ami egyébként nyilvánvalóan a szerzői jog és a valóság nem kellően mély ismeretén alapuló vélekedés, tehetjük hozzá nyugodtan.)

A *Creative Commons* – igazodva egyébként jórészt a szerzői jogban megbújó lehetőségekhez – kifejezetten keresi a szerzői igényekhez alkalmazkodni képes megoldásokat, és lehetőséget nyújt bizonyos jogok fenntartására, azaz a „*some rights reserved*” elvét vallja az „*all rights reserved*” helyett. A CC-licencek lehetővé teszik a szerzők számára, hogy szerzői jogaikat megtartsák, de ezzel egy időben lehetőséget biztosítanak a mű – különböző korlátok között, de relatíve szabadon történő – feldolgozására, terjesztésére is.⁹²

89 HANDKE i. m. (54. lj.) 44.

90 R. TOWSE: *Creativity, Incentive and Reward*. Cheltenham, Edward Elgar, 2001. Idézi: HANDKE i. m. (54. lj.) 44.

91 M. KRETSCHMER: Copyright Societies do not Administer Individual Rights: The Inconherence of Institutional Traditions in Germany and the UK. In R. TOWSE (szerk.): *Copyright in the Cultural Industries*. Cheltenham, Edward Elgar. Idézi: HANDKE i. m. (54. lj.) 44.

92 A Creative Commons jogi értékeléséről l. részletesen a magyar irodalomban: DUDÁS Ágnes: Creative Commons – közjó vagy közellenség? *Infokommunikáció és Jog*, 2006. február. TÓTH Péter Benjámin: Demystifying the Creative commons. <http://www.illustratorpartnership.org/01_topics/article.php?searchterm=00161>.

Ami a szerzői jogi rendszer rugalmasságával kapcsolatos költségeket illeti, a szerzői igényekhez való alkalmazkodás, a differenciált technikai védelmi megoldások használata segíti a tranzakciós és más járulékos költségek csökkentését is. A brit kormány megbízásából 2010-ben készült összefoglaló tanulmány⁹³ úgy fogalmaz, hogy maga a szerzői jogi rendszer is költségekkel jár és befektetéseket igényel, ami lényegében csak veszteséget termel, hiszen a rendszer anélkül vesz igénybe ráfordításokat, hogy piacképes terméket állítana elő.⁹⁴ A szerzői jogi rendszer működésével felmerülő költségek és befektetések a szerzői jogvédelem és a jogérvényesítés szintjével együtt növekednek,⁹⁵ miközben a különböző gazdasági modellek alkalmazásának célja éppen e költségek csökkentése.

3.11. Statikus vagy dinamikus hatások a szerzői jogban

A közgazdaságtanban a statikus és dinamikus hatásoknak alapvető szerepe van. A statikus elemzés a hatékonyságot rövidtávon vizsgálja, azt elemzi, hogy egy adott iparágon belül, adott technológia mellett miként alakul az egyensúlyi állapot, illetőleg hogy egy önálló, elkülönült változás milyen hatással van erre az egyensúlyi állapotra. Ezzel szemben a dinamikus elemzés éppen a változások hatásait elemzi. Előre kell bocsátani, hogy a közgazdászok leginkább a statikus modellt használják, mert a dinamikus modellek kidolgozása rendkívül bonyolult feladat.⁹⁶

A szerzői jog közgazdaságtana együtt alkalmazza a statikus és a dinamikus elemeket, sőt az érvelések gyakran össze is keverednek. Rövid távon a szerzői jog előnyeit egyrészt azok a jogosultak élvezik, akik emelni tudják az áraikat, másrészt azok a felhasználók vagy fogyasztók, akik olcsón és könnyen hozzáférnek a védett művekhez. Ezt az olcsó és korlátlan hozzáférést a szerzői jogi rendszer működése korlátozza, akadályozza. E rövid távú elemzésben is egyértelmű, hogy a jogtulajdonos és a felhasználó hasznai és költségei, vagyis összesítve a jóléti hatásai csak egymás terhére változtathatók. A közgazdaságtan a szerzői jog jóléti hatásainak elemzése kapcsán ezt az állapotot nevezi a termelői és a fogyasztói érdekek közötti átváltásnak, *trade off*-nak.⁹⁷

Landes és Posner⁹⁸ álláspontja szerint ugyanis sokkal inkább a jogosulti és a felhasználói érdekek közötti átváltásról kell beszélni, amennyiben a szerzői jogi védelem által a továbbfelhasználók számára okozott költségeket nézzük. A szerzői jog hátrányai – a statikus gazdasági hatásokat tekintve – a felhasználók közül a végfelhasználókat, továbbá azokat érintik leginkább, akik védett műveket használnak fel saját alkotásukhoz. Elsősorban azokat a szervezetekeket – így például a médiaszolgáltatókat – is a szerzői jogi rendszer működésének költségei sújtják, amelyek saját kreatív tevékenységükhöz, szomszédos jogi teljesítményükhöz védett

93 HANDKE i. m. (54. lj.) 20.

94 A közgazdasági szakirodalom ezt „holt teher” veszteségnek nevezi. (*dead-weight loss*) R. WATT: *Copyright and Economic Theory: Friends or Foes?* Cheltenham, Edward Elgar, 2000. Idézi: HANDKE i. m. (54. lj.) 20.

95 William M. LANDES: Copyright, Borrowed Images and Appropriation Art: An Economic Approach. Law School, University of Chicago, 2000. Idézi: HANDKE i. m. (54. lj.) 20.

96 S. J. LIEBOWITZ: Economists' Topsy-Turvy View of Piracy. (2005) *Review of Economic Research on Copyright Issues* 2, 5–7. Idézi: HANDKE i. m. (54. lj.) 48.

97 JOHNSON i. m. (75. lj.). Idézi: HANDKE i. m. (54. lj.) 48.

98 LANDES–POSNER i. m. (71. lj.). Idézi: HANDKE i. m. (54. lj.) 48.

szerzői alkotásokat használnak. A szerzői jogi rendszer önmagában – gazdasági szempontból – rövid időtartamon belül a szerzőknek kedvez.

Hosszabb távon, a dinamikus hatásokat tekintve, a szerzői jog működése kedvezően hathat a felhasználókra, hiszen a szerzőkhöz jutó jövedelmen keresztül általában ösztönzi a kreativitást, a szerzői művek létrejöttét, motiválja az innovációba történő befektetéseket, ezáltal pedig növeli a művek kínálatát. Ez a dinamikus ösztönző hatás – szintén hosszabb távon – csökkenti a felhasználóknál a rövid távú jóléti veszteségekből származó kedvezőtlen gazdasági hatásokat. A gazdasági elemzések kimutatták, hogy hosszú távon a szerzői jogi rendszer működése mind a szerzők, szerzői műveket előállítók, mind pedig a felhasználók érdekeit szolgálhatja, a szerzői jogi védelem szintje egyszerre növelheti mindkét érdekcsoport jólétét. Mindenesetre a közgazdaságtan rendkívül óvatos a statikus és dinamikus hatások elemzését illetően és viszonylag kevés kutatás foglalkozik azzal, hogy a létező, valós piacokon a szerzői jog milyen mértékben ösztönzi az innovatív befektetéseket.

3.12. A szerzői jog és a szerzői művek kínálata

A szerzői joggal foglalkozó közgazdasági elemzések egyik legjelentősebb hiátusa az, hogy nem vizsgálják annak a szerzői alkotások kínálatára gyakorolt hatásait. A digitális technika ezt a kezdetektől meglévő problémát még inkább előtérbe helyezte. Jelenleg sincsenek feltárva a szerzői jogi védelem, az engedély nélküli másolás és a szerzői művek kínálata közti gazdasági összefüggések. A gazdasági elemzések többsége elsősorban a kínálati oldal, a szerzők, előállítók és más jogosultak jövedelmi viszonyai és az engedély nélküli másolás közötti korreláció kérdéseivel foglalkozik úgy, hogy ezek az elemzések nem a teljes szerzői jogi értékláncot, az egész értékesítési mechanizmust vizsgálják. Ebből következően nem is tudják kimutatni, mennyire érzékeny a szerzői művek kínálata a szerzői joghoz kapcsolódó bevételek csökkenésére. Landes és Posner⁹⁹ véleménye szerint ugyanis az egyáltalán nem triviális, hogy a szerzői jogi védelem ösztönzi a szerzői művek kínálatát. A szerzői művek kínálata egyrészt a gazdaságilag előnyös, kedvező jellemzőkkel rendelkező új szerzői jogi tartalmak létrejöttével, másrészt pedig a régi és új tartalmak más, korszerű módokon való piacbevezetése útján is javítható. A gazdaságilag kedvező jellemzők által az új művek megfelelő helyettesítői lehetnek a már piacon lévő műveknek, a piaci bevezetés korszerű módja pedig segítheti az új tartalmakhoz való könnyebb és alacsonyabb költséggel járó hozzáférést.

3.13. A fejlődés-gazdaságtani elméleti megközelítés

A jóléti gazdaságtan és a tranzakciós költségek elmélete mint főáramú közgazdasági elméletek a szerzői jogot, illetve a szerzői jogi művek keletkezésének és felhasználásának útját a következő kérdések elemzése köré koncentrálták: monopólium, monopolisztikus verseny, tranzakciós költségek, szerzői és felhasználói jóléti hatások, költségek és jövedelmek, valamint az egyensúly.

Egy sajátos színfolt a főáramú közgazdaságtanok mellett az ún. fejlődés-gazdaságtani megközelítés, amely minden gazdasági fejlődés elindítóját és középpontját az innovációban,

99 LANDES–POSNER i. m. (71. lj.). Idézi: HANDKE i. m. (54. lj.) 50.

az innovációt megvalósítani képes vállalkozásokban és a versenyképességet is megvalósító cégszerkezetben látják. Vagyis elvetik a főáramú közgazdaságtan statikus egyensúlyát, nem hisznek a tökéletes információban és elvetik a tökéletes racionalitást is. A mainstream közgazdaságtan és a fejlődés-gazdaságtan elméletei tehát alapvető feltevéseikben különböznek.

A fejlődés-gazdaságtani elmélet technológiai változások hatását vizsgáló, illetőleg annak versenypiaci jelenségeit elemző vonulata azt állítja, hogy növekvő gazdaságot csak a piaci erővel rendelkező vállalkozások hozhatnak létre.¹⁰⁰ Ebben a megközelítésben a verseny egy olyan folyamatra vonatkozik, amelyben a cégek a piacon a technológiai innovációkkal elérhető domináns pozíciókért küzdenek. A sikeres vállalkozások mindaddig a normál profiton felüli nyereséget érhetnek el, amíg egy még kiválóbb befektető a piacot el nem árasztja helyettesítő termékekkel, és a piacon részesedéshez jut. A gazdaság a „kreatív rombolásnak” ebben az állandó folyamatában növekszik. A változásra és a változó körülményekhez való alkalmazkodásra képes innovációra és kapacitásra a versenyképesség egyik alapjaként tekintenek.

A szerzői ágazatok – a főáramú elméletek szerint – a tömeges engedély nélküli másolást megelőző időszakban versenyző, és közel egyensúlyi állapotban voltak. Amennyiben feltételezhető, hogy a tömeges illegális másolás elterjedése előtt a hagyományos piac hatékonyan működött, akkor e hatékony piacra irányuló bármilyen külső változás káros hatással van a piac működésére és csökkenti a jólétet. Ebből következően az ellenintézkedések is indokolták, sőt szükségessé válnak, vagyis pl. a szigorú szerzői jogi védelem is megalapozott, sőt meg kell akadályozni a szerzői jogi védelem további erózióját.

A szerzői jogi ágazatokban a digitális információs és kommunikációs technológia széles körű használata jelentősen csökkentette a költségeket és növelte a termelékenységet.¹⁰¹ A digitalizáció szerzői jogra gyakorolt hatását vizsgálva, a kreatív rombolás témáját elemezve a közgazdászok megállapították, hogy a radikális technológiai váltás erodálni fogja az inkumbens szereplők piaci erejét, és szerkezeti változásokat idéz elő a szerzői jogi ágazatokban is. A kis cégeknek ugyanis – általános szabályként – bizonyos komparatív előnyük keletkezik a feltalálói munka korai, kevésbé drága és radikális innovációt igénylő szakaszában, a nagy vállalkozások azonban csak később, jelentős áttörések révén jutnak előnyhöz (ami nem csak az iparjogvédelemben, hanem a szerzői jogban is igaz lehet). Vagyis mindez azt is jelentheti, hogy az elmélet szerint megkérdőjelezhető az erős szerzői jogi védelem szükségessége pusztán azon az alapon, hogy a főáramú közgazdaságtan – miután nem foglalkozik a technológiai adaptációkkal és az alkalmazkodásokkal – minden bizonnyal túlbecsüli az engedély nélküli másolatok által hosszútávon okozott károkat.

A fejlődés-gazdaságtani elmélet a technológiai fejlődés piacra gyakorolt hatásával kapcsolatban több megállapítást is tesz, azonban óvatosságnak kell lenni, hiszen a szerzői piacokon lezajlott változások meglehetősen összetettek és megítélésük számos csapdát rejt.

Az egyik csapda abban lehet, hogy a technológiai változás hatásai átfedhetnek az engedély nélküli másolás hatásaival, és egy szélesebb technológiai váltás még további bonyodalmakat eredményezne a rövid távú hatások elkülönítésében és a másolás következményeinek tényszerű megítélésében.

100 J. A. SCHUMPETER: *Capitalism, Socialism and Democracy*. Harper, New York, 1942. 1975. Idézi: HANDKE i. m. (54. lj.) 51.

101 VARIAN (2005) i. m. (80. lj.) Idézi: HANDKE i. m. (54. lj.) 52.

Másodszor, a piaci feltételekhez való sikeres alkalmazkodás azt eredményezheti, hogy az engedély nélküli másolás káros következményei csak időlegesek és átmenetiek lesznek, azaz a piacon – egy bizonyos idő után – a pozitív hatások sokkal jelentékenyebbek lesznek.

A harmadik körülmény az, hogy a technológiai változás lényegében endogén tényező; nevezetesen a széles értelemben felfogott, egész iparágakat érintő technológiai változások és az engedély nélküli másolásra kifejlesztett technikák egymással összefüggenek, sőt egymást kiegészítik különösen azokon a területeken, ahol a fejlesztések a piaca lépés költségeit csökkentik, valamint növelik a versenyt és az innovációs beruházásokat. Amennyiben azt feltételezzük, hogy a technológiai váltás piaci szereplőkre gyakorolt hatása aszimmetrikus, akkor szükséges megkülönböztetni egymástól egyrészt a kreatív rombolást és az engedély nélküli másolást, másrészt pedig – a közeli helyettesítő termékek megjelenése miatt – különbséget kell tenni a megnövekedő verseny és a technológiai változások inkumbens piaci szereplőkre gyakorolt hatása között.¹⁰²

Negyedszer, a szerzői jogi rendszer sajátos aspektusai ellentétben lehetnek a verseny kívánatos szintjével és a már említett technológiai változásokkal. Handke¹⁰³ a kreatív rombolásra kidolgozott tesztjében, a szerzői művek kínálatában megjelenő alkotások száma, a szerzői ágazatok piacára való belépés gyakorisága és az innováció intenzitása alapján kimutatta, hogy például a német hangfelvételiiparban már folyamatban vannak a digitális másolási technológia tömegméretű elterjedése utáni változások. Ez arra utal, hogy a radikális technológiai változások akkor is megtörténnek, ha a hagyományos üzleti modellek nem igazán akarják ezeket befogadni, de az iparág adaptálódni is képes ezekhez.

3.14. A közös jogkezelés a tranzakciós költségek tükrében

A közgazdaságtanban a tranzakciós költségek mindazon kiadásokat, ráfordításokat jelentik, amelyek egy termék, szolgáltatás fogyasztóhoz való eljutása során pénzben felmerülnek. Ilyen a piac használata során felmerülő költségek főbb kategóriái: a kutatási és információs költségek (*search- and information costs*), a tárgyalási, szerződéskötési költségek (*bargaining costs*), a jogérvényesítési költségek (*enforcement costs*), illetőleg az alkalmazkodási költségek – pl. a változó jogszabályi vagy gazdasági környezethez (*adjustment costs*).¹⁰⁴

A tranzakciós költségek vitathatatlanul természetes velejárói a szerzői alkotások nyilvánossághoz közvetítési folyamatának, amely folyamatban a közös jogkezelő szervezetek – az általuk betöltött kulturális és társadalmi szerepkörön túl – jelentős gazdasági funkciót is vállalnak. Ebben az összefüggésben – gazdasági értelemben – a szerzői jog és a közös jogkezelés intézménye lényegileg azonos fogalom. A tranzakciós költségekkel kapcsolatos elemzések hasznos információkat nyújtanak a közös jogkezelők számára a jövedelmezőséggel, a hatékony szervezeti keretekkel és szervezeti mérettel, a jogdíjakkal, a jövedelmek elosztásával, továbbá az ellenőrzéssel és általában az állami szabályozással kapcsolatban. A közös

102 S. J. LIEBOWITZ: File-Sharing: Creative Destruction or just Plain Destruction? *Journal of Law and Economics*, 2006. 49. 1–28. Idézi: HANDKE i. m. (54. lj.) 53.

103 Idézi: HANDKE i. m. (54. lj.) 54.

104 Gerd HANSEN – Albrecht SCHMIDT-BISCHOFFSHAUSEN: Economic Function of Collecting Societies – Collective Rights Management in the Light of Transaction Cost – and Information Economics. <http://www.ip.mpg.de/shared/data/pdf/1_hansen_schmidt-bischoffshausen_-_economic_functions.pdf>.

jogkezelés intézményének gazdasági funkciója éppen a tranzakciós költségek csökkentésének lehetőségében rejlik. A jogintézmény ugyanis a művek közvetítési mechanizmusában valamennyi szereplő érdekeinek figyelembevételével a szerzői egyéni jogok érvényesítésének eszköze. A tranzakciós költségek és a közös jogkezelés kapcsolatában a gazdasági vizsgálódások legfőbb szempontja az, hogy a tranzakciós költségek csökkentése révén hogyan lehet a hatékonyságot növelni.

A közös jogkezelők a szerzői művek felhasználásának központosított engedélyezési rendszerével tudják racionalizálni a felhasználók piackutatási és információs költségeit, ezzel is igazolva létük szükségességét. A közös jogkezelés tranzakciós költségek felőli gazdasági alapú megközelítését sokan kétségbe vonják. Nemcsak – és elsősorban – a felhasználói iparág (*exploitation industry*) szószólói kérdőjelezik meg gazdasági szempontból a közös jogkezelés jogilag meghatározott rendszerét, vagyis azt, hogy a közös jogkezelés mechanizmusa egyáltalán hozzájárul-e a tranzakciós költségek csökkentéséhez. Az egyre bővülő, új technológiai lehetőségek állításuk szerint ugyanis egy sokkal hatékonyabb koordinációs modell kialakulását eredményezik (vagy inkább ma már úgy tűnik: eredményezhették volna): a jogok egyéni kezelését, a digitális jogkezelést (DRM).¹⁰⁵ A digitális jogkezelés a digitális formában megjelenített tartalomhoz, szerzői alkotáshoz kapcsolódó olyan műszaki megoldásokat foglalja magában, amelyek lehetővé teszik, hogy a jogosult maga határozza meg: a fogyasztók milyen módon és mértékben férhetnek hozzá a szerzői műhöz, illetve milyen feltételek mellett használhatják fel azt.¹⁰⁶ A DRM-et azonban – ma már egyértelműen látható – a piac elsősorban a fogyasztói elutasítás miatt nem vállalható eszközzé tette.¹⁰⁷

A másolás technikai feltételeinek megváltozásával azonban nemcsak a legális, hanem a jogosulatlan felhasználás lehetőségei is nőttek. Míg az analóg világban a művek másolása elkerülhetetlenül az alkotások minőségének a rovására ment, addig a digitális másolási technikák tökéletes reprodukciók előállítását eredményezik. A *ripping* technológia, illetőleg az internet és a nagy teljesítményű számítógépek, fájlcserélő programok a másolatok korlátlan és tömeges előállítását, terjesztését teszik lehetővé.

A digitális kor a szerzői és kapcsolódó jogi jogosultak számára korlátlan lehetőségeket teremtett a művek előállítása, felhasználása, terjesztése, sőt a szerzői művekkel kapcsolatos árpolitika terén is. A DRM alapú egyéni felhasználási rendszerekben is felmerülnek tranzakciós költségek, ilyenek a szervezet alapításának és fenntartásának költségei, az információk megszerzésének költségei.

105 Uo., 2.

106 Kiss Marietta (szerk.): A közös jogkezelők által alkalmazott szerzői jogdíjak szerepe az audiovizuális szektorban. Összefoglaló tanulmány 2007. <http://www.sztnh.gov.hu/szerzoi jog/tanulmany/MeH_study_kjk_final_2007.pdf>.

107 GYENGE Anikó: Digitális jogkezelési rendszerek a szerzői jogban. *Infokommunikáció és Jog*, 2004. augusztus.; TÓTH Péter Benjámin: Digital Rights Management or Digital Content Control <http://www.artisjus.com/_userfiles/file/szerzoi jogrol/DRM_or_DCC.pdf>; GYENGE Anikó – BÉKÉS Gergely: A Digital Rights Management szerzői jogi természetéről. *Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle*, 2006. február; GYENGE Anikó – BÉKÉS Gergely: A Digital Rights Management szerzői jogi természetéről. *Magyar Iparjogvédelmi és Szerzői Egyesület Közleményei*, 2005. június, 46.

3.15. A tranzakciós költségek gazdaságtanának jelentősége a közös jogkezelésben

A tranzakciós költségek gazdaságtana a szerzői jogban rámutat a közös jogkezelő szervezetek szerepére és racionális működésére. A tranzakciós költségek szintje fontos az üzleti megállapodások, szerződések, valamint a piac hatékonysága szempontjából. Az elemzések kimutatták, hogy a piaci tranzakció lebonyolításához szükséges műveletek – információszerzés a felekről, a szerződő felek tényleges akaratáról, magáról a szerződésről és feltételeiről, az üzletkötés folyamatáról stb. – sokszor annyira költségesek, hogy ez magának a szerződéskötésnek is akadálya lehet. Ezekben az esetekben a piaci tranzakció műveleteinek költségei meghaladhatják a tranzakció hasznosságát. A közös jogkezelő szervezetek ugyanakkor a szerzői jogi értéklánc folyamatában potenciális csökkentői lehetnek a tranzakciós költségeknek azáltal, hogy e költségek minimalizálásával a művekhez való hozzáférés és a felhasználás-engedélyezés leghatékonyabb rendszerét működtetik, valamint a legmagasabb szintű, professzionális gazdasági közreműködést és védelmet nyújtják a szerzők, ill. a jogtulajdonosok részére.

A tranzakciós költségek csökkenthetők az adminisztrációs költségek racionalizálása révén, a szervezeti keretek optimalizálásával és a tevékenységi kör gazdaságossá tételével. A költségek csökkentését lehet elérni a tárgyalási költségek minimalizálásával, új fizetési módszerek kidolgozásával, a „csomagban” való eladás lehetőségének megteremtésével, továbbá blanketta engedélyek rendszeresítésével és szerződéses blanketták használatával. A jelentős – multimédiás – felhasználók részére biztosítani kell az egyablakos engedélyezés és a komplex szolgáltatás lehetőségét az engedélyezés terén. Németországban például 1996-ban bevezették a „Multimédiás Clearing Haus” intézményét, amely közvetítői szerepet töltött be a szerzők és a felhasználók között. Az MCH közbenső szervezetként nem adott felhasználási engedélyt, hanem csak összehozta a feleket és információt szolgáltatott róluk, információs brókerként működött. Az MCH úgy csökkentette a rendszer költségeit, hogy a felhasználóknak nem kellett a szerzőket és alkotásaikat felkutatni, és erre pénzeszközöket fordítani (ami a közös jogkezelés egyik alapelve is egyúttal).¹⁰⁸

A már többször idézett Hansen-tanulmány megállapítja, hogy a digitális jogkezelés nem eredményezi a közös jogkezelés intézményének megszűnését; a közös jogkezelők a jövőben is fontos gazdasági funkciókkal rendelkeznek a felhasználások engedélyezése és a jogdíjak terén. Működésük továbbra is előnyös, mindenekelőtt a tranzakciós költségek csökkentésének lehetősége, elsősorban a kutatási és az információs költségek racionalizálása révén. A közös jogkezelők léte kedvező továbbá az egyablakos engedélyezés és az információs bróker funkció által még akkor is, ha az adott esetben a DRM révén egyedi engedélyezés valósul meg. A tanulmány a tranzakciós költségek alakulása szempontjából különös problémának látja a technológiai haladás tényét, emiatt – megállapítása szerint – a DRM-technológiák alapos elemzése szükséges a közös jogkezelés intézményrendszerének gazdasági vizsgálatához. Mivel a gyors technológiai változás egyben bizonytalansági tényező is, a digitális korszakot gazdasági szempontból is elemezni szükséges ahhoz, hogy lássuk, a közös jogkezelés mennyire tudja betölteni gazdasági szerepét a digitális világban.

A közös jogkezelőkre – a folyamatos technológiai változás eredményeként – jelentős nyo-

108 HANSEN–SCHMIDT-BISCHOFFSHAUSEN i. m. (104. lj.) 10.

más nehezedik. Kérdés az, hogy a közös jogkezelők mennyire képesek alkalmazkodni ehhez az állandó, szünni nem akaró és tudó technológiai fejlődéshez. Amennyiben a közös jogkezelők felkészülnek az új technológiák által gerjesztett kihívásokra, megfelelően adaptálják az új intézményeket és mechanizmusokat, azokat rugalmasan és transzparens módon alkalmazzák, úgy sikeresek lehetnek a piaci versenyben és betölthetik kulturális és társadalmi küldetésüket.¹⁰⁹ Ennek egyik legfontosabb példája egyébként éppen az, hogy a ma már a különböző DRM-technológiák (a DRM-et itt szűken értve, azaz abba a TPM-et, azaz a hozzáférést vagy többszörözést akadályozó hatásos műszaki intézkedést nem beleértve) egyik legfőbb hasznosítói maguk a közös jogkezelő szervezetek.

3.16. Összegzés

A szerzői jog gazdaságtana a jogintézmény hasznossági felfogásában gyökerezik. A közgazdasági irodalomban a szerzői jogra a szerzői jogi művek kínálatát ösztönző rendszerként tekintenek. Kérdés az, hogy ennek az elvárásnak a szerzői jogi rendszer mennyiben tud megfelelni. A leginkább alkalmazott két fő gazdasági elmélet azt állítja, hogy a teljesen szabad, állami beavatkozás nélküli piac esetén a szerzői művek kínálata nem lenne elégséges. A szerzői jogi rendszer ezen a helyzeten ugyan javít, de a felmerülő költségeken keresztül korlátozza is a szerzői művek felhasználását. Ebben az ellentétes hatásban gyökerezik a szerzői jog közgazdasági megítélésének ellentmondásossága. Ugyanis a jogosult oldalán minél erősebb a szerzői jog általi védelem, annál nagyobb lehet az ösztönzés a kínálat növelésére, viszont ez drágábbá teszi a felhasználást, csökkentve ezzel a lehetséges keresletet és közvetve esetleg a fogyasztói jólétet. A két oldal csak egymás terhére módosulhat. Ez az ún. *trade-off* helyzet, amellyel a közgazdasági irodalom legfőképpen a szerzői jog elemzése során foglalkozik. Az egyes közgazdasági irányzatok azonban a *trade-off* problémát, illetve annak jelentőségét eltérően látják.

A hagyományos jóléti közgazdaságtan a szerzői műveket kvázi-közjósággként fogja fel, és a szerzői ágazatok piacán a kereslet–kínálat viszonyának ellentmondását (vagyis a *trade-off* helyzet okát) a jogosultak piaci erejéből származó piaci kudarként fogja fel. A tranzakciós költségek elmélete e költségek csökkentését helyezi vizsgálódásának középpontjába, és a szerzői jogot indokoltnak tekinti annak érdekében, hogy a hatékony piaci egyensúly mint végeredmény előálljon. Mint arra utaltunk, a fejlődés-gazdasági elmélet szerint a kreatív rombolás, a technológiai haladás és ezen keresztül a versenyképesség a lényeg; az elmélet szerint a szerzői jognak is csak ennek háttérében van létjogosultsága. A közgazdasági elméletek értelemszerűen általuk felépített feltételek közötti elméleti-elemzési keretek. Önmagukban mindegyiknek megvannak a saját belső korlátai.

A szerzői jog gazdasági megközelítése a közjavak és információs javak gazdaságtanával együtt fejlődött, ami feltárta a szerzői jog rendszerének speciális költségszerkezetét, valamint a szerzői ágazatokban a növekvő hozadék lehetőségét. A másolás gazdaságtana kimutatta a másolatkészítés, a szerzői jogi értelemben vett többszörözés jogtulajdonosokra és a társadalom egészére gyakorolt – sokszor egymással ellentétes – kedvező és hátrányos következményeit. Le kell szögezni, hogy a közgazdasági elméletek egyike sem egyértelmű a szerzői jog szabályozását és működési rendszerét illetően. Ennek legfőbb oka az, hogy minden mechanizmus

működése – eredményei ellenére is – költségekkel jár. Az tehát empirikus kérdés marad, hogy a szerzői jog nettó jóléti többletet eredményez-e vagy sem?

A közgazdasági irodalom ebből a szempontból több, a szerzői jog működésére jellemző hatást is feltárt. Ilyen például az, hogy a szerzői jog rövid és hosszú távú hatásai lényegesen eltérnek egymástól. Rövidebb időtartamon belül a szerzői jog a szerzőt és más jogtulajdonosokat hozza kedvezőbb helyzetbe a felhasználókkal szemben; hosszabb távon viszont a megnövekedett kínálat a felhasználók számára biztosít előnyösebb pozíciót a költségek csökkenése és a könnyebb hozzáférés miatt. A közgazdasági elemzések másik fontos tétele, hogy az engedély nélküli másolás adott esetben még növelheti is a jogosultak bevételeit, illetőleg profitját. A digitális másolatok készítésének és terjesztésének változó költségei ugyanis lényegében megközelítik a nullát. Mindenesetre a digitális technikának a szerzői jog rendszerére gyakorolt hatása sokkal jelentősebb, mint az első látásra tűnik. A csökkenő költségek és a megváltozott költségszerkezet minden bizonnyal befolyásolja a szerzői védelem szintjét.

4. A szerzői jog és a verseny

A szerzői jog önállósodásának folyamatát – jogelméleti szempontból – az abszolút szerkezetű, végtelen időtartamú és örökölhető, a testet öltött és elidegeníthető dolgokon fennálló dologi jogtól való eltávolodás, majd elszakadás jellemzi. Bár a jogelmélet a 19. században kidolgozta e jogok személyiségi jogi háttérét is, a tulajdonjogi meghatározottság sosem szűnt meg, legfeljebb időszakonként elhalványult (például a szocialista időszak szerzői jogi felfogását).¹¹⁰

A történetileg kialakult különböző tulajdoni elméletek közül a 20. század elejére az ipari és kereskedelmi életben, a pezsgő üzleti viszonyokban betöltött szerepük miatt előtérbe került a szellemi alkotások piaci alapú szemlélete, így a szerzői művek nyilvánosságához közvetítésének üzleti–vállalkozási viszonyok során való hasznosítása. (Történetileg egyébként hasonló időszakra tehető például a magyar jogban a szerzői személyiségi jogok – először csak a bírói gyakorlatban való – megjelenése.)

A szerzői jogot is magában foglaló iparjogvédelem versenyelméleti megközelítését valló és munkásságában azt egységes rendszerbe foglaló, azt megalapozó német Alexander Elster¹¹¹ szerint e jogok közös nevezője a vállalkozói érdekviszony; a verseny az, ami keletkezteti és indokolja a szerzői jog vagyoni érdekű jogainak biztosítását. Az alkotó individuumát és személyhez fűződő jogait teljes mértékben figyelmen kívül hagyó elsteri versenyszemlélettel szembeni álláspontok nem tartják meghatározónak a kereslet–kínálati viszonyokat a szerzői jogi teljesítmények alkotói folyamatára.

Az Elster versenyelméletét több írásában is bíráló Boytha György kétségbe vonja a szellemi alkotások egységes rendszerbe foglalásának alapját, az iparjogvédelmi jogosultságok versenyfunkcióját és a jogok indokoltságának ebből való levezetését. Állítása szerint „[a] szellemi alkotásokon keletkező alanyi jog tartalmának a versenyjog nem lehet sajátos összetevője; már csak azért sem, mert alanyi versenyjog nincs.” A verseny csupán közgazdasági lehetőség, amely történetileg ugyan hozzájárul a szerzői alkotások vagyoni jogosultságainak kialakulásához, azonban a gazdasági alap jogkeletkeztető funkciója önmagában nem válhat tartalommal valamilyen „versenyre irányuló

110 SARKADY–GRAD-GYENGE i. m. (7. lj.) 96–101.

111 BENÁRD Aurél – TÍMÁR István: *A szerzői jog kézikönyve*. Budapest, Közgazdasági és Jogi, 1973. 33.

akarat” formájában.¹¹² Boytha tételesen cáfolja az elsteri tan valamennyi állítását, elsőként azt, hogy a verseny célzata teszi a szellemi alkotásokon fennálló jogot vagyoni értékűvé, mondván, a kizárólagos vagyoni jogosultságok – azonos mű vonatkozásában – éppen a verseny kiküszöbölését eredményezik. A szerzői alkotás lényegét adó, a mű nyilvánosságra hozataláról való döntés joga és a mű integritásához való jog – ennek megfelelően – éppen a verseny kiküszöbölésének lehetőségét biztosítják a szerző számára (megjegyezhető, hogy ezzel Boytha azt is mondja, hogy éppen a szerzői jog személyiségi jogi jellege és tartalma csökkenti, vagy szünteti meg a versenyt).

Írásában Boytha kétségessé teszi azt az elsteri tételt is, amely szerint a versenyelmélet alkalmas a szellemi alkotások jogának más jogterületektől való elhatárolására. Az Elster szerint „mindenhatónak” beállított versenyszemlélet és a verseny funkcionális szabályai az áruterelés szinte valamennyi szektorára, így a dologi tulajdonjogra is alkalmazhatók. Ezzel szemben – Boytha meglátása szerint – a versenyjog szerzői joggal kapcsolatba hozható két jogintézménye, a tisztességtelen piaci magatartás, valamint a gazdasági erőfölény a szerzői jog területére nem vonatkoztatható. A szerzői jogosultságok sajátos kettőssége, a vagyoni jogok és a szerző személyhez fűződő jogainak együttese ugyanis közösen biztosítják a szerzői alkotás piaci forgalomképességét és az alkotó személyhez fűződő érdekeit. A szerzői jogok kizárólagossága kifejezi a művek egyediségét, az alkotó személyéhez való kötöttséget, továbbá azt a kulturális és gazdasági értéket, amelyet a társadalom is elismer az alkotás hasznosíthatósága által.

A szerzői kizárólagos jogok valódi értéke az, hogy a műveket fő szabály szerint a szerzők érdekeinek megfelelő módon használhatják fel. A közös jogkezelés jogintézménye pedig ehhez a kizárólagos felhasználási joghoz – más kollektív joggyakorlási módokhoz hasonlóan – az adott célok elérése érdekében csupán eszközöket és módszereket biztosít (de nincs ettől elváló célja).¹¹³ Az elsteri megközelítés modernizált változata köszön vissza a 20. század második felétől kezdve az Európai Bizottság szemléletében is.

Az Európai Unió joga a szellemi alkotásokon fennálló jogokra, így a szerzői jogra is alapvetően a tulajdon fogalmát alkalmazza (ennek többek között oka az, hogy eredetileg az Európai Közösségek szabályozási kompetenciája nem terjedt ki a szerzői jogra, és kellett valamilyen kapcsolódó, legalább részben szabályozott jogintézményt találni, amelynek segítségével a szerzői jog bevonhatóvá vált a harmonizációba, továbbá az is, hogy az Unió szabályozási kompetenciája a személyiségi jogi vonatkozásokra még ma sem terjed ki).¹¹⁴

A szellemi tulajdon közvetett tárgya, a szerzői mű a nyilvánosságra hozatalról való döntést követően az átruházás után is az azt létrehozó alkotó személy manifesztációjaként jelenik meg, fő szabály szerint minden egyes felhasználáshoz az eredeti jogosult hozzájárulása mellett. E szerzői kizárólagos jogok ugyanakkor – a dologi tulajdonjog korlátlanágával szemben – időben és a mű felhasználásának jellege szerint korlátozottak.

A szerzői kizárólagos jogok és a szerzői alkotások gazdasági hasznosulásának gazdasági folyamata közötti ellentmondás feloldására irányuló próbálkozások mindmáig meghatározzák azt az uniós bizottsági és bírósági döntési mechanizmust, amely a szerzői joggal és különösen a közös jogkezelés intézményével kapcsolatos kérdéseket elsősorban közgazdasági alapokon,

112 BOYTHA György: A szerzői jog iparjogvédelmi és versenyjogi határterületei. *Jogtudományi Közlöny*, 1969/2–3. 109.

113 FICSOR Mihály: *Collective Management of Copyright and Related Rights*. Genf, World Intellectual Property Organization, 2002. 15–16.

114 GYENGE i. m. (63. lj.).

versenyjogi szempontból vizsgálja. Ez pedig – a fent említett okoknál fogva – szükségszerű és alapvető konfliktust okoz a nemzeti és az uniós megközelítés között.

4.1. A szerzői mű gazdasági hasznosulása

Mivel a szerzői alkotások többnyire piaci körülmények között jutnak el a közönséghez, védelmük az értékesítés, a felhasználás gazdasági folyamatában is jelentőssé vált. A szerzői jog és a versenyjog találkozási pontja a szerzői kizárólagos jog gyakorlása és a felhasználási szerződés megkötése. A nyilvánosságra hozatalra vonatkozó alkotói döntéssel a mű termékké válik, és bekerül a gazdasági hasznosulás folyamatába (szerzői jog a szerzőt ezt megelőzően is megilleti, de a mű piaci jelentősége nem releváns, kivéve az engedély nélküli nyilvánosságra hozattal történő piacra jutást).

Általában meg lehet azt állapítani, hogy a piaci és versenyviszonyok hatnak a műre mint termékre, valamint a gazdaság törvényszerűségei és a gazdasági verseny szabályai is érvényesülnek. Ugyanakkor, míg a gazdasági verseny szabályozásának célja nem az egyedi védelem biztosítása, sokkal inkább a közérdek szempontjai, addig a szerzői jog elsősorban az egyént és az egyéni alkotást védi. A két jogterület eltérő érdekviszonyt képviselő „természete” feloldhatatlannak tűnő kollíziót teremt. Boytha még 1969-ben publikált írása szerint a *tisztességtelen versenyt*¹¹⁵ tiltó versenyjogi szabályozás nem a szerző és a szerzői jogosultságok közvetlen megóvását célozza, hanem a művek hasznosításával összefüggő gazdasági folyamatok általános védelmét biztosítja. A szerző csak abban a rendkívül ritka esetben kaphat közvetlen egyéni védelmet a versenyjog tisztességtelen piaci magatartást tiltó rendelkezései által, amennyiben művét saját maga hasznosítja (és ezáltal maga lép piacra).¹¹⁶

A versenyjogi kutatás másik, szerzői joggal határos érdeklődési területe a kizárólagos szerzői jogok által teremtett *szerzői és jogtulajdonosi monopólium*, illetőleg *monopolisztikus helyzet*. Közgazdasági értelemben monopólium az a gazdasági szervezet, amelyik egyedül kínál olyan terméket, amelyiknek nincs közeli helyettesítője.¹¹⁷ A termék árának megállapítása során a monopóliumnak nem kell tartania riválistól, amelyik az általa meghatározott árnál alacsonyabbat kínál, hiszen egyedül van az adott piacon. Amint arra a szerzői jog közgazdasági alapjainak bemutatásánál rámutattunk, a közgazdaságtan a szerzői jogot a kezdetekben – a szerzőt illető jogok kizárólagos jellege miatt – kifejezetten monopóliumot keletkeztető tényezőként kezelte és csak később, a 20. század elején kezdték számításban venni azokat a szempontokat, amelyek e szemlélet változását és a nézet finomodását eredményezték.

115 A magyar versenytörvény (A tisztességtelen piaci magatartás és versenykorlátozás tilalmáról szóló 1996. évi LVII. törvény – Tptv.) alapján a tisztességtelen verseny alatt olyan tényállások kerülnek szabályozásra, amelyek a verseny során bekövetkező egyes jogsérelmeket magánjogi alapokon orvosolják. A közös jogkezelés és a verseny kapcsolata szempontjából lényeges ún. versenypolitikai szabályok (kartelltilalom, erőfölénnyel való visszaélés tilalma, és az üzleti koncentrációk ellenőrzése – a Tptv. IV., V. és VI. fejezete) a versenyt mint intézményt hivatottak védeni, ezért e szabályok végrehajtása közjogi alapú. A közgazdasági elméletekkel is alátámasztott, vállalatokra irányadó EU-s versenypolitika csak ez utóbbiakkal foglalkozik.

116 A versenyjoggal határos szerzői jogi intézményekről bővebben: BOYTHA (1969) i.m. (10. lj.) 110–112.

117 A helyettesítő termék hasonló funkciót tölt be, mint az adott termék, így annak hiánya esetén képes azt helyettesíteni. A helyettesítő terméket adott termék hiánya, valamint annak túl magas ára esetén veszi meg a fogyasztó. Egy termék iránti kereslet annál rugalmasabb, minél több helyettesítő terméke van, azaz minél több termék elégíti ki ugyanazt a keresletet.

A szerzői jogi ágazatok piacát manapság a közgazdaságtan olyan monopolisztikus piacnak¹¹⁸ tekinti, ahol a szerzői alkotások és más szerzői jogi teljesítmények differenciált termékek,¹¹⁹ és amelyeknek sok helyettesítő terméke létezik. Ennél fogva az a jogosult, illetőleg kapcsolódó szerzői jogi teljesítményt előállító, amelyik tömegesen „gyárt”, adott esetben reprodukál szerzői alkotásokat, ténylegesen nincs monopolhelyzetben. A szerzői jog és rendszere emiatt csak kvázi-monopóliumként működik. Különösen igaz ez a szomszédos jogi teljesítmény jogosultjaira, így az audiovizuális média szolgáltatókra.¹²⁰

4.2. A kreatív verseny koncepciója

A szerzői monopóliumtól – részben – eltérő piaci jelenség a közös jogkezelő szervezetek¹²¹ történetileg kialakult, természetes *monopol helyzete*. Ebben az esetben a szerzők és más szerzői jogosultak – a piacon magától kialakult monopolhelyzet miatt – legalábbis az adott földrajzi területen belül választási lehetőség nélkül lényegében egyetlen adott jogkezelőhöz fordulhatnak jogaik kezelésével. A művek vagy más teljesítmények felhasználásának engedélyezése során a jogok ellenértékét, a jogdíj-tételek mértékét egyes szempontokból nem a piaci viszonyok, hanem a jogkezelők és a felhasználók közötti megállapodások, polgári jogi alapú, jellemzően általános szerződési feltételeken nyugvó szerződések határozzák meg. Ez a konstrukció az állam kulturális intézményrendszerre vonatkozó tulajdonosi jogainak¹²² megóvása, a kulturális értékek, továbbá a szerzők jogainak védelme, valamint a felhasználói szempontok érvényesítése miatt is sajátos szabályozást, állami beavatkozást, különösen felügyeletet és kontrollt tesz szükségessé.

A közös jogkezelő szervezetek igyekeznek megtartani monopolhelyzetüket, és törekednek valamennyi jogosult jogainak és érdekeinek megkülönböztetés nélküli kezelésére (adott esetben a szabályozás ezt elő is írja nekik). Azokban a jogkezelői rendszerekben, ahol a közös jogkezelők megtagadhatják, visszautasíthatják egyes jogtulajdonosok jogainak kezelését, ott több jogkezelő együttesen lehet elvileg jelen a piacon, vagy a jogok másként (egyedileg, ügynökségen keresztül is) gyakorolhatók. Ez azonban nem jelenti azt, hogy a jogkezelők az adott területen egymással teljes körben versenyeznek is.

A szerzői művek felhasználását engedélyező jogkezelői piacon a kereskedelmi felhasználók engedély iránti kereslete ugyan lényegében valamennyi nagy repertoárral rendelkező jogkezelőnél megjelenik, a jogkezelők azonban az egyes művek, vagy egyes jogok, esetleg különböző

118 A monopolisztikus piac jellemzője, hogy sok szereplője van a piacnak, a termékek differenciáltak és nincs monopólium.

119 Differenciált termékek azok, amelyek lényegi szükséglet kielégít tulajdonságaikban majdnem azonosak, de valamilyen más szempont alapján különböznek. „Termékdifferenciálás: Ágazaton belül a termékdifferenciálódás, ha a termelők versenytársukétól eltér jellemzőkkel bír, így azok termékeitől megkülönböztethet terméket állítanak el. David W. PEARCE: *A modern közgazdaságtan ismeretára*. Budapest, Közgazdasági és Jogi, 1993. 450.

120 TÓTH András: *Az elektronikus média versenyjogi vonatkozásai*. Budapest, Alkalmazott Kommunikáció Tudományi Intézet, 2007.

121 A „jogdíjbegyűjtő társaságok” elnevezés is használatos a szakirodalomban, de ez lényegében a közös jogkezelőkre értett, ugyanakkor azok egyes meghatározó sajátosságait nem tükröző fogalom.

122 Az állam tulajdonosi szerepe megvalósul pl. a szerzői jogi ágazat intézményrendszerének létrehozása, működtetése útján (színházak, filmszínházak, múzeumok stb.).

teljesítmények kezelésére szakosodnak. A jogkezelők egyes műfajok (tehát nem műtípusok!) szerinti specializálódása pedig azoknak a jogosulti érdekeknek kedvezne, pontosabban azokat preferálná, amelyek az adott időszakban népszerű, divatos alkotásokon és teljesítményeken fennálló jogokkal rendelkeznek. Az ilyen piac a versenypolitikának azokkal az általános elveivel van összhangban, amelyek csak az árakra, a kínálatra és az allokációs hatékonyságra¹²³ vannak tekintettel.

Ez a versenypolitika ugyanakkor nem veszi figyelembe a szerzői jog kreativitást elősegítő céljait. Emiatt az EU versenypolitika számára kívánatos lenne a szerzői jogi ágazatok piacára vonatkozó dinamikus szemlélet, a „kreatív piac” koncepciójának az elfogadása.¹²⁴ A kreatív piac elmélete szerint a szerzői jogi ágazat valamennyi alkotáshoz és más teljesítményhez megkülönböztetés-mentes hozzáférést nyújt, ami egyrészt biztosítja a fogyasztók számára a kulturálisan sokféle művek és más teljesítmények közüli választás lehetőségét, másrészt pedig kizárja a jelentős felhasználók ellenérték szerinti, előzetes szelektálását a művek között. A kreatív verseny koncepciója – a *mainstream* zene keresletével szemben – az átlagos fogyasztói igények kiegyenlített kielégítését tartja szem előtt, valamint – a jogok diszkriminációtól mentes kezelése következtében – elfogadja a közös jogkezelők monopolhelyzetét.

Az EU Bizottság közös jogkezelőkre alkalmazott, a Római Szerződés kartellt tilalmazó és a dominanciával való visszaélést tiltó rendelkezései szintén harmonizálnak a kreatív verseny koncepciójával, azonban az EU versenyjoga – Drexl megállapítása szerint¹²⁵ – nem elegendő a jogkezelők monopolhelyzetének megfelelő rendezéséhez: különleges szabályozásra van szükség a jogosultak jogainak és a felhasználók érdekeinek hatékony védelme érdekében. Drexl szerint az EU számára egy határokon átnyúló és a világrepertoárhoz hozzáférést biztosító multiterritoriális engedélyezési rendszer kialakítására van szükség, különös tekintettel a zenei online jogokra. A Bizottság által javasolt, a későbbi fejezetekben elemzett „versenyorientált” modell kizárólag az allokációs hatékonyság elvére épül, amely akadályozza a művekhez való egyenlő hozzáférést és támogatja a *mainstream* zene piaci értékét, ezáltal sérti az EU kulturális sokszínűségét. Drexl elmélete viszont előlegezi a Bizottság közös jogkezelési irányelv-tervezetét,¹²⁶ amely ezzel a megközelítéssel – legalábbis részben, a jogosulti és jogkezelői érvelés hatására – fokozatosan felhagyni látszik, és jobban beépíti a kreatív piacok sajátosságaira is koncentráló megközelítést. (Az irányelv-tervezet részletes elemzésére a kötet utolsó fejezetében kerül sor).

4.3. A közös jogkezelés sajátosságai

A közös jogkezelő szervezetek kezdettől fogva nemzeti keretek között szerveződtek, ami szoros összefüggésben áll a szerzői jog territorialitásával; a jogfejlődés kezdeti időszakában nem is merült fel a több nemzetállamot átfogó vagy akár az egész kontinensre kiterjedő kollektív

123 Az allokációs hatékonyságról l. később, a verseny funkciói kapcsán.

124 A kreatív verseny koncepciójáról l. Josef DREXL: Collecting Societies and Competition Law. 2007. 1–31. <http://193.174.132.100/shared/data/pdf/drexl_-_csmos_and_competition.pdf>.

125 DREXL i. m. (124. lj.) 31.

126 Proposal for a Directive of the European Parliament and of the Council on collective management of copyright and related rights and multi-territorial licensing of rights in musical works for online uses in the internal market Brussels, 11.7.2012. COM(2012)372 final, 2012/0180 (COD).

jogkezelés problémája. Ezen egyszerű történeti okból kifolyólag a jogkezelők a nemzeti piacokon gyakran monopolpozícióban (és így domináns helyzetben) vannak.¹²⁷ Turner szerint ahol a közös jogkezelő erőfölényes helyzetben van, ott erőfölénnyel való visszaélésnek számíthat például, ha a jogkezelő a szerző valamennyi alkotására és minden felhasználásra, az egész világra vonatkozóan kéri a szerzőtől a képviseleti jogot. Szintén visszaélésnek minősülhet az a jogkezelői magatartás, amely a szerző meglévő alkotásai tekintetében hosszú időtartamra, valamint jövőbeni műveire is kiterjeszti a jogkezelést.¹²⁸ Ez így sajnos torzít, mert másképpen kell kezelni a kötelező és az önkéntes jogkezelést, és sem az időtartam, sem a területi hatály, sem a teljes repertoárra vonatkozó kezelés nem visszaélés, csak az, ha minden felhasználási módot is lefed egyben.

A szerzők jogainak közös kezelés útján való gyakorlása és – különösen – e joggyakorlás kulturális eltérőségekből is fakadó *territoriális* jellege sajátosságként jelentkezik. A közös jogkezelők a saját területükön (az online felhasználást kivéve) a világrepertoárt képviselik, egyrészt a saját nemzeti repertoárt, másrészt pedig a más közös jogkezelő szervezetekkel kötött kétoldalú szerződések alapján képviselt külföldi repertoárt, vagyis a képviselet egyik alapja a territorialitás. E rendszerben a közös jogkezelők hálózatot alkotnak, lényegében az összes közös jogkezelő közvetlenül vagy közvetve kapcsolódik egymáshoz.

A közös jogkezelés intézményének területiségi elve olyan sajátosság, amely az egyik legmeghatározóbb eleme annak a folyamatnak, amelynek során a szellemi alkotások nemzetközi kereskedelmi hasznosítása, illetőleg annak jogi megítélése az általánostól eltérő, különös közgazdasági és versenyelméleti megközelítést igényel(ne). Az Európai Bizottság mégis a szerzői jogot és a kollektív jogkezelés intézményét versenyjogi keretek közé kívánja szorítani, és – mint más szolgáltatásokat – a belső piaci verseny szabadsága alá rendeli, úgy téve, mintha a jogok tartalmilag egységesek, és az egész EU-ra/EGT-re kiterjedőek lennének. Az Európai Bizottság 2005-ben kibocsátott vonatkozó ajánlása¹²⁹ a szerzői jog és – elsősorban – a közös jogkezelés európai rendszerén kívánt változtatni azzal, hogy a közös jogkezelő szervezetek működését a szabad verseny talaján és elvei mentén képzei el.

Itt szükséges utalnunk arra, hogy az Európai Bizottság a CISAC-ügy¹³⁰ kapcsán az egyes felhasználási módok¹³¹ engedélyezésére létrehozott kölcsönös képviseleti megállapodások egyeztetett formában történő létrehozatalát tiltott összehangolt magatartásnak értékelte, sőt a közös jogkezelők jogi monopóliumát két tagállammal szemben folytatott eljárásban is az elsődleges közösségi jogba ütközőnek tartotta. Az Európai Unió Törvényszéke a Bizottság CISAC-ügyben hozott határozatát felülbírált és az összehangolt magatartás megállapítását megsemmisítette (a két másik pont idejétműlttá vált),¹³² a két kötelezettségzegési ügyben (jogi monopólium) pedig az eljárás soha nem jutott el a Bíróság elé. Ebből fakadóan pedig a

127 Jonathan D. C. TURNER: *Intellectual Property and EU Competition Law*. Oxford University Press, 2010. 232–240.

128 Uo. 235.; l. erről még részletesen az Európai Bizottság és az Európai Bíróság GEMA-döntéseit, amelyek e kötet későbbi fejezeteiben részletesen elemzésre kerülnek.

129 A jogszerű online zeneszolgáltatás érdekében a szerzői és szomszédos jogok közös, határokon átnyúló kezeléséről szóló 2005. május 18-i 2005/737/EK európai bizottsági ajánlás.

130 Bővebben a bizottsági döntésről: FALUDI Gábor: A szerzői közös jogkezelés mint szabályozott monopólium. *Infokommunikáció és Jog*, 2009. augusztus. 126–135. A Bizottság döntését és a Törvényszék határozatát e tanulmány utolsó fejezete részletesen vizsgálja.

131 Vezetékes továbbkövetítés, műholdas sugárzás és lehívásra hozzáférhetővé tétel.

132 Az Európai Unió Törvényszéke 43/13. sz. sajtóközleménye, Luxembourg, 2013. április 12.

Bizottságnak a territorialitás figyelmen kívül hagyására irányuló közvetett szabályozási kísérletei (eddig) elbuktak.

4.4. Alapok a versenyről

A gazdasági verseny lényegét és funkcióit a közgazdaságtan alapozza meg. A közgazdaságtan a tökéletes verseny fogalmát használja viszonyítási pontként más piacok viselkedésének méréséhez.¹³³ Tökéletes verseny ugyan nem létezik, de modellje mégis egy olyan ideál, amellyel a valóságos piacok és más modellek összehasonlíthatók. A tökéletes piaccal szemben tökéletlen piacnak minősül minden más piac és versenyforma, így – a piaci szereplők száma szerint, többek között – a szerzői jogi ágazatok közös jogkezelési piacára is jellemző monopólium, illetőleg a már jelzett monopolisztikus piac.¹³⁴

A verseny fogalmát a gazdaságtan abban az értelemben használja, miszerint „a versenyző vállalat árelfogadó, és bármekkora mennyiséget képes értékesíteni piaci áron.”¹³⁵ Annak eldöntésére, hogy egy piac mennyire versengő, a közgazdaságtan használja az árelfogadás, a piacra be- és kilépés, illetőleg a vállalatok nagy számát jellemzőként.

A verseny és a piac közpolitikával kapcsolatos megközelítése – ilyen a szerzői ágazatok piaca is – e fogalmakat másként értelmezi. E nézet szerint „az a piac versenyző, amelyik nem igényel beavatkozást teljesítményének javítására; az a piac pedig, amelyik rendelkezik valamilyen kijavítandó hibával, nemversenyző.”¹³⁶ A versenyző és nemversenyző fogalmaknak ez az értelmezése nem mindig helytálló. Amennyiben ugyanis egy piac nem teljesíti a tökéletes verseny valamennyi feltételét, bármilyen beavatkozás sem feltétlenül eredményezi a piac teljesítményének javulását. Az is igaz viszont, hogy az állam adott piaci beavatkozásának célja a konkrét piaci teljesítmény javítása. Ilyen helyzet áll elő, amikor az állam a kreatív ágazatok piacán ösztönzi az innovációs vagy más kreatív tevékenységet.

A szerzői jogi alapú ágazatok körét, illetőleg e kreatív ágazatok¹³⁷ GDP-re gyakorolt hatásának nemzetközi összehasonlítását lehetővé tevő módszertani útmutatót a WIPO¹³⁸ 2003-ban jelentette meg. Az útmutató a szerzői jogi ágazatok körét meglehetősen tágan értelmezi, és az egyes szerzői szektorok kialakításánál az adott tevékenység szerzői jogilag védett alkotásokhoz való viszonyát veszi figyelembe. A módszertan idesorolja a szerzői joggal védett művek előállításához, előadásához, sugárzásához és elosztásához nemcsak közvetlenül kapcsolódó primer (elsődleges) szerzői jogi ágazatokat,¹³⁹ hanem a kreatív ágazathoz közvetve kötődő, ún. szerzőijog-függő technikai háttérágazatokat (hangszer-, DVD-, rádiógyártás) a részle-

133 Dennis W. CARLTON – Jeffrey M. PERLOFF: *Modern piacelmélet*. Budapest, Panem Kft., 2003. 87.

134 A monopolisztikus piac jellemzője, hogy sok szereplője van a piacnak, a termékek differenciáltak és nincs monopólium.

135 CARLTON–PERLOFF i. m. (133. lj.) 114.

136 Uo., 115.

137 A szerzői jogi ágazatok és a kreatív ágazatok kifejezést a hivatkozott WIPO módszertan egymás szinonimáiként tünteti fel, így azokat mi is így használjuk.

138 Guide on Surveying the Economic Contribution of the Copyright-Based Industries. Genf, World Intellectual Property Organization, 2003.

139 Primer szerzői jogi ágazatok: sajtó és irodalom, zene, színművek és opera, filmalkotás és videó, rádió és televízió, fotóművészet, szoftver és adatbázis, vizuális és grafikus művészet, hirdetés, reklám, valamint a közös jogkezelő szervezetek. SIMON–PUSZTASZERI–TARR i. m. (61. lj.) 16.

gesen szerzői jogi ágazatokat (például ékszerek és érmék készítése, múzeumok működtetése stb.), valamint az egyéb, kiszolgáló ágazatokat (csomagolás, kereskedelem, szállítás stb.) is. Ennek megfelelően a szerzői alkotásokkal kapcsolatos tevékenységekhez közvetve kapcsolódnak azok a kiszolgáló, háttér szektorok, amelyek a szerzői alkotások élvezetét közvetítik.¹⁴⁰

4.5. A szerzői jogi ágazatok piaca

A szerzői jogi ágazatok piaca – amint azt fentebb bemutatunk – olyan sajátosságokkal rendelkezik, amely sajátosságok szükségessé teszik annak vizsgálatát, hogy a szerzői mű a szerző nyilvánosságra hozatal felőli kizárólagos döntését követően mennyiben viselkedik termék-ként, illetőleg mennyiben mutat olyan jellemzőket, mint bármilyen más termék a piacokon. Amint ugyanis a szerző – kizárólagos jogával élve – eldöntötte, hogy művét nyilvánosságra hozza, és ennek érdekében megtette az első lépést, azaz felhasználási szerződést kötött például egy kiadóval könyve megjelentetéséről, műve bekerül abba a felhasználási értékláncba,¹⁴¹ amelynek eredményeként a mű eljut a fogyasztóhoz, a befogadó közönséghez. A szerzőnek műve felhasználásáról való kizárólagos elhatározása elindítja azt a folyamatot, amelynek során az alkotás versenyző magánjósággá, majd a hasznosulás eredményeként esetlegesen kvázi-közjósággá válik.

Már itt jeleznünk kell azt a szerzői jogi ágazatok piacára jellemző specialitást, hogy az eredeti szerző, valamint a szerzői jogok kezelését és jogai érvényesítését a szerző megbízásából végző közös jogkezelők között csak nagyon korlátozottan van verseny; bár viszonyukban piac létezik, hiszen kereslet és kínálat, a konkrét tranzakciókhoz kapcsolódóan pedig eladó–vevő-viszony is lehetséges. (Például a mai rendszerben is van lehetősége a jogosultaknak arra, hogy az anya-jogkezelő szervezetük ne a saját lakhelyük szerint letelepedett jogkezelő szervezet legyen.) Ez utóbbi kitétel akkor is igaz, ha a szerző az adott szerzői alkotással kapcsolatos érintett jog azonos területre vonatkozó jogosításának vonatkozásában több közös jogkezelő szervezet közül választhat.¹⁴²

Amennyiben az adott nemzeti szabályozás lehetővé teszi a szerzői alkotás többes jogkezelését¹⁴³ és a többes jogkezelők rendszere a gyakorlatban is működik (megjegyezzük, hogy Európában nincs működőképes többes közös jogkezelés), úgy piaci viszonyok és verseny elvi lehetősége a közös jogkezelő szervezetek között jön létre. A közös jogkezelők ugyanis szereplői a szerzői jogi értékláncnak, amelyben a szerzői művek a szerzőtől és más jogtulajdonostól eljutnak a befogadó közönséghez.¹⁴⁴

Azoknak a kérdéseknek a megválaszolása, amelyek a szerzői jogi ágazatok piacának és a versenynek a gazdasági összefüggéseit vizsgálja, nem ennek a tanulmánynak a tárgya és fel-

140 Uo., 15–18.

141 „[A]z értéklánc megmutatja, hogy az adott tranzakció tekintetében ki a vevő és ki az eladó.” TÓTH i. m. (120. lj.) 11.

142 BOYTHA i. m. (9. lj.) 337; DREXL i. m. (124. lj.) 30.

143 A szerzői jogról szóló 1999. évi LXXVI. törvény (Szt.) 2011. évi CLXXIII. törvénnyel történő módosítása – a 2008-ban előkészített, de ekkor el nem fogadott szabályozás átvételével – szüntette meg Magyarországon a közös jogkezelő szervezetek törvényi monopóliumát és vezette be a többes jogkezelés lehetőségét. A szabályok részletes elemzését l. a kötet későbbi fejezeteiben.

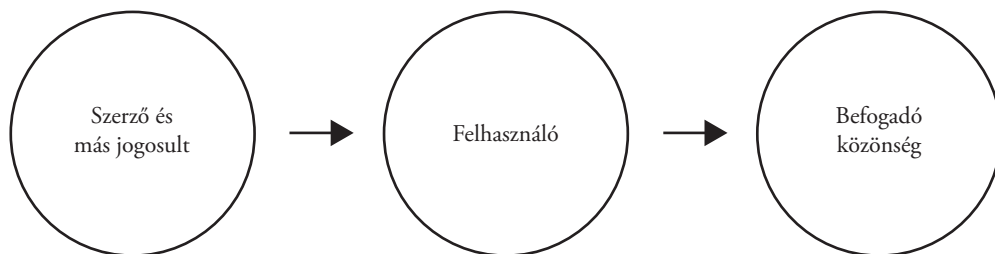
144 A szerzői jogi értékláncról l. SARKADY–GRAD–GYENGE i. m. (7. lj.) 55.

adata. Ahhoz azonban, hogy közelebb kerüljünk az Európai Unió közgazdasági alapú szerzői jogot és közös jogkezelést megközelítő szemléletének megértéséhez, röviden foglalkoznunk kell néhány alapvető összefüggéssel.

4.6. A szerzői jogi értéklánc és a verseny

A verseny jellemzőit elsősorban az audiovizuális média tartalomszolgáltatása témakörében vizsgáljuk. Az eredeti szerzői alkotások médiatartalmakhoz¹⁴⁵ való felhasználása, szomszédos jogi teljesítményeknek minősülő médiatartalmak előállítása és médiafogyasztókhoz való eljuttatása a sokszereplős, kétoldalú piacon, a média-értékláncban történik.¹⁴⁶ Amint arra már több szempontból is rámutattunk, a média-értékláncban nyugvó gazdasági, üzleti modell a szerzői jog rendszerébe is beilleszthető. A két értéklánc közötti korreláció igen szoros: a szerzői értéklánc valamennyi szereplője pozíciót tölt be a média-értékláncban is, csak funkciói térnek el. A szerzői jogi értéklánc alapvető elemei, a szerző és a hozzá hasonló tevékenységet végzők, a művet a befogadó közönséghez közvetítő felhasználó, valamint a befogadó közönség. A szerzői értéklánc elemeit az alábbi ábra mutatja be:

1. ábra

A szerzői jogi értékláncban a szerzők és más hasonló alkotói tevékenységet végzők, illetőleg a felhasználók közé illeszkedő közös jogkezelők az értéklánc két eleme közti közvetlen kapcsolatot mintegy megbontva, azt kétoldalú piaccá alakítják. A közös jogkezelés jogintézménye a tömeges felhasználásokkal kapcsolatos engedélyezési, illetve díjfizetési folyamatok leegyszerűsítését, hatékonytá tételét szolgálja.¹⁴⁷ A közös jogkezelő szervezetek a szerzők és más jogosultak megbízásából, helyettük, de javukra és érdekükben végzik a jogok kezelését, a vagyoni jogokat saját nevükben, önállóan gyakorolják. A jogosulti megbízás alapján engedélyezik a közös jogkezelők a művek felhasználását, megállapítják, beszedik, felosztják (felosztás céljára átadják más jogkezelő részére) és kifizetik a szerzők részére a jogdíjakat. A szerzők és más jogosultak, illetve közös jogkezelő szervezeteik között olyan rendszerekben, amelyekben ezek törvény

145 Médiatartalom: valamennyi médiaszolgáltatás során, valamint sajtótermék által kínált tartalom, Mttv. 203. § 42.

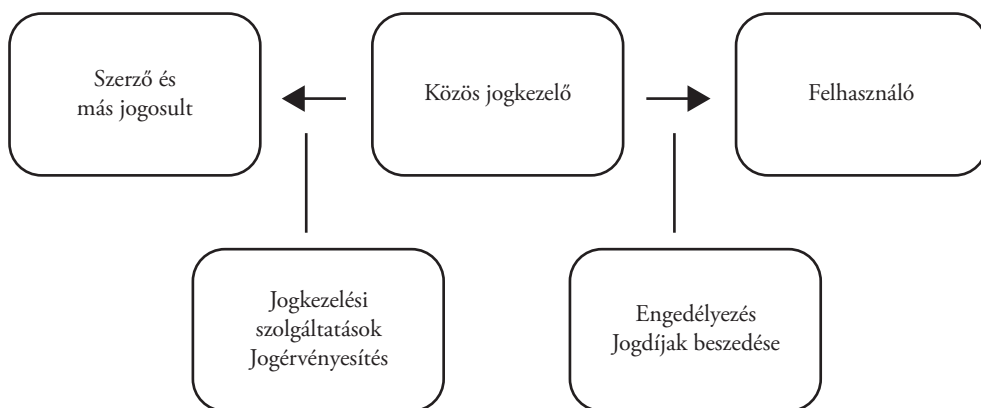
146 SARKADY–GRAD-GYENGE i. m. (7. lj.) 47–58.

147 GRAD-GYENGE Anikó: *Kézikönyv a szerzői jog érvényesítéséhez*. ProArt Szövetség a Szerzői Jogokért, 2013.

alapján képviselik a jogosultakat, igen nehéz eladó–vevő konstrukciót értelmezni, mert lényegében egy személyként jelennek meg a piacon (ahol jogkezelő léphet csak piacra – a kötelező közös jogkezelés eseteiben, ott nem tud az eredeti jogosult fellépni, illetve fordítva). Ez erősebb lehet olyan rendszerben, ahol a jogosultaknak azonos piacra vonatkozóan tényleges választásra van lehetősége, és a képviselők versenyeznek a jogosultak képviselésének lehetőségéért.

A másik oldalról piaci viszonyok jellemzik a közös jogkezelő szervezetek és a felhasználók kapcsolatát a felhasználások engedélyezése, a jogdíjak megállapítása és beszedése, továbbá a szerzői jogok érvényesítése (szerzői jogok megsértése elleni fellépés) terén, de ez is sajátosságokkal bír: egyrészt a közös jogkezelő egyedüliként kínálja a megszerezni kívánt szolgáltatást, másrészt a felhasználók *de facto* nem versenyeznek egymással, mert a jogkezelőnek valamennyiük számára megkülönböztetés mentesen kell nyújtania ezt. A közös jogkezelők kétoldalú piacának jellemzőit a következő ábra mutatja be:

2. ábra

4.7. A kétoldalú piac sajátosságai

Kétoldalú piacról akkor beszélünk, ha a közös jogkezelő mindkét oldal felé kínálati pozícióban van, azaz valamilyen szolgáltatást nyújt vagy terméket kínál. A közös jogkezelő kínálati pozíciója egyfelől a képviselet és a jogdíjbegyűjtés szolgáltatásával a szerzők és más jogtulajdonosok felé, másfelől pedig az engedélyezés és jogdíjbeszedés végzésével a felhasználók irányában érvényesül. Azokban a jogkezelői szabályozási rezsimekben, ahol a közös jogkezelő monopolhelyzetben van, az adott mű kezelésére szakosodott jogkezelő egyedül jelent kínálatot az adott szerzői mű jogainak kezelésére. Ebben a rendszerben értelemszerűen nincs verseny a szerzők felé a jogkezelők között.

A többes jogkezelői rendszerekben fennáll a verseny elvi lehetősége az azonos művek azonos jogait azonos területen kezelő több jogkezelő között, azonban amint arra – Drexel kreatív verseny koncepciója kapcsán – rámutattunk, a szakosodott jogkezelők között a verseny funkciói ténylegesen, a jogkezelők szakosodása – és az azonos művek azonos jogainak azonos te-

rületre való versenyző gyakorlása minden esetben való kizárása – miatt mégsem működnek.

A kétoldalú piacok másik sajátossága az önálló vevői kör léte mindkét piacon, nevezetesen az, hogy a piac két oldalán egymástól eltérő vevői kör vegye igénybe a kínálati szolgáltatásokat, illetőleg termékeket. Ez a feltétel egyik oldalon a szerzők és más jogosultak, a másik oldalon pedig a felhasználók keresleti pozíciója révén szintén teljesül. A kétoldalú piacok további jellemzője, hogy egymás nélkül, önállóan nem léteznek. A szerző és a jogkezelő viszonya nem értelmezhető a művek felhasználása nélkül, felhasználás pedig nincs szerzői alkotások és a jogátengedési lánc nélkül, illetőleg a művek tömeges felhasználása megvalósíthatatlanná válna a közös jogkezelők professzionális tevékenységének a hiányában. A két piac önállóan nem, csak együttesen tudja kifejteni az optimális hatást, amelynek érdekében létrejött.

A piacokat jellemző szolgáltatás–ellenszolgáltatás, illetőleg érték–ellenérték viszonyai a kétoldalú piacokra is érvényesek. A közös jogkezelők egyrészt a jogdíj százalékos arányában meghatározott ellenérték fejében nyújtják a jogkezelői, a felhasználási engedély megadásán túlnyúló, „kezelési” szolgáltatást a szerzők és más jogosultak részére, másrészt pedig a jogdíj fejében engedélyezik a művek felhasználását a felhasználók részére. A szerzői értéklánc elemei így kapcsolódnak egymáshoz és érik el a lehető leghatékonyabb piaci hatást.¹⁴⁸

4.8. A verseny funkciói

A szerzői jog és a verseny kapcsolatában az első kérdés, amit fel kell tennünk: szükség van-e a szerzői ágazatok piacán és azon belül a közös jogkezelés piacán a verseny funkcióira? A verseny első funkciója a termelési hatékonyság, amely szerint – feltételezve a piaci verseny létét – a kínálat szereplői a lehető legkisebb költséggel állítják elő a termékeket és nyújtják a szolgáltatásokat. Ez a tétel feltétlenül igaz pl. az audiovizuális médiaszolgáltatók tartalom-előállítás tevékenységére, de minden bizonnyal nem, vagy csak nagyon szűken értelmezhető a művészeti, egyedi értékű alkotásokra és a jogkezelésre.

A verseny második funkciója egy allokációs funkció, amelynek lényege az, hogy mivel a fogyasztó „kegyeiert” folyik a küzdelem, úgy a termelők abba fektetik a pénzüket, az erőforrásaikat, azaz beruházásaikat annak a terméknek az előállítására áldozzák, amely iránt a kereslet leginkább megmutatkozik. A verseny során a termelők a kereslethez allokálják az erőforrásaikat. Az audiovizuális tartalmak nézettségi adatai fejezik ki az adott médiatartalom iránt megmutatkozó keresletet, amelynek alapvető jelentősége van a reklámidő értékesítésében, valamint a saját műsorok gyártásába fektetett erőforrások meghatározásában.¹⁴⁹

A verseny harmadik funkciója a jóléti funkció. Amennyiben a piacon a kereslet és a kínálat egyensúlyban van, úgy a jóléti többlet maximális. Mivel a szerzői művek a szerző nyilvánosságra hozatal felőli döntését követően bekerülnek az értékesítési folyamatba, azaz piaci viszonyok közé kerülnek, a jóléti többletek mind a vevők, mind az eladók oldalán értelmezhetők.

Arra az elvi kérdésre tehát, hogy fűződhet-e valamilyen közérdek ahhoz, hogy a szerzői jogi ágazatok teljes piacán és ezen belül a közös jogkezelés piacán érvényesüljenek a verseny

148 A gazdasági folyamatok értéklánc alapú megközelítéséről: Michael PORTER: *Competitive Advantage: Creating and Sustaining Superior Performance*. New York, Free Press, 1985.

149 A nézettségi statisztikákra lásd: NMHH adattár műsorszerkezeti adatok. <<http://adattar.nmhh.hu/periskop/201301/gykvota>>.

funkciói, a válasz vélhetően: igen, hiszen a szerzői művek és szomszédos jogi teljesítmények hasznosulása piaci viszonyok között zajlik. Ebből következően fel kell tenni azt a kérdést is, hogy a kreatív ágazatok piacán e versenyfunkciók szabadon, korlátozás nélkül tudnak-e működni, vagy e piacokon – éppen sajátosságaik miatt – csak állami beavatkozással lehet a verseny funkcióinak megfelelő működést biztosítani. A tökéletes és tökéletlen verseny kapcsán már említettük, hogy az állami beavatkozás különösen azokon a piacokon segítheti a piaci teljesítményt, ahol a verseny nem tökéletes, valamilyen hiba vagy hiány korrekciójára van szükség. Tipikusan ilyen a kreatív ágazatok piaca, ahol az innováció ösztönzése és támogatása állami segítségre szorul.

A versenyfunkciók érvényesülésének elemzéséhez meg kell említenünk a szerzői jogi ágazatok piacának további sajátosságait. Ilyen sajátosság a fentiekben jelzett területiség elvén, valamint a szerzők és a közös jogkezelők közötti verseny hiányán túl a szerzői jogok kizárólagos jellege. Egyes nézetek szerint a szellemi tulajdont védő kizárólagos jogok alapvető, belső ellentmondásban vannak a versennyel. Más felfogások ugyanakkor rámutatnak a kizárólagos jogok – és a bennük rejlő versenykorlátozások – kiegyensúlyozó szerepére, nevezetesen arra, hogy e jogok szabályozás általi védelme az innováció és a minőség biztosítása terén hozzájárulnak a kapcsolódó piacokon zajló, torzításmentes versenyhez. Védelem nélkül ugyanis a piac szereplői más piaci szereplők erőfeszítéseit és kreatív eredményeit használnák fel ahelyett, hogy – saját fejlesztések révén – maguk törekednének ilyen eredmények elérésére.

A szerzői kizárólagos jogok ténylegesen korlátozzák a verseny bizonyos formáit a szerzői jogi teljesítmények előállítása és terjesztése során (nyilvánosságra hozatal felőli döntés joga, felhasználási szerződésben a szerző jogainak korlátozása), de támogatják azt az innováció, a kreativitás és a minőség terén. A kreatív ágazatok piacán ezzel megteremtik az egyensúlyt a verseny formái között. A versenyjogi szabályok alkalmazására csak abban az esetben van szükség a kreatív piacokon, ha a felhasználás oly mértékben korlátozza a versenyt, hogy az meghaladja a szellemi tulajdon szükséges védelmét.¹⁵⁰ A szerzői kizárólagos jogok gazdasági értelemben monopóliumot keletkeztetnek a szerző oldalán, de a jogok ténylegesen legfeljebb monopolisztikus helyzetbe hozzák a szerzőket és más jogtulajdonosokat a művek és más szerzői jogi teljesítmények értékének és árának meghatározása során.

4.9. Összegzés

A fentiek alapján megállapítható, hogy a kreatív ágazatok piacán – sajátosságai ellenére – értelmezhető a piaci működés és a gazdasági verseny. A szerzői jog értékláncának egyes elemei között – így különösen a szerzők és más jogosultak, a közös jogkezelők és a felhasználók viszonylatában – eladó–vevő közötti, keresleti–kínálati viszony keletkezik a szerzői alkotások befogadó közönséghez való eljutása során. A versenypiaci funkciók megfelelő működéséhez szükség van azonban állami szerepvállalásra. Az állami szerepvállalás többféle lehet. Ilyen állami szerepvállalás az is, amikor kultúrpolitikai megfontolásokból egy állami gyűjtemény, múzeum az állami tulajdon és a közérdek védelmének biztosítása érdekében képeket vásárol fel, de ilyen állami beavatkozás maga a jogi szabályozás is, amely a törvények és alacsonyabb szintű jogszabályok útján jeleníti meg az innováció és a kreativitás ösztönzéséhez szükséges

állami akarat érvényesülését az adott ágazati piacon. A szerzői jogi ágazat piaci viszonyaiba való versenypolitika célú állami beavatkozás például a közös jogkezelés jogintézményének törvényi szabályozása, amely – többek között – a nyilvántartásba vétel és törlés előírásainak meghatározásával a piacra be- és kilépés korlátait fekteti le. A kultúrpolitikai tényezők mellett szintén versenypolitikai szempontok indokolják a jogdíjak megállapításának állami kontrollját, és miniszteri jóváhagyását, illetőleg a folyamat törvényi szintű szabályozását a hazai szerzői jogban. Az állam piaci beavatkozásának jogi eszközét látjuk a médiatörvény piaci koncentrációt ellenőrző szabályaiban és a jelentős befolyásoló erejű médiaszolgáltatókra vonatkozó előírásaiban is.¹⁵¹ A kreatív verseny koncepciója ugyanakkor megteremti az EU versenypolitikája és a szerzői jogi ágazatok piacának sajátosságai közötti összhangot, amely a vázolt kollízió feloldásához vezethet.

151 Szjt. negyedik része, az Mttv. második részének ötödik fejezete.

II. A közös jogkezelés a nemzetközi és az uniós jogban

1. Bevezető megjegyzések

A tanulmány ezen része azt a nemzetközi szerződési rendszert mutatja be, amely csupán nagyon laza keretét adja a létező és leendő uniós szabályozásnak az audiovizuális médiapiacokat érintő közös jogkezelés területén. Tárgyalja továbbá az uniós jog fejlődésének azt a – jogtörténetinek tekinthető, de a jelenlegi gyakorlatra is meghatározó befolyást gyakorló – szeletét, amely az Európai Bizottság és az Európai Bíróság egyedi esetekben hozott döntései és a különböző puha jogi eszközök útján jutott el a jelenlegi állapothoz, különös tekintettel az audiovizuális médiát érintő ügyekre, dokumentumokra.

A fejezet kényszerűen nem homogén: amíg nemzetközi szinten esetjog híján a keretek bemutatása a nemzetközi szerződések rövid elemzésére szorítkozik, addig az uniós jog vizsgálata sokáig elsősorban a témánk szempontjából releváns esetjog bemutatását jelentheti csupán (ez tartalma miatt szorosan kapcsolódik a kötet utolsó fejezetéhez). Ennek pedig az az oka, hogy nemzetközi szinten nincs közös jogkezelési esetjog (sem), az uniós szinten viszont hosszú ideig a jogfejlődést sokkal inkább meghatározó hatása volt az előbb említett eszközöknek, mint az általános kötelező erővel bíró normáknak: azokat a kötet utolsó fejezetében, a folyamatban lévő irányelv-javaslattal való összefüggéseikben, elkülönítve tárgyaljuk.

2. A nemzetközi jogi rendszer

2.1. A nemzetközi jogi szabályozás általában

A közös jogkezelés témaköre a nemzetközi jogban egyáltalán nincs részletesen szabályozva, ahogy Faludi Gábor megfogalmazta: „nem létezik a közös jogkezelési szabályoknak nemzetközi szerzői jogi egyezményes legkisebb közös többszöröse.”¹⁵² Ennek számos oka van, amelyek jórészt az angolszász és a kontinentális szerzői jogi rendszerek alapvető szabályozásbeli megközelítési különbségein nyugszanak.

Silke von Lewinski szerint¹⁵³ ezek a szabályoz(hat)atlanságot okozó különbségek a következők. Az angolszász országokban jellemzően csak az erőfölényben levőnek tekintett közös jogkezelő szervezet felhasználási szerződéseinek sajátos létrejöttére és tartalmának vitatására (a mi fogalmaink szerint: díjszabások elfogadására) van *sui generis* norma, egyébként az általános (polgári jogi, versenyjogi) rendelkezések alá tartoznak a jogkezelő szervezetek. A kontinentális jogrendszerekben az előzőeken túl speciális szabályok rendezik nemcsak a felhasználókkal,

152 FALUDI GÁBOR: Első oldal. *Infokommunikáció és Jog*, 2011. december.

153 SILKE VON LEWINSKI: *International Copyright Law and Policy*. Oxford, Oxford University Press, 2008. 3.73–3.76.

hanem a jogosultakkal való viszonyt is, és legtöbbször az általános versenyjogi rendelkezéseken túlmenően is tartalmaznak a működés felügyeletére vonatkozó szabályokat. További meghatározó különbség, hogy amíg az angolszász országokban a szerzői közös jogkezelő szervezetekben is nagyobb szerepet (részvételi, döntéshozatali lehetőséget) játszanak a vállalkozások (kiadók), addig a kontinentális rendszerekben a jogkezelők rendszerint elsősorban az eredeti jogosultak (szerzők, előadók) szervezetei. (Mindkét rendszerben léteznek tipikusan „ipari”, vállalkozásokat tömörítő közös jogkezelők is, pl. a hangfelvétel-előállítók, vagy a rádió-televízió szervezetek közös jogkezelői). Ezzel szoros összefüggésben áll az, hogy a kontinentális rendszerekben a jogkezelő szervezetek hagyományosan vagy jogszabály által is megerősítve nem csak gazdasági (engedélyezési, díjbeszedési, jogérvényesítési), hanem szociális, kulturális tevékenységet is végeznek, a megengedett keretek között jogdíjeltérítést végeznek a kulturálisan értékesebb művek jogosultjai tekintetében rendszerint, ellenben az angolszász jogkezelők kizárólag jogdíjbeszedéssel és annak felosztásával foglalkoznak (vö. az elnevezéseket: *collective management society* vs. *collecting society*). Azt is hozzátehetjük ehhez, hogy az audiovizuális ipar – értve ezalatt a teljes média-értékláncot – alapvetően eltérő struktúrákat mutat az angolszász (különösen az amerikai) és a kontinentális (európai) országokban, és ennek köszönhetően a jogkezelési rendszer kialakulása ezen a területen már eleve kívülről determinált.

A nemzetközi szintű szabályozás hiányosságaival kapcsolatban egy furcsa ellentmondást lehet megfigyelni. A közös jogkezelő szervezetek működésére vonatkozó szabályozás a fent említett különbségek és nemzetközi szerződési szintű szabályozási hiány ellenére valójában igen korán nemzetközivé vált, bár nem a hagyományos értelemben. A szerzői jog területén alkalmazandó nemzetközi szerződések – ahogy azt az alábbiakban látni fogjuk – mindig is megtartóztatták magukat a közös jogkezelésre vonatkozó részletes szabályalkotástól. A művek nemzetközi szintű felhasználása és a külföldieknek a nemzeti szerzőkkel való azonos elbánásra való igénye a nemzeti közös jogkezelő szervezeteket rákényszerítette arra, hogy kapcsolatba lépjenek egymással és eljárásokat alakítsanak ki a saját nemzeti repertoárjuk külföldi felhasználásainak engedélyezésére és a díjak beszedésére, az esetleges külföldön elkövetett jogsértések elleni fellépésre, vagyis a nemzetközi viszonyrendszer nemzeti jogalkotói szabályozás nélkül is létrejött.

Mindez azt is eredményezte, hogy a nemzetközi szerzői jog kétszintűvé vált: a védelemnek csupán az alapelvei és az anyagi jogi szabályok kerültek általános hatályú nemzetközi szerződésekbe, ellenben a közös jogkezelés alapvető normái elsősorban a szervezetek közti, magánjogi jellegű kölcsönös képviseleti szerződésekre maradtak. Pontosan itt is keresendő annak az oka, hogy miért maradt a közös jogkezelés lényegét tekintve a nemzetközi szerződések hatályán kívül: ezeknek a szervezeteknek a működése elsősorban a jogok gyakorlására, a szerződési jogra épül, ami viszont hagyományos módon kívül esik a nemzetközi szerződések hatályán (sőt, már itt tegyük hozzá: az EU-jogán is).

2.2. Közös jogkezelés a Berni Uniós Egyezményben és más nemzetközi egyezményekben

A nemzetközi szerződési rendszerben mindenekelőtt a Berni Uniós Egyezményt (BUE) kell említeni, amelyben találhatunk olyan rendelkezéseket, amelyek közvetve a közös jogkezelés

vonatkozásában is alkalmazandók, de nem kifejezetten ezt a témakört szabályozzák. Ezek pedig azok a rendelkezések, amelyek lehetővé teszik, hogy a szerződő országok meghatározzák az érintett vagyoni jog egyedi joggyakorlástól eltérő módon való gyakorlásának egyes feltételeit. Az egyik ilyen eltérő mód a közös jogkezelés. Itt tehát az anyagi jog felől közelítenek az egyezmények a közös jogkezeléshez. Témánk szempontjából a BUE római felülvizsgálata során, 1928-ban az egyezménybe került 11bis Cikk releváns. Eszerint az irodalmi és művészeti művek szerzőinek kizárólagos joga, hogy engedélyt adjanak: 1. műveik sugárzására vagy minden más, jel, hang vagy kép vezeték nélküli közvetítésére alkalmas eszközzel történő nyilvános átvitelére; 2. sugárzott mű mindenfajta, akár vezeték útján történő, akár vezeték nélküli nyilvános átvitelére, ha ezt az átvitelt az eredetihez képest más szervezet végzi; 3. a sugárzott mű hangszóró vagy egyéb, annak megfelelő jel-, hang- vagy képközvetítő eszközzel történő nyilvános átvitelére. A szakirodalom¹⁵⁴ a (2) bekezdést úgy értékeli, hogy ez teremti meg a lehetőséget arra, hogy akár kötelező közös jogkezelést (nem önkéntes engedélyezési rendszert/*non-voluntary licensing system*) is bevezessen, mivel a Szerződő Állam a szerzői jog gyakorlásának feltételeit megszabhatja, de e feltételek joghatálya szigorúan azokra az országokra korlátozódik, amelyek azokat megszabták. E feltételek továbbá semmiképpen nem sérthetik a szerző személyiségi jogát, sem pedig azt a jogát, hogy – békés megegyezés hiányában – az illetékes hatóság által megállapított méltányos díjazásban részesüljön. Ellenkező kikötés hiányában az így megadott engedély viszont nem terjed ki a sugárzott mű hang vagy kép rögzítésére alkalmas eszköz útján történő felvételére. Ugyanakkor az Unióhoz tartozó országok törvényhozó szerveinek hatáskörébe tartozik a rádiótársaságok által saját eszközeikkel végzett és saját adásaik céljait szolgáló, rövid időre szóló rögzítés rendszerének szabályozása. E törvények keretében engedélyezni lehet az ilyenfajta felvételeknek a hivatalos levéltárakban való megőrzését akkor, ha a felvételek különleges dokumentációs jellegűek.

A BUE adminisztrációját végző WIPO-ban érdemben a '70-es évektől kezdve merült fel a közös jogkezelés mint szabályozási kérdés, elsősorban mint az egyéb szerzői jogi kihívások kezelésének eszköze. 1975-ben a reprográfiai díj érvényesítésével kapcsolatban, 1984-ben az üreshordozó-díjjal kapcsolatban és az audiovizuális alkotások bérletével kapcsolatban jutott arra egy-egy WIPO-részvétellel felállt szakértői bizottság, hogy a tagállamoknak e vonatkozásban a közös jogkezelés létrejöttét kell ösztönözniük. 1983-ban pedig az a fontos felismerés is megszületett, hogy a vezetékes továbbközvetítésnek nincs más hatékony engedélyezési módja, mint a közös jogkezelés. Ezek és számos szakértői tanulmány előzte meg a WIPO 1986-ban tartott első közös jogkezeléssel kapcsolatos nemzetközi fórumát, amelynek konklúziója az volt, hogy az újabb kihívások kezelésére a tagállamokat bátorítani kell a különböző közös jogkezelési formák kialakítására.¹⁵⁵

A WIPO-ban végzett eddigi munka jelentős mérföldkövének számító munkaanyag – amelyet a BUE akkor tervezett protokolljához készítettek 1992-ben – a következő öt ajánlást tartalmazta:

- a díjmegállapításba való állami beavatkozás csak ott legyen megengedett, ahol a tényleges visszaélést csak ezzel lehet megelőzni vagy megszüntetni;

154 FICSOR Mihály: *Guide to the Copyright and Related Rights Treaties Administered by WIPO and Glossary of Copyright and Related Rights Terms*. Genf, WIPO, 2003. BC-11 bis. 18–23.

155 Az egyes WIPO-beli események részletesebb bemutatása: FICSOR Mihály: *Collective Management of Copyright and Related Rights*. Genf, WIPO, 2003. 43–60.

- a beszedett díjat amennyire lehetséges, pontos arányok szerint kell felosztani az érintett jogosultak számára (az adminisztrációs költségek levonását követően);
- tilos a díjat felhatalmazás nélkül másra fordítani;
- a külföldi jogosultakat tilos diszkriminálni a belföldiekhez képest;
- a nemzeti jog csak ott írhat elő kötelező közös jogkezelést, ahol a BUE megengedi a joggyakorlás feltételeinek meghatározását, ami azokban az esetekben lehetséges, ahol a BUE a nem önkéntes engedélyezésre lehetőséget ad (sugárzás, rögzítés, egyes többszörözések, követő jog), mivel az, hogy egy jog csak közös jogkezelésben gyakorolható, nyilvánvalóan a jog feltételének minősül.¹⁵⁶ Ezt úgy kell érteni, hogy míg a látszat, és egyébként a valóság felszíne is az, hogy a közös jogkezelés a kizárólagos jog korláta, azokban az esetekben, ahol másféle joggyakorlás hatékonyan nem képzelhető el, a közös jogkezelés a jog gyakorolhatóságának a feltétele.

Ezeket a folyamatokat azonban mindezidáig nem követte a közös jogkezelésre vonatkozó nemzetközi szabályozás. A WIPO keretében végül 1996-ban a BUE protokollja helyett elfogadott két egyezmény (WCT,¹⁵⁷ WPPT¹⁵⁸) sem tartalmaz azon túlhaladó utalást a jogkezelésre, mint amit már a BUE is tartalmazott: a WCT kifejezetten integrálja a BUE egyes cikkeit (1–21. cikkek és a Függelék), köztük a 11bis Cikket is, így az a WCT tagjai vonatkozásában is alkalmazandó rendelkezéssé vált.

2.3. A WIPO aktuális projektjei a közös jogkezeléssel kapcsolatban

Nyilvánvaló ugyanakkor, hogy a közös jogkezeléssel kapcsolatos kihívások érintik és egyre inkább foglalkoztatják a nemzetközi szerzői jogi politikaalkotás szintjét is, bár ezek ezen a szinten inkább csak szélesebb kontextusban, nem a közös jogkezelésre fókuszálva jelennek meg: általában a szerzői jogi engedélyezés téma- és problémakörébe illeszkednek. Oka ennek az is, hogy a WIPO-ban tömörülő országok között nagyon erős érdekellentétek mutatkoznak az egyes joggyakorlási megoldásokkal kapcsolatban, ilyen módon pedig az alább röviden felvillantott eszközök/lépések csak igen halvány erőfeszítések lehetnek a közös jogkezelési rezsimek közelítése vonatkozásában.

E szellemben a WIPO 2005-ben hozta nyilvánosságra a korábban már hivatkozott *Guide on the Licensing of Copyright and Related Rights* című kötetét, amely szektorspecifikusan mutatja be az engedélyezési technikákat, modelleket. A WIPO 1997-ben szentelt egy teljes konferenciát a közös jogkezelésnek *International Forum on the Exercise and Management of Copyright and Neighbouring Rights in the Face of the Challenges of Digital Technology* címmel. Legutóbb pedig 2010-ben tartott rendezvényt a WIPO *Global Meeting on Emerging Copyright Licensing Modalities* címmel, ahol a résztvevők elsősorban a zenefelhasználásokkal kapcsolat-

156 E kérdésnek a magyar jog vonatkozásában való értelmezéséről l. még: Silke von LEWINSKI: A szerzői jogok kötelező közös jogkezelésének magyar szabályai a nemzetközi jog és az európai jog tükrében. *Jogtudományi Közlemény*, 2004/7–8. 247–255.

157 A Szellemi Tulajdon Világszervezetének 1996. december 20-án Genfben aláírt Szerzői Jogi Szerződése. Magyarországon kihirdette a 2004. évi XLIX. törvény (WCT).

158 A Szellemi Tulajdon Világszervezetének az Előadásokról és Hangfelvételekről szóló, 1996. december 20-án Genfben aláírt Szerződése. Magyarországon kihirdette a 2004. évi XLIX. törvény (WPPT).

ban sürgették a gyorsabb, könnyebb, egyszerűbb jogszerzés feltételeinek nemzetközi szintű megteremtését. Ennek az alapja lehet egyébként egy megbízható információforrás a különböző jogok különböző területekre vonatkozó jogosultjairól (International Music Registry).

Említést érdemel a WIPO közös jogkezeléssel kapcsolatos tevékenységei közül az is, hogy a határon átnyúló engedélyezés gyakran igényel vitarendezést, amelyre a WIPO Arbitrációs és Mediációs Központja (WIPO Arbitration and Mediation Center) nyújt megfelelő lehetőségeket. A WIPO Development Agendája, és különösen a Szellemi Tulajdon és Verseny című tematikus programja is foglalkozik egy kiegyensúlyozott engedélyezési rendszer problematikájával.

3. A közös jogkezelésre vonatkozó uniós jogi rezsim fejlődése a közös jogkezelési irányelv-tervezetig

A közös jogkezelés már 1971 óta témája az uniós jognak: az Európai Bizottság ekkor indította az első versenyjogi tárgyú eljárást a német zenei közös jogkezelő szervezet, a GEMA (Gesellschaft für Musikalische Aufführungs- und Mechanische Verfielfältigungsrechte) ellen. Ez egyébként egyben az az eljárás is volt, amelyben a Bizottság először foglalkozott a szerzői jogi szabályok belső piacra gyakorolt hatásával. Bár a döntést követő európai bírósági gyakorlat viszonylag sűrűnek mondható, amiből legalább az a következtetés adódik, hogy a közös jogkezelés rendszere alapvető összefüggésben áll a belső piac hatékony működésével, mégis egészen máig nincs elfogadott kötelező szabályozás ezen a téren valószínűleg a kérdés összetettsége miatt.

A szabályozás megalkotásának nehézségeit tovább fokozza a közös jogkezelés kulturális funkcióinak norma hiányában európai szinten való érdemi kezelhetetlensége. Okként jelölhető meg az a tény is, hogy a jogkezelés alapvetően nemzetközi viszonyokra épülő rendszeréből következik, hogy nemzeti szabályok csak bizonyos szintig tudják kontrollálni egy-egy szervezet működését, az szükségszerűen van kitéve olyan, a nemzetközi kapcsolatokat rendező (sokszor belső) magánjogi szabályzatoknak, amelyek a rendszeren kívülről nehezen harmonizálhatók. Ugyanez mondható arra is, hogy a jogosultjaikhoz és a felhasználóikhoz való speciális viszonyukat sem, vagy csak igen szűk terjedelemben rendezik általános hatályú szabályok.

Ugyanakkor mára nem csak az uniós esetjog fejlődése, de a belső piaci szabályozás más területeken való erőteljes kiépülése is abba az irányba hat, hogy egy irányelvi szabályozás megszülethessen ezen a területen.

3.1. Az Európai Bizottság és az Európai Bíróság egyedi esetekben hozott döntései

Az Európai Bizottság 1971. június 2-án hozott határozatot az EK-szerződés 86. cikke (későbbi számozás szerinti 82. cikke) szerinti erőfölénnyel való visszaélést vizsgáló eljárásban,¹⁵⁹ amelyben a GEMA német zenei közös jogkezelő szervezet egyes szabályzatainak a közösségi

versenyjoggal való összeegyeztethetőségét vizsgálta.¹⁶⁰ Ennek a vizsgálatnak az eredményeit egy évvel később az 1972. július 6-i határozatában¹⁶¹ kiegészítette. A vizsgált szabályzatok a GEMA belső, saját tagjaival kapcsolatos, illetve bizonyos külső, a felhasználókkal összefüggő, szabályzatokban rendezett tevékenységeit rendezték. A döntés mérföldkő volt a közös jogkezelő szervezetek működési szabályai tekintetében, emiatt részletesen ismertetjük.

A Bizottság megállapította, hogy a közös jogkezelő szervezet az EK-szerződés 86. cikke értelmében vett vállalkozásnak minősül (függetlenül a társasági jogi formájától), mivel ellenszolgáltatás fejében végez üzletszerű tevékenységet: a GEMA konkrét tevékenysége, hogy zenei szerzői jogokat közvetít és kezel a különböző zeneszolgáltatókkal és zenefelhasználókkal szemben. A szervezet fő tevékenységét tekintve az érintett piacon monopolhelyzetben van, mivel Németországban nincs versenytársa, de ez a monopolhelyzet önmagában még nem sérti a versenyjogot, így emiatt fel sem kell lépni ellene.

A Bizottság egyúttal kizárta az EK-szerződés 90. cikkének (későbbi számozás szerinti 86. cikkének) alkalmazhatóságát, és így a GEMA versenyszabályok alóli mentesülésének lehetőségét azzal, hogy a GEMA nem tekinthető közjogi vállalkozásnak, mert uniós jogi értelemben sem különleges, sem kizárólagos jogot nem gyakorol, és monopolhelyzetét egyébként sem jogszabály konstituálja (ami a 90. cikk alá tartozó vállalkozások esetében szükségszerű lenne). Az a tény pedig, hogy valamely jogot csak egyetlen közös jogkezelő szervezet gyakorol, még nem azt jelenti, hogy annak különleges vagy kizárólagos joga lenne, mert más, esetlegesen piacra lépő közös jogkezelő szervezet, vagy más tagállam közös jogkezelő szervezete is gyakorolhatja ugyanezt a jogot. (Ebből arra is következtethetünk, hogy még egy törvénnyel megerősített monopolhelyzet sem vonná ki a jogkezelő szervezeteket az uniós versenyjogi szabályok alól.) Ráadásul nincs megbízva a GEMA általános gazdasági érdek érvényesítésével sem: az önként vállalt kulturális és szociális tevékenysége nem keverhető össze ezzel.

Mivel a fentiek alapján alkalmazni kell vele szemben a versenyszabályokat, így vizsgálható az, hogy visszaél-e a piacuralmi helyzetével. A Bizottság erre a kérdésre igenlő választ adott, megállapítva, hogy a GEMA több szabályzatának rendelkezései is szükségtelenül tovább erősítik monopolhelyzetét, így visszaél ezzel a pozíciójával. Ezt a következőkkel támasztotta alá. Diszkriminálja a külföldieket, amikor

- a GEMA-n belüli passzív választójogukat szigorúbb feltételekhez (adóbel földiséghöz) köti, mint a belföldiekét;
- a külföldi tagok nem részesülhetnek kiegészítő (szociális, kulturális) támogatásokban annak ellenére, hogy a részükre beszedett jogdíjakkal ők is hozzájárulnak ahhoz, hogy a német szerzők részesüljenek ezekben;
- a külföldiek rendes taggá válását meghatározott időn belül bizonyos összegű jogdíj befolyásához köti, de a korábbi, más közös jogkezelőhöz befolyt díjaikat nem veszi számításba;
- a felügyelőbizottsági tagságot német állampolgársághoz köti;
- az állampolgárság megváltozását bejelentési kötelezettséggel kapcsolja össze.

A tagjait olyan módon köti magához, ami szükségtelenül erős lekötöttséget eredményez, ezzel ellehetetleníti az alkotók más közös jogkezelőhöz való csatlakozását, mivel

160 A döntést részletesen vizsgálja a versenyjogi jelentőség szempontjából: BORONKAY–BOYTHA–CSEPELY–KNORR–SZILÁGYI i. m. (32. lj.) 75. <<http://www.gvh.hu/domain2/files/modules/module25/4290989842DB360B.pdf>>.

161 72/268/EGK határozat (IV/26.760 – „GEMA”) Amtsblatt Nr. L 166 vom 24/07/1972 0022–0023.

- minden lehetséges felhasználási módra és az egész világra vonatkozó hatállyal követeli meg a jogok rá való átruházását; (azt nem zárja ki a döntés, hogy egy közös jogkezelő szervezet a szerzői jogok jelentős részét kezelje)
- nem teszi lehetővé, hogy az egyes felhasználási módok/kategóriák tekintetében más közös jogkezelőket bízzanak meg a jogosultak, és hogy ezt rendes felmondás keretében évente megvalósíthassák anélkül, hogy teljes jogú tagságukat, vagy a kedvezményekben (pl. az ún. szociális kasszából fedezett szociális juttatásokban) való részesedésüket elveszítenék. (Ez nem érinti azt a tagsági feltételt, hogy bizonyos bevételt kell igazolni a rendes tagsághoz.)

Ezek a felhasználási módok/kategóriák pedig (a Bizottság definíciója szerint „a szerzői jog gyakorlásának egymástól gazdaságilag elválasztható módjai” – tekintettel a nemzeti jogszabályokra is) a következők (amelyeket az eset nyomán GEMA-kategóriáknak is hív a szakirodalom): a nyilvános előadási jog, a sugárzási jog, ideértve a sugárzott mű nyilvános előadását, a film előadását (vetítését), a mechanikai többszörözési és terjesztési jog, ideértve a többszörözött példányok nyilvános előadását, a megfilmesítési jog, a képfelvevőkészülékekhez való hordozók előállítása, az ezekről a hordozókról történő előadás, többszörözés, terjesztés, illetve olyan felhasználási cselekmények, amelyek a technikai fejlődés vagy a jogi szabályozás változása folytán a jövőben keletkeznek. (A döntés nem akadályozza azt, hogy – kivéve azt a kevés szerzőt, akik egyetlen közös jogkezelőhöz sem tartoznak – a GEMA továbbra is a világrepertoárt képviselje.)

A 72/268/EK határozatban ezt a pontot azzal egészítette ki a Bizottság, hogy meg kell hagyni a tagoknak a választási lehetőséget, hogy

- jogaikat olyan országokban, ahol a GEMA közvetlenül nem tevékenykedik, egészben vagy részben a GEMA-ra vagy más közös jogkezelő szervezetre ruházhassák (ami lényegében már itt rögzítette, hogy a jogosult akár több közös jogkezelő szervezet tagja is lehet, így biztosítva magának azt, hogy a külföldi jogdíjakat is közvetlenül és ne a társaságok közti elszámolás és költséglevonás után kapja),
- jogaikat olyan országokban, ahol a GEMA közvetlenül tevékenykedik, jogaikat teljes terjedelmükben a GEMA-ra, vagy kategóriánként több közös jogkezelő szervezetre ruházhassák (ami pedig lényegében azt eredményezi, hogy egy jogosult egy földrajzi területen belül is lehet akár több közös jogkezelő szervezetnek is tagja, a döntés szerint ezt legfeljebb kategórián belül lehet korlátozni),
- hogy az egyes kategóriákban a GEMA-hoz évente küldhető rendes felmondás keretében a képviseletet visszavonják anélkül, hogy ezzel a teljes jogú tagságuk vagy az értékelési eljárásban a teljesítményük vagy a szociális juttatásokból való részesedésük megszűnne. Aránytalan korlátozás az, hogy 20 évig kell a GEMA tagjának lenni ahhoz, hogy valaki a szociális kasszából részesedjen, a Bizottság szerint elég lenne 5 év várakozási idő is.

A visszaélés további módjának minősítette a Bizottság, hogy a GEMA kizárja a felosztási szabályzatával és a szociális kasszával kapcsolatos döntésekkel szemben az egyéni jogérvényesítést. Az egyéni jogérvényesítést nem helyettesíti a közös jogkezelő szervezetek feletti állami felügyelet, mivel ez nem biztosítja az egyéni igények figyelembevételének lehetőségét.

Végül a Bizottság megállapította, hogy a GEMA diszkriminálta a lemezimportőröket a lemezgyártókkal szemben, valamint a hang- és képfelvevő eszközök importőreit ezeknek az

eszközöknek a gyártóival szemben, amikor a terjesztési licenclíjat teljes terjedelmében követeli olyan külföldi felvételek tekintetében, amelyek után egyszer már megfizették azt az EU más tagállamában. A Bizottság már itt sem fogadta el azt az érvet, miszerint a jogkimerülés területiális hatályú lenne, azaz más országra nem terjed ki, mivel ez sérti a diszkrimináció tilalmát.

A Bizottság döntéseit követően a GEMA – és több más, az Európai Közösségek területén letelepedett közös jogkezelő szervezet is – átalakította szabályzatait, eleget téve a Bizottság által felállított kritériumrendszernek (a közös jogkezelő szervezetekre vonatkozó német szerzői jogi szabályozás a GEMA-döntések nyomán nem változott, a szabályzatok érdemi befolyásoló eszköze az Európai Bíróság esetjoga maradt).

A Bizottság a SACEM francia zenei közös jogkezelő szervezettel szemben indított eljárásban 2002-ben tért vissza a GEMA-kategóriákra, jelezve, hogy szükség van ezek aktualizálására, különösen a technikai feltételek megváltozása, a műszaki fejlődés nyomán. A Bizottság ebben az ügyben az online felhasználások „csomagban történő” kezelésére vonatkozóan ismételte meg a korábbi döntések elveit: vagyis hogy a jogosultak számára ezen jogok különböző közös jogkezelő szervezetekhez telepítését is meg kell engedni, és amennyiben ezt a közös jogkezelő szervezet megakadályozza, úgy az EK-szerződés 82. cikke szerint visszaél a piacuralmi helyzetével. Ugyanez a döntés azonban nem tartotta jogsértőnek azt a szabályt, amely a jogosult kilépését ahhoz a feltételhez kötötte, hogy másik megfelelő közös jogkezelő szervezethez csatlakozzon.¹⁶² Megjegyezzük, hogy ez utóbbi döntés ma már nem tartható. A későbbiekben említendő Online Ajánlás, és a közös jogkezelési irányelv később elemzésre kerülő tervezete előírja, hogy a jogosult a közös jogkezelésből való kilépésekor az egyedi, vagy ügynök útján történő joggyakorlást is választhassa.¹⁶³

Az első bizottsági GEMA-döntéseket követően nem sokkal igen hasonló tárgyban az Európai Bíróság a belga *Radio en Televisie v. SABAM* és *NV Fonior*-alapügyben a Tribunal de Premiere Instance de Bruxelles által kezdeményezett előzetes döntéshozatali eljárásban hozott döntést,¹⁶⁴ tartalmilag megerősítve a Bizottság GEMA-ügyekben hozott határozatait. A Bíróság hangsúlyozta, hogy piacuralmi helyzettel való visszaélésnek minősülhet az EK-szerződés 86. cikke értelmében, ha egy szerzői jogokat kezelő társaság a tagjaira olyan kötelezettséget telepít, amely a társaság céljainak eléréséhez nem elengedhetetlenül szükséges, és ezáltal tagjainak a szerzői jogaik gyakorlására vonatkozó szabadságát szükségtelenül sérti/korlátozza. Annak megítélésénél, hogy az ilyen korlátozások a megengedett mértéket túllépik-e, a bírónak arra kell figyelemmel lennie, hogy ezek hogyan hatnak az egyes szerzőkre, a köztes viszonyokra, illetve az egymással való kapcsolatukra.

A Bíróság a közjogi vállalkozás-jelleg megítélésére vonatkozóan is azonos véleményen volt a Bizottsággal, hangsúlyozva, hogy az EK-szerződés 90. cikk (2) bekezdése bizonyos körülmények között megengedi a szerződéstől eltérő szabályozást, de a közjogi vállalkozás fogalma, amire itt hivatkozni lehetne, nem értelmezhető kiterjesztően. Bár magánszervezetek eshetnek ezen rendelkezés alá, de csak akkor, ha ezeket valamilyen közjogi aktussal általános gazdasági érdekből közszolgáltatással bízták meg. Azt a tagállami bírónak kell megállapítania, hogy

162 COMP/C2/37.219. – Banghalter és Homem Christo v. SACEM (ún. Daftpunk-döntés) 2002. augusztus 6.

163 Ezeket a döntéseket részletesen feldolgozta GYERTYÁNFY Péter: Szerzői jogunk és az európai integráció. *Magyar Jog*, 6/91. 344–350., 9/91. 534–540., 10/91. 594–600.

164 Az Európai Közösségek Bíróságának C-127/73. számú esetben hozott 1974. március 21-i döntése.

egy vállalkozás, amely a 90. cikk (2) bekezdésére hivatkozik azért, hogy az EK-szerződés fő szabályaitól eltérő szabályozás alá essen, a tagállam részéről ténylegesen ilyen típusú szolgáltatást végez-e.

Tíz évvel később újra egy német közös jogkezelő szervezet ellen indult eljárás a Bíróság előtt, amelyben a német előadóművészeket és hangfelvétel-előállítókat képviselő GVL a Bizottság korábban ellene hozott döntését támadta meg.¹⁶⁵ Ebben az ügyben a Bíróság jogosnak tekintette a Bizottságnak azt az érvelését, hogy az EK-szerződés versenyjogi szabályainak megsértését megállapítsák akkor is, ha ugyan az érintettek a kérdéses gyakorlattal időközben felhagytak, de fennáll a veszélye a gyakorlat folytatásának. Ehhez elegendőnek tekintette a Bíróság azt, hogy az érintett szervezet a saját jogi álláspontja mellett kitartson, amely szerint a kérdéses magatartás a közösségi joggal összeegyeztethető.

A Bíróság ebben az ügyben megint csak azt vizsgálta, hogy a közös jogkezelő szervezetek közjogi vállalkozásnak minősülnek-e, de – fenntartva a korábbi ügyekben kifejtetteket – megerősítette, hogy még a speciális állami felügyeletük miatt sem sorolhatók ebbe a kategóriába. Figyelembe véve, hogy az előadóművészek másodlagos vagyoni jogainak piaca önállóan is releváns piacot képez, amelyen az egyetlen nemzeti közös jogkezelő szervezet piacuralmi helyzetben van, egy ilyen közös jogkezelő szervezet visszaél a piacuralmi helyzetével, ha a jogosultaktól megtagadja azoknak a jogaiknak gyakorolhatóságát, amelyeknek a pontos terjedelme ugyan nem ismert, de közös jogkezelés nélkül egyáltalán nem lennének érvényesíthetők. Kulcsfontosságú következtetése ennek az ügynek, hogy az előadóművész teljesítményén fennálló jogok érvényesíthetőségének ellehetetlenülése a szolgáltatások szabad mozgásának korlátozását és emiatt a tagállamok közti kereskedelem jelentős korlátozását jelenti.

A GEMA gyakorlatát vizsgáló, mindezidáig utolsó, ún. GEMA III. döntésben¹⁶⁶ a Bizottság azt a kérdést vizsgálta, hogy abban az esetben, ha a terjesztés egy nagyvállalat két különböző leányvállalata között valósul meg, annak is jogkimerülést előidéző hatása van-e. A GEMA azzal érvelt, hogy ebben az esetben tényleges forgalomba kerülés nem történik a két vállalat közti ügyletben, ezért a második tagállamban mindenképp meg kell fizetni a jogdíjat. (Szükséges megemlíteni, hogy a közös jogkezelő szervezetek ráadásul megegyeztek, hogy a díjnak nem az eladási, hanem a viszonteladási ár lesz az alapja, ami a díj mértékét tovább emelte.) A Bizottság azonban e tekintetben is elismerte a jogkimerülés elvének érvényesülését.

Egy későbbi, témánk szempontjából releváns ügyben vizsgálta a Bíróság a jogkezelő szervezet által a jogosultaktól szerzett felhatalmazás hatályát. A C-169/05 számú, Uradex-ügy alapjául szolgáló jogvitában a belga előadóművészi közös jogkezelő szervezet állt jogvitában a műsorok vezetékes továbbközvetítését végző szervezetekkel. A vitában eldöntendő uniós jogi kérdés a jogkezelő szervezet képviseleti jogának személyi hatálya, valójában a kiterjesztett/kötelező közös jogkezelés volt.

Eszerint pedig a műholdas műsorsugárzásra és a vezetékes továbbközvetítésre alkalmazandó egyes szerzői és szomszédos jogi szabályok összehangolásáról szóló 1993. szeptember 27-i 93/83/EGK irányelv (Műhold-irányelv) 9. cikkének (2) bekezdését úgy kell értelmezni, hogy amennyi-

165 Az Európai Közösségek Bíróságának C-7/82. számú esetben hozott 1983. március 2-i döntése a Gesellschaft zur Verwertung von Leistungsschutzrechten mbH v. Bizottság alapügyben a Bundesgerichtshof – Németország által kezdeményezett előzetes döntési eljárásban.

166 Commission Communication 9. January 1984. CM/M/II/142. (Informal proceedings/GEMA – parallel import).

ben egy jogkezelő szervezetet kell az olyan jogosult szerzői vagy szomszédos jogainak érvényesítésére megbízottnak tekinteni, aki jogainak kezelését nem bízta jogkezelő szervezetre (vagyis a nemzeti jog ún. kiterjesztett közös jogkezelést enged), e jogkezelő szervezet érvényesítheti a jogosult azon jogát, hogy egy kábelszervezetnek valamely műsor vezetékes továbbközvetítésére engedélyt adjon (vagy azt megtagadja), következésképpen a jogkezelő szervezet nem kizárólag a jogosult jogai anyagi vonzatainak érvényesítésére jogosult. (Ez a következtetés abból a szempontból is fontos, hogy a jogkezelő szervezetre nem csupán egy csonka, automatikus díjbeszedési jogosítvány származik a jogosulttól, hanem ennél teljesebb joga van: a felhasználáshoz való hozzájárulást meg is tagadhatja.) A döntés azonban kimondta azt is, hogy az irányelvvel nem ellentétes a továbbközvetítési jog átruházása, amely történhet szerződés által, valamint törvényi vélelem értelmében. Vagyis az irányelvvel nem ellentétes, hogy a szerző, az előadóművész vagy az előállító valamely nemzeti rendelkezés alapján elvesztse az irányelv 9. cikkének (2) bekezdése értelmében vett „jogosulti” minőségét, és ennek következtében megszakadjon az e rendelkezés értelmében közte és a jogkezelő szervezet között fennálló jogviszony. Kérdés maradt az uniós jog szempontjából az, hogy hogyan értelmezendő ez akkor, ha a jogosult egy másik országban ruházta át a jogát, és az érintett tagállam viszont nem teszi lehetővé a jogátruházást (akkor jogosult marad-e a szerző, előadóművész vagy az előállító), illetve – ha az előző kérdésre nem a válasz – keletkezik-e ugyanilyen képviselői jog a jogszerző és a közös jogkezelő szervezet között. Mindezekre a kérdésekre az Európai Bíróság azóta nem adott választ, bár a Luksan-ügyben hozott határozat¹⁶⁷ arra vezet, hogy a jogátruházás ellenére is megtartja a szerző a vezetékes továbbközvetítési jogát (a lejjebb tárgyalt Audiovizuális Zöld Könyv is csak problémaként jelöli meg a kérdést).¹⁶⁸

A Bizottság és a Bíróság így ezen esetek körében alaposan körbejárta azt, hogy a közös jogkezelő szervezet a tagjai vonatkozásában milyen módon tehet eleget a diszkriminációtólalom követelményének. Kijelölte azt a mozgásteret, amelyen belül a jogkezelő a tagjával szemben kötelezettségeket állapíthat meg, milyen feltételek mentén csatlakozhat a jogosult más (akár azonos országban, akár külföldön működő) jogkezelő szervezethez. A Bíróság megállapította a jogkezelői döntésekkel szembeni jogosulti jogérvényesítés kielégítő szintjét, leírta az ún. GEMA-kategóriákat, és rögzítette, hogy a jogkezelő szervezetek bár vállalkozások, de nem minősülnek közjogi vállalkozásnak még kulturális feladatok végzése esetén sem. A Bíróság végső soron megállapította, hogy a jogkezelői monopóliumhelyzet önmagában nem sérti a versenyjogot. Továbbá meghatározta, hogy bizonyos esetekben a közös jogkezelő szervezet képviselői joga mely személyek vonatkozásában korlátozott.

3.2. A közös jogkezelő szervezetek díjmegállapítási elveinek a közösségi joggal való összeegyeztethetősége

A Bíróság a belső szabályzatok (lényegében a jogosultakkal való viszony) „rendbetételét” követően több esetben azt vizsgálta, hogy egyes, a közös jogkezelő szervezet által érvényesíteni kívánt díjak a négy szabadság elvével milyen módon egyeztethetők össze.

167 Az Európai Közösségek Bíróságának C-277/10. számú esetben hozott 2012. február 9-i döntése a Martin Luksan v. Petrus van der Let a Handelsgericht Wien által kezdeményezett előzetes döntési eljárásban.

168 Lásd a „Jogkezelési irányelvet előkészítő stratégiai dokumentum” című fejezetet.

A Bíróság ezekben az ügyekben is azon az értelmezési útvonalon indult el, amelyet a Bizottság a GEMA-döntésekben jelölt ki. Már az említett döntések kimondták, hogy diszkriminatív az a gyakorlat, amely szerint a közös jogkezelő szervezet a felhasználási díjat teljes terjedelmében követeli olyan külföldi hangfelvételek tekintetében, amelyeknek a terjesztésére az EU más tagállamában már engedélyt kértek, és a díjat ott meg is fizették. A Bizottság már ezekben a korai ügyekben sem fogadta el azt az érvet, miszerint a jogkimerülés területiális hatályú lenne, azaz más országra nem terjed ki, mivel ez sérti a diszkrimináció tilalmát. Így a bírói gyakorlat a terjesztési jog gyakorlásának vonatkozásában fokozatosan kidolgozta a közösségi szintű jogkimerülés elvét, amelyet aztán az Infosoc-irányelv¹⁶⁹ 4. cikkének (2) bekezdése is rögzített.

A Musik-Vertrieb Membran-ügyben¹⁷⁰ végül a hanghordozók tekintetében mondta ki a Bíróság az EK-szerződés áruk szabad mozgására vonatkozó szabályai érvényesíthetőségét és ezzel összefüggésben a jogkimerülés közösségi hatályát. A vita alapja annak a kérdésnek a megválaszolása volt, hogy ha a jogosult már engedélyezte, hogy az Európai Közösség egyik tagállamában előállítsák és forgalomba hozzák a műpéldányokat, ez akadályozza-e a szerzőt abban, hogy a kizárólagos terjesztési joga alapján ugyanezeknek a példányoknak egy másik tagállamban történő terjesztése esetén követelje az ezért járó jogdíjat is.

A Bíróság alapvető megállapítása volt az ügyben, hogy az EK-szerződés 36. cikkének megfogalmazása szerinti „ipari és kereskedelmi tulajdon védelme” magában foglalja a szerzői jog által biztosított oltalmat is, különösen, ha ezt a jogot kereskedelmi formában, egy felhasználási engedély formájában gyakorolják, ami az egyes tagállamokban az olyan áruk, szolgáltatások terjesztését befolyásolhatja, amelyek irodalmi vagy művészeti alkotást foglalnak magukban. Ezzel lényegében a szerzői jogot is értelmezhetővé tette az áruk szabad mozgása kontextusában.

A Bíróság kimondta továbbá, hogy ugyan az EK-szerződés 36. cikke lehetőséget ad arra, hogy az ipari és kereskedelmi tulajdon oltalma érdekében a tagállamok az áruk szabad mozgását korlátozzák, a tagállam joga szerint védett ipari vagy kereskedelmi tulajdonjog jogosultja azonban nem hivatkozhat ezekre az előírásokra egy olyan termék behozatalának megakadályozása céljából, amelyet egy másik tagállam piacán ő vagy az ő hozzájárulásával más jogszerűen forgalomba hozott. E tekintetben a szerzői jogok kereskedelmi érvényesítése ugyanolyan problémákat vet fel, mint egyes más ipari és kereskedelmi tulajdonjogok. Ezért sem a szerzői jogi jogosult, sem más felhasználási engedéllyel rendelkező személy (pl. a szerző vagy az engedélyes nevében cselekvő közös jogkezelést végző szervezet) nem hivatkozhat egy, a szerzői jog alapján álló kizárólagos felhasználási jogra azért, hogy olyan védett műveket tartalmazó hanghordozók behozatalát megakadályozza vagy korlátozza, amelyet egy másik tagállam piacán ő, vagy az ő hozzájárulásával más jogszerűen forgalomba hozott.

A szerződés 30. és 36. cikkei nem engedik meg az olyan nemzeti előírások alkalmazását, amelyek alapján az a közös jogkezelést végző szervezet, amely jogosult az egy másik tagállamban lemezeken vagy más hanghordozókon rögzített művek zeneszerzői szerzői jogainak

169 Az információs társadalomban a szerzői és szomszédos jogok egyes vonatkozásainak összehangolásáról szóló 2001. december 22-i 2001/29/EK európai parlamenti és tanácsi irányelv (Infosoc-irányelv).

170 Az Európai Közösségek Bíróságának C-55/80. és C-57/80. számú esetekben hozott 1981. január 20-i döntése a Musik-Vertrieb Membran GmbH és a K-Tel International v. GEMA által előterjesztett előzetes döntési eljárásban.

értvényesítésére, ezekre a jogokra hivatkozzon azért, hogy az érintett hanghordozóknak a belső földön való forgalomba hozataláért egy a belföldön történő forgalomba hozatalra vonatkozó jogdíj fizetését követelje, ha ezeket a hordozókat egy másik tagállamban a szerzői jogok jogsultja, vagy az engedélyével más forgalomba hozta.

A SACEM francia zenei közös jogkezelő szervezet ellen indított két alapügyben is azzal a kérdéssel fordult a francia bíróság az Európai Bírósághoz,¹⁷¹ hogy vajon az EK-szerződés 30., 36. és 86. cikkei úgy értelmezendők-e, hogy egy nemzeti szerzői jogi közös jogkezelő szervezet, amely *de facto* monopolhelyzetben van a saját repertoárja tekintetében, és kölcsönös képvisleti szerződésekkel kapcsolódik a külföldi (többek között az Európai Közösség más tagállamaiban letelepedett) közös jogkezelő szervezetekhez, nem követelhet a felhasználóktól olyan díjat (ún. kiegészítő mechanikai jogdíjat) ezeknek a szervezeteknek a repertoárjából származó műveknek olyan hangfelvétel útján történő nyilvános előadására vonatkozóan, amely ezekben a tagállamokban szabad forgalomban van, és amelyre vonatkozóan a díjfizetés és a jogosítás annak a tagállamnak a joga szerint történik, amelyben a felhasználás történik és nem aszerint, amelyből importálták.

Ebben az esetben tehát annyiban volt más a helyzet a Musik-Vertrieb Membran-ügyhöz képest, hogy nem ugyanazt a jogdíjat követelte a jogosult közös jogkezelő szervezet egy másik tagállamban is, hanem egy másik, a már megfizetetthez csak kapcsolódó, kétségkívül megvalósított újabb felhasználási cselekményhez kötődő járulékos jogdíjat. A francia jog alapján megengedhető, hogy előadási és kiegészítő mechanikai többszörözési díjat is követeljenek a jogosultak, mivel a francia jog a szerzőnek lehetővé teszi, hogy a hangfelvétel előállítójának engedélyt adjon a magáncélú felhasználásra történő forgalomba hozatalra, és hogy kiegészítő díjat kérjen attól a személytől, aki miután megszerezte a felvételt, nyilvánosan előadja, mert ezt nem fedi le a hangfelvétel-előállító által már megfizetett többszörözési díj, amit eredetileg fizettek.

A Bíróság itt végül megengedő jelleggel döntött, kimondva, hogy az EK-szerződés 86. cikke szerinti piacuralmi helyzettel való visszaélés tilalma – helyes értelmezésben – nem alkalmazható egy nemzeti közös jogkezelő szervezet eljárására csak azért, mert kiegészítő mechanikai többszörözési díjat állapít meg az előadási jogdíj mellett, még ha ez a kiegészítő díj nem is létezik abban a tagállamban, ahol ezeket a hangfelvételeket eredetileg jogszerűen forgalomba hozták. Ezzel közvetve a jogkimerülés elvét is korlátozta a Bíróság, mivel nem vágta el ugyanazon hordozóra vonatkozó további felhasználások után a jogdíj követelésének lehetőségét.

Az ügyben felmerült az a másodlagos kérdés is, hogy tisztességtelen-e a SACEM által megszabott díj, amely 25%-kal meghaladja a más országokban hasonló esetekben alkalmazott díjakat. A Bíróság azonban nem tartotta túlzónak a díjat, mivel a SACEM objektív okokkal (elsősorban a kezelés költségeivel) tudta igazolni az eltérést. Ebben az ügyben merült fel először a kölcsönös képvisleti szerződések (a nemzeti közös jogkezelő szervezetek egymás közötti, a világrepertoár képviseletét, engedélyezést és elszámolást megalapozó szerződések) versenyjogi vizsgálatának szükségessége, de ezekre vonatkozóan a Bíróság megállapította,

171 Az Európai Közösségek Bíróságának C-402/85. számú esetben hozott 1987. április 9-i döntése a G. Basset v. Société des Auteurs, Compositeurs et Éditeurs de Musique alapügyben a Cour d'Appel de Versailles – Franciaország által kezdeményezett előzetes döntési eljárásban. Az Európai Közösségek Bíróságának C-270/86. számú esetben hozott 1990. december 12-i döntése a J. Choley and Société „Bizon's Club” v. Société des Auteurs, Compositeurs et Éditeurs de Musique alapügyben a Cour d'Appel de Paris által kezdeményezett előzetes döntési eljárásban.

hogy az EK-szerződés 85. cikke értelmében „vállalkozások közti megállapodásnak” minősülnek, tárgyak vagy hatásuk tekintetében még nem feltétlenül van a belső piaci versenyt torzító hatásuk. A kölcsönös képviseleti szerződések rendszere nincs negatív hatással a szerzői jogdíjakra (vagyis önmagukban még nem emelik meg a díjakat), ráadásul természetüknél fogva inkább csökkentik a jogdíjak beszedésének és felügyeletének költségeit és egyaránt hasznosak a védett művek szerzőinek és a felhasználóinak is.

A közös jogkezelést érintő, három ügyet összevonó, szintén a SACEM-re vonatkozó döntésében¹⁷² a Bíróság elsősorban a diszkók által fizetett jogdíjak megengedhető mértékére és a kölcsönös képviseleti szerződésekre vonatkozó véleményét finomította tovább. A Bíróság, összhangban korábbi döntéseivel, hangsúlyozta, hogy egy, a közös piac jelentős részén piacuralmi helyzetben lévő nemzeti közös jogkezelést végző szervezet akkor alkalmaz tisztességtelen kereskedelmi feltételeket, ha a jogdíjak, amelyeket a diszkókra vet ki, lényegesen magasabbak, mint más tagállamokban az összehasonlítható díjak. Nem tisztességtelenek ugyanakkor az eltérő jogdíjak, ha az érintett közös jogkezelést végző szervezet igazolni tudja ezt az érintett tagállami közös jogkezelés és más tagállamok közös jogkezelése közti objektív és releváns különbségekre hivatkozva. Ide tartozik az a fontos megállapítás is, hogy a különböző tagállamokban alkalmazott díjak önmagukban nem alkalmasak az összehasonlításra, és ebből nem vezethető le az állítólagos erőfölénnyel való visszaélés. Csak akkor hasonlíthatók össze a díjak, ha mindazok az objektív körülmények azonosak a két tagállamban, amelyek a díj meghatározására hatással vannak. Ez volt a fő oka annak, hogy a valójában tényleg magas SACEM-díj megállapítása nem volt az erőfölénnyel visszaélésnek tekinthető.

A Bíróság szerint a nemzeti közös jogkezelést végző szervezetek által kötött, zeneművekre vonatkozó kölcsönös képviseleti szerződések nem korlátozzák a versenyt az EK-szerződés 85. cikke (1) bekezdése értelmében. Ezen szerződéseken keresztül a szervezetek egymásnak lehetővé teszik a saját területükön a más szervezethez tartozó szerzőknek a szerzői jog által védett műveinek bármely nyilvános előadás számára történő jogosítását, és azt, hogy ezekben az érintett országban alkalmazott jogszabályoknak megfelelő feltételeket alkalmazzanak. Ezeknek a szerződéseknek az a kettős célja, hogy ugyanabban a tagállamban minden, bárhonnan származó zeneműre valamennyi felhasználóval szemben ugyanazokat a feltételeket alkalmazzák, megfelelően a nemzetközi szerzői jogi egyezményekben rögzített nemzeti elbánás elvének, és hogy lehetővé tegyék a közös jogkezelést végző szervezetek számára azt, hogy saját repertoárjukat egy másik tagállamban védjék annak érdekében, hogy az itt működő közös jogkezelő szervezetre hagyatkozzanak anélkül, hogy azok átengednék a felhasználói szerződési hálózatukat és a saját helyi monitoring rendszerüket.

A szerződés megítélése más lehet olyan esetben, ha olyan kizárólagos jogokat hoz létre, amelyben a közös jogkezelést végző szervezet vállalja, hogy nem enged közvetlen hozzáférést a repertoárjához a rögzített zenék külföldön letelepedett felhasználóinak, mivel az EK-szerződés 85. cikkét úgy kell értelmezni, hogy az tilt a tagállamok közös jogkezelést végző szervezetei között minden olyan összehangolt gyakorlatot, amelynek az a célja vagy hatása, hogy bármelyik szervezet visszautasítja a repertoárjához való közvetlen hozzáférést a más tag-

172 Az Európai Közösségek Bíróságának C-110/88. és C-241/88. és C-242/88. számú egyesített esetekben hozott 1989. július 13-i döntése a François Lucazeau és társai v. Société des Auteurs, Compositeurs et Éditeurs de Musique alapügyben a Cour d'Appel de Poitiers et Tribunal de Grande Instance de Poitiers által kezdeményezett előzetes döntési eljárásban.

államban letelepedett felhasználók számára. Ezzel lényegében a Bíróság kifejezte, hogy meg kell bontani a kölcsönös képviseleti szerződéseknek azt a rendszerét, amelynek értelmében az érintett területre vonatkozó felhasználást csak az adott területen letelepedett közös jogkezelő szervezet engedélyezhetné. Egyszerűbben: a kölcsönös képviseleti szerződések nem lehetnek kizárólagosak. A felhasználók ilyen módon való korlátozásának megtörése volt az első lépés a kölcsönös képviseleti szerződések útján kialakított területi korlátozás-rendszer átalakítása felé, amelynek közvetlen kihatása van a jelenleg zajló jogalkotási folyamatokra is.

A tagállami bíróságnak ilyen esetben az a feladata az EK-szerződés 177. cikke szerinti hatáskörmegosztás alapján, hogy meghatározza, hogy a közös jogkezelést végző szervezetek összehangolt cselekvéséről van-e szó. Ilyenkor a bíróságoknak figyelembe kell vennie, hogy ugyan a párhuzamos magatartás utalhat egyeztetett gyakorlatra, ha az olyan versenyhelyzetet eredményez, amely nem felel meg a verseny rendes feltételeinek, de az ilyen összehangolt cselekvést nem lehet automatikusan feltételezni, ha a párhuzamos magatartás más okoknak is betudható. A közös jogkezelést végző szervezetek gyakorlata esetében nyugodhat ez az ok azon a tényen, hogy ha nem biztosítanak közvetlen hozzáférést a repertoárjukhoz, akkor ezek a szervezetek kénytelenek lennének az ügyvitelüket és a monitoring rendszerüket meg-
szervezni egy másik államban.

Az első, a megfelelő díjazás mértékét vizsgáló ügyről amiatt szükséges itt szólni,¹⁷³ mivel a közös jogkezelés gyakorlását érdemben befolyásoló ügyről van szó, ami érdemben befolyásolta a később e kérdésben kibomlott joggyakorlatot is. Ebben az ügyben vizsgálta először a Bíróság a megfelelő díjazás jogintézményét a Bérlet-irányelv¹⁷⁴ 8. cikk (2) bekezdése alapján, kimondva, hogy itt az uniós jog saját jogintézményéről van szó, amely egységes értelmezést tesz szükségessé, de a kritériumok megállapítása a tagállam feladata, ugyanakkor ennek figyelemmel kell lennie az uniós jog elveire. Nem zárta ki a Bíróság, hogy a tagállamok különböző rögzített, vagy rugalmas faktorokat vegyenek számításba a díj mértékének megállapításánál, mint például a sugárzott hangfelvételek óraszama, a nézettségi, hallgatottsági adatok, az előadási díjszabások, a televízió-előfizetési díjak, feltéve, hogy ezek a szempontok alkalmasak egy kiegyensúlyozott érdekérvényesítésre, és nem ütköznek az EU-jog alapelveibe.

Az Európai Bíróság a C-52/07 Kanal 5-ügyben azt vizsgálta, hogy a svéd zenei közös jogkezelő szervezet, a STIM¹⁷⁵ diszkriminatív árazást alkalmazott-e az erőfölényével visszaélve akkor, amikor a díjszabását a kereskedelmi televíziók esetében a bevételeikhez igazította, és nem ugyanezt a módszert alkalmazta, hanem átalánydíjakat állapított meg a közszolgálati televíziók esetében.

Az Európai Bíróság kimondta, hogy az EK-szerződés 82. cikkét úgy kell értelmezni, hogy a közös piac jelentős részén erőfölényes helyzetben (monopolhelyzetben) lévő szerzői jogi közös jogkezelő szervezet nem él vissza e helyzetével, ha a szerzői jogvédelem alatt álló zenemű-

173 Az Európai Közösségek Bíróságának C-245/00. számú esetben hozott 2003. február 6-i döntése a Stichting ter Exploitatie van Naburige Rechten v. Nederlandse Omroep Stichting (NOS) alapügyben a Hoge Raad der Nederlanden által kezdeményezett előzetes döntési eljárásban.

174 A bérleti jogról és a haszonkölcsönzési jogról, valamint a szellemi tulajdon területén a szerzői joggal szomszédos bizonyos jogokról szóló 2006. december 12-i 2006/115/EK európai parlamenti és tanácsi irányelv (Bérlet-irányelv).

175 Az Európai Közösségek Bíróságának C-52/07. számú esetben hozott 2008. december 11-i döntése a Kanal 5 Ltd and TV 4 AB v. Föreningen Svenska Tonsättare Internationella Musikbyrå (STIM) upa alapügyben a Marknadsdomstolen – Svédország által kezdeményezett előzetes döntési eljárásban.

vek televíziós sugárzásáért járó díjazás jogcímén olyan díjszabási modellt alkalmaz a kereskedelmi televízió-csatornákkal szemben, amely szerint e díjak összege e csatornák bevételei egy részének felel meg. Ez azonban csak akkor elfogadott, ha ez a rész összességében arányban áll a szerzői jogvédelem alatt álló zeneművek ténylegesen sugárzott vagy sugározható mennyiségével, és egyébként nincs olyan más módszer, amely lehetővé tenné e művek, valamint a közönség pontosabb azonosítását és számszerűsítését, anélkül hogy növelné a szerződések kezelésének és a védett zeneművek felhasználása ellenőrzésének költségeit. Ugyanis a díj megállapításának alapvetően ezeknek a kritériumoknak kellene megfelelnie, ugyanakkor a műsorszolgáltatási piac sajátos bevételi szerkezetéből következően más megállapítási módszer is helyes lehet.

Az EK-szerződés 82. cikkét úgy kell értelmezni, hogy azáltal, hogy a szerzői jogi közös jogkezelő szervezet eltérő módon számítja ki a szerzői jogvédelem alatt álló zeneművek televíziós sugárzása jogcímén beszedett díjakat aszerint, hogy kereskedelmi vagy közszolgálati televíziós műsorszolgáltató társaságról van-e szó, ugyanakkor már visszaélhet az említett cikk értelmében vett erőfölénys helyzetével, ha e társaságokkal szemben teljesen egyenértékű ügyletekre eltérő feltételeket alkalmaz, és ezáltal egyiket a másikkal szemben hátrányos versenyhelyzetbe hozza, hacsak e gyakorlat objektív módon nem igazolható. Az esetleges ilyen visszaélés vizsgálatát illetően adott esetben figyelemmel kell lenni arra a körülményre, hogy ellentétben a kereskedelmi televíziós műsorszolgáltató társaságokkal, a közszolgálati televíziós műsorszolgáltató társaságok nem rendelkeznek sem hirdetésből származó bevétellel, sem előfizetői szerződésekből származó bevétellel (tehát nem alapítható erre a díjfizetési kötelezettségük), valamint arra a tényre, hogy a közszolgálati társaságok által fizetendő díj beszedhető legyen anélkül, hogy figyelembe vegyék a szerzői jogvédelem alatt álló zeneművek ténylegesen sugárzott mennyiségét. Ezenfelül azt is meg kell vizsgálni, hogy a kereskedelmi televíziós műsorszolgáltatók versenytársai-e a közszolgálati társaságok ugyanazon a piacon, de ezt a Bíróság maga nem válaszolta meg, hanem a tagállami bíróságra hagyta a kérdés eldöntését. Ami az esetleges objektív igazolhatóság fennállásának vizsgálatát illeti, ilyen igazolásként szolgálhat a közszolgálati társaságok feladata és finanszírozásának módja.

Szintén nem kifejezetten a közös jogkezelésre fókuszál, de témájában mégis ide illeszkedik a Bíróság VEWA-ügyben hozott döntése,¹⁷⁶ amely a Bérlet-irányelv haszonkölcsönzési díjra vonatkozó szabályait vizsgálta. Az irányelv 5. cikkének (1)–(3) bekezdése értelmében a tagállamok a nyilvános haszonkölcsönbe adás tekintetében kivételeket határozhatnak meg az 1. cikkben foglalt kizárólagos jog alól, amennyiben legalább a szerzők e haszonkölcsönbe adás ellenében [helyesen: címén] díjazásban részesülnek. A tagállamok szabadon, kultúrpolitikai célkitűzéseiknek megfelelően határozhatják meg e díjazás mértékét. A belga szabályozás a díjat kizárólag a közintézményekbe beiratkozott kölcsönvevők számától függően, kölcsönvevőnként megállapított évi fix átalányösszeg meghatározásával kell kiszámítani, amit a Bíróság az irányelvbe ütközőnek tekintett. Figyelemmel arra, hogy a felhasználás az alkotások közintézmények általi használatba adása és a „díjazás” utóbbi fogalmának az a célja, hogy ellentételezést biztosítson a szerzők számára, mivel hasonló helyzetben kerül sor ennek alkalmazására, amikor a nyilvános haszonkölcsönbe adás során a szerzők engedélye nélkül

176 Az Európai Közösségek Bíróságának C-271/10. számú esetben hozott 2010. május 31-i döntése a Vereniging van Educatieve en Wetenschappelijke Auteurs (VEWA) v. Belgische Staat alapügyben a Raad van State által kezdeményezett előzetes döntési eljárásban.

használgják fel a műveket, hátrányt okozva ezáltal ez utóbbiak számára. A döntés szerint bár az irányelv nem a „méltányos díjazás” fogalmát használja, analógia útján az arra a fogalomra vonatkozó uniós döntések irányadóak lehetnek az itt alkalmazott egyszerű „díjazás” fogalom vonatkozásában is.

A Bíróság döntése alapján a díjazás összege ugyanakkor szükségszerűen kevésbé jelentős (mivel itt nem kereskedelmi alapú felhasználás kompenzációja történik), mint a méltányos díjazásnak megfelelő összeg, illetve akár átalányjelleggel is meghatározható a szóban forgó valamennyi védelem alatt álló alkotás használatba adásának ellentételezése céljából. A díjazás elfogadható mértékűnek tekinthető akkor, ha az lehetővé teszi a szerzők számára, hogy megfelelő jövedelmük legyen, az összege tehát nem lehet pusztán szimbolikus. Mivel a díjazás a szerzőknek a műveik engedélyük nélküli használata miatt okozott hátrány ellenértékének minősül, e díjazás összegének megállapítása nem lehet teljesen független az ilyen hátrány alkotóelemeitől. Mivel e hátrány a nyilvános haszonkölcsönbe adásból, vagyis a védelem alatt álló alkotások közönség számára nyitva álló intézmény útján történő használatba adásából származik, a fizetendő díjazás összegének figyelembe kellene vennie e használatba adás mértékét. Ily módon minél magasabb a nyilvános haszonkölcsönbe adást végző intézmény által használatba adott, védelem alatt álló alkotások száma, annál nagyobb a szerzői jogok sérelme. Ebből következik, hogy az ezen intézmény által fizetendő díjazás összegének figyelembe kell vennie a nyilvánosság használatába adott alkotások számát, és azt, hogy következőképpen a nyilvános haszonkölcsönbe adást végző nagy intézményeknek jelentősebb mértékű díjazást kellene fizetniük, mint a kisebb intézményeknek. Mindebből fakadóan pedig nem állhat összhangban az uniós joggal az a differenciálatlan megoldás, amely beiratkozott olvasónként fixen rögzíti a fizetendő díj mértékét.

Bár nem a közös jogkezelő szervezetek gyakorlatát vizsgálta direkt módon, mégis ide tartozik az Európai Bíróság legújabb joggyakorlata is, amely az üres hordozó-, illetve a reprográfiai díjak vonatkozásában a méltányos díjazás fogalmát, annak harmonizálásának kérdéseit járja körül. Figyelemmel arra, hogy ezek a díjigények – olyan tagállamokban, amelyek egyáltalán ismerik a vonatkozó kivételt a kizárólagos többszörözési jog alól – átalányjellegükből fakadóan közös jogkezelésben gyakorolhatók csak, emiatt a méltányos díjazás megállapításának keretei egyúttal a közös jogkezelésre vonatkozó határokat is megállapítják.

A Padawan-ügyben¹⁷⁷ feltett kérdések közül témánk szempontjából releváns az, hogy a kérelmet előterjesztő bíróság arra volt kíváncsi, hogy a méltányos díjazás fogalma egyáltalán harmonizáció tárgyát képezi-e. E tekintetben a Bíróság megállapította, hogy az Infosoc-irányelv 5. cikke (2) bekezdésének b) pontjában említett „méltányos díjazás” fogalma az uniós jog önálló fogalma, vagyis azt minden olyan tagállamban, amelyben a magáncélú másolat kivételét bevezették, egységesen kell értelmezni. Ez nem érinti a tagállamoknak azt a szabadságát, hogy egyébként az uniós jog – többek között ezen irányelv – korlátai között ők maguk határozhatják meg e méltányos díjazás formáját, finanszírozásának módozatait, beszedését, valamint mértékét.

További kérdés vonatkozott arra, hogy a méltányos díj megállapításánál figyelemmel kell-e lenni az érintett személyek jogos érdekeire, és hogy vajon ezt az egyensúlyt azon méltányos

177 Az Európai Közösségek Bíróságának C-467/08. számú esetben hozott 2010. október 21-i döntése a Padawan SL v. Sociedad General de Autores y Editores de España (SGAE) alapügyben az Audiencia Provincial de Barcelona által kezdeményezett előzetes döntési eljárásban.

díjazás indokoltsága határozza-e meg, amelynek célja a magáncélú többszörözésből eredő hátrány enyhítése? Az Európai Bíróság álláspontja szerint a „megfelelő egyensúly” megteremtése azt jelenti, hogy a méltányos díjazást szükségképpen a védelem alatt álló művek magáncélú másolatai kivételének bevezetésével a szerzőknek okozott hátrány alapján kell kiszámítani. E „megfelelő egyensúly” követelményének pedig olyan nemzeti rendelkezés felel meg, amely szerint azok a személyek a méltányos díjazás finanszírozásának teherviselői (kötelezettjei), akik digitális többszörözésre alkalmas berendezésekkel, készülékekkel és adathordozókkal rendelkeznek, és akik e címen érdemben vagy ténylegesen e berendezéseket magánszemélyek rendelkezésére bocsátják, vagy ez utóbbiak számára többszörözésre irányuló szolgáltatást nyújtanak, amennyiben e személyek az említett finanszírozás tényleges terhét átháríthatják a magánfelhasználókra.

A díj átalányjellegének határait rákérdezve a tagállami bíróság azt is tudni kívánta, hogy a megállapított díjnak kötődnie kell-e az azzal sújtott készülékek ilyen célra történő használatához, vagyis a díj alkalmazása indokolt olyan esetekben, amikor a digitális többszörözésre szolgáló berendezéseket, készülékeket és adathordozókat vélhetően magáncélú másolatok készítésére fogják használni, ezzel szemben nem indokolt az ezzel ellentétes esetekben (vagyis ha a készüléket, adathordozókat nem magáncélú másolásra használják)? Ebből következően egyáltalán melyik az a személyi kör, amelyre vonatkozóan meg lehet állapítani ilyen díjfizetési kötelezettséget, vagyis összhangban van-e a méltányos díjazás fogalmával az említett díjnak az olyan vállalkozásokra vagy szakmai cégekre minden további különbségtétel nélküli, egységes alkalmazása, amelyek a digitális többszörözésre szolgáló készülékeket és adathordozókat egyértelműen a magáncélú többszörözéstől eltérő céllal vásárolják meg? Erre vonatkozóan a Bíróság kimondta, hogy a díjnak az uniós joggal való összhangjához szükség van a méltányos díjazás finanszírozására szolgáló díj digitális többszörözésre alkalmas berendezések, készülékek és adathordozók tekintetében történő alkalmazása és ez utóbbiak vélelmezett magáncélú többszörözésre szolgáló használata közötti kapcsolat fennállására. Következésképpen a magáncélú másolat után fizetendő díjnak különösen az olyan digitális többszörözésre alkalmas berendezésekre, készülékekre és adathordozókra való különbségtétel nélküli alkalmazása, amelyeket nem magánfelhasználók részére bocsátanak rendelkezésre, és amelyek nyilvánvalóan kizárólag magáncélú másolatok készítésétől eltérő használatra szolgálnak, sérti az irányelvet.

A Stichting ThuisKopie v. Opus-ügyben¹⁷⁸ az alaptényállás szerint egy Németországban letelepedett társaság az interneten keresztül üres adathordozókat árult, tevékenysége főleg Hollandiába irányult, a holland fogyasztókat célzó holland nyelvű internet-oldalának köszönhetően. Az Opus a holland ügyfeleinek szállított adathordozók után sem e tagállamban, sem Németországban nem fizetett magáncélú másolás utáni díjat. Az Európai Bíróság a döntésnél a Padawan-ügyben mondottakból indult ki. Álláspontja szerint azt a végső felhasználót kell a méltányos díjazás kötelezettjének tekinteni, aki magáncélból többszörözi a védelem alatt álló művet. Azonban a tagállamok bevezethetik a magáncélú másolat utáni díjat azon személyek terhére is, akik e végső felhasználók rendelkezésére bocsátanak többszörözésre alkalmas berendezéseket, készülékeket és adathordozókat, mivel ezen személyek e díj összegét beépíthetik az említett rendelkezésre bocsátás végső felhasználó által fizetett árába. Ebből

¹⁷⁸ Az Európai Közösségek Bíróságának C-462/09. számú esetben hozott 2011. június 16-i döntése a Stichting de ThuisKopie v. Opus Supplies Deutschland GmbH és mások alapügyben a Hoge Raad der Nederlanden által kezdeményezett előzetes döntési eljárásban.

következően a két lehetséges kötelezett közül valamelyiknek szükségszerűen meg kell fizetnie a díjat, az nem lehetséges, hogy egyikük sem váljon kötelezetté. Az irányelv rendelkezései azon tagállam számára, amely nemzeti jogába bevezette a magáncélú másolatra vonatkozó kivételt, egy olyan eredménykötelemet írnak elő, amelynek értelmében ezen állam hatáskörének keretében köteles biztosítani a szerzőt érő hátrány megtérítésére szánt méltányos díjazás tényleges beszedését, különösen, ha az az említett tagállam területén keletkezett. Főszabály szerint azok a végső felhasználók, akik a jogosult előzetes engedélye nélkül magáncélból védelem alatt álló művet többszöröznek, és akik következőképpen ez utóbbinak hátrányt okoznak, kötelesek azt megtéríteni, feltételezhető, hogy a megtérítendő hátrány azon tagállam területén keletkezett, amelyben e végső felhasználók lakóhellyel rendelkeznek. A fentiekből következik, hogy amennyiben valamely tagállam nemzeti jogába bevezette a magáncélú másolatra vonatkozó kivételt, és amennyiben azok a végső felhasználók, akik magáncélból egy védelem alatt álló művet többszöröznek, annak a területén lakóhellyel rendelkeznek, e tagállam az illetékességének megfelelően köteles biztosítani a szerzők által az említett állam területén elszenvedett hátrány megtérítésére szánt méltányos díjazás tényleges beszedését. Az olyan szerződések keretében, mint amelyekről az alapügyben szó van, gyakorlatilag azonban lehetetlennek bizonyul egy ilyen díjazásnak a végső felhasználóktól, mint ezen adathordozók Hollandiába történő behozatalát végző importőröktől való beszedése. Amennyiben ez a helyzet, és tekintettel arra, hogy az érintett tagállam által választott beszedési rendszer nem mentheti fel ez utóbbit az őt terhelő azon eredménykötelelem alól, hogy biztosítsa azt, hogy a hátrányt szenvedett szerzőknek ténylegesen kifizessék a területén keletkezett hátrány megtérítésére szánt méltányos díjazást, e tagállam hatóságainak, különösen bíróságainak a feladata, hogy az említett eredménykötelelemnek megfelelő nemzeti jogot értelmezzék, amely biztosítja az említett díjazás azon eladótól történő beszedését, aki hozzájárult az említett adathordozók importjához azáltal, hogy azokat a végső felhasználók rendelkezésére bocsátotta és nincs jelentősége annak, hogy külföldön van letelepedve. Az ügyből tehát levezethető, hogy a felhasználás mindig ott történik, ahol a többszörözés és ezért a kompenzációs rendszernek abban az országban kell fednie a magáncélú többszörözést. Ez hasznos lehet abból a szempontból, hogy a fogyasztó országa szerint letelepedett jogkezelők fel tudjanak lépni külföldi e-kereskedők ezen országba irányuló, díjigénnyel nem fedett szolgáltatásaival szemben.

A VG Wort-ügyben¹⁷⁹ az Európai Bíróság az Infosoc-irányelv 5–6. cikkét értelmezi. Az alapügyek tárgya a VG Wort német közös jogkezelő szervezet és néhány nagy nyomtatógyártó által gyártott nyomtatók és/vagy szkennerek, valamint személyi számítógépek értékesítése után a VG Wort részére fizetendő díjazás volt.

Témánk szempontjából releváns, hogy a díj átalány-jellege lehetővé teszi-e azt, hogy a nyomtatás is a méltányos díjazás hatálya alá kerüljön, vagyis a nyomtatás is fotómechanikai vagy ehhez hasonló hatású eljárással végzett többszörözésnek minősül-e. A megkereső bíróság arra volt kíváncsi, hogy a nyomtató és személyi számítógép segítségével készített többszörözés is ide tartozik-e, főként olyankor (a leggyakoribb esetben), amikor e készülékeket egymással összekötik, és ilyen esetben melyik személyt (valamely természetes személyt, aki részt

179 Az Európai Közösségek Bíróságának C-457/11. és C-460/11. számú egyesített esetekben hozott 2013. június 27-i döntése a Verwertungsgesellschaft Wort (VG Wort) v. Kyocera, Epson Deutschland GmbH, Xerox GmbH, Canon Deutschland GmbH és Fujitsu Technology Solutions GmbH, Hewlett-Packard GmbH v. VG Wort alapügyekben a Bundesgerichtshof által kezdeményezett előzetes döntési eljárásban.

vesz a folyamatban, vagy valamely/ esetleg mindegyik készülék gyártóját/ forgalmazóját) kell a méltányos díjazás megfizetésére kötelezettnek tekinteni. A Bíróság arra jutott, hogy ki kell zárni a méltányos díjazás hatálya alól valamennyi nem analóg másolásra alkalmas hordozót, azaz főként a digitálisakat, hiszen, amint arra a főtanácsnok indítványának 63. pontjában rámutatott „ahhoz, hogy többszörözésre szolgáló hordozóként a papírhoz hasonló legyen, a hordozófelületnek meg kell tudnia jelenítenie az emberi érzékszervek általi észlelésre alkalmas fizikai ábrázolást.”

Ugyanakkor a szabály nem csak a fotomechanikai eljárásra, hanem valamennyi, „ehhez hasonló hatású eljárásra” is vonatkozik, nevezetesen minden olyan egyéb eljárásra, amelynek segítségével a fotomechanikai eljárás útján kapott eredményhez hasonló eredmény, vagyis valamely mű vagy más, jogi védelem alatt álló teljesítmény analóg megjelenítése érhető el. Amennyiben ez az eredmény biztosított, a műveletek száma vagy a szóban forgó többszörözés folyamata során alkalmazott módszer vagy módszerek jellege kevésbé számít, már amennyiben ezen egységes folyamat nem elkülöníthető különböző elemei és szakaszai ugyanazon személy felügyelete mellett valósulnak meg, és közülük mindegyik a műnek vagy más, jogi védelem alatt álló teljesítménynek papírra vagy ahhoz hasonló hordozóra történő másolására irányul. A szabállyal nem ellentétes az, ha az e rendelkezés szövegében említett folyamat során különféle készülékeket használnak, ideértve a digitális célra szánt készülékeket is (vagyis a folyamatnak csak a vége legyen definíciószerű).

A Bíróság válaszolt arra a kérdésre is, hogy amennyiben a nyomtatás is a méltányos díjazás körébe tartozik, akkor az összhangban áll-e az egyenlő bánásmód elvével, hogy nem a nyomtatógépek gyártói, importőrei és forgalmazói, hanem egy többszörözésre alkalmas készülék együttes valamely más készülékének vagy több más készülékének gyártói, importőrei és forgalmazói a megfelelő díjazás megfizetésének kötelezettjei? A Stichting Thuis Kopie- és a Padawan-ügy alapján megismétli a bíróság, hogy az Infosoc-irányelv rendelkezései nem szabályozzák kifejezetten, hogy kinek kell az említett díjazást fizetnie, így a tagállamok széles körű mérlegelési mozgástérrel rendelkeznek e tekintetben. A szerzői jog belső logikájából fakadó főszabály az, hogy az téríti meg a hátrányt, aki okozta, vagyis a másolást végző személy. Ugyanakkor a méltányos díjazás finanszírozása érdekében a tagállamok bevezethetik a magáncélú másolat után járó díjat az érintett magánszemélyek helyett azon személyek tekintetében, akik a digitális többszörözésre alkalmas berendezésekkel, készülékekkel és adathordozókkal rendelkeznek, és akik e címen érdemben vagy ténylegesen e berendezéseket magánszemélyek rendelkezésére bocsátják, vagy ez utóbbiak számára többszörözésre irányuló szolgáltatást nyújtanak, hiszen az ilyen rendszer lehetővé teszi a teherviselők számára a díj költségének a magánfelhasználókra történő áthárítását, és így ez utóbbiak viselik a magáncélú másolat után fizetendő díj terhet. Ez annyiban lehetséges, amennyiben e személyek át tudják hárítani e díjat az ügyfeleikre, feltéve, hogy az ilyen egységes folyamat következtében a szerző által elszenvedett hátrány ellentételezéseként járó méltányos díjazás teljes összege nem tér el lényegesen az egyetlen eszköz segítségével végzett többszörözésre meghatározott díjtól. Igen fontos következtetés, hogy ilyen módon a tagállam akár úgy is dönthet, hogy a folyamatban résztvevő minden készüléket megterhel a díjjal, de annak összesített mértéke nem lehet több mint ha egy készülékkel készítették volna a másolatot. Tehát a díj mértéke nem a készülékek számához, hanem a másolatok számához igazodik.

A Bíróságnak feltett további kérdés azt vizsgálta, hogy ha hatásos műszaki intézkedést alkalmaznak az adott példány vonatkozásában, az megszünteti-e a méltányos díjazás iránti

igényt. Elvi élel mondja ki a Bíróság, hogy a műszaki intézkedést a jogosult alkalmazza, nem a tagállam (aki a méltányos díjigényt biztosítja), emiatt pedig a műszaki intézkedés alkalmazása nem tudja megfosztani a jogosultat a díjigényről. Ráadásul a műszaki intézkedés lehet olyan, ami lehetővé teszi a magáncélú többszörözés gyakorlását. Továbbá az sem fosztja meg a jogosultakat a díjigénytől, ha egyébként létezne ilyen eszköz, de nem alkalmazzák a jogszérűtlen többszörözések ellen. Más kérdés, hogy az irányelv szerint a műszaki intézkedés alkalmazását figyelembe kell venni a díjigény megállapításánál (a döntés értelmében ezt a jogalkotó teheti meg), az azonban nem tisztázott továbbra sem, hogy ez hogyan történhetne.

Utójára pedig azt vizsgálta a Bíróság, hogy ha a jogosult bármely módon hozzájárult a műve többszörözéséhez, az megszünteti-e a méltányos díj iránti igényt, ami egy esetleges jóváhagyó válasz esetén a díjrendszer kiüresedéséhez vezethetett volna. De a Bíróság a Padawan-ügyre hivatkozva rögzíti, hogy a méltányos díjazás célja a nem engedélyezett magáncélú többszörözésekért való kompenzáció. Az engedélyezés alá tartozó, díjigénnyel terhelt, illetve teljesen szabad magáncélú többszörözések között viszont jogalkotási szinten kell különbséget tenni. Ha van kivétel vagy korlátozás, akkor az ezt figyelmen kívül hagyó jogosulti engedély nem lehet érvényes, ilyen módon nincs kihatása a méltányos díjazásra sem.

Úgy tűnhet tehát, hogy az Európai Bizottság és a Bíróság a díjmegállapítás elveivel kapcsolatban is hatáskörrel rendelkezik, amely hatáskör egyébként a másodlagos uniós jog bővülésével együtt mélyül el, hiszen olyan fogalmak értelmezése útján jut el a Bíróság a díjmegállapítás vonatkozásában konkrét szempontokhoz, amelyek az irányelvek útján kerültek be az *acquis*-ba. Bár átfogó és egységes szempontrendszerről még koránt sem lehet beszélni, az esetjog vizsgálata abba az irányba enged következtetést, hogy ez a jövőben is fejlődő terület lesz (azzal együtt, hogy e szabályrendszeren a közös jogkezelési irányelv-tervezet jelentős fejlesztést hajt végre).

Mindenesetre a Bíróság már kizárta a kettős díjfizetés lehetőségét jogkimerüléssel érintett felhasználások tekintetében, ugyanakkor elismerte a kiegészítő díjak kivetésének lehetőségét kiegészítő felhasználások esetében, kimondva, hogy a kölcsönös képviseleti szerződések nem tartalmazhatnak területi hatályt korlátozó kikötéseket és a diszkrimináció tilalmát a díjszabások esetében, valamint a díjmegállapítás számos szempontját rögzítette már az átalánydíjak vonatkozásában is.

3.3. Az Európai Bizottság egyedi mentesítésről szóló határozatai

A kölcsönös képviseleti szerződések egyedi mentesítésére vonatkozóan a 17. versenyrendelet 2. cikke alapján a közös jogkezelő szervezetek több kérelmet is benyújtottak a Bizottsághoz. Az IFPI (International Federation of the Phonographic Industry) 2000. november 16-án fordult a Bizottsághoz a 17. rendelet 2. cikke alapján mentesítésért a hangfelvétel-előállítói közös jogkezelő szervezetek közti, *simulcastra* (a rádió- és televízió-szervezetek által sugárzott olyan műsorok sugárzással egy időben történő, interneten keresztüli párhuzamos hozzáférhetővé tételére, amelyek hangfelvételeket tartalmaznak) vonatkozó kölcsönös képviseleti szerződései tárgyában. Az eredeti kérelmet 2001. június 21-én érdemben, 2002. május 22-én pedig időbeli hatályát tekintve módosították, ennek értelmében a *simulcastot* végző szervezetek több tagállamra kiterjedő felhasználási engedélyt kérhettek az EGT területén letelepedett bármely közös jogkezelő szervezettől. A megállapodást erre a rövid időtartamra engedélyezte a Bizott-

ság, későbbre viszont nem.¹⁸⁰ Ennek a megállapodásnak mégis különös jogi jelentősége van, noha pénzbeli értéke elhanyagolható: ez volt az első olyan jogkezelők közötti megállapodás, amely több tagállamra kiterjedő felhasználási engedélyezést tett lehetővé. Ha a Bizottság ezt véglegesen jóváhagyja, valószínűleg az elmúlt tizenkét év vitáira sem került volna sor.

A Bureau voor Muziek Auteursrecht (BUMA), GEMA, Performing Right Society Ltd (PRS) és a SACEM 2001. április 17-én fordult Santiago Megállapodásával a Bizottsághoz, kérve a 17. rendelet 2–4. cikkei alapján a kétoldalú és másokkal kötött megállapodásainak mentesítését.¹⁸¹ Ez a megállapodás a zeneművek online nyilvános előadására vonatkozó, már fennálló megállapodásokat módosította. A megállapodás minden szerződő felet jogosított arra, hogy nem kizárólagos jogot adjon bármely szerződő fél repertoárjába tartozó zeneművek online nyilvános előadására. A megállapodás magában foglalta a *webcasting*ot (vagyis az internetes nyilvánossághoz közvetítést lehívási lehetőség nélkül), az *on-demand* közvetítést (internetes nyilvánossághoz közvetítést lehívási lehetőséggel), a *streaming*et (az olyan műszaki megoldással való internetes nyilvánossághoz közvetítést, amely lehetővé teszi a sugárzott információnak az átvitel idejével azonos időben történő befogadását) és a videóba foglalt zene (TV-műsor, mozifilm, képek stb.) online továbbítását.¹⁸²

Ennek nyomán az a közös jogkezelő szervezet lett volna illetékes a felhasználás jogosítására, amely megfelel a tartalomszolgáltató url-címének, ha a web-oldal nyelve megegyezik az érintett ország hivatalos nyelvével, vagy az a közös jogkezelő szervezet, amelyben a tartalomszolgáltató cég letelepedett. Ha a tartalomszolgáltató gazdasági tevékenységének központja nem ezekben az országokban van, akkor annak az országnak a közös jogkezelő szervezetétől lehetett volna engedélyt kérni, ahol a gazdasági tevékenységének központja van. Itt is utalni kell arra, hogy ez a megállapodás is lehetővé tette volna azt, hogy ugyanazon szolgáltatást akár több helyen is lehessen jogosítani, megteremtve így a jogkezelő szervezetek közti – racionális szempontok szerinti – versenyt.

Ezzel kapcsolatban a Bizottság megállapította,¹⁸³ hogy mivel a jogosításra csak az a társaság lenne jogosult, amelynek területén a tartalomszolgáltató tényleges gazdasági tevékenységet

180 COMP/C2/38.014. – IFPI.

181 COMP/C2/38.126.

182 CISAC-döntés109. A santiagoói megállapodás kapcsán emlékeztetni kell, hogy e megállapodás a szerzői jogok internetes felhasználására nézve azt írta elő, hogy az e megállapodásban résztvevő összes közös jogkezelő társaság az összes területre és a teljes repertoárra is kiadhat engedélyt (első rész), ám csak az azon EGT-országban gazdasági székhellyel rendelkező felhasználók részére, amelyben az engedélyt kiadó közös jogkezelő társaság székhelye van (második rész). E megállapodást egyes közös jogkezelő társaságok a [EK 81.] és [EK 82. cikk] végrehajtásáról szóló első, 1962. február 6-i 17. tanácsi rendelet (HL 1962. 13., 204.; magyar nyelvű különkiadás 8. fejezet, 1. kötet, 3.) által előírt rendszernek megfelelően bejelentették annak érdekében, hogy a Bizottság az EK 81. cikk (3) bekezdése alapján mentesse őket. A Bizottság vitatta azon kikötést, amely nem engedte egyik közös jogkezelő társaságnak sem, hogy olyan felhasználóknak adjanak engedélyt, akik nem ugyanabban az országban működnek, mint az adott közös jogkezelő társaság, és a santiagoói megállapodásra vonatkozóan kifogásközlést küldött részükre. E körülmények között egyik közös jogkezelő társaság sem hosszabbította meg a santiagoói megállapodás hatályát az eleve 2004. év végére előirányzott lejárt utáni időszakra. Így, amikor e megállapodás hatályát veszítette, a kölcsönös képvisleti megállapodásokban szereplő, az egyes országok területére történő korlátozások – amelyek az internetes felhasználástól eltérő felhasználások tekintetében hatályban maradtak még a szóban forgó megállapodás által érintett időszak alatt is – az összes közös jogkezelő társaság között alkalmazandóvá váltak, még a szerzői jogok internetes felhasználása tekintetében is, mivel a santiagoói megállapodás következményeként az internetes felhasználás kapcsán a kölcsönös képvisleti megállapodásokban foglalt eltérési záradék hatályát veszítette.

183 COMP/C2/39152. - BUMA, COMP/C2/39151. – SABAM, COMP/C2/38126. – Santiago Agreement.

végez, az EGT területén minden közös jogkezelő területiális monopolhelyzetbe kerül, amit ráadásul még meg is erősít egy legnagyobb kedvezmény elvére épülő klauzula. Ez pedig a szerződési feltételek standardizációjához vezet az EGT valamennyi államában, ami megakadályozza a piacot a különböző irányokba való fejlődésben, és kikristályosítja a résztvevő közös jogkezelő szervezetek kizárólagos helyzetét. Ezzel lényegében a Bizottság a SACEM-ügyben a Bíróság által mondottakat átvéve jelezte, hogy a felhasználók felé történő területi korlátozást már nem minden esetben lehet fenntartani a kölcsönös képviselői szerződésekből. A Bureau International des Sociétés Gérant les Droits d'Enregistrements et de Reproduction Mécanique (BIEM) ún. Barcelona Megállapodásával¹⁸⁴ kapcsolatban 2002. február 28-án fordultak a Bizottsághoz.

Ez a megállapodás azokat a közös jogkezelő szervezetek között létező megállapodásokat érintette volna, amelyek az interneten megvalósított mechanikai többszörözések jogosításáról szólnak. Ez a megállapodás minden szerződő felet feljogosít arra, hogy nem kizárólagos jogot adjon bármely szerződő fél repertoárjába tartozó zeneműve online keletkező mechanikai többszörözéseire az egész világra kiterjedő hatállyal. A megállapodás magában foglalja a *webcastin*-got, az *on-demand* közvetítést, akár *streaming*, akár *download* megoldással. Ebben az ügyben végül már nem született döntés, a közös jogkezelő szervezetek visszavonták a beadványt.

3.4. A Bizottság általános dokumentumai

3.4.1. Közlemény a szerzői és szomszédos jogok gyakorlásáról a belső piacon

A Bizottság 2004. április 16-án bocsátotta ki Közleményét a szerzői és szomszédos jogok gyakorlásáról a belső piacon.¹⁸⁵ Ez valamennyi, a Parlament jelentésében (1. lejjebb) korábban megfogalmazott általános megállapítást megismétli azzal együtt, hogy egy esetleges kötelező szabályozás lehetséges irányait is kijelöli. Természetesen utalni kell itt a közlemény műfaji sajátosságára, mégpedig arra, hogy ez semmiféle kötelező erővel nem bír.

A közlemény témaköre jóval szélesebb, mint a közös jogkezelés, mivel egyrészt foglalkozik az egyéni joggyakorlással, a közös jogkezelés mellett a másik nagy szerzői jogérvényesítési formával is, de e tekintetben megállapítja, hogy az elvégzett vizsgálatok alapján a tagállami szabályok között nyilvánvalóan fennálló különbségek ellenére jelenleg nincs sürgető szükség a harmonizációra. A közlemény foglalkozik másrészt az ún. digitális jogkezelési rendszerekkel is, ezt azonban nem tekinti önálló joggyakorlási módnak az egyéni és a kollektív joggyakorlás mellett, hanem csak olyan eszköznek, amely technikailag megkönnyítheti a joggyakorlási módokat.

A dokumentum az egyik legfőbb problémának azt tekinti, hogy a korábban kialakult, alapvetően a territorialitás elvére épülő közös jogkezelési rendszer az online felhasználások esetében már nem megfelelő, mivel ez utóbbiak már *per definitionem* határon átnyúló ügyletekre vonatkoznak. A Bizottság úgy véli, hogy a jelenlegi szabályozási és piaci környezetben ez csak úgy kezelhető, hogy az engedélyezésre annak az államnak a joga alkalmazandó, amelyben a felhasználás történik, vagyis ténylegesen minden, a felhasználással érintett tag-

184 COMP/C-2/38.377.

185 COM(2004)261 final.

állam joga alkalmazandó lesz, tehát valamennyi országban engedélyt kell kérni a felhasználáshoz. Ez pedig megnehezíti az engedélyezést, így közvetve a felhasználásokat, károsíthatja a felhasználókat és közvetetten a jogosultakat is.

A dokumentum legfőbb újdonsága a korábban már a Bíróság vagy a Parlament által megfogalmazottakhoz képest, hogy egyértelmű javaslatot tesz a közösségi hatályú engedélyezés bevezetésére, amely alapján bármely közös jogkezelő szervezet adhatna a Közösség területére érvényes felhasználási engedélyt, egyetlen jogi aktussal.

Ez persze nem lenne egyedülálló újdonság, mivel ilyen lehetőséget már teremtett a BIEM–IFPI (International Federation of the Phonographic Industry) megállapodás a mechanikai többszörözésekre vonatkozóan (l. fentebb), a nyilvános előadásokra vonatkozóan már korábban megkötötték a Santiago-megállapodást, a hangfelvétel-előállítók által kötött Simulcasting-megállapodás pedig rendelkezik a hangfelvételek rádió- és televízió-műsorokban való előadása párhuzamos internetes közvetítéséről, a képző- és fotóművészeti alkotások online felhasználásaira vonatkozóan hasonló szabályok szerepelnek az OnLineKunst-megállapodásban. Mindezek nyomán a Közlemény kiadásakor tehát érdemben már nem az volt a kérdés, hogy be lehet-e vezetni az ilyen terjedelmű engedélyezést, hanem az, hogy meg kell-e hagyni kizárólag a piaci szereplők számára ezt a lehetőséget az akkor hatályos szabályok alapján, vagy a közösségi jogalkotónak is aktívan kell közreműködnie ezen szabályok továbbfejlesztésében. A Bizottság itt nem foglal állást a szabályozás egyetlen lehetséges módja mellett sem, illetve egyik felvetett megoldást sem ismerteti részletesen, de több lehetséges modellt is felállít és jelzi az ezekkel kapcsolatos problémákat, és preferenciáit is.

Első megoldásként merült fel a kényszerengedély bevezetése az érintett felhasználások tekintetében, amelynek lehetőségét azonban alaposan meg kell vizsgálni abból a szempontból, hogy a hatályos nemzetközi egyezményekkel (és az uniós joggal) összhangban áll-e. [A vizsgálatot a Bizottság az anyagban nem végzi el, de hozzátehetjük: a kizárólagos jog kényszerengedéllyé degradálása lehetséges, hogy nem állt volna összhangban a nemzetközi egyezményekkel. Más eredményre is lehet jutni, ha a jogsértési csomagot (videomegosztás és fájlcseré) is hozzávesszük. Egy megfelelően kompenzált kényszerengedély az egyetlen jó megoldás, és ezt újra kellett volna értékelni a háromlépcsős teszt alapján.]

Hatékony megoldásnak tekinti ebben az anyagban továbbá a Bizottság azt, ha az a területi alapon megadott felhasználási engedély, amely nyilvános előadásra vagy hozzáférhetővé tételre vonatkozik, *per definitionem* az egész Unió területére vonatkozna. Ez azt jelentette volna, ha egy tagállamban már jogosították a felhasználást, az más tagállamban is megengedett lenne, ami a territorialitás elvének újabb szűküléséhez vezetne (a terjesztési jog esetében hasonló eredménnyel járt a jogkimerülés közösségi hatályúvá tétele – ahogy ezt az Európai Bíróság vonatkozó esetjogának bemutatásánál láthattuk). Ehhez uniós hatályú anyagi jog lenne szükséges.

Kevésbé mélyreható változást okozna a Műhold-irányelv modelljének kiterjesztése, amely a felhasználás megvalósulásának helyét értelmezi és így határozza meg közvetve azt, hogy mely ország jogát kell alkalmazni. A Műhold-irányelv szerint a nyilvánosságához közvetítés műholdon keresztül abban az államban valósul meg, ahol a műsorhordozó jel a szolgáltató kontrollja és felelőssége szerint a megszakítatlan kommunikációs láncba bekerül és a műholdon keresztül visszajut a földre. (Ez azonban nyilvánvalóan nem oldja meg a határon átnyúló engedélyezés problémáját, legfeljebb az alkalmazandó jog megállapítását egyszerűsíti le.) A Bizottság szerint, amely szándékosan félremagyarázva nem osztja azt az álláspontot, hogy a Műhold-irányelv nem nemzetközi magánjogról (alkalmazandó jogról) szól, hanem a fel-

használás helyére nézve megdönthetetlen vélelmet állít fel: a „fellövés” helye a felhasználás helye, noha ténylegesen a teljes *footprint* a felhasználás helye. Ezt félremagyarázni súlyos következményekkel jár, ugyanis ez lett volna a megfelelő megoldás az egész problémára, csak a letöltést kellett volna hozzáépíteni. Alternatív megoldásként merül fel a nyilvános előadás és a lehívásra hozzáférhetővé tétel kizárólagos joga díjigényre korlátozása, kötelező közös jogkezelés törvényi előírásával. Ez a megoldás azonban valószínűleg ugyanolyan módon ütközne a WIPO-szerződésekbe, és így alig különbözne a kényszerengedély megoldásától. További megoldási lehetőségként merül fel, hogy a felhasználó számára lehetőség nyíljon arra, hogy az EK-n belül szabadon választhassa meg a közös jogkezelő szervezetet, amellyel szerződni akar.

A legkevésbé mélyreható megoldás pedig az lenne, ha a közös jogkezelésre vonatkozó nemzeti szabályozások eltéréseit harmonizálná az Unió. Ezzel a legrészletesebben kifejtett elképzeléssel a Közlemény érdemben megismétli a Bíróság esetjogát, valamint a Parlament közleményét és csupán három részletelemben egészíti ki új gondolatokkal. Mindenekelőtt hangsúlyozza, hogy a '70-es évek óta bekövetkezett technikai fejlődés eredményeként szükségesnek tartaná a GEMA-kategóriák felülvizsgálatát. Továbbá a közös jogkezelő szervezetek szervezeti formáinak különbözőségével kapcsolatban jelzi, hogy ebben nem lát a belső piacra hátrányos hatást. A jogorvoslati módok vonatkozásában pedig követendőnek tartja azt az egyes tagállamok által alkalmazott megoldást, hogy ha egy lehetséges felhasználó vitatni kívánja a díjszabást úgy, hogy a felhasználást tovább kívánja folytatni ez idő alatt is, ezt csak akkor teheti, ha a közös jogkezelő szervezetnél egy átalánydíjat megfizet az érintett időtartamra.

3.4.2. A Bizottság munkanyaga. Hatástanulmány a szerzői és szomszédos jogok határon átnyúló közös jogkezelésének reformjáról jogszerű online zeneszolgáltatások céljára

A hatástanulmány¹⁸⁶ a szerzői jogok határon átnyúló engedélyezésének működését vizsgálta, azzal a céllal, hogy megoldásokat fogalmazzon meg a felmerülő problémákra. A határokon átnyúló online szolgáltatások nyújtói ugyanis kényelmetlennek és költségesnek tartják azt a jelenlegi helyzetet, amelyben valamennyi országra külön kell engedélyt kérni és ezt külön közös jogkezelő szervezettől kell megszerezni. A kereskedelmi online szolgáltatók több ország területére szeretnének egy aktussal jogot szerezni, szeretnének több választási lehetőséget, hogy kitől szerezzék meg ezt a jogot, a jogosultak pedig meg szeretnék őrizni jogaik értékét.

A Bizottság ezen igények kiegyensúlyozására három alternatív megoldást javasolt: 1. fenntartani az akkori állapotot, vagyis nem avatkozni a piaci mozgásokba. Erre vonatkozóan egyhangúan úgy reagáltak a piaci szereplők, hogy ezt nem tekintik alkalmas megoldásnak; 2. feloldani a területi korlátozásokat és a fogyasztók letelepedésére vonatkozó előírásokat a fennálló kölcsönös képviseleti szerződésekben. Ezt a megoldást a kereskedelmi felhasználók preferálták, illetve ennek egy módosított változatával értettek egyet a közös jogkezelő szervezetek; 3. a jogosultaknak lehetőséget adni arra, hogy maguk választhassák meg a közös jogkezelő szervezetet Európában, amelyet megbíznak a jogaik kezelésével. Ez utóbbi verziót támogatták a zeneműkiadók,

186 Staff Working Paper Study on the Community Initiative on the Cross-border Collective Management of Copyright. 7. July 2005. <http://ec.europa.eu/internal_market/copyright/docs/management/study-collectivemgmt_en.pdf>.

a független lemezcégek és egyes közös jogkezelő szervezetek. A territorialis alapon működő, de a világrepertoár képviselőre felkészült közös jogkezelők jellemzően kritizálták a tanulmány kiindulópontjait, megállapításait és következtetéseit egyaránt (pl. a CISAC, illetve a közös jogkezelők európai érdekképviselője, a GESAC véleményét). A tanulmányt, és a Bizottság azt követően kiadott, az „Option 3” megoldás megvalósítását célzó alább elemzett Online Ajánlását számos ponton illeti érdemi kritikával az Európai Parlament ún. Lévai-jelentése is (l. alább).

Ennek nyomán mindenesetre a Bizottság elszántnak mutatkozott olyan szabályok alkotására, amelyek lehetővé teszik valamennyi piaci szereplő tevékenységét, vagyis nem különböztet meg piaci modellek szerint, továbbá jelezte, hogy a reformjavaslat szabályokat fog tartalmazni a közös jogkezelő szervezetek működésére, a transzparenciára, a vitarendezésre és a számvitelre.

3.4.3. A Bizottság ajánlása a szerzői és szomszédos jogok jogszerű online szolgáltatások céljára történő, határon közös kezeléséről

Nem sokkal a Közlemény nyilvánosságra hozatalát követően a Bizottság ajánlást¹⁸⁷ fogalmazott meg, amely lényegét tekintve a Közleményben már elmondottak „rövidített változatának” tekinthető.¹⁸⁸

Az ajánlás az online többszörözés, nyilvánossághoz közvetítés (ideértve a *webcasting*ot, az internetes rádiót, a *simulcasting*ot és a *near on-demand* szolgáltatásokat akár személyi számítógépen, akár mobiltelefonon) és a nyilvánosság számára hozzáférhetővé tétel kizárólagos jogának (illetve egyes jogosulti körök tekintetében az ennek megfelelő díjigény) gyakorlására javasolta a tagállamoknak, hogy biztosítsanak olyan jogi környezetet, amelyben a felhasználók több országra vonatkozó (ún. multiterritoriális hatályú) felhasználási szerződéseket köthetnek, illetve hogy a jogosultak az állampolgárságuktól függetlenül szabadon választhassák meg a közös jogkezelő szervezetet, amely a jogaikat (részben vagy egészben) kezeli. Ennek működése érdekében a racionalizációt és transzparenciát kíván meg a közös jogkezelő szervezetektől, összhangban a versenyjogi szabályokkal.

Azzal, hogy a Bizottság nem csak a tagállamokat, hanem valamennyi gazdasági szervezetet is, amely az Unión belül szerzői és szomszédos jogok kezelésével kapcsolatban áll, címzettette, végeredményben azt is kimondta, hogy egyelőre nem döntött arról, hogy valóban a közösségi jogalkotó beavatkozására van-e szükség, vagy továbbra is a piac maga alakítja a mozgásokat. Ez az ajánlás igen fontos koncepcióváltást mutat a Bizottság megközelítésében: míg korábban az egységes belső piac létrehozására fektette a hangsúlyt, addig ez a szöveg már kifejezetten versenyjogi megfontolásokat mutat, ahogy azt Tilman Lüdernek, a Bizottság Szerzői Jogi Osztályának akkori vezetője is megfogalmazta egy előadásában.¹⁸⁹

Az ajánlás lényegi tartalma tehát a zenei szerzői közös jogkezelésre vonatkozik, és az alábbiakban foglalható össze:

187 A jogszerű online zeneszolgáltatás érdekében a szerzői és szomszédos jogok közös, határokon átnyúló kezeléséről szóló 2005. május 18-i 2005/737/EK európai bizottsági ajánlás.

188 Az Ajánlás részletes elemzése a II. fejezetben.

189 Lásd az Ajánlást kidolgozó Belső Piaci Főigazgatóság Szerzői Jogi Osztálya (DG Internal Market, Copyright Unit) vezetője, Tilman Lüder a Fordham Egyetemen 2006. április 20–21-én megrendezett konferencián tartott beszédének írásos változatát (14. Fordham Conference on International Intellectual Property Law & Policy, 21.).

- a Bizottság kívánatosnak tartja, hogy a közös jogkezelő társaságok gyakorlatuk megváltoztatásával tegyék lehetővé az egész belső piacra kiterjedő felhasználási engedélyek megszerzését;¹⁹⁰
- a jogosultaknak legyen joguk lakóhelyüktől függetlenül kiválasztani azt a közös jogkezelőt, melynek műveik képviselőjére jogot adnak;¹⁹¹
- a jogosultaknak legyen joguk az online jogaik gyakorlására adott megbízás területi hatályának meghatározására, illetve ezen jogok közös jogkezelőtől történő visszavonására;¹⁹²
- a közös jogkezelő köteles a beszedett jogdíj jogosultak, illetve jogosulti csoportok közötti igazságos, méltányos (az Online Ajánlás eredeti szóhasználatával: „*equitable*”) felosztására;¹⁹³
- a közös jogkezelő szervezet belső szabályai határozzák meg azon levonásokat, amelyeket a közös jogkezelő az online felhasználások engedélyezése során beszedett jogdíjból a jogkezelés költségén túl eszközölhet;¹⁹⁴
- a közös jogkezelők rendszeresen jelentést készítenek az általuk közvetlenül vagy kölcsönös képviselői megállapodás értelmében képviselt minden jogosult számára bármely megadott engedélyről, alkalmazandó díjszabásról vagy beszedett és elosztott jogdíjról.¹⁹⁵

Megjegyezzük, hogy az ajánlás által használt „közös jogkezelő” fogalom a kifejezés bevett – pl. a magyar Szjt. által is alkalmazott – jelentésétől a szerzői jogi *acquis*-ban addig példa nélkül álló módon eltér és kiterjeszti azt.¹⁹⁶ A széles definíció magában foglal minden olyan jogi- és természetes személyt, amely/aki több jogosult szerzői és szomszédos jogi jogosult zenei műveit kezeli online felhasználásra (a „valódi” közös jogkezelők mellett pl. akár zenés színházi ügynök, zeneműkiadó, hangfelvétel-előállító, jogutód-társak nevében jogosító jogutód). A jogszabályok mellett egyébiránt a jogirodalom – pl. a közös jogkezelésről szóló WIPO-tanulmány¹⁹⁷ – szintén kifejezetten elkülöníti ezeket a „valódi” közös jogkezelőktől.

A fenti elvárások is inkább a klasszikus közös jogkezeléssel szemben tűnnek logikusnak: ezek teljesülését egyébiránt a hazai jogrendszerben a közös jogkezelő szervezetek feletti felügyeleti jogkört gyakorló szervezet, a Szellemi Tulajdon Nemzeti Hivatala (SZTNH) hatályos jogszabályok keretei között jelenleg is vizsgálja. Ugyanakkor pl. egy hangfelvétel-előállítóval vagy zeneműkiadóval szemben több fenti követelmény már fogalmilag is nehezen értelmezhető. A nemzeti jogalkotás szempontjából különös figyelmet érdemel, hogy ezen szabályozási cél elérésére a Bizottság az ajánlást mint sajátos jogi eszközt választotta.

Az ajánlás mint az elfogadásakor irányadó EK-jogforrási rendszer sajátos eleme a *soft law*, azaz a „puha jog” kategóriájába esik. Az EK-szerződés 211. cikkében a puha jog egyik fajtájaként az ajánlást említi, mely a 249. cikk szerint *nem kötelező erejű jogi aktus*. Az ajánlás kötőerejét értelmező, elfogadásakor irányadó hazai IM-irányelv¹⁹⁸ szerint:

190 Ajánlás 2. pont.

191 Uo., 3. pont.

192 Uo., 5. b) és c) pontok.

193 Uo., 10. pont.

194 Ajánlás 11. pont.

195 Uo., 14. pont.

196 Uo., 1. a) pont.

197 FICSOR i. m. (154. l.).

198 A jogharmonizációs célú jogalkotásról szóló 7001/2005. (IK 8.) IM irányelv, 226. pont.

„A puha jog gyakran későbbi kötelező erejű norma előfutára, és vagy azért előzi meg kötelező erejű jogforrást, mert keletkezésének idején a Közösség nem rendelkezett az adott területre nézve hatáskörrel, vagy mert a kérdés politikai vagy gazdasági érzékenysége miatt eleinte csak puha jogi formában akarták megfogalmazni a későbbi normatív rendelkezéseket, akár mintegy szabályozási kísérletként.”

Az ajánlás utóbbi irányú értelmezését támasztja alá a Bizottság, amikor olyan kísérletként értékeli azt, amellyel elsősorban a piaci szereplők viselkedését kívánja befolyásolni.¹⁹⁹

Megjegyezzük, hogy bár az EK-szerződés valóban nem tartja jogilag kötelező erejűnek a tagállamokra nézve az ajánlást, az *acquis communautaire* részét képező európai bírósági gyakorlat szerint adott esetben a tagállam bírósága egy, az ajánlás tárgykörébe eső jogvita eldöntésénél figyelembe kell, hogy vegye az ajánlás tartalmát, különösen a nemzeti jog értelmezésekor.²⁰⁰ Erre a számonkérésre a Bíróságnak akkor nyílik lehetősége, ha a tagállam vállaltan (pl. az érintett jogszabály jogharmonizációs klauzulájában feltüntetve) eleget kíván tenni az ajánlásban foglaltaknak, ám ezt hibásan vagy nem teljes terjedelemben teszi meg.

Ennek az ajánlás informális, jogi kötőerővel nem bíró (átültetést meg nem követelő) jellegét erősíti a tény, hogy az ajánlásban használt fogalmak is eltérnek a korábban kiadott irányelvek szerzői jogi terminológiájától, így az eszköz inkább gazdasági, mint szakmai (szerzői jogi) jelleget ölt, lényegében gazdaságpolitikai nyilatkozatnak tekinthető.²⁰¹

Az ajánlás érvényesülésének, hatásainak felmérésére a Bizottság 2007 januárjában kérdőívet²⁰² küldött az érintett piaci szereplőknek, a 2007. július 1-i határidőig beérkezett válaszokat a Bizottság közzétette. Figyelmet érdemel, hogy 21 európai közös jogkezelő társaság²⁰³ a megkeresésre adott válaszában közös „preambulumot”²⁰⁴ küldött a Bizottságnak, melyben az ajánlás – és általában a Bizottság zenei közös jogkezeléssel kapcsolatos lépései, ideértve az alább elemzett versenyjogi eljárást is – legfőbb „eredményének” a zenei jogosítás rendjének felborítását, jogbizonytalanság kialakulását, valamint a kis- és közepes tagállamok repertoárja, ezáltal a kulturális sokszínűség veszélyeztetését tartja, lényegében egyetértve az Európai Parlament által kifejtett kritikával (l. alább).

Ezzel lényegében lezárult a Bizottság kezdeményezéseinek „soft” szakasza, ugyanis az ezt követően kiadott bizottsági dokumentumok már mind határozott álláspontot fogalmaztak

199 Lásd Charles McCreevy biztos beszédét az ajánlás nyilvánosságra hozatalakor.

200 Az Európai Közösségek Bíróságának C-322/88. számú esetben hozott 1989. december 13-i döntése a Salvatore Grimaldi v. Fonds des maladies professionnelles alapügyben a Tribunal du travail de Bruxelles által kezdeményezett előzetes döntéshozatali eljárásban.

201 Egy példa: az ajánlás az online jogok közé sorolt többszörözés esetében az „intangible copies” meghatározást tartalmazza (Ajánlás 1. f) i pont), ami amellett, hogy önellentmondás, ismeretlen mind az Infosoc-irányelvben, mind a sokoldalú nemzetközi szerzői jogi egyezményekben és – tudomásunk szerint – a nemzeti jogokban is. A magyar szöveg („immateriális másolat”) sokkal szerencsésebb. A „distribution = terjesztés” azonban már nem volt korrigálható a fordítással. A szerzői jogban a terjesztés a dologi formában megjelenő mű vagy dologi másodpéldánya közönséghez juttatását jelenti (az Sztj.-ben, az Infosoc-irányelvben, de a WIPO Szerzői Jogi Szerződéseiben is). Az ajánlás „on-line terjesztés” fogalma tehát nem jogi fogalom, csak gazdaságilag értelmezhető.

202 Call for Comments: <http://ec.europa.eu/internal_market/copyright/docs/management/monitoring_en.pdf>.

203 Az Anglia, Franciaország, Németország, Spanyolország, Olaszország területén működők kivételével az összes eljárás alá vont zenei közös jogkezelő.

204 <http://www.euractiv.com/29/images/2007%20Joint%20Statment%20of%20CRMs_tcm29-165759.pdf>.

meg a kötelező erejű normaalkotás mellett. Ehhez hozzátartozik, hogy a kötelező jogi eszköz bevezetése mellett a Bizottság más frontokat is megnyitott a közös jogkezelés ügyében: elindult az ún. CISAC-eljárás (amelyről részletesen az V. fejezetben szólunk), és a Bizottság elindított több kötelezettségsegzési eljárást is (többek között Magyarország ellen) egyes tag-államok közös jogkezelési szabályozása miatt.

3.4.4. A közös jogkezelési irányelvet előkészítő stratégiai dokumentumok

A Bizottság – talán kudarcosnak ítélve a korábbi évek lépéseit – 2010 óta különösen nagy hangsúlyt fektet arra, hogy hosszú távú, illetve szélesebb hatályú stratégiai dokumentumaiban megjelenítse a szerzői jogot és azon belül is a közös jogkezelést mint cselekvést igénylő területet. Ez az a dátum, amelytől kezdve a Bizottság nyíltan nem elégedett meg a *soft law* eszköztár piacalakító hatásaival, hanem kötelező norma alkotására szánta el magát. Az első ilyen forrás a 2010-es *Digital Agenda for Europe*,²⁰⁵ amelynek „A tartalmakhoz való könnyebb hozzáférés” című fejezete foglalkozik szerzői jogi (és adatvédelmi) kérdésekkel. Az anyag a piac – ázsiaihoz hasonló (ezt a Bizottság soha nem vallotta be) de csak az ajánlás következtében kialakult – szétaprózódottságát kívánná amerikai mintára felszámolni, és ennek garanciájaként határozza el, hogy jobbítani kell a közös jogkezelő társaságok irányítását és átláthatóságát, valamint hogy hozzá kell igazítani a technológiai fejlődéshez a határokon átnyúló, összeurópai engedélyezések terén, de mindezt úgy, hogy közben tiszteletben kell tartani a jogtulajdonosok szabadságát. Eszerint a jogosultak nem volnának kötelesek egész Európára nézve engedélyt biztosítani, hanem azt meghatározott területekre korlátozhatnák, a licenccíjak összegét pedig szerződésekben állapíthatnák meg. A Bizottság elismeri, hogy ha szükséges, meg kell vizsgálni olyan további intézkedések lehetőségét, amelyek figyelembe veszik a különféle internetes tartalmak sajátosságait. E tekintetben a Bizottság ebben az anyagban még nem zár ki és nem részesít előnyben semmilyen opciót vagy jogi eszközt, bár a konkrét célok között már megemlíti a közös jogkezelésről szóló keretirányelv elfogadását.

A Single Market Act szintén²⁰⁶ tartalmaz utalást a jogkezelési rendszer megújítására vonatkozóan, bár ez elsősorban az újfajta kereskedelmi modellekre szabott, több területre és számos online szolgáltatásra kiterjedő engedélyezés megkönnyítését célozza, persze egyúttal magas szintű oltalmat is kíván nyújtani a jogosultaknak.

A szellemi tulajdonjogok egységes piacáról szóló közlemény²⁰⁷ 2011-re jelentette be a közös jogkezelési irányelv tervezetének benyújtását, amely lehetővé tenné a több területre kiterjedő és pán-európai engedélyezést, de fontos szabályozási tárgykörként határozza meg az irányítás, a transzparencia és a hatékony felügyelet kérdéseit is, beleértve az engedélyezés és a felosztás

205 Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions. A Digital Agenda for Europe. COM(2010)245.

206 Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions. Single Market Act. Twelve levers to boost growth and strengthen confidence. „Working together to create new growth”. COM(2011)206.

207 Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions. A Single Market for Intellectual Property Rights. Boosting creativity and innovation to provide economic growth, high quality jobs and first class products and services in Europe. COM(2011)287.

átláthatóbbá tételét. A közlemény modellt is választ a több területre vonatkozó engedélyezésre, méghozzá az ún. „jog-bróker” modellt, amely szerint ezek a szervezetek lennének jogosultak a világrepertoár több területre kiterjedő engedélyezésére. Ezeknek a szervezeteknek magas szintű technikai tapasztalatokkal, infrastruktúrával és elektronikus hálózattal kell rendelkezniük, ami garantálja a magas szintű szolgáltatást.

Az Európai fogyasztóügyi stratégia²⁰⁸ szintén tartalmaz egy rövid utalást a szabályozási tervre, igaz, az irányelv-tervezet benyújtását már 2012-re tolja ki, elsősorban azt az aspektust hangsúlyozva, hogy a jelenlegi rendszer kedvezőtlen hatást gyakorolhat a digitális tartalmak EU-n belüli elérésére, és hátráltatja az innovatív online üzleti modellek kifejlesztését.

A stratégiai dokumentumok számosságából látszik az, hogy az uniós jogalkotó igyekezett minden aspektus beazonosítására, ugyanis még az elektronikus kereskedelem és az online szolgáltatások digitális belső piacába vetett bizalom növelését szolgáló egységes keretrendszerről szóló közlemény is megemlékezik a tervezett irányelvről, bár elsősorban azt az aspektust emeli ki, hogy az EU területén belül mozgó fogyasztók számára lehetővé kellene tenni, hogy az általuk fogyasztani kívánt tartalmak mindenütt hozzáférhetők legyenek.²⁰⁹

Ez az új szempont aztán – többek között – visszaköszön a Bizottságnak az audiovizuális művek európai unióbeli on-line terjesztéséről: a digitális egységes piac lehetőségei és kihívásai című Zöld Könyvében is.²¹⁰ A 2.2. „Jogrendezés az audiovizuális médiaszolgáltatások továbbkövetítésében” című fejezet tárgyalja azt, hogy a Műhold-irányelv szabályai (az engedélyezési modellek és ezen belül különösen a közös jogkezelésre vonatkozó, fent már röviden említett, rendelkezések) vajon alkalmazhatók-e olyan környezetben, mint a DSL-33 és IPTV-szolgáltatás, valamint a mobilhálózatok és az egyéb digitális platformok (pl. DTT34), amelyek üzemeltetői szintén nyújtanak a műsorok továbbkövetítését végző szolgáltatásokat. (A műsorok internetes továbbkövetítésének általános elnevezése *simulcasting*.) Témánk szempontjából fontos, hogy a Zöld Könyv leszögezi, hogy egyrészt a műsorszolgáltatók eseti alapon engedélyezhetik saját, egyidejű vezetékes továbbkövetítésre vonatkozó jogait, valamint a szerződéssel rájuk átruházott jogokat a vezetékes (továbbkövetítést végző) szolgáltatók számára. Másrészt az irányelv rögzíti, hogy egy adott műsorszám vezetékes továbbkövetítéséhez szükséges valamennyi egyéb jogot kizárólag jogkezelő szervezet kezelhet. Az újabb technológiákkal kapcsolatban felmerül a kérdés, hogy a műholdas műsorsugárzásról és a vezetékes továbbkövetítésről szóló irányelv konkrét technológiákra vonatkozó rendelkezéseit felül kell-e vizsgálni egy olyan, az audiovizuális médiaszolgáltatások határokon átnyúló továbbkövetítését szabályozó keretrendszer kialakításához, amely a teljesítési platform technológiája szempontjából semleges. A Zöld Könyv azt a következtetést vonja le, hogy ezt részben már ma is alkalmazzák a gyakorlatban, hiszen az analóg szolgáltatást (egyidejű, változatlan és teljes terjedelmű továbbkövetítést) nyújtó széles sávú szolgáltatókra kiterjednek a vezetékes terjesztésre vonatkozó nemzetközi megállapodások.

208 Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions. A European Consumer Agenda – Boosting confidence and growth. COM(2012)225.

209 Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions. A coherent framework for building trust in the Digital Single Market for e-commerce and online services. COM(2011)942.

210 Green Paper on the online distribution of audiovisual works in the European Union: opportunities and challenges towards a digital single market. COM(2011)427.

Az anyag kitér arra, hogy ez a jogosítási modell nem vonatkozik a lekérhető szolgáltatásokra, valamint a webes eredetű *streaming*-szolgáltatásokra. Itt több modell megfontolásáról is szól. Egyrészt hogy a Műhold-irányelv jelenlegi, a vezetékes továbbközvetítésre vonatkozó szabályai kiterjeszthetők lennének-e e tekintetben. Ezt olyan kontextusba helyezi a Zöld Könyv, hogy számol azzal a helyzettel, hogy az audiovizuális piacok a világon mindenütt a művek bemutatására vonatkozó kizárólagos megállapodásokra épülnek, amelyekben a jog rendszerint a szerzőkről és előadókról a gyártóra/előállítóra száll át jogszabály vagy szerződés alapján (természetesen egyes nemzeti eltérésekkel). Ez lehetővé teszi a gyártó számára, hogy például a VoD szolgáltatásokhoz szükséges jogok többségét közvetlenül engedményezhesse. A Zöld Könyv jelzi, hogy ettől függetlenül a jogrendezés egyes VoD-szolgáltatók számára nehézkesnek és költségesnek tűnik. Egyrészt lehet, hogy az előfinanszírozási megállapodások keretében a gyártók a hasznosítási jogokat területi alapon osztották fel, és az egyes területeken külön forgalmazó partnert jelöltek ki a marketing- és forgalmazói feladatok ellátására. Másrészt egyes esetekben problémát jelent annak tisztázatlansága, hogy az audiovizuálisan rögzített termékben foglalt művekre és egyéb tartalmakra vonatkozóan mely jogok rendezése szükséges.

A Bizottság anyaga a „Szakpolitikai megközelítések” cím alatt tárja fel a problémák megoldására vonatkozó eszköztárral kapcsolatos elképzeléseit. Az olyan audiovizuális műveknél, amelyeknél az engedélyezés sok esetben egy lépésben – közvetlenül a gyártón keresztül – megoldható, a jogok közös engedményezését biztosító keretrendszer különösen fontos lehet mégis bizonyos szempontokból, pl. az audiovizuális műben felhasznált zeneművekkel kapcsolatos jogrendezés szempontjából. Erre vonatkozóan különösen nagy szerepe lehet a helyzet javításában a közös jogkezelési irányelv tervezetének.

Születtek egyéb megoldásokra vonatkozó javaslatok is. Az egyik megoldás kiterjesztené a műholdas műsorsugárzásról és a vezetékes továbbközvetítésről szóló irányelvben rögzített műholdas sugárzásnál alapul vett származási ország elvét az online műsortovábbításra, különösen a műsorszórási tevékenységet kiegészítő, lekérhető szolgáltatások (pl. az utólagosan megtekinthető televízió-műsorok) esetében. E forgatókönyv szerint az online továbbítás kiindulási országának jogát kellene alkalmazni azzal, hogy a felek a jogdíjat a továbbítás valamennyi szempontja, így a tényleges és potenciális közönség és a nyelvi változatok figyelembevételével állapíthassák meg. Kérdéses, hogy az online továbbításra vonatkozóan hogyan állapítható meg a származási ország. Ez különösen a lekérhető szolgáltatások vonatkozásában lényeges, amelyeknél a származási országon alapuló megközelítés bevezetése könnyen szabályozói arbitrázshoz vezethet a szolgáltató letelepedési országának megválasztása tekintetében. Vizsgálni kell emellett a jogtulajdonosokat megillető védelem szintjével, valamint a további harmonizáció szükségességével kapcsolatos egyéb kérdéseket is. Mérlegelni kell annak okait is, hogy több mint tizenöt évvel a vonatkozó irányelv alkalmazását követően e megközelítés nyomán miért nem jelentek meg széles körben a páneurópai műholdas műsorszolgáltatások.

Az anyag foglalkozik továbbá azzal, hogy nem egységes a tagállamok megközelítése a tekintetben, hogy a szerzői és előadóművészi jogok milyen terjedelemben és minek alapján szállnak át a film-előállítóra, illetve hogy az átruházás után milyen díjakra tarthatnak igényt és milyen mértékben, illetve hogy ezt kivel szemben érvényesíthetik, továbbá hogy hogyan (egyedileg vagy közösen gyakorolják-e).

3.5. Az Európai Parlament jelentései

3.5.1. Az Echerer-jelentés

Az esetjog fejlődésével párhuzamosan az Európai Parlament elnöke az EP Eljárási Szabályzatának 163. cikke alapján 2003 januárjában kérte fel a Jogi és Belső Piaci Bizottságot egy önálló kezdeményezésű jelentés elkészítésére a szerzői jogok közös jogkezelését végző szervezetek szabályozásának közösségi keretére vonatkozóan. A jelentéshez végül csatolták a Kultúra, Ifjúság, Oktatás, Média és Sport Bizottság, valamint a Gazdasági és Költségvetési Ügyek Bizottsága véleményét is.²¹¹ A jelentés jogi kötelező erővel nem bír, politikai jelentősége is csak abban az esetben van, amennyiben a Bizottság irányelv alkotását határozza el: erre az esetre mintegy előzetes figyelmeztetésnek tekinthető, milyen szempontokat kíván az EP látni a normaszövegben, illetve az egyes szempontok szabályozására vonatkozóan mik az elképzelései. (Hogy ezek mennyire tükröződnek a jelenleg tárgyalás alatt álló irányelv-javaslatban, arra az utolsó fejezetben térünk vissza.)

A jelentés – amellet, hogy nem ad definíciót arra, hogy mit tekint egyáltalán közös jogkezelésnek – mindenekelőtt hangsúlyozza, hogy a közös jogkezelést a szerzői jog területén elismert jogérvényesítési formának tekinti. Elismeri azt is, hogy az anyagi jogok és a jogérvényesítési eszközök mellett a közös jogkezelési szabályozás a szerzői és szomszédos jogi szabályrendszer harmadik legfontosabb pillére. Ez különösen figyelemre méltó megjegyzés abból a szempontból, hogy megfelel a szerződési szabályozás jelentőségéről, amelynek harmonizálására eddig csak sikertelen kísérletek voltak. Tény, hogy közösségi szinten probléma a szerződési jogi szabályozás különbségei miatt még nem keletkezett, de azt is hozzá kell tenni, hogy az esetjog sem az egymástól eltérő szabályok értelmezésének igényét tükrözi.

Mindenesetre a Parlament leszögezi, hogy a közös jogkezelés tekintetében szükségesnek tartja a megfelelő fellépést, mert úgy tűnik, hogy a tagállamokban igen különbözőek az erre a területre vonatkozó szabályok, és az (akkor) újonnan csatlakozó államok esetében egyes területeken teljesen hiányzik a közös jogkezelés. Az egységes szabályozás hozzájárulhat a médiaipari koncentrációk megakadályozásához is, és transzparenssebbé teheti a közös jogkezelő szervezetek tevékenységét. Ennek alapján a Parlament megfelelő javaslat tételére hívja fel a Bizottságot.

A Parlament a közös jogkezelő szervezetek jelentőségét abban is látja, hogy fontos faktorai a kulturális alkotótevékenység stimulálásának, a jogosultak és a felhasználók közti egyensúly megtartásának, megkönnyítik a művekhez a hozzáférést és a technikai fejlődés mentén fontos a szerepük a jogosultak erejének megőrzésében is.

A közös jogkezelőkkel kapcsolatban a Parlament által javasolt szabályozási témák négy csomópont köré gyűjthetők:

1. jogorvoslati rendszer

- eljárási eszközök, a gyors vitarendezés biztosítása – ezeket a jogosultaknak kell működtetnie és ellenőriznie;
- a döntésekkel szemben a csoportos jogérvényesítés mellett az egyéni jogérvényesítés lehetőségének biztosítása;
- az összeférhetetlenség, az érdekellentétek feloldására standardizált megoldások kialakítása (pl. ha a jogosult és a felhasználó ugyanaz a személy);

211 Report on a Community framework for collecting societies for author's rights (2002/2274(INI)) Rapporteur: Raina A. Mercedes Echerer A5-0478/2003.

- hatékony, független, rendes, átlátható, szakértői kontroll – ideértve a jogi, szociális, pénzügyi és kulturális aspektusokat;
- összehasonlítható és megfelelő arbitrációs mechanizmus, amely hozzáférhető a kisebb szerzőknek és felhasználóknak is;
- az egymással ütköző döntések határon átnyúló rendezése.

2. transzparencia

- a belső és külső transzparencia és az információáramlás biztosítása, különösen a díjszabás, a felosztási szabályzat, az éves elszámolás, a kölcsönös képviselői szerződések tekintetében,
- az ügyvivő és ellenőrző szervezetben transzparencia, demokratikus részvétel – ennek a jogok értékével is összhangban kell állnia, de nem csak azzal;
- ha a közös jogkezelő szervezet közfunkciókat is ellát, ott ezt is megfelelően szabályozni kell, de a versenyjogi transzparencia jegyében;
- közérdekű tevékenységet csak a tagok felhatalmazása alapján vagy törvényi alapon lehet végezni, ennek előnyeiből minden jogosult csoportnak egyformán kell részesülnie;
- minimum standardok felállítása a díjszabás kialakítására;
- megfelelő működési költségek – bevételhez arányosítva;
- a *one stop shop* fenntartása a felhasználói oldal érdekében úgy, hogy a külön jogosítás lehetőségét biztosítani kell;
- B-megállapodások felszámolása;
- művek egységes kódolt nyilvántartásának fejlesztése;
- DRM kódolási standardok kialakításának támogatása.

3. diszkriminációtilalom

- a jogosultak azonos elbánásban részesítése azonos feltételek esetén;
- a nemzeti repertoár előnyben részesítése kizárt.

3.5.2. A Lévai-jelentés

A 2005-ös bizottsági ajánlásra az Európai Parlament a Jogi és Belső Piaci Bizottságban Lévai Katalin rapportőr által elkészített, a Kultúra, Ifjúság, Oktatás, Média és Sport Bizottság által is támogatott²¹² jelentés nyomán elfogadott határozatban reagált.²¹³ A határozatban az Európai Parlament lényeges elemeiben erősen kritizálja a Bizottság *soft law* megközelítését.

A formai szempontokat tekintve a határozat kifogásolja, hogy a Bizottság ilyen jelentős szabályozási tárgykörben az irányadó uniós jogalkotási folyamatot megkerülve, a szükségesnél szűkebb körre kiterjedő konzultációt követően, a demokratikus parlamenti mechanizmusokon kívül fogadott el szabályozást.²¹⁴ Felhívja a figyelmet arra is, hogy a *soft law* jellegű,

212 Opinion of the Committee on Culture and Education (20.7.2006) for the Committee on Legal Affairs on the Commission Recommendation of 18 October 2005 on collective cross-border management of copyright and related rights for legitimate online music services (2005/737/EC) Draftsman: Manolis Mavrommatis.

213 Report 5 March 2007 on the Commission Recommendation of 18 October 2005 on collective cross-border management of copyright and related rights for legitimate online music services (2005/737/EC) (2006/2008(INI)) Rapporteur: Katalin Lévai

214 B preambulumbekkezdés.

általá antidemokratikusnak tartott szabályozási mód nem elfogadható az üreshordozó-díjak harmonizációja tekintetében sem (e tekintetben ugyanis a Bizottság ekkor még szintén ajánlás kiadását tervezte, de sem ilyen, sem kötelező erejű szabályozás sem született azóta sem).²¹⁵

A határozat főbb tartalmi megállapításai a közös jogkezeléssel kapcsolatban:

- az ajánlás szabályainak érvényesülése esetén veszélybe kerülhetnek a kis országok kis jogkezelői által képviselt jogosultak kulturális szempontból is fontos érdekei;²¹⁶
- nem parttalan, hanem csak ellenőrzött verseny tudja csak biztosítani a non-profit közös jogkezelők megfelelő működését és a vonatkozó UNESCO-egyezményben²¹⁷ is szabályozott kulturális sokszínűség fenntartását egyaránt;²¹⁸
- a jövőbeli online jogosítás rendszerét a meglévő kölcsönös képvisleti szerződésekre alapozott, világrepertoárt kínáló közös jogkezelői *one stop shop*ok jelentik, ahol a jogdíjak csökkentését eredményező versenyt a lehívás országa (*country of destination*) díjszabásának jogosító általi alkalmazása küszöbölheti ki;²¹⁹
- mindennek megteremtésére a Bizottság kezdeményezze egy irányelv előkészítését a témában, vonja be az érintett szereplők lehető legszélesebb – a 2005-ös bizottsági tanulmány előkészítésénél mindenképpen tágabb – körét az előkészítésbe;²²⁰
- felhívja a Bizottságot, hogy készítsen elemzést, hatástanulmányt egy *global licence* alapú online tartalomszolgáltatói jogosítási rendszerről.²²¹

A határozathoz csatolt *Explanatory Statement* részletesen is elemzi a Bizottság lépéseinek hatását, így külön kiemeli, hogy a Bizottság által preferált „Option 3” megoldás néhány nagy, koncentrált közös jogkezelő által uralt, a kulturális sokszínűség és a világrepertoár elérhetősége szempontjából előnytelen oligopol piac kialakulását eredményezi.²²² A jövőbeni szabályozás előkészítéséhez a Lévai-jelentés felhívja a Bizottság figyelmét a Parlament Jogi Bizottságának 2006. szeptember 11-én bemutatott, közös jogkezelésről szóló KEA-tanulmányra.²²³

215 F preambulumbekkezdés.

216 E, J, L preambulumbekkezdések.

217 A kulturális kifejezések sokszínűségének védelméről és előmozdításáról szóló, Párizsban 2005. október 20-án elfogadott UNESCO egyezmény. Magyarországon kihirdette a 2008. évi VI. törvény.

218 H, L, Y preambulumbekkezdések.

219 N, Q preambulumbekkezdések, 4., 6. pont.

220 Lásd a határozat 1–2. pontját.

221 Lásd a határozat 8. pontját.

222 Lásd az Explanatory Statement „Introduction” (7). bekezdését, illetve a „Cultural diversity v. competition” című részt.

223 The Collective Management of Rights in Europe – The Quest for Efficiency. <http://www.europarl.europa.eu/meetdocs/2004_2009/documents/dv/study-collective-management-rights/study-collective-management-rights-en.pdf>.

III. Az aktuális jogkezelési paradigma kialakulása

1. Bevezetés

A hatályos szabályozást bemutató fejezet 1996-tól mutatja be a jogkezelési rendszer fejlődését, méghozzá azért, mert a máig hatályos szabályozás alapjai ekkor kerültek lefektetésre. Tudható, hogy a szabályozás szerves fejlődésének sok esetben volt rejtett vagy kimondott indoka az audiovizuális média fejlődése, így ezekre a hatásokra külön tekintettel voltunk a bemutatás során. A hatályos jogi fejezet – terjedelmi okokból – nem foglalkozik az Szjt.-hez kapcsolódó végrehajtási rendeletek valamennyi részletszabályával, elkerülendő a kommentárjellegget. Nem foglalkozik továbbá valamennyi, a jogkezelést érintő Szjt.-beli szabállyal sem. A szűrést pedig aszerint végeztük el, hogy az adott rendelkezések mennyire befolyásolják az audiovizuális média működését. Ezért itt (a 2. pontban) csupán az aktuális anyagi jogi szabályokra, illetve az azokhoz kapcsolódó, friss esetjogra koncentrálunk.

2. A kiindulópont: a vagyoni jogok

A szerző és a kapcsolódó jogi jogosultak számára biztosított vagyoni jogok garantálják azt, hogy a szerzőnek és a kapcsolódó jogi jogosultnak lehetősége legyen a műve vagy más teljesítménye anyagi sikeréből való részesedésre, méghozzá olyan módon, hogy a szabályozás neki biztosítja azt, hogy mások számára engedélyezze a művei vagy más teljesítményei felhasználását és ennek fejében díjat kérjen. A vagyoni jog tartalma tehát nem más, mint a felhasználások engedélyezésének lehetősége.

A hatályos Szjt. nem adja a lehetséges felhasználási módok kimerítő listáját, ebből következően pedig a szerző vagyoni jogai sem határozhatók meg kimerítő jelleggel. Az Szjt. 16. § (1) bekezdése szerint a szerzői jogi védelem alapján a szerzőnek kizárólagos joga van a mű egészének vagy valamely azonosítható részének anyagi formában és nem anyagi formában történő bármilyen felhasználására és minden egyes felhasználás engedélyezésére. A 17. § példálódzó felsorolása szerint felhasználásnak minősül különösen a többszörözés, a terjesztés, a nyilvános előadás, a nyilvánossághoz közvetítés sugárzással vagy másként, a sugárzott műnek az eredetihez képest más szervezet közbeiktatásával a nyilvánossághoz történő továbbközvetítése, az átdolgozás, a kiállítás. Tehát ezek a jellemző felhasználási módok, így ezekhez igazodik a nevesített vagyoni jogok köre, ezeken kívül azonban – a példálódzó jelleg miatt – a joggyakorlat beazonosíthat továbbiakat is.

A vagyoni jogok a hatályos törvény szerint elsősorban és túlnyomó részben kizárólagos jogok, azaz a jogosulttal szemben mindenki más ezen jogok tiszteletben tartására, tűrésére van kötelezve. A mű felhasználása feletti rendelkezés a szerzőt illeti: ő maga használhatja fel a művet, más pedig az ő – vagy képviselője – hozzájárulásával, engedélyével teheti meg ezt. Egyes felhasználások esetében lehetetlen, vagy legalábbis célszerűtlen is lenne, a konkrét fel-

használás egyedi, a szerzőtől beszerezendő engedélyhez kötése. Ezekben az esetekben a szerző vagyoni jogainak többféle, gyengébb korlátozása valósulhat meg a jogok valamilyen szintű érvényesíthetőségének megőrzése érdekében.

E jogintézmények bevezetését egyébként a művek tömeges fogyasztását lehetővé tevő médiumok elterjedése tette szükségessé, amikor is az egyedi engedélyezés korábbi gyakorlata már kezelhetetlenné vált. Ennek jelenleg kétféle jogi megoldása létezik: az egyik az, hogy a törvény kifejezetten elveszi a szerzőtől az engedélyezési jogot, de egy átalányjellegű díjigényt biztosít a számára (ezt jellemzően közös jogkezelő szervezet útján érvényesítik), a másik pedig, hogy nem egyedi, hanem egy egész jogosulti csoportot egységesen képviselő közös jogkezelést ír elő az adott kizárólagos jog gyakorlása tekintetében. Az első megoldásra példa a magáncélú többszörözés fejében fizetendő üreshordozó-díj, illetve a reprográfiai díj, ahol a díjigényre szorítást indokolja egyéb érdek (a magáncélú többszörözést végző felhasználó magánszférája tiszteletben tartása érdekében) figyelembevétele is. A másodikra példa a sugárzási díj (itt a kizárólagos jog korlátozása csak olyan terjedelemben indokolt, hogy a gyakorlás könnyebb legyen, de nem kell díjigényre szorítani, hiszen a felhasználó „rendes” piaci szereplő lesz). Azt előre lehet itt bocsátani, hogy a média-értékláncban ez utóbbi típusú felhasználások a jellemzőek (vagyis hogy a szerzőnek kizárólagos engedélyezési joga van, de azt közös jogkezelés útján érvényesíti).

A szerző személyhez fűződő és vagyoni jogai egyébként sem érvényesülnek (és soha nem érvényesültek) minden korlátozás nélkül, mivel a különböző egyéb jogos érdekek (különösen a közérdek, mások alaptörvényben biztosított jogai, így például a művészeti szabadság, az oktatás szabadsága, a kulturális élet szabadsága, az információs szabadság) mindig is azt diktálták, hogy a közönségnek a művekhez való hozzájutása ne legyen kizárólag a szerző döntésének kiszolgáltatva. Ezt a hatályos jogi szabályozás – hasonlóan a korábbihoz – többféle eszközzel is segíti. Ezen eszközök eredményeként – kivételesen – még akkor is lehet jogszerű a felhasználás, ha nem adott a szerző engedélyt a felhasználásra, ennek feltételeit azonban a törvény részletesen meghatározza. Viszont ha egy felhasználásra vonatkozóan ilyen korlátozásról szóló rendelkezés nem található a törvényben, akkor azt úgy kell tekinteni, hogy arra engedélyt kell kérni a szerzőtől.

Az alábbiakban azt a módszert követjük, hogy az egyes vagyoni jogokat a média-értéklánc logikai rendje szerint tárgyaljuk: elsősorban a médiaszolgáltatók alapvető tevékenységeit jelentő felhasználási módokat vizsgáljuk meg (a nyilvánossághoz közvetítés egyes eseteit), majd a műszaki úton megvalósuló nyilvános előadás felhasználását és az átdolgozást elemezzük. Ezt követően röviden vizsgáljuk a média-értéklánc szempontjából másodlagos felhasználási módokat, a többszörözést és a terjesztést.

2.1 A médiaszolgáltató alapvető tevékenysége szerzői jogi szempontból: a nyilvánossághoz közvetítés

2.1.1. Nyilvánossághoz közvetítés a hatályos jog alapján

A hatályos Szjt. szerint a nyilvánossághoz közvetítés többféle cselekménnyel történhet, ezekben közös, hogy a mű hozzáférhetővé tétele a felhasználótól távol lévő közönség számára valósul meg. (Ezen elem beazonosításával lehet ezt a felhasználást elhatárolni a nyilvános

vános előadástól, ahol a mű hozzáférhetővé tétele az előadásnál jelenlévő közönség számára valósul meg.)

A nyilvánosság fogalmát az Szjt. a nyilvánossághoz közvetítés vonatkozásában külön nem határozza meg. Ezekben az esetekben is irányt mutat a nyilvános előadás felhasználásánál követett megközelítés: vagyis ha a családon és annak szűk ismerősi, baráti körén túlhaladó körben válik hozzáférhetővé a mű, megvalósulnak kell tekinteni a nyilvánossághoz közvetítést.²²⁴ A nyilvánosság egyébként arra is utal, hogy a vételre képes személyi kör meghatározhatatlan. Még a '69-es törvény alapján született, de máig alkalmazható BH rögzítette, hogy a nyilvánosság akkor valósul meg, ha – a műszaki lehetőségek határain belül – a rendszerhez bárki csatlakozhat, szolgáltatásait bárki igénybe veheti.²²⁵ Ennek az igénybevételi lehetőségnek nem kell mindenki számára egy időben fennállnia: az Európai Bíróságnak a 306/05. sz. Sociedad General de Autores y Editores de España (SGAE) v. Rafael Hoteles SA-ügyben 2006. december 7-én hozott ítélete kidolgozta a „szukcesszív nyilvánosság” elvét, amelynek értelmében, ha a nyilvánosság tagjai egymás után férhetnek hozzá a műhöz, akkor is megvalósul a nyilvánosság.²²⁶

Az alábbiakban a szerzői jogilag nyilvánossághoz közvetítési cselekményeket értékeljük és elemezzük médiajogi szempontból is. A nyilvánossághoz közvetítés körébe a következő felhasználási esetkörök tartoznak:

- sugárzás [Szjt. 26. § (1)–(6) bekezdések];
- földi sugárzás
- műholdas sugárzás
- kódolt sugárzás;
- nyilvánossághoz közvetítés vezeték útján vagy más módon [Szjt. 26. § (7) bekezdés];
- az Szjt. 26. § (1)–(7) bekezdései alá nem sorolható nyilvánossághoz közvetítés [Szjt. 26. § (8) bekezdés első mondat];
- a nyilvánosság számára lehívásra történő hozzáférhetővé tétel [Szjt. 26. § (8) bekezdés második mondata];
- továbbközvetítés az eredetihez képest más szervezet útján, és ennek altípusa, az egyidejű, változatlan és csonkítatlan továbbközvetítés (Szjt. 28. §).

A sugárzás

A sugárzás kizárólagos jogának a hatályos Szjt. három alapvető típusát ismeri: az egyszerű sugárzást (földfelszíni), a műholdas sugárzást és a kódolt sugárzást. Ennek jelentősége elsősorban a szerzői jogi felelősség és a díjfizetés szempontjából van. A sugárzás során a művek olyan közönséghez jutnak el, amely a felhasználás helyén nincs jelen. Ebben az esetben mű érzékelhetővé tétele távollévők számára történik hangoknak, képeknek és hangoknak, vagy technikai megjelenítésüknek (azaz a digitális jeleknek) vezeték vagy más hasonló eszköz nélkül megvalósuló átvitelével. A digitális átállást megelőzően a sugárzás Magyarországon analóg módon és digitálisan is megvalósulhatott, de a szerzői jogi felhasználás szempontjából

²²⁴ Szjt. 24. (3) bekezdés.

²²⁵ BH1991. 147.

²²⁶ Ehhez nagyon hasonló következtetésre jutott a Szerzői Jogi Szakértő Testület (SZJSZT) is egy 2005-ös döntésében. 32/2005 – Televíziós csatornák szállodai szobákban szállodavendégek számára történő hozzáférhetővé tétele.

már ekkor is mindegy volt, hogy a jel melyik típusba tartozik. A sugárzást végző személy bárki lehet, ahhoz, hogy a cselekménye sugárzásnak legyen tekinthető, meg kell felelnie a nyilvánosság fogalmának is.

Lényeges, hogy abban az esetben, ha a műsorszórást végző eszközök üzemeltetője (pl. Antenna Hungária) más megbízásából, annak nevében végzi a tevékenységét, akkor nem végez önálló felhasználást, egynek kell tekinteni azzal, akinek a nevében ezt teszi. Ha ez a személy önállóan, az eredeti sugárzó szervezettől elkülönülve további tevékenységet is végez, ezáltal a média-értéklánc szereplőjévé válik (például egy korábban már sugárzott műsort kábelhálózatba táplál be), akkor a cselekményét is önállóan kell értékelni szerzői jogi szempontból. A sugárzás a nyilvánossághoz közvetítés általános típusa is egyben: ha a nyilvánossághoz közvetítés konkrét technikai megvalósítása nem sorolható az alább tárgyalt valamely speciális kategóriába, a felhasználást sugárzásnak kell minősíteni.

Az Szjt. 27. §-a alapján az írók, zeneszerzők és a szövegírók művein fennálló kizárólagos sugárzási jog gyakorlása jelenleg közös jogkezelésben történik, kivéve a színpadra szánt irodalmi művek és a zenedramai művek vagy jeleneteik, illetve kereszttetszeteik, valamint a szakirodalmi művek és a nagyobb terjedelmű nem színpadra szánt szépirodalmi művek felhasználását. Ez utóbbi művek jogosultjai egyénileg gyakorolhatják a jogaikat, illetve azon művek esetében, amelyeket tipikusan használnak fel sugárzás céljára, egyre gyakoribb az, hogy a jogosultak nem egyedileg, hanem ügynökségek útján adnak engedélyt. Azon művek tekintetében, amelyekre alkalmazandó a közös jogkezelés, ez kötelező is, vagyis a szerző nem tudja más úton (egyedileg vagy ügynökség útján) gyakorolni ezt a jogát. E jog gyakorlását az említett szerzők vonatkozásában a közös jogkezelést az Artisjus Magyar Szerzői Jogvédő Iroda Egyesület végzi.

Az előadóművészek esetében elválik egymástól az élő előadás sugárzása, illetve a hangfelvételben, valamint az egyéb módon (például filmben) rögzített előadás sugárzásának az engedélyezése. Az élő előadás sugárzásának engedélyezése egyedileg történik (például egy koncert azonos időben történő sugárzása). Az előadóművészek a filmalkotásban rögzített előadásaik sugárzási jogát rendszerint átruházzák a filmelőállítóra, aki egyedileg engedélyezi a filmalkotás sugárzását a rá átszállt előadóművészi jogok alapján is.

A hangfelvételek sugárzása esetében a hangfelvétel-előállítói és előadóművészi jogok szintén közös jogkezelésben kerülnek gyakorlásra az Szjt. 77. § (3) bekezdése alapján. E tekintetben a jogosultakat jelenleg képviselő jogkezelő szervezetek (az Előadóművészi Jogvédő Iroda és a Magyar Hangfelvétel-kiadók Szövetsége) és az Artisjus között létező megállapodás alapján a díjat az Artisjus szedi be valamennyi csoport tekintetében, és adja át a jogosultakat közvetlenül képviselő szervezeteknek. Ha a sugárzás tárgya rádió- vagy televízió-szervezet teljesítményét is hordozza, a rádió- vagy televízió-szervezet műsorainak sugárzása más szervezet által egyedi engedélyezés alá tartozik a 80. § (1) bekezdése alapján. A film-előállítónak a sugárzás engedélyezésére vonatkozó saját, szomszédos jogi jogosultsága nincs. Ettől függetlenül azonban a film sugárzásához gyakran a film-előállító engedélye (is) szükséges, méghozzá azért, mert a film szerzői az erre vonatkozó jogukat rá ruházták át a megfilmesítési szerződéssel.

Az Szjt. általában rögzíti azt, hogy a szerzőt a mű felhasználására adott engedély fejében díjazás illeti meg, amelynek – eltérő megállapodás hiányában – a felhasználáshoz kapcsolódó bevétellel kell arányban állnia. A díjszabások ezt az elvet követik: a nemzetközi gyakorlatot is követve az egyes bevételek meghatározott százalékában definiálják a díj mértékét.

Az Artisjus, valamint a MAHASZ-EJI díjszabása alapján a díjfizetés elsősorban a költ-

ségvetési támogatás, az előfizetői díjbevételek, illetve egyéb, a műsorszolgáltatással összefüggő (pl. reklám- és szponzorációs) bevételek meghatározott százalékában történik, egy minimumösszeg meghatározása mellett. Alternatív megoldásként – a fent tárgyalt Kanál 5-döntésnek megfelelően – a sugárzó szervezetek választhatják a napi zenei műsoridő napi teljes adásidőhöz viszonyított arányához igazodó jogdíjfizetést is, a díjszabásban megjelölt feltételek teljesülése esetében. Itt utalni kell arra, hogy a díjszabás általános szerződési feltételként érvényesül, az ebben nem rendezett kérdésekben, illetve ahol maga a jogdíjközlemény ad lehetőséget további részletszabály megállapítására, a jogkezelő szervezet és a felhasználó egyedi megállapodást köthetnek.

A műholdas sugárzás

A földfelszíni sugárzás hagyományos úton történik, és jellemzően egyetlen ország területére terjed ki a foghatósága. A nemzetközi földfelszíni sugárzás általában technikai okokból problematikus: egyrészt a földfelszíni jelek továbbjuttatását akadályozhatják domborzati elemek, másrészt a nemzetközi szinten történő frekvencia kiosztás, amelynek eredménye az, hogy ugyanazt a frekvenciát az egyes országok eltérő célokra használják. A műholdas sugárzás megoldja ezt a problémát: a technológia képes a jel nagy távolságra történő átvitelére.

A műholdas sugárzás az Szjt. szerint a sugárzás első, nevesített alelete, amelyről akkor lehet beszélni, ha a műsor a nyilvánosság körében közvetlenül fogható, ez pedig akkor valósul meg, ha a rádió- vagy televízió-szervezet felelősségével és ellenőrzése alatt műsort hordozó jeleket juttatnak el a műholdhoz, majd onnan a Földre megszakítatlan közvetítés útján azzal a céllal, hogy a jeleket a nyilvánosság vehesse.²²⁷

A Magyarországra mint az Európai Unió tagországának területére irányuló műholdas műsorsugárzást a Műhold-irányelv szabályozza. Az irányelvet az Szjt. két részletben, előbb részlegesen az 1994. évi VII. törvénnyel (még a régi Szjt.-be), majd teljesen 2004. május 1-jével, Magyarországnak az EU-hoz való csatlakozásával ültette át.²²⁸

A felhasználás helye az Európai Gazdasági Térségnek kizárólag az a tagállama, amelyből a rádió- vagy televízió-szervezet felelősségével és ellenőrzése alatt a műsort hordozó jeleket eljuttatják a műholdhoz, majd onnan a Földre megszakítatlan közvetítés útján azzal a céllal, hogy a jeleket a nyilvánosság vehesse. Abban az esetben, ha a műsor Magyarországról kerül fellövésre és itt is veheti a nyilvánosság, a felhasználás helye Magyarország, a felhasználási engedélyt is itt kell megszerezni. Abban az esetben, ha a műsor Magyarországról kerül fellövésre és más EGT-tagállamban veszi a jelet a nyilvánosság, a felhasználás helye akkor is Magyarország, a felhasználási engedélyt ilyenkor is a magyar jogkezelő szervezettől kell kérni. A jogdíj mértékében aszerint lehet különbség, hogy mekkora az adott vevő országban potenciálisan elérhető közönség mérete.

Olyan esetben, ha a fellövés helye Magyarország és több országot fog be a műhold *footprintje*, szintén Magyarország a felhasználás helye (függetlenül attól, hogy ezek körében szerepel-e Magyarország), az engedélyt is itt kell megszerezni, a díj mértékében valamennyi, a *footprint*-be fogott országban potenciálisan elérhető közönség számát figyelembe kell venni.

A felhasználás helye a fent említett szabály értelmében abban az esetben nem Magyarország, ha a fellövés helye nem Magyarországon van, hanem más EGT-országban. Ez viszont

²²⁷ Szjt. 26. § (2) bekezdés.

²²⁸ 2003. évi CII. törvény 59–60. §.

nem jelenti azt, hogy a Magyarország területére irányuló műholdas műsorsugárzás fejében ne kellene jogdíjat fizetni: ezt abban az országban kell megtenni, ahol a fellövés történik. Sajátos az az eset, ha kódolt sugárzás esetén a sugárzó szervezet székhelye és a tényleges, fizikai fellövés helye eltérő tagállamban van, feltéve, hogy az adás mindkét államban fogható: az Európai Bíróság ilyen esetre azt állapította meg, hogy ezen feltételek mellett a szomszédos jogi jogdíjat mindkét tagállamban külön-külön érvényesíteni lehet és beszámításnak sincs helye (mindkét országban megvalósul a díjigényt megalapozó felhasználás, itt ugyanis nem közvetlenül fogható műholdas adásról van szó. Az utóbbi esetben ugyanis csak egy állam lehet a felhasználás helye, mégpedig az „ellenőrzött” fellövés országa).²²⁹

Annak érdekében, hogy ne kerülhessen sor arra, hogy az EGT-n kívüli államból kerül fellövésre a műsor és – esetlegesen – ez az ország alacsonyabb védelmi szintet biztosít csak, mint az EGT országai a Műhold-irányelv alapján, az irányelv az olyan esetekre is kiterjed, amikor a műholdra való tényleges fellövés helye az EGT-n kívüli országban van, de a műsorsugárzás bármely, az EGT-n belüli országba (pl. Magyarországra) irányul. Arra a műhold útján történő sugárzásra, amelynek felhasználási helye az előző szabály alapján az Európai Gazdasági Térségen kívüli állam (ide tartozik bármely nem EGT-tag európai és nem európai ország is), a Műhold-irányelv 1. cikke (2) bekezdésének d) pontjában foglaltakat kell alkalmazni.

Ez a következőt mondja: amikor a műholdas nyilvánosságához közvetítés olyan nem közösségi államban történik, amely nem biztosítja a II. fejezetben előírt védelmi szintet,

- ha a műsort hordozó jeleket egy tagállamban található fellövést végző állomásról közvetítik a műholdhoz, ezt a műholdas nyilvánosságához közvetítési cselekményt a tagállamban végbemenő cselekménynek kell tekinteni, és a II. fejezetben foglalt jogok azzal a személlyel szemben érvényesíthetők, aki ezt a fellövést végző állomást működteti; vagy
- ha ilyen tagállamon belüli fellövést végző állomás nincs használatban, de valamely tagállamban letelepedett műsorsugárzó szervezet adott megbízást a műholdas nyilvánosságához közvetítési cselekményre, akkor úgy kell tekinteni, hogy ez a cselekmény abban a tagállamban történt, amelyben a műsorsugárzó szervezet Közösségen belüli fő telephelye található, és a II. fejezetben meghatározott jogok ezzel a szervezettel szemben érvényesíthetők.

Ennek alapján azt kell megvizsgálni, hogy az érintett országban eléri-e a védelem szintje az irányelv II. fejezetében előírt védelmi szintet. Itt figyelemmel kell lenni arra, hogy az adott országnak van-e olyan megállapodása az EU-val, amelynek alapján annak biztosítania kell az irányelvbeli védelmi szintet. Ez az EU-hoz csatlakozni kívánó országok (például Albánia, Szerbia) esetében feltételezhető, mivel ezek a társulási megállapodásaik keretében vállalták, hogy közelítik a védelmi szintjüket az EU-ban alkalmazotthoz.

Ha ilyen eset áll fenn, akkor mindaddig, amíg nem alkalmazandó a felhasználás helyére vonatkozó, fent bemutatott egyszerűsített szabály (ez pedig csak az EU-hoz történő csatlakozástól kezdve alkalmazható, l. Magyarország esetét is), minden, a műhold által befogott országban engedélyt kell kérni a felhasználásra a Berni Unió Egyezmény 11bis cikke (1) be-

229 Az Európai Községek Bíróságának C-192/04. számú esetben hozott 2005. április 21-i döntése a Lagardère Active Broadcast v. Société pour la perception de la rémunération équitable (SPRE) és Gesellschaft zur Verwertung von Leistungsschutzrechten mbH közti alapügyben a Cour de cassation által kezdeményezett előzetes döntési eljárásban.

kezdésének i) pontja, továbbá a BUE-t értelmező Bogsch-elv alapján. Így ha ilyen országból történik műholdas sugárzás Magyarország területére, akkor ahhoz Magyarországon, a magyar jogkezelő szervezettől is meg kell szerezni a megfelelő engedélyeket.

Ha az adott harmadik országban a védelem szintje alacsonyabb, akkor alkalmazandók a fent idézett irányelvi szabályok, ezek szerint pedig vagy azt az országot kell a felhasználás helyének tekinteni, ahonnan a jel kiindul, vagy azt, amelyben a műsorsugárzó szervezet fő telephelye van. Az irányelv ezen az úton lényegében lezárja annak a lehetőségét, hogy szerzői jogi *forum shopping* útján a jogdíjfizetés alól ki lehessen bújni, vagy azt csökkenteni lehessen.

Ha Magyarországon engedélyt kell kérni a szerzőktől a műholdas sugárzáshoz, akkor a jogok az Szjt. 27. §-ának (2)–(3) bekezdései alapján közös jogkezelésbe tartoznak, feltéve, hogy a műsort ugyanaz a rádió- vagy televízió-szervezet egyidejűleg földi sugárzás útján is közvetíti a nyilvánossághoz (vagyis kettős felhasználást valósít meg). Ez esetben nincs szó kötelező közös jogkezelésről, hanem mód van arra, hogy a szerző tiltakozzon a joga közös kezelése ellen. Viszont akkor is közös jogkezelés útján történik a jog gyakorlása, ha kisjogos zeneműveket önálló műholdas sugárzás útján közvetítenek a nyilvánossághoz. (Ilyenkor önkéntes a közös jogkezelés.)

A szomszédos jogi jogosultak esetében nincs kifejezetten nevesített műholdas sugárzási felhasználás, ez azonban nem azt jelenti, hogy ne létezne ilyen tartalmú joguk. Az előadóművészek ezen jogát a rögzítetlen előadások vonatkozásában a 73. § (1) bekezdés b) pontjába (rögzítetlen előadását sugározzák vagy más módon a nyilvánossághoz közvetítik), a filmalkotásban rögzített előadások esetében ugyanebbe a bekezdésbe a 73. § (3) bekezdése közvetítésével, illetve a hangfelvételben rögzített előadások tekintetében a 77. § (1) bekezdésébe (kereskedelmi célból kiadott hangfelvétel vagy arról készült másolat sugárzása vagy más módon történő nyilvánossághoz közvetítése) értendő bele. A hangfelvétel-előállítók ezen joga a már említett 77. § (1) bekezdéséből következik (idézett fordulat). A rádió- és televízió-szervezetek a 80. § (1) bekezdése alapján szintén jogosultak a műholdas sugárzás engedélyezésére. Az, hogy a műholdas sugárzási jogot bele kell érteni a sugárzási jogba, egyértelművé teszi a Műhold-irányelv 4. cikk (1)–(2) bekezdése,²³⁰ a magyar jogot természetesen az irányelvvel összhangban kell értelmezni. A film-előállítóknak ilyen saját szomszédos joguk nincs, ezt a jogot a megszerzett szerzői és előadóművészi jogosultságok útján érvényesítik.

Az előadóművészek esetében a joggyakorlás hasonlóan alakul a sugárzáshoz. A rögzítetlen előadások műholdas sugárzásának engedélyezése egyedileg történik.²³¹ A filmben rögzített előadások műholdas sugárzására a film-előállító ad engedélyt, ha ezt a jogát az előadóművész rá átruházta.²³² A hangfelvételben rögzített előadások előadói és hangfelvétel-előállítói a 77. § szerint a műholdas sugárzás fejében is díjigényben részesülnek, amelyet kötelező közös jogkezelésben érvényesíthetnek.

A műholdas sugárzásra az Artisjus díjszabásának azonos szakaszai vonatkoznak, mint a sugárzásra (a címben szerepel mindkét felhasználási mód). Az EJI és a MAHASZ díjszabása azért nem nevesíti kifejezetten a műholdas sugárzás felhasználását, mert ezt maga az Szjt. sem tárgyalja külön e jogosult csoportok tekintetében.

230 (1) A műholdas nyilvánossághoz közvetítés esetében az előadók, hangfelvétel-előállítók és műsorsugárzó szervezetek jogainak védelmére a 92/100/EGK irányelv 6., 7., 8., és 10. cikke irányadó. (2) Az (1) bekezdés alkalmazásában, a 92/100/EGK irányelv szerinti „vezeték nélküli sugárzás” fogalmába beleértendő a műholdas nyilvánossághoz közvetítés is.

231 Szjt. 73. § (1) bekezdés.

232 Szjt. 73. § (3) bekezdés.

Kódolt sugárzás

Ahogy fent említettük, a jel formájának a szerzői jogi minősítés szempontjából nincs jelentősége. Előfordulhat azonban, hogy a sugárzás nem fogható közvetlenül a nyilvánosság számára, mert azt valamilyen technikai megoldás akadályozza, méghozzá rendszerint annak érdekében, hogy csak a közönség célzott tagjai érhessék el a tartalmat. A közönség ezen tagjai rendszerint fizetnek ezért a hozzáférésért. Nem ez az eset akkor, ha a jel megváltoztatásának az az egyetlen célja, hogy több jel legyen eljuttatható a közönséghez (tömörítés), ha azt aztán a közönség tagja minden további eszköz igénybevétele nélkül tudja fogni.

Az idetartozó technikai megoldások közül az Szt. a kódolt sugárzást definiálja: eszerint pedig akkor kódolt a sugárzás, ha a műsort hordozó jeleket bármilyen módon átalakítják azzal a céllal, hogy a hozzáférést a nyilvánosság valamely szűkebb körére korlátozzák. Ebből következően, ha a kódolásnak nem a nyilvánosság szűkebb körére való korlátozás a célja, hanem például az, hogy professzionális szervezetek tudják csak fogni a műsort (például további feldolgozás céljára), akkor nincs szó kódolt sugárzásról (ilyen esetben a nyilvánosságnak még egy szűkebb köre sem férhet hozzá a műsorhoz.) A kódolt sugárzás kétséget kizáróan a sugárzás egyik altípusa, a külön szabályozásnak a felelősség szempontjából van jelentősége.²³³

A kódolt sugárzásnak két a esetét határozza meg a törvény. Egyrészt ha a műsor a nyilvánosság körében csak azt követően fogható közvetlenül, hogy a műsort hordozó jeleket – az eredeti rádió- vagy televízió-szervezettel kötött megállapodás alapján, a tőle vagy a hozzájárulásával mástól beszerzett eszközzel (kódoldóval) – arra alkalmassá tették. Az ilyen felhasználásért az eredeti rádió- vagy televízió-szervezet és a kódoldót alkalmazó, nyilvánossághoz közvetítő szervezet egyetemlegesen felel. Ez a rendelkezés különösen fontos abból a szempontból, hogy ha a kódolt sugárzásban részt vevő eredeti rádió- vagy televízió szervezet, illetve a kódoldót alkalmazó, nyilvánossághoz közvetítést végző szervezet közül csak egyik van Magyarországon, a jogérvényesítés egyszerű: a jogosultak mindkettejükkel szemben felléphetnek igényükkel. Utalni kell itt az SZJSZT 38/2000. döntésére, amely szerint a diszpozitív egyetemleges felelősség körében a jogdíj teljesítésének érdekében – a cselekmények minősítésének érintetlenül hagyása mellett –

„elképzelhető továbbá olyan megállapodás is – egyrészt a jogkezelő szervezetek és a kódolt adást sugárzó szervezetek, másrészt pedig az utóbbiak és a velük való megállapodás alapján a műsort a kód feloldásával foghatóvá tevő kábelszervezetek között –, hogy a díjazás két részből áll: az adás eredetének a helyén működő jogkezelő szervezetnek fizetett egyfajta átalánydíjból és a dekódolás helyén az azt elvégző kábeltelevíziós szervezet által az adott ország jogkezelő szervezetének fizetendő kiegészítő díjból.”

Az SZJSZT 38/2000. számú véleménye azt is megerősítette, hogy az egyetemleges felelősség itt a jogérvényesítést megkönnyítő konstrukció. Ez az Szt. 2012. január 1-jével hatályba lépett módosítása óta már független attól is, hogy ki tette alkalmassá a közvetlen fogható-

²³³ Az Európai Közösségek Bíróságának C-431/09. számú esetben hozott 2011. október 13-i döntése az Airfield NV és Canal Digitaal BV v. Belgische Vereniging van Auteurs, Componisten en Uitgevers CVBA (Sabam) közti alapügyben a Hof van beroep te Brussel által kezdeményezett előzetes döntési eljárásban. Fontos döntés, amely azt mondja ki, hogy csak akkor lehet a fellövés államában jogosítani, ha az engedély kifejezetten lefedi a másik országot, a szóban forgó terjesztőt és a szolgáltatását. Egyébként külön-külön kell jogosítani a felhasználásokat.

ságra a jelet. Másrészt a mű kódolt sugárzásának minősül az is, ha a sugárzott műsor jeleit a nyilvánossághoz közvetítő szervezet kódolja és a mű zavartalan érzékelése a nyilvánosság tagjai számára csak az e szervezettel kötött külön megállapodás alapján, a tőle vagy a hozzájárulásával mástól beszerzett kódoldóval lehetséges. Az előbbi esetben tehát a kódoldás egy közvetítő szervezet feladata, az utóbbi esetben a kódoldást maga a közönség tagja végzi a számára rendelkezésre bocsátott eszközzel. Ha a kódoldás a közvetítő szervezetnél megy végbe, a felhasználásért egyetemlegesen felel az eredetető szervezettel. Ha a közönség tagja a kód oldója, akkor a közvetítő szervezet önálló tevékenységet végez, és önállóan kell megítélni a felhasználását.

A kódolt sugárzás egyes típusai esetében a zeneszerzői, illetve szövegírói szerzői jogok gyakorlása közös jogkezelés útján zajlik, az Sztj. ebből lehetővé teszi a jogosultak számára a kilépést az Sztj. 27. § (3) bekezdése alapján. Az előadóművészek, hangfelvétel-előállítók, rádió- és televízió-szervezetek, filmelőállítók esetében a joggyakorlás a műhold útján való sugárzással azonos elvek szerint történik. Az Artisjus és az EJI-MAHASZ díjszabása szerint a díjtétel sem különbözik az előzőekben írottaktól: a kódolt sugárzás két típusának engedélyezése ugyanazon tarifa szerint történik, mint a hagyományos, földfelszíni sugárzása.

E fejezetben ki kell térni arra az elharapózni látszó gyakorlatra és ennek szerzői jogi megítélésére is, amikor a jelet műhold útján külföldről Magyarországra közvetítő televízió szervezet Magyarországon a vételhez szükséges eszközöket sem közvetlenül, sem közvetve nem kínálja fel a nyilvánosság számára, az adást kizárólag kábeles, mikrohullámú, műholdas, IPTV vagy más hasonló szolgáltatást nyújtó vállalkozás közbeiktatásával teszi foghatóvá. Magyarországon a nemzetközi magánjogról szóló 1979. évi 13. törvényerejű rendelet 19. §-a szerint – összhangban a BUE-val, a TRIPS-megállapodással²³⁴ és a WCT-vel is – a *lex loci protectionis* elve alapján a szerzői jogokat annak az államnak a joga szerint kell elbírálni, amelynek területén a védelmet igénylik. Annak eldöntéséhez, hogy mely ország területén igénylik a védelmet, ez azonos azzal az országgal, amely ország területére vonatkozóan állítják, hogy engedély nélküli felhasználás és ezzel összefüggésben jogsértés történt, azaz hogy – ennek előfeltételként – ebben az országban fennáll a védelem. Eszerint pedig a vizsgált esetkörben értelemszerűen az Sztj. szabályai alkalmazandók. Az Sztj. 26. §-ának (2) bekezdése első mondata a felhasználás definícióját adja meg, a második mondat meghatározza a definícióban használt nyilvánosság körében foghatóság fogalmát, a harmadik (és a vizsgált esetekben nem releváns negyedik) mondat pedig egyes, e körbe eső felhasználások tekintetében a felhasználás helyére vonatkozó speciális szabályt határozza meg.

A felhasználás helyét kijelölő szabályban (tehát a bekezdés utolsó előtti mondatában) az „azzal a céllal, hogy a jeleket a nyilvánosság vehesse” fordulat nem minősül a felhasználás helye önálló feltételének, hanem csak (szükségtelen) ismétlés, mivel a műhold útján való sugárzás nyilvánosság körében foghatóan a 26. § (2) bekezdésének első mondatából következően *per definitionem* akkor minősül [és esik így a 26. § (2) bekezdése hatálya alá], ha azzal a céllal történik, hogy azt a nyilvánosság közvetlenül vehesse. Ezt az értelmezést támasztja alá az is, hogy a Műhold-irányelvnek az a rendelkezése [az 1. Cikk (2) bekezdés b) pontja], amelynek a magyar jogba való átültetését az Sztj. 26. § (2) bekezdésének utolsó két mondata szolgálja, ezt a bővítményt nem is tartalmazza. (Egyebekben az Sztj. hivatkozott rendelkezé-

²³⁴ A szellemi tulajdonjogok kereskedelmi aspektusairól szóló megállapodás. Magyarországon kihirdette az 1998. évi XI. törvény.

zésének miniszteri indokolásából sem lehet arra következtetni, hogy itt a magyar jogalkotó a Műhold-irányelvénél szűkebb vagy bővebb körben kívánta volna alkalmazni a szabályt.) Ebből fakadóan ez a kritérium nem szűkíti tovább azt az esetkört, amikor a felhasználás helyét a szabály szerint kell meghatározni.

A felhívott törvényi rendelkezés első két mondata [egyébként a Műhold-irányelv 1. cikke (2) bekezdése a) pontjának átültetése] pedig egyértelművé teszi, hogy a műholdas sugárzás mint felhasználási cselekmény körébe csak azok a cselekmények esnek, amelyek körében a műsort hordozó jelek közvetlenül vehetők a nyilvánosság által. A törvényszöveg egyszerű nyelvtani értelmezéséből következően a műsor nyilvánosság körében közvetlenül foghatósága a jelek nyilvánosság általi vehetőségét jelenti. Mindebből következően a felhasználás helye meghatározásának nem többletfeltétele a jelek nyilvánosság általi vételének lehetősége, ugyanakkor ez a felhasználási cselekmény fogalmának elengedhetetlen részét képezi, ilyen módon pedig a televízió-szervezet önmagában álló cselekménye semmiképp sem tekinthető olyannak, amely nyilvánosság általi vételt célozna.

Ebből következően pedig a hatályos magyar jog szerint olyan esetben, amikor a műholdas jelátvitel nem irányul arra, hogy a jeleket a nyilvánosság közvetlenül vehesse, nem csak a felhasználás helyére vonatkozó, az Szjt. 26. §-ának (2) bekezdés utolsó előtti mondatában meghatározott speciális szabály nem alkalmazható, de a cselekmény önmagában nem is felel meg a felhasználás 26. § (2) bekezdésbeli definíciójának, vagyis a cselekmény nem tekinthető a magyar jog szerinti, az Szjt. 26. § (2) bekezdésében szabályozott, „egyszerű” műholdas sugárzásnak, azonban együtt kell nézni a következő, médiajogi szempontból terjesztési fázissal. A két fázis együtt, egymásra tekintettel, és gazdasági–értékesítési egységet képezve valósítja meg a felhasználást. Ennek egyszerű a magyarázata: a kódolt jeleket olyan szervezethez juttatja el a kód feloldására alkalmas eszközzel, módszerrel, programmal stb. együtt a műsor eredetetője, amely azt a nyilvánossághoz juttatja el. Más célja nincs.

Emiatt a teljes leírt folyamat – tehát nem csak önmagában a televízió-szervezet cselekménye, hanem ez azzal együtt, hogy az adást Magyarország területén kábeles, mikrohullámú, műholdas, IPTV vagy más hasonló szolgáltatást nyújtó vállalkozás közbeiktatásával teszik foghatóvá – az Szjt. alapján nyilvánossághoz közvetítésben álló felhasználásnak minősül. Amennyiben más országban kéri a jogvédelmet – a televízió-szervezet fent elemzett cselekménye ezen ország joga szerint önálló felhasználási cselekménynek minősíthető.

A vizsgált cselekménysor az Szjt. 26. §-a (2) és (3) bekezdése együttes olvasata szerint műholdas elemet is tartalmazó, kódolt sugárzásnak minősülhet olyan módon, hogy a nyilvánosság körében való közvetlen vétel lehetősége csak a köztes, a nyilvánossághoz közvetítést ténylegesen elvégző szervezet bekapcsolásával valósulhat meg. [A (3) és a (4) bekezdésbeli tényállás között ez esetben alapvető különbség, hogy a (3) bekezdés esetében a kódolás célja az, hogy a közönség a sugárzást közvetlenül vehesse, míg a (4) bekezdés szerint épp a közvetlen vétel (további) megakadályozása a kódolás célja. Mindkét esetben egyértelmű azonban, hogy a végső cél az, hogy a nyilvánosság vehesse a jeleket. Az Szjt. 26. §-ának címéből is következik az, hogy ezekben az esetekben a két szervezet által együttesen, egységes folyamatként megvalósított nyilvánossághoz közvetítés egy-egy viszonylagos önállósággal bíró esetéről van szó.]

Itt utalni kell az SZJSZT 38/2000. számú döntésére is, amely elvi élel mondta ki az Szjt. akkor hatályos, de tartalmilag a ma hatályossal azonos 26. § (3) bekezdése tekintetében, hogy ilyen esetben

„a sugárzáson kívül nem valósul meg valamely más önálló felhasználási cselekmény; egyetlen felhasználási folyamatról van szó, amely az eredeti rádió- vagy televízió-szervezet uralma alatt áll, e szervezet szerzői jogilag releváns aktusának a technikailag szükséges része. A kábeltelvíziós szervezet technikai közreműködése – a dekódolás, valamint a kábel rendelkezésre bocsátása és működtetése – éppúgy nem minősül új felhasználási tevékenységnek, mint ahogy a sugárzás megelőző szakaszaiban sem minősül annak sem a kódolás technikai művelete (még akkor sem, ha azt a rádió- vagy televízió-szervezet megbízásából más szervezet végzi), sem pedig a sugárzás céljára műszaki eszközök (antennák, erősítők, kábelek, műholdas berendezések) más szervezetek általi rendelkezésre bocsátása és az eredeti rádió- vagy televízió-szervezettel való megállapodás alapján a sugárzás céljából való működtetése. Mindezek ugyancsak az egyetlen felhasználási folyamatnak – a sugárzásnak – a sugárzást végző rádió- vagy televízió-szervezet uralma alatt álló, technikailag szükséges, de külön felhasználásnak nem minősülő részei.”

Figyelemmel arra, hogy a (3) és a (4) bekezdés szerinti esetekben is olyan felhasználásról van szó, amely több szervezet együttes cselekménye és egyik törvény által szabályozott felhasználási esetben sem kizárt, hogy az első szervezet műhold útján továbbítsa a jelet, ezért álláspontunk szerint ilyen esetekben a (2)–(3), illetve a (2)–(4) bekezdést egymásra tekintettel kell alkalmazni azzal, hogy a műholdas jelátvitelt, valamint a földi folyamatot egységesnek, egy felhasználásnak kell tekinteni. Amellett, hogy a (3) és a (4) bekezdés hatálya ezeknél értelemszerűen tágabb: nem csak olyan esetekre terjed ki, amelyek első szakasza műholdon valósulna meg.

Hangsúlyozni kell, hogy az ilyen esetekben együttesen kell alkalmazni a műholdas sugárzásra, illetve a (3) bekezdés szerinti kódolt sugárzásra vonatkozó szabályokat, ez következik a Műhold-irányelv 1. Cikke (2) bekezdése a)–c) pontjaiból is, mivel az a) pont a műhold útján való nyilvánosságához közvetítést definiálja, a b) pont határozza meg ebben a körben a felhasználás helyét és a c) pont definiálja azoknak a kódolt sugárzásoknak a körét, amelyeket műhold útján való nyilvánosságához közvetítésnek kell tekinteni. Ebből következően pedig egyértelmű, hogy a műhold közbejöttével megvalósult kódolt nyilvánosságához közvetítést is műholdas sugárzásnak, annak egy speciális esetének kell tekinteni.

Bár uniós jogi háttere a 26. § (4) bekezdésének nincs, emiatt a (2) bekezdéssel való összekapcsolása nem támasztható alá irányelv-értelmezéssel, ugyanakkor az kétségtelen, hogy mivel nincs arra utalás a törvényben, hogy ez kizárt lenne, a kapcsolat ezen bekezdések között ugyanúgy megteremthető, mint a (2) és a (3) bekezdés között. Ebből következően pedig végeredményben a vizsgált tényállást úgy kell értékelni, hogy az eredeti televízió-szervezet az Szjt. 26. §-a (3) vagy (4) bekezdése szerinti nyilvánosság általi vételre szánja a jelet, de annak hozzáférhetővé tételéhez egy köztes, a nyilvánosságához közvetítést végeredményben ténylegesen elvégző szervezetet vesz igénybe.

Ha a vizsgált cselekmények tekintetében a fentiek szerint minősül a felhasználás, akkor alkalmazandó az Szjt. 26. §-ának (2) bekezdésében a felhasználás helyét meghatározó szabály, ebből fakadóan pedig a felhasználás a fellövés helye szerinti államban valósul meg. Meg kell jegyezni, hogy az Szjt. 26. §-ának (3) bekezdésében szereplő – nem EU-s kötelezettségen nyugvó – egyetemleges felelősségi szabály alkalmazását ez az értelmezés semmiképp sem zárja ki, hiszen abban az esetben, ha kódolt műholdas sugárzásról van szó – a szabályokat értelemszerűen kumulatíván kell alkalmazni. Ebből fakadóan pedig az eredeti televízió-szervezet

(függetlenül attól, hogy Magyarországon van-e letelepedve) a magyar jog alapján a tényleges nyilvánossághoz közvetítő szervezettel egyetemleges felelősséggel tartozik a felhasználásért, vagyis a közös jogkezelő szervezet az egységes felhasználásért az általános polgári jogi szabályok értelmében bármelyiküktől követelheti a felhasználásért fizetendő jogdíjat. (Természetesen, ha a teljes díj megfizetésére sor került a televízió-szervezet székhelyén működő közös jogkezelő szervezet számára, akkor a tartozás teljesítettnek minősül, és a közös jogkezelő szervezetek közti megállapodás alapján juthat hozzá a magyarországi közös jogkezelő szervezet.) Abban az esetben, ha az Szt. 26. §-ának (4) bekezdése szerinti felhasználásról van szó, szintén alkalmazható a felhasználás helyét kijelölő szabály az Szt. alapján, bár ez az esetkör nem tartozik az uniós jog által harmonizált körbe.

Vezetékes közvetítés

Az Szt. a sugárzás szabályait rendeli alkalmazni azokban az esetekben is, amikor a saját műsort a nyilvánossághoz vezetékes útján vagy bármely más hasonló eszközzel vagy módon közvetítik [26. § (7) bekezdés]. Ennek amiatt van egyre nagyobb jelentősége, mert az interneten keresztül történő, de nem interaktív, rádió- vagy televíziószerű szolgáltatások egyre jobban terjednek. Idetartoznak a webrádiók, a *podcasting*, de a rádió- vagy televízió-műsorok hagyományos sugárzással egyidejű internetes közvetítése is. Két szempontot kell itt hangsúlyozni: részben azt, hogy a közönség itt nem avatkozhat a műsorfolyamba, másrészt a jeltovábbításra nem rádiófrekvencián keresztül kerül sor. A többi szerzői jogi jogosult, illetve a szomszédos jogi jogosultak jogai a korábbiakhoz hasonlóan alakulnak.

Azt, hogy a felhasználási mód jelentősége növekvő, tükrözik a jogkezelői díjszabások is. Az Artisjus díjszabása megkülönbözteti egymástól a cím alatt az egyszerű *cablcastingot* (ha a műsort nem sugárzással, hanem vezetékes útján teszik hozzáférhetővé), az önálló *webcastingot* (ha nem vezetékesen, hanem bármely más hasonló eszközzel vagy módon – ideértve a számítógépes, illetve elektronikus hírközlési hálózat igénybevételét – teszik hozzáférhetővé), az interaktív vagy prémium *webcasting* (ha a közönség tagja a műsort – annak műsorfolyamkénti érzékelhetőségének megtartásával – befolyásolhatja, például azzal, hogy a műsort megállíthatja, előre vagy visszatekerheti, illetve például műfaj, előadó választásával, a műsort alkotó művek értékelésével vagy más módon a műsor összetételét meghatározhatja), valamint a *simulcasting* (ha a sugárzással egyidőben számítógépes hálózat vagy elektronikus hírközlési hálózat igénybevételével is történik a nyilvánossághoz közvetítés). Az EJI-MAHASZ díjszabása ettől eltérő, egyszerűbb logikai rendben csak az egyszerű *cablcastingot* és a többi kategóriát veszi külön egymástól.

Továbbközvetítési jogok

A hatályos jog szerint a már sugárzott műveknek az eredetileg megcélzotthoz képest szélesebb közönséghez való eljuttatását végezheti maga az eredeti sugárzó szervezet és megvalósíthatja más is, ráadásul ez az átfogó néven továbbközvetítésnek nevezett felhasználás többféle technikával történhet. A média-értéklánc ezen szereplői ún. másodlagos felhasználást végeznek.

Attól függően, hogy ki végzi a továbbközvetítést, az Szt. a szerzőnek kétféle jogot biztosít: engedélyéhez kötött az is, ha a sugárzott művet sugárzással továbbközvetítse (vagy erre másnak engedélyt adjon), és az is, ha az eredeti szervezethez képest más személy az eredeti közvetítéssel egy időben, változatlan formában, csonkítatlanul végzi a továbbközvetítést. A két cselekmény közti közös pont, hogy mindkét esetben megtörtént már az első nyilvánossághoz közvetítés, és

a második cselekmény mindkét esetben újabb részét éri el a közönségnek. Az előbbi esetben az újabb engedélyezési kötelezettség oka egyszerűen az újabb közönség befogása.

A nyilvánossághoz közvetítés utolsó nevesített típusa már sugárzott vagy másként nyilvánossághoz közvetített mű más szervezet közbeiktatásával történő egyidejű, változatlan és csonkítatlan továbbközvetítése. A gyakorlatban ez a tevékenység a kábelszolgáltatók (egyik) jellemző tevékenysége, de a továbbközvetítés eszköze bármilyen technológia lehet. Az engedélyre itt amiatt van szükség, mivel a továbbközvetítő személy az eredeti szervezet által megcélzotthoz képest a közönség újabb csoportjához tudja eljuttatni az egyébként változatlan műsort, jellemzően önálló bevételre is szert téve ezzel. (Utalni kell arra, hogy csak abban az esetben beszélünk továbbközvetítésről, ha az első cselekmény is nyilvánossághoz közvetítésnek minősült. Ha ennek a feltételei nem állnak fenn, akkor a közvetítő szervezet a sugárzás vagy a vezetékes közvetítés valamely 26. § szerint minősülő alakzatát valósítja meg.)

A 28. § (1) bekezdésében szabályozott jogukat a jogosultak egyedileg gyakorolják. A 28. § (2) bekezdésében foglalt jogot a szerzők – uniós jogi rendelkezésnek eleget tevő szabály szerint²³⁵ – kötelező közös jogkezelés útján gyakorolják, a díjukról csak a felosztást követően, annak erejéig rendelkezhetnek. A kötelező közös jogkezelés szükségszerűség: a továbbközvetítést végző szervezetnek a jel tartalmára már semmilyen befolyása nem lehet, komplett műsorfolyamokat kap, amelyeket egy az egyben, változtatás nélkül tud csak a saját szolgáltatása részévé tenni, nincs technikai lehetősége arra, hogy egy-egy szerző művét kiemelje belőle.

Míg a többi nyilvánossághoz közvetítési esetkörben a közös jogkezelés „egyablakos” volta a jogkezelő szervezetek közti magánjogi megállapodáson nyugszik, addig a továbbközvetítés eseteiben az „egyablakosság” törvényi előírás. Az engedélyt jelenleg az Artisjus Szerzői Jogvédő Iroda Egyesület adja meg valamennyi jogosult csoport nevében és ő szedi be a jogdíjat is valamennyi arra jogosult nevében (természetesen a többi jogosult jogkezelő szervezeteinek tartalmi egyetértése mellett).

A magyar közszolgálati médiaszolgáltató rádió- vagy televízió-szervezet műsorában sugárzott, vezetéken vagy másként közvetített művek továbbközvetítéséért járó díjakat a Médiaszolgáltatás-támogató és Vagyonkezelő Alapból kell megfizetni; erről az Alap kezelője gondoskodik. Ez a szabály mindenképp további magyarázatot igényel: a norma ugyanis eltér a szerzői jog alapvető elvétől, miszerint az fizeti a jogdíjat, aki a felhasználást végzi. A továbbközvetítő szervezet ezekben az esetekben ugyanis nem a magyar közszolgálati médiaszolgáltató rádió- vagy televízió-szervezet, hanem valamely más – rendszerint piaci szolgáltatást végző –, médiajogi terminológiával műsorterjesztő szervezet. Figyelemmel azonban arra, hogy a továbbközvetítő műsorterjesztő számára a közszolgálati médiaszolgáltató műsorának továbbközvetítése – közcélból – kötelező az Mttv. 74. §-ának (1) bekezdése alapján, amely szerint a közszolgálati médiaszolgáltatók összesen négy lineáris audiovizuális médiaszolgáltatását és három lineáris rádiós médiaszolgáltatását a műsorterjesztő – a műsorszórással megvalósított műsorterjesztés kivételével – díjmentesen köteles továbbítani.

A műsorterjesztő e médiaszolgáltatásokhoz való hozzáférést a hozzáférés biztosításához kapcsolódó, a hozzáférés költségeit meghaladó mértékű többletdíjat az előfizetőtől nem kérhet. A közszolgálati médiaszolgáltató nem követelhet e médiaszolgáltatásai terjesztéséért a

235 Műhold-irányelv 9. cikk (1) bekezdés.

műsorterjesztőtől ellenszolgáltatást. Vagyis az előfizető minimális díj ellenében kell, hogy hozzáférjen a tartalmakhoz, illetve a közszolgálati médiaszolgáltató nem korlátozhatja díjfizetési kötelezettséggel a terjesztő hozzáféréseit a tartalmakhoz. Így biztosítható azon közérdek érvényesülése, hogy a közszolgálati médiaszolgáltatói tartalom biztosan eljusson az előfizetőkhez. Ugyanakkor azonban ez nem akadályozza azt, hogy a műsor részeként nyilvánosság-hoz közvetített művek és más teljesítmények jogosultjai ellenszolgáltatást kapjanak a műveik felhasználásáért. Mivel ez a díj sem az előfizetői díjba nem építhető be, sem a terjesztőtől nem tudja beszedni az eredeti felhasználó rádió- vagy televízió-szervezet, ezért a díj fizetése az állam részéről biztosított.

2.2. A nyilvánossághoz közvetítés lehívásra hozzáférhetővé tétellel

Az Szjt. a nyilvánossághoz közvetítési formák között szabályozza a lehívásra hozzáférhetővé tétel jogát, amelynek alapján a szerzőnek az is kizárólagos joga, hogy művét olyan módon közvetítse a nyilvánossághoz, amikor a művet vezeték útján vagy bármely más eszközzel vagy módon úgy tesz ki a nyilvánosság számára hozzáférhetővé, hogy a nyilvánosság tagjai a hozzáférés helyét és idejét egyénileg választhatják meg [26. § (8) bekezdés].

Ha a közvetítés „TV-szerű”, vagyis a közönség tagja sem a helyét, sem az idejét nem tudja meghatározni a közvetítésnek, akkor az vezetékes közvetítés lehet, ha internet-protokollon keresztül történik. Ha párhuzamosan történik ez a sugárzás bármely formájával, az *simulcasting*-ként szintén a vezetékes közvetítés kategóriája. Ha a szolgáltatás IP alapú, de egyébként a közönség tagja késleltetheti az adást, vagy bárhogy másként minimálisan befolyásolhatja azt, még mindig minősülhet *webcasting*-nak (*premium webcasting*-nak), illetve egy sugárzás melletti *simulcasting*-nak. Ha viszont a közönség tagja teljesen szabadon befolyásolhatja ezt a két tényezőt, akkor már lehívásra hozzáférhetővé tételről van szó. Ez a médiajogi minősítés szempontjából is releváns lehet. Jól érzékelhető ugyanakkor, hogy a szolgáltatások egyre jobban diverzifikálódnak, a felhasználás minősítése ilyen módon pedig egyre összetettebb, műszaki, üzleti ismereteket is igénylő minősítési eljárassá válik.

Lehívásra hozzáférhetővé tétel esetén a zeneszerzők és a szövegírók képviselőitében az Artisjus látja el az engedélyezést, kivéve, ha a jogosult kilépett a közös jogkezelésből. A filmalkotások szerzői vonatkozásában a FilmJUS engedélyezi a lehívásra hozzáférhetővé tételt. Az előadóművészek ezen jogukat a rögzítetlen előadások vonatkozásában a 73. § (1) b), illetve a rögzített előadások esetében az e) pont alapján gyakorolják. A filmben rögzített előadások előadói ezt a jogukat átruházhatják a filmelőállítóra, ez azonban nem érinti azt, hogy díjigényre jogosultak maradnak.²³⁶ Díjigényüket a közös jogkezelő szervezetük érvényesíti. A hangfelvétel-előállítók ezt a jogukat a 76. § (1) bekezdés c) pontja alapján, egyénileg gyakorolják.

A rádió- és televízió-szervezeteknek a műsoruk (vagy egyes műsorszámaik) lehívásra hozzáférhetővé tétele tekintetében az Szjt. 80. § (1) bekezdés d) pontja alapján egyedi engedélyezési joguk van. Bár a rádió- és televízió-szervezetek sok esetben maguk hozzák létre azt a felületet, amelyen keresztül a lehívásra hozzáférhetővé teszik a műsorukat, így e tekintetben

236 SZJSZT 27/06. – Az előadóművészek közreműködésével készült televízió-műsorok ismételt sugárzásának díjazása – az Szjt. 74. §-a (2) bekezdésének értelmezése.

jogosultként nincs is szükségük mástól engedély megszerzésére, hozzá kell tenni, hogy ha – és ez az esetek többsége – a műsorban mások szerzői vagy szomszédos jogai is érintettek, akkor az esetleg megszerzett mástípusú nyilvánosságához közvetítésre adott engedély mellett külön meg kell szereznie a rádió- és televízió-szervezetnek a lehívásra hozzáférhetővé tételre vonatkozó engedélyt is azon jogok vonatkozásában, amelyek nem őt illetik.

A filmelőállító – az általa megszerzett szerzői és előadóművészi jogokon túl – saját szomszédos jogát is gyakorolja a 82. § (1) bekezdése c) pontja alapján. Ebből következően az olyan szolgáltatások esetében, amelyek filmalkotások vagy más filmek lehívásra hozzáférhetővé tételére irányulnak, elsősorban a filmelőállító engedélyének megszerzése szükséges.

3. A jogintézmény modelljei a szerzői jogi szabályozásban – a hazai közös jogkezelés rendszerének áttekintése

3.1. A hazai szabályozás alapvetése – az 1996-os kormányhatározat

A hatályos magyar közös jogkezelési szabályozás alapjait az a kormányhatározat tette le, amely 1996-ban döntött arról, hogy az 1969. évi III. törvényre épülő szabályozási rezsim helyett egy alapjaiban megreformált, új szerzői jogi szabályozást kell alkotni, továbbá hogy a Szerzői Jogi Hivatalt meg kell szüntetni, és annak helyén magánszervezetek formájában jöhetnek létre a továbbiakban a közös jogkezelést végző szervezetek.²³⁷ Ezt részben az Európai Közösségekkel aláírt társulási megállapodás,²³⁸ illetve a csatlakozási folyamat, valamint a rendszerváltás után a nyugat-európai piacgazdasági viszonyok közé való beilleszkedésre törekvés tette szükségessé. Ez a megközelítés igazodott ahhoz is, hogy a kulturális gazdaság működtetésében (irányításában, befolyásolásában) a rendszerváltást követően az állam igyekezett átadni a terepet a piacnak, a maga szerepét pedig a piaci alapon nem működtethető területekre visszaszorítani, és a lehető leginkább megszüntetni az informális – jogszabályban korábban sem megjelenő – cenzúrát, ami különösen érvényesült az audiovizuális média területén²³⁹ (legalábbis a korábbi, államilag irányított kulturális gazdasághoz képest ebbe az irányba történt elmozdulás). Meg kell jegyezni, hogy a kulturális piacokról az állam végső soron szinte egyetlen szegmensben sem vonult ki: az audiovizuális média területén pedig ez szükségszerűen megmaradt, nem csak hírközlési (például a frekvenciaszűkösség), hanem médiajogi (például a kiskorúak védelme) és szerzői jogi okok (például az állami szereplő által fizetett felhasználási díj átvállalása és szabályozása) miatt is. Az audiovizuális iparágban máig jelentős az állam részvétele.

237 A szerzői és a szomszédos jogok érvényesítésére szolgáló intézményrendszer átalakításáról és a szerzői jogot érintő egyéb kérdésekről szóló 2009/1996. (I. 18.) Korm. határozat.

238 A Magyar Köztársaság és az Európai Közösségek és azok tagállamai között társulás létesítéséről szóló, Brüsszelben, 1991. december 16-án aláírt Európai Megállapodás kihirdetéséről szóló 1994. évi I. törvény.

239 SARKADY–GRAD–GYENGE i. m. (7. lj.) 95–101.

Már a Korm. határozat tartalmazta azokat az alapelveket, amelyek mentén a leendő szabályozásnak meg kellett születnie. A Korm. határozat egyébként csak a közös jogkezelés átalakítása tekintetében fektetett le alapvető és máig ható elveket, de nem részletezte a leendő új szerzői jogi szabályozás elveit. Ebből pedig két következtetés adódik: egyrészt a kormánynak határozott és alapelveiben részletes elképzelése volt a jogkezelési rendszer átalakítására vonatkozóan, másrészt ezt jóval rövidebb időkeretben tervezte megvalósítani, mint a teljes szerzői jogi újrakodifikációt, amelyre vonatkozóan ekkor még csak egy lakonikus mondatot tartalmazott a határozati szöveg. Ez utóbbinak az is oka volt, hogy a koncepció előkészítését a BUE kiegészítő jegyzőkönyvének elfogadásához kötötték, ami helyett a WIPO végül a WCT-t és a WPPT-t fogadta el. Mindenesetre az intézményi átalakítás szerkezetileg úgy tűnik, kiállta az idő próbáját, megfelelően tudott idomulni az alapvetően még az 1969-es törvényre épülő (bár 1994-ben már jelentős átalakításon átesett) régi szerzői jogi rezsimhez, és igazodik az 1999 óta hatályban lévő új modellhez is.

A közös jogkezelés átalakítására vonatkozó elvek a következők voltak (ezeket amiatt is indokolt áttekinteni, hogy láthatóvá váljon, hogy lényegében ez a Korm. határozat fektette le a máig működő rendszer alapjait):

„Átfogóan – valamennyi jogosulti csoportra és műfajra kiterjedően – kell szabályozni a szerzői és a szomszédos jogok közös kezelését, annak szervezeti kereteit. A szabályozásnak tiszteletben kell tartania a jogosultak egyesülési szabadságát, de egyúttal biztosítani kell, hogy ne enyésszenek el – az önszerveződés lehetősége mellett sem – a szerzői és a szomszédos jogok közös kezelésében rejlő előnyök (pl. a jogkezelést végző szervezetek túlzott felaprózódása vagy párhuzamos jogkezelés kialakulása folytán).”

Mindenekelőtt arra kell felhívni a figyelmet, hogy az új rendszernek a kormány szándéka szerint valamennyi műtípusra és jogra – így az audiovizuális médiában felhasználható alkotásokra és a velük kapcsolatos jogokra is – egységesen kellett vonatkoznia. Ez a megközelítés részben fakadhatott a korábbi, hivatali egységes gyakorlatból (és a magas szintű normában legalábbis egységes szabályozásból), részben az addigra kialakult viszonyok viszonylagos homogenitásából, ami azóta természetesen színesedett, a szabályozás pedig a kellő leágazások megteremtésével lekövette ezt. Mindenesetre jelenleg sem a törvényben, sem a hozzá kapcsolódó végrehajtási rendeletben nem találunk olyan kifejezetten közös jogkezelési rendelkezéseket, amelyek ágazatspecifikusan csak az audiovizuális médiához (vagy bármely más területhez) kötődnének: ezek a különbségek legfeljebb a rendszer által általában nyújtott egyes lehetőségek gyakoribb kihasználásában (pl. önkéntes közös jogkezelésben), vagy jóval inkább az anyagi jogi szabályozásban jelennek meg.

A jogalkotó ezzel az effektív magánjogi önrendelkezés legteljesebb megvalósítását kívánta elérni: egyrészt a közös jogkezelést minden szerzői és szomszédos jogi jogosultra vonatkozóan lehetővé kívánta tenni valamilyen formában, másrészt pedig annak a hatékonyságát (mindenekelőtt az intézményi felaprózódás elkerülését) szem előtt tartó megoldásokat tervezett. Ez persze önmagában nem zárta ki, hogy az audiovizuális médiában megjelenő védett teljesítmények valamennyi joga egy jogkezelő szervezetben összpontosuljon, de az alapítás logikája nem a felhasználói, hanem a jogosulti csoportokat követi.

„A szerzői jogi közös jogkezelés, vagyis a művek tömeges és párhuzamos felhasználása miatt egyedileg nem gyakorolható szerzői jogok közös képvisellete egyrészt magánszemélyek polgári jogi (jogdíj iránti) igényeinek érvényesítését jelenti, ami az érintettek önkéntes tagságán és önkormányzatán alapuló, a Polgári Törvénykönyvben szabályozott, magánjogi szervezeti formát igényel. Másrészt a közös jogkezelés jogi és szervezeti kereteinek kialakításában érvényesülnie kell a közérdek szempontjának is. A közös jogkezelő szervezetek működésének engedélyezése és ellenőrzése állami feladat.”

A szerzői jog magánjogi jellegét erősítendően elismert magánérdek és a szerzői joggal összefüggő (közelebbről itt meg nem határozott) közérdek érvényesítésének szempontja együtt eredményezték azt a döntést, hogy az új társaságok egyesületi formában jöhessenek létre, és ne nyereségorientált gazdálkodó szervezetekként. Ez egyúttal megnyitotta a lehetőséget a működés engedélyezésének és egyben széleskörű ellenőrzésének/felügyeletének állami feladatként való megőrzése előtt is.

„Országosan csak egy-egy szervezet képviselje az irodalmi és a zenei, az egyéb alkotóművészeti, az előadóművészi, valamint a hangfelvétel-gyártói – egyedileg nem gyakorolható – szerzői, illetve szomszédos jogi jogosultakat.”

A jogalkotó e döntése során nyilvánvalóan több szempontot is figyelembe vett: egyrészt a szintén – magától értetődően – monopolhelyzetű SZJH átalakítása könnyebb volt úgy, hogy csak a területeket kellett szétbontani, és azokon belül nem hagyták a jogosulti csoportok további osztódását, másrészt a követendő nyugat-európai modellek mind monopolhelyzetben lévő jogkezelő társaságokkal működtek (és működnek azóta is), különbségük legfeljebb abban állt, hogy a nemzeti szabályozások egyáltalán nem engedték a többes jogkezelést; vagy ugyan formálisan lehetőség van erre, de a hatékonyság fenntartása érdekében ezt olyan szigorú feltételekhez kötik, ami sehol sem eredményezett eddig országon belüli versenyt. (A jogalkotó nyilvánvalóan követte azokat a külföldi mozgásokat is, amelyek során a jogkezelői piac teljes vagy részleges liberalizációja ment végbe például Csehországban, Törökországban, Oroszországban, hogy aztán a piac összeomlását követően ismét bevezessenek megfelelő korlátozásokat a piacra lépésre vonatkozóan.)

Arra fontos itt utalni, hogy a Korm. határozat nem mondta ki, hogy a monopolhelyzetet törvényben kell-e előírni, vagy csak a monopolhelyzet fenntartását segítő szabályokat kell biztosítani. Bár e szempontból azóta a jogszabályban változott (l. később), a törvényből kiolvasható jogalkotói cél továbbra is a monopolhelyzetben való működés hatékonyságának megőrzése.

„Az új szabályozásnak meg kell állapítania – a nemzetközi, illetve az európai közösségi joggyakorlattal összhangban – a közös jogkezelésre való jogosultság feltételeit, és gondoskodnia kell e feltételek folyamatos meglétének állami ellenőrzéséről. A kollektív jogkezelés csak nonprofit alapon végezhető.”

A Korm. határozat itt rendelkezik a szabályozás konkrét – uniós mintákat követő – tartalmi feltételeiről is: a bejegyzés kritériumai, illetve azok fennállásának folyamatos ellenőrzése a hatékonyság kulcsseleme. Különös figyelmet érdemel az a kritérium, hogy a szabályozás alá kerülő jogkezelési tevékenység nem irányulhat nyereségszerzésre, ami szintén egybeesett az uniós trendekkel, illetve igyekezett garantálni, hogy a szervezet ne a saját, hanem a tagjai érdekét tartsa prioritásnak.

„A szerzői jogok védelmére vállalt nemzetközi kötelezettségeink és a jogvédelem szintjének fenntartása megkívánja, hogy a közös jogkezelés a szervezeti átalakulás idején is folyamatos legyen, s annak hatékonysága ne csökkenjen.

A Szerzői Jogvédő Hivatal (SZJH) vagyonának sorsáról való döntéskor messzemenőig figyelemmel kell lenni arra a körülményre, hogy az SZJH ingó és ingatlan vagyoni eszközei teljes egészében a kezelt szerzői jogdíjakból származnak, állami eszközökből a hivatal juttatást nem kapott.”

Az átalakulás levezénylése során kitűzött és érvényesített szempont maradt a hatékonyság megőrzése, és az a sajátos anyagi körülmény, hogy az SZJH vagyona a korábban államosított jogkezelőktől került elvételre, illetve a Hivatalt a jogdíjakból tartották fenn, ilyen módon pedig az elvonása az Alkotmány 13. §-ába ütközött volna (ahogy egyébként korábban az államosítással végrehajtott tulajdonelvonás is problematikus volt).

„Az SZJH, bár hatósági jogköröket nem gyakorol, de közérdekű szerzői jogi szolgáltatásokat nyújt, amit fenn kell tartani, ezért a hivatal szervezeti, vagyoni szakismereti egységét az átalakulás során meg kell őrizni.”

A Hivatalnak ekkor megszűnt valamennyi szerzői jogi hivatali jogköre (ez alatt itt elsősorban természetesen csak a jogkezelés keretében végzett engedélyezéssel összefüggő feladatokat kellett érteni, azóta új szerzői jogi hatósági feladatkörök jelentek meg a Szellemi Tulajdon Nemzeti Hivatalánál),²⁴⁰ a közérdekű tevékenységek azonban megmaradtak, kezdetben önálló Szerzői Jogi Osztály, később Szerzői Jogi Főosztály keretében.

„Az átalakulás során – az alkotmányosság követelményeire figyelemmel – el kell kerülni azt a módszert, hogy jogszabály közvetlenül kötelezettségeket, feladatokat állapítson meg valamely meghatározott társadalmi szervezet számára. Erre még ideiglenes jelleggel sem kerülhet sor.”

Ezt a döntést is következetesen érvényesítette és igyekszik érvényesíteni a szabályozás azóta is: a jogszabály a közös jogkezelő szervezet mint az egyesületi szabályokra ráépülő sajátos jogi személy funkcióinak meghatározásán túlmenően nem határoz meg konkrét feladatokat egyik szervezet számára sem. Mindezeket a koncepcionális megfontolásokat kiegészíti a WIPO

240 A találmányok szabadalmi oltalmáról szóló 1995. évi XXXIII. törvény 115/G § szerint: „A Hivatal feladat- és hatáskörébe tartozik: (...) b) a szerzői és a szerzői joghoz kapcsolódó jogokkal összefüggő egyes feladatok ellátása; c) az állami dokumentációs és információs tevékenység a szellemi tulajdon területén; d) a szellemi tulajdon védelmét szabályozó jogszabályok előkészítésében való részvétel; e) a szellemi tulajdon védelmére irányuló kormányzati stratégia kidolgozása és érvényesítése, az ehhez szükséges állami intézkedések kezdeményezése, illetve végrehajtása; f) a szellemi tulajdon területén folyó nemzetközi, illetve európai együttműködés szakmai feladatainak ellátása; g) a kutatás-fejlesztési tevékenység minősítésével kapcsolatos hatósági és szakértői feladatok ellátása. (4) A Hivatal a szerzői és a szerzői joghoz kapcsolódó jogokkal összefüggésben – külön jogszabályok alapján – különösen a következő feladatokat látja el: a) engedélyezi a felhasználást ismeretlen vagy ismeretlen helyen tartózkodó szerző alkotása (árva mű) esetén és nyilvántartást vezet erről, b) nyilvántartást vezet a szerzői és a szomszédos jogok közös kezelését végző szervezetekről, c) felügyeletet gyakorol a közös jogkezelési tevékenység felett, d) előkészíti a közös jogkezelő szervezetek díjszabásainak, támogatási politikájának és a bevétel jogosultak érdekében történő felhasználására vonatkozó döntésének miniszteri jóváhagyását, és megteszi az ehhez szükséges intézkedéseket, e) önkéntes műnyilvántartást vezet, f) gondoskodik a Szerzői Jogi Szakértő Testület, valamint a Szerzői Jogi Szakértő Testületen belül létrehozott Egyeztető Testület működtetéséről.”

1987. május 15-én kiadott Memorandumának 142. pontja,²⁴¹ amely szintén olyan szempontokat tartalmazott, amelyekre a jogalkotás során figyelemmel voltak.

3.2. A kormányrendeleti és törvényi szabályozás vázlatos áttekintése

Ez a kormánydöntés alapozta meg a szerzői és a szomszédos jogok közös kezeléséről szóló 146/1996. (IX. 19.) Korm. rendeletet és az azt módosító 239/1997. (XII. 18.) Korm. rendeletet, amelyek tartalmukban lényegében egy az egyben átvételre kerültek később az 1999. évi LXXVI. törvénybe, az új Szjt.-be. Ennek a rendszernek a következő elemek váltak a – máig fennálló – alappilléreivé:

- a szerzők és más jogosultak maguk hozzák létre az őket képviselő szervezeteket;
- amelyek egyesületi formában működnek;
- magánjogi jogosítványaik magánjogi eszköztár útján gyakorolhatók és nem hatóság által, árszabályozás körében;
- így a felhasználás feltételeit és a díjakat a jogosultak – ugyan szabályozott körülmények között, de – maguk határozzák meg;
- a közös jogkezelési tevékenység monopolhelyzetre épül;
- ami indokoltá teszi a szervezetek állami nyilvántartásba vételét;
- amelyhez a díjszabások állami jóváhagyása és a működés állami felügyelete társul.

Azóta az Szjt.-nek három kisebb és egy nagyobb módosítása történt a közös jogkezelés vonatkozásában. Az első két módosítás 2004-ben²⁴² és 2008-ban²⁴³ történt. A 2004-es módosítás lehetővé tette a jogosultak számára, hogy kilépjenek a közös jogkezelésből egyes jogaik tekintetében,²⁴⁴ a 2008-as módosítás pedig először rendelkezett annak eljárási rendjéről, hogy egy közös jogkezelő szervezetet miként lehet törölni a nyilvántartásból.²⁴⁵ A díjszabás-jóváhagyási eljárás részletes szabályozása azt a célt szolgálta, hogy még szélesebb körben kerüljenek véleményezésre a díjszabások a jóváhagyásukat megelőzően.²⁴⁶ Egy további rendelkezés pedig arra szolgált, hogy a díjszabások miniszteri jóváhagyó határozata vitatható legyen, illetve hogy a díjszabás mint általános szerződési feltétel is vizsgálható legyen.²⁴⁷

241 „A nyilvános előadási jogokat adminisztráló társaságoknak nem nyereségszerzés céljára alakult szervezeteknek kell lenniük. Az általuk beszedett szerzői jogdíjakból semmi más nem vonható le, mint a jogok adminisztrálásával járó tényleges költségek. Az említett szabály alól kivételt csak akkor lehet tenni, ha az érintett jogok tulajdonosai – közvetlenül vagy az őket képviselő testületek útján – hozzájárultak bizonyos összegeknek bizonyos különleges célokra (például kulturális vagy szociális célokra) történő levonásához. [...] Minden olyan levonás, amely meghaladja az adminisztrációs költségek fedezéséhez szükséges összeget, és az olyan levonásokat, amelyekhez a szerzői jogok tulajdonosa vagy az őket képviselő testületek nem járultak hozzá, azt jelentené, hogy az érintett szerzői jogok tulajdonosait megfosztják szerzői jogdíjaiktól és az ilyen gyakorlat ellentétben állna a szerzői jogok védelmének alapvető elveivel.” A dokumentumot idézi GÉRA–CSATÁRI i. m. (3. lj) 222–223.

242 Egyes iparjogvédelmi és szerzői jogi törvények módosításáról szóló 2003. évi CII. törvény. Hatályba lépett 2004. május 1-jén.

243 A szerzői jogról szóló 1999. évi LXXVI. törvény módosításáról szóló 2008. évi CXII. törvény. Hatályba lépett 2009. február 1-jén.

244 Eredeti számozás szerinti 91. § (2) bekezdés, a hatályos szabályozásban 87. § (3) bekezdés.

245 Eredeti számozás szerinti 89/A §, a hatályos szabályozásban 92/F–G §.

246 Eredeti számozás szerinti 90. §, a hatályos szabályozásban 92/H–I §.

247 Eredeti számozás szerinti 90/A §, a hatályos szabályozásban 92/J §.

A 2011. január 1-jén hatályba lépett módosítás²⁴⁸ elsősorban a felügyeleti hatáskörök megosztásáról és áttelepítéséről szól: a korábbi kulturális minisztertől az állami feladatokat megosztva a Szellemi Tulajdon Nemzeti Hivatala és a Közigazgatási és Igazságügyi Minisztérium vette át. A 2012. január 1-jén hatályba lépett – számos elemében, különösen a törvényi monopólium megbontására vonatkozó szabályok tekintetében már 2008-ban előkészített, közigazgatási egyeztetésre bocsátott, de akkor végül el nem fogadott tervezetre²⁴⁹ épülő – új rendelkezések²⁵⁰ jelentősebb változást két ponton hoztak a rendszerbe: egyrészt megszüntették a monopolhelyzet törvény általi rögzítését, ezzel párhuzamosan azonban bevezetve számos olyan szabályt, amelyek lényegében a hatékony *de facto* monopóliumok fennmaradását segítik, valamint a jogkezelők gazdálkodására, ezen belül különösen a kulturális, szociális levonásaira és felhasználására vonatkozóan vezetett be speciális rendet.

Ez utóbbi, átfogóbb módosítás hivatalos oka az volt, hogy az előző évben a hatáskört megkapó SZTNH vizsgálódásai alapján kimutathatóvá vált, hogy a jogkezelő szervezetek nem működnek egységesen, bár ez önmagában természetesen még nem jelentett jogellenességet (még ha az több esetben meg is valósulhatott enyhébb vagy súlyosabb formában). Az eltérő gyakorlatok a törvény ezen módosítását követően ráadásul sok helyen álltak és maradnak is fenn (és szükségszerűen így lesz ez a jövőben is). Ennek oka nem a magyar jogi környezet relatív alulszabályozottságában keresendő, legalább ilyen fontos szerepet játszanak a különböző területeken érvényesülő hagyományok, a nemzetközi szervezeti szabályok eltérései, a gyakorolt jogok alapvető különbségei és az egyes jogkezelési területeken érvényesülő nemzetközi egyezményi háttér különbözőségei is.²⁵¹ Sajnos a törvénymódosítás indokolása hallgat az esetleg feltárt tényleges problémákról, így a módosítás valódi indokai rejtve maradtak.

A következőkben a jelenleg hatályos szabályozást olyan módon mutatjuk be, hogy az 1996-os kormányhatározat alapján, az 1996-os (módosított) kormányrendelet, illetve az 1999-es törvény alapulvételével elemezzük a szabályok alakulását, a rendszer kiépülését, méghozzá a következő tematikus felosztásban:

- a közös jogkezelés fogalma,
- a jogkezelő szervezet létrehozásának feltételei,
- a jogkezelő szervezet bejegyzésére és törlésére irányuló eljárás,
- több közös jogkezelő párhuzamos működésének feltételei,
- a jogkezelő szervezet működésével kapcsolatos rendelkezések,
- a jogkezelő szervezet díjszabásának elfogadása és a vele kapcsolatos jogviták rendje,
- a közös jogkezelő szervezetek működés feletti állami hatósági felügyelet rendje.

248 A Magyar Köztársaság minisztériumainak felsorolásáról szóló 2010. évi XLII. törvénnyel összefüggésben szükséges törvénymódosításokról és egyes iparjogvédelmi tárgyú törvények módosításáról szóló 2010. évi CXLVIII. törvény.

249 Előterjesztés a kormány részére a szerzői jogról szóló 1999. évi LXXVI. törvény jogharmonizációs célú módosításáról.

250 Megállapította őket a szellemi tulajdonra vonatkozó egyes törvények módosításáról szóló 2011. évi CLXXIII. törvény. Hatályba léptek 2012. január 1-jén.

251 FALUDI (152. l.) 47.

Az Szjt.-nek a kézirat lezárásakor már kihirdetett és részben hatályban lévő módosítása²⁵² a szociális, kulturális levonások vonatkozásában tartalmaz a jogkezelési rendszer vonatkozásában radikális módosításokat, ezeket a megfelelő helyen röviden ismertetjük.

3.3. A közös jogkezelés fogalma

Bár a közös jogkezelési tevékenység nem 1996-ban kezdődött Magyarországon, az állami tevékenység megszüntetése és magánszervezetek útján való újraindulása igényelte azt, hogy a jogalkotó fogalmazza meg, mit is jelenthet a jogkezelés, egyszerűen amiatt is, hogy le lehessen választani az állami tevékenység maradványait a tiszta jogkezelési célokról.

Mind a kormányrendelet, mind az Szjt. próbálkozott a közös jogkezelés (de nem a közös jogkezelő szervezet!) fogalmának definiálásával, funkcionálisan közelítve meg a szabályozandó területet. A Korm. rendelet 1. § (3) bekezdése és az Szjt. 1999-ben elfogadott 85. §-a között egyetlen érdemi különbség van: az Szjt. alapján már a filmelőállítói teljesítményeken fennálló szomszédos jogok is gyakorolhatók közös jogkezelésben, majd a 2001-es módosítás alkalmával az adatbázis-előállítók is bekerültek a szabály személyi hatálya alá. Figyelemmel arra, hogy a korábbi jog ezeket a kapcsolódó jogokat nem ismerte, csak 1999-ben, illetve 2001-ben kerültek elismerésre a magyar jogban, így érthető módon nem találhatjuk ezeket a kormányrendelet tárgyi hatályára is utaló rendelkezésben.²⁵³ Megjegyzendő, hogy amíg a film sokszerzős alkotás lévén nagyon igényli a közös jogkezelést, addig a filmelőállítók viszonylag kevesen vannak (és általában jól beazonosíthatók is), ezért az ő jogaik tekintetében ez nem kardinális kérdés.

Az Szjt. eredeti definíciója a következő:

„Közös jogkezelésnek minősül a szerzői művekhez, az előadóművészi teljesítményekhez, a hangfelvételekhez, a sugárzott vagy vezetékén átvitt műsorokhoz, valamint a filmelőállítói teljesítményekhez kapcsolódó és a felhasználás jellege, illetve körülményei miatt egyedileg nem gyakorolható szerzői és szomszédos jogok érvényesítése a jogosultak által erre létrehozott szervezet útján, függetlenül attól, hogy azt a törvény írja elő vagy az a jogosultak elhatározásán alapul.”

Ebből a fogalomból az következne, hogy csak az egyedileg ténylegesen, objektíve nem gyakorolható jogok kerülhetnek közös jogkezelésbe – minden más jog pedig csak másként (egyedileg, más képviselő útján) gyakorolható. Ez a definíció azonban már a Korm. rendeletben is sántított: ugyanis a szabályozás a jogosultaknak bizonyos jogok gyakorlása tekintetében mindig lehetővé tette a kilépést a közös jogkezelésből, és ezzel együtt sosem zárta ki azt, hogy olyan jogok is közös jogkezelésbe kerüljenek, amelyekre vonatkozóan erről egyébként az Szjt. hallgat (tehát alapvetően és főszabályszerűen egyedi joggyakorlás útján érvényesíthetők). Tehát az oda-vissza átjárás mindig biztosított volt. A Kommentár is ezt a megközelítést vallja: „Tárgya elvileg az Szjt.-ben védett jogok bármelyike lehet.”²⁵⁴ Ha csak azok lennének a közös

252 A szellemi tulajdonra vonatkozó egyes törvények módosításáról szóló 2013. évi CLIX. törvény.

253 GYERTYÁNFY Péter (szerk.): A szerzői jogi törvény magyarázata. Budapest, KJK-Kerszöv, 2000. 108. és 108/A §-okhoz fűzött magyarázatok, különösen 630, 633.

254 Uo., 451.

jogkezelésben gyakorolt jogok, amely jogok „a felhasználás jellege, illetve körülményei miatt egyedileg nem gyakorolhatók”, akkor azok a közös jogkezelési esetek, amelyekben a jogalkotó lehetővé teszi a jogkezelésből való kilépést,²⁵⁵ egyáltalán nem lennének közös jogkezelésnek tekinthetők (ebbe a definícióba ugyanis nem férnek bele), vagy a jogalkotó cinikus: ha maga is elismerte, hogy ezek a jogok nem gyakorolhatók egyedileg, akkor miért engedte meg a jogosultak számára a kilépést? Nem tudható, hogy jogalkotó mindaddig miért nem érezte szükségét az egész rendszer alapját jelentő fogalom pontosításának.

Ugyanakkor tény, hogy egyetlen ilyen jogkezelési eset vonatkozásában sem magas a kilépett jogosultak száma, de egyúttal az, hogy a korábban kilépettek nem is törekszenek arra, hogy viszszerüljenek a jogkezelés hatálya alá, mutatja azt is, hogy *de facto* egyedileg is gyakorolni tudják a jogaikat. Mindenesetre ma a jogkezelésnek a törvény alapján három alapvető típusa létezik:

- törvény által előírt kötelező közös jogkezelés, amelynek esetében a jogosult a jogát kizárólag közös jogkezelésben gyakorolhatja és nem léphet ki belőle. Az audiovizuális területet érintő jogok közül a következők érintettek: üreshordozó-díj 20. § (7) bek. és 73. § (3) bek.; bérleti jog 23. § (6) bek. és 73. § (3) bek.; írók, zeneszerzők és szövegírók földfelszíni sugárzási joga 27. § (1) bek.; valamennyi jogosult vezetékes továbbközvetítési joga 28. § (3) bek. és 73. § (3) bek.; kereskedelmi hangfelvétel sugárzása és más nyilvánosságához közvetítése előadóművészi és hangfelvétel-előállítói jogai 77. § (3) bek.; hangfelvétel használatának kölcsönzése és bérbeadása előadóművészi és hangfelvétel-előállítói jogai 78. § (2) bek.;
- törvény által előírt, kilépést lehetővé tevő közös jogkezelés, amelyeknek esetében a jogosult a jogát fő szabály szerint közös jogkezelésben gyakorolhatja, de egyúttal lehetősége van arra is, hogy egy nyilatkozattal „kilépjen” a közös jogkezelés hatálya alól és ezt követően egyedileg gyakorolja a jogát. Az audiovizuális területet érintő jogok közül a következők érintettek: az írók, zeneszerzők és szövegírók nyilvános előadási joga 25. § (1) bek.; az írók, zeneszerzők és szövegírók műholdas közvetítési joga 27. § (2) bek. b) pont; kódolt, műholdas kódolt sugárzás 27. § (3) bek., 26. § (3) és (4) bek.; ez utóbbi jogok az előadóművészek tekintetében 74. § (1) bek.;
- önkéntes közös jogkezelés: a közös jogkezelést a jogosultak maguk kezdeményezik, a törvény egyáltalán nem szól arról, hogy egyedi vagy közös jogkezelésben lenne-e célszerű gyakorolni a jogot. Az audiovizuális területet érintő jogok közül a következők érin-

255 A Korm. rendelet vonatkozó szabálya a következő volt: „(2) Az (1) bekezdésben foglaltak nem alkalmazhatók, ha a közös jogkezelést végző egyesület által végzett jogkezelés szempontjából érintett jogosult az egyesülethez intézett írásbeli nyilatkozatában előzetesen tiltakozik művei vagy szomszédos jogi teljesítményei felhasználásának közös jogkezelés körében történő engedélyezése ellen. A jogkezelő szervezet köteles a nyilatkozat szerint eljárni, ha azt több mint három hónappal a naptári év vége előtt, a következő év első napjánál nem korábbi hatállyal teszik meg. A jogosult azonban nem tiltakozhat a felhasználás ilyen módon történő engedélyezése ellen, ha a közös jogkezelést jogszabály írja elő.” Ez szó szerint került be az Szjt. 91. § (2) bekezdésébe, majd a 2003. évi CII. törvénnyel bekövetkezett módosítás során kiegészült azon jogok § szerinti felsorolásával, amelyek vonatkozásában ilyen nyilatkozat nem tehető: 19. § (1) bek., 20. § (7) bek., 21. § (7) bek., 23. § (6) bek., 27. § (1) bek., 28. § (3) bek., 70. § (5) bek., 73. § (3) bek., 77. § (3) bek., 78. § (2) bek. A hatályos törvény megfelelő szabálya, a 87. § (3) bekezdése visszatér a Korm. rendelet szövegezéséhez és megspórolja ezen jogok felsorolását. Ennek több oka is lehet: egyrészt az említett jogok vonatkozásában az Szjt. anyagi jogi fejezete egyébként is egyértelművé teszi, hogy ezek vonatkozásában ki lehet lépni a közös jogkezelésből, másrészt ez a lista sosem sikerült pontosra (pl. sosem említette a használati költségek díját, illetve a követő jogi díjra vonatkozó hivatkozás is pontatlan volt). Az anyagi jogi fejezet és a felsorolás sosem egyeztek meg teljesen, aminek különösebb oka sosem volt, egyszerű kodifikációs pontatlanságnak tekinthető. Az új szabályt bevezető törvény indokolása erről nem szól, a szöveg csak a kilépés lehetőségére utal, de természetesen nem ez a szabály – relatív – újdonsága.

tettek jelenleg (a lista törvénymódosítás nélkül is változhat): a lehívásra hozzáférhetővé tétel filmszerzők vonatkozásában 26. § (8) bek.

A fent mondottak alapján szükség volna a definíció olyan módosítására, amely tükrözi a gyakorlatot és egyébként a törvény többi szabályával is összhangban áll, vagyis látható belőle, hogy a jogosultak egyes jogai esetében a jogalkotó maga, hatékonysági okból nem enged mást, mint a közös jogkezelést (ezt egyébként a nemzetközi és az uniós jog is előírja ugyanilyen okból), más esetekben a jogosult önrendelkezési joga erősítéseként lehetővé teszi az egyedi joggyakorlást is, de általános szinten, ismét csak hatékonysági okokból, inkább a közös jogkezelést támogatja, illetve bármely egyéb jogot is befogad ebbe a rendszerbe, hiszen az önrendelkezésnek az is része, hogy a jogosult olyan jogait is gyakorolhassa másokkal közösen, amelyeket egyébként egyedileg is tudna. Erre legkésőbb a közös jogkezelési irányelvvel való összehangolás során lehetőség fog nyílni.

Ennek az audiovizuális jogok esetében egyébként különös jelentősége van: számos közülük ugyanis önkéntes alapon került csak közös jogkezelésbe, mivel a jogalkotó – nyilvánvalóan a fenti szempontok figyelembevételére alapján – nem tartotta szükségesnek a közös jogkezelés törvényi rögzítését. Mindemelllett a törvény 2012-es módosítása tartalmaz egy fontos újdon-ságot is: a 85. § azóta meghatározza már ugyanis, hogy melyek a közös jogkezelés funkciói. Eszerint: a közös jogkezelés körében e szervezet a felhasználás engedélyezése vagy a díjigény [16. § (5) bek.] érvényesítése érdekében:

- megállapítja a jogdíjakat és a felhasználás egyéb feltételeit;
- figyelemmel kíséri a művek és a kapcsolódó jogi teljesítmények felhasználását;
- beszedi és felosztja vagy felosztás céljára másik közös jogkezelő szervezetnek átadja a jogdíjakat; valamint
- fellép a szerzői jog vagy a kapcsolódó jog megsértésével szemben.

Hangsúlyozni kell, hogy ez a felsorolás nem írt elő feladatokat a jogkezelő szervezetek számára, hiszen korábban is ezeket a tevékenységeket végezték elsősorban.²⁵⁶ Bár úgy tűnhet, hogy ez a felsorolás taxatív, magából a törvényből is következik, hogy a közös jogkezelő szervezetek más tevékenységeket is elláthatnak, így például – többek között – kulturális–szociális támogató tevékenységet folytathatnak. Mindenesetre a felsorolás itt zárt, vagy azt lehet mondani, hogy a jogkezelő szervezetek egyéb tevékenységei nem közös jogkezelési tevékenységek (aminek szintén jelentősége lehet, pl. a közös jogkezelés felügyelete nem feltétlenül terjed ki rájuk).

3.4. A jogkezelő szervezet létrehozásának feltételei

3.4.1. Az egyesületi forma

Az 1996-os kormányhatározat eldöntötte, hogy a jogkezelő szervezetek 1. magánjogi keretben, 2. a Ptk.-ban meghatározott valamely formában, 3. önkéntes alapon nyugvó tagsággal, 4. önkormányzattal rendelkező szervezetben jöhetnek létre és 5. nonprofit alapon működ-

256 GYERTYÁNFY i. m. (253. lj.) 452–455.

hetnek. A Korm. határozat ugyan nem mondta ki, hogy egyesületként kell ezt tenniük, de ezen szempontok érvényesítéséhez az egyesületi formán túlmenően más választása a szerzői jogalkotónak már nem lehetett. Az 1999-es törvényhez fűzött indokolás is ezt erősítette meg:

„A törvény koncepciója a magánjogi forma irányába mutat, amikor a szerzői és a szomszédos jogok kollektív gyakorlására olyan szervezeti formát ír elő, amelyet az érintett jogosultak önkéntesen hoznak létre, és amely tagsággal és önkormányzattal rendelkezik, továbbá a tevékenységét nonprofit jelleggel folytatja. *E kritériumoknak a Ptk. 61–64. §-ában szabályozott egyesület felel meg.*”

A fent pontokba szedett szempontokat ugyan még az alapítványi forma is közelítette volna, de az nyilvánvaló, hogy az alapítványi formában való működtetés elszakította volna a szerzőktől (mint alapítótól) a vagyon feletti rendelkezés lehetőségét és célhoz kötötté tette volna annak felhasználását, vagyis alapvetően nem illett volna a közös jogkezelés funkcióihoz. Ráadásul az alapítványnak tagsága nincs, noha a Korm. határozat kétségtelenül az önkéntes társulást kívánta hangsúlyozni.

Ezt a megközelítést tükrözte már a Korm. rendelet 2. § (1) bekezdés második mondata is, amely rögzítette, hogy a nyilvántartásba közös jogkezelést végző szervezetként csak egyesület (Ptk. 61–64. §) vehető fel. Ez a szabály érdemben egyébként azóta nem változott, bár időről időre felmerül az a kérdés, hogy indokolt-e a jogkezelés egyesületi formában való végzése, és nem lenne-e szükség egy *sui generis* jogi személy létrehozására, ahogy teszi például a német szerzői jogi szabályozás.²⁵⁷ (Ugyanakkor talán nem is túlzás azt mondani, hogy *de facto* egyébként így van, hiszen az általános egyesületi szabályokhoz képest olyan sok speciális kiegészítő szabályt tartalmaz az Szt., hogy a közös jogkezelő szervezetek akár önálló jogi személy-típusnak is tekinthetők). Felvetődik az a kérdés is, hogy elsősorban az egyes jogkezeléssel érintett jogosulti csoportok jogainak sajátosságai miatt nem lenne-e indokolt megnyitni a lehetőséget többféle jogi személy keretei között való működésre (ahogy ezt az új osztrák szabályok teszik)²⁵⁸ és ehhez igazodó, rugalmasabb (adott esetben jóval korlátozottabb) állami szerepvállalásra. A jogalkotó azonban mindeddig újra és újra megerősítette az egyesületi formára való korlátozást: az egyetlen változtatás ezen a szabályon az 1999-es szöveghez képest 2012. január 1-jével következett be, amikor is egyszerűen átkerült a 86. § (1) bekezdéséből a 91. § (1) bekezdésébe, illetve elhagyásra került belőle a Ptk. 64–68. §-aira való közvetlen utalás.

A 2012-es módosításhoz fűzött miniszteri indokolás szerint:

„A közös jogkezelő szervezetek egyesületi formája nem igényel módosítást; indokolt megerősíteni az Szt. eredeti koncepcióját, *azaz megmaradni egy olyan magánjogi forma előírásánál, amely lehetővé teszi a szerzői és kapcsolódó jogok kollektív gyakorlását.* Az egyesület sajátosságai közé tartozik, hogy azt az érintett jogosultak önkéntesen hozzák létre, valamint, hogy tagsággal és önkormányzattal rendelkezik, továbbá a tevékenységét nonprofit jelleggel folytatja.”

Valójában akár még a szövetkezeti forma is lehetővé tenné a szerzői és kapcsolódó jogok kollektív gyakorlását, és az 1996-ban kijelölt funkciók sem változtak. Arról nem szól az indoko-

257 Urheberrechtswahrnehmungsgesetz Gesetz vom 09.09.1965 (BGBl. I. S. 1294) legutóbb módosítva Gesetz vom 26.10. 2007 (BGBl. I S. 2513) m.W.v. 01.01.2008.

258 Bundesgesetz über Verwertungsgesellschaften 2006.

lás, hogy az egyébként 1999 óta már jóval szélesebb jogi személy-palettából miért nem lehet továbbra sem más jogi személyi formában (is) létrehozni jogkezelő szervezetet, ha egyébként *sui generis* szabályok érvényesülnek úgyis, de úgy tűnik, hogy ez sem igényként, sem célként nem jelent meg eddig.

A Korm. határozat óta változatlan szempontokon túlmenően van egy nagyon fontos kritériuma a magyar közös jogkezelési megközelítésnek, aminek viszont a többi lehetséges jogi személy-típushoz képest csak az egyesület felel meg: méghozzá annak, hogy a jogkezelő szervezet tagjai egyenlő értékű szavazati joggal rendelkeznek benne. Minden más jogi személy esetében a döntéshozatalban való részvétel az adott jogosult/tagot megillető jogdíjak arányához igazodna, ami több problémát is felvet. Egyrészt az adott jogosult számára évről évre befolyó és kifizetett díjak mértéke változik, így részvételi arányuk folyton mozgó arányt jelentene. Másrészt ez azt is lehetővé tenné, hogy a szervezeten belül olyan döntések szülessenek, amelyek az adott pillanatban nagy jogosultak számára kedvezőek (pl. javukra eltérített tarifák vagy felosztási arányok), ami egyértelműen kedvezőtlenül hatna a közös jogkezelésnek a kulturális sokszínűsége gyakorolt hatására is. Fontos az a szempont is, hogy a törvény nem csak hogy nem enged több olyan jogi személy-típusban jogkezelést, amelyek egyébként teljesítenék a fenti kritériumokat, de ezek közül is kifejezetten csak az egyesületi formát teszi lehetővé.

Az egyesületi formához a korábbi jogszabályok hozzátették, hogy ennek a Ptk. 61–64. §-a szerinti egyesületnek kell lennie, vagyis egyesületként bejegyzettnek, letelepedettnek kell lennie Magyarországon.²⁵⁹ Ezt erősítette meg a 1999-es szöveghez fűzött indokolás is:

„Tekintettel arra, hogy csak azon egyesületek működhetnek közös jogkezelő szervezetként, amelyeket a kormány által kijelölt miniszter vagy országos hatáskörű szerv vezetője ilyenként nyilvántartásba vesz, ezért kettős nyilvántartásba vétel szükséges: az *egyesület bírósági bejegyzése*, továbbá a miniszteri szakmai nyilvántartás.”

Részen nyilván az egyesülési szabályok változása,²⁶⁰ részben az új Ptk.²⁶¹ várható hatályba lépése miatt került ki a törvényből a Ptk. vonatkozó szakaszaira való utalás.

További fontos szempontja az egyesületi működésnek, hogy az Európai Bíróság vállalkozásnak tekinti ezeket a szervezeteket (függetlenül azok nemzeti jogi formájától), és számos ügyben utasította el azt az érvelést, hogy ezek az általános gazdasági érdekű szolgáltatásokkal megbízott vállalkozások közé tartoznának (ha így lenne, kikerülnének a versenyszabályok hatálya alól).²⁶²

259 GYERTYÁNFY i. m. (253. lj.) 458.

260 Az egyesülési jogról, a közhasznú jogállásról, valamint a civil szervezetek működéséről és támogatásáról szóló 2011. évi CLXXV. törvény.

261 A Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvény.

262 Az Sztj. eredeti indokolása szerint „A közös jogkezelő szervezetek a világon a legkülönbözőbb jogi formákban működnek. A különbségtétel azon alapul, hogy ezek a szervezetek magánjogi személyek formájában (pl. egyesületként, szövetségként vagy gazdasági társaságként) létesültek, avagy szabályozásukat a közjog határozza meg. Az Európai Bíróság vonatkozó – igen vitatott – joggyakorlata (mint pl. a Belgische Radio en Televisie (BRT) v. SV. SABAM, 127/73. számú eset, [1974] E.C.R. 313; [1974] 2. C.M.L.R. 199, illetve a GVL v. EC Commission, 7/82. számú eset, [1983] E.C.R. 483; [1983] 3. C.M.L.R. D 35) elutasítja a közös jogkezelő szervezeteknek az EK-szerződés 90. cikke (2) bekezdése szerinti minősítését, vagyis ezek nem tartoznak az általános gazdasági érdekű szolgáltatásokkal megbízott vállalkozások közé.”

3.4.2. A nyilvántartásba vételi kötelezettség

Itt szükséges számot vetni azzal a kérdéssel, hogy ha a jogkezelő szervezetek magánjogi jogokat gyakorolnak, és a jogosultak önkéntes döntése alapján jönnek létre, akkor szükség van-e arra, hogy a működésük előfeltétele legyen a nyilvántartásba vétel és ehhez szorosan kapcsolódóan a speciális állami felügyelet. Miért nem elegendő ehhez az egyesületekre vonatkozó általános szabályok alkalmazása, az egyesületként való nyilvántartásba vétel és az általános törvényességi felügyelet.

Az első jogalkotói magyarázatot erre a kérdésre az 1999-es törvény indokolásában találjuk. Eszerint a közös jogkezelés megkezdésének feltétele a nyilvántartásba vétel. A közös jogkezelő egyesületek „kifelé” irányuló tevékenységéből és a monopolhelyzetükből adódó sajátosságok indokolják, hogy a törvény a nyilvántartásba vétel szigorú feltételeit a nemzetközi gyakorlatban támasztott szokásos követelményekkel összhangban határozza meg. Az indokolás tehát a következőket jelöli meg:

- 1) egy egyszerű egyesülethez képest a közös jogkezelő szervezet nem csak a saját tagjai belső tevékenységét teszi hatékonyabbá, hanem kifelé irányuló kapcsolatai is legalább annyira meghatározóak, hiszen a tagként részt nem vevő felhasználók tevékenységét is befolyásolja,
- 2) monopolhelyzetben vannak a piacon. Ezt azzal ki lehet egészíteni, hogy 1996-ban valójában nem önmagában a monopolhelyzet igényelte a nyilvántartásba vételt (más területeken is számos monopolhelyzetben működő szervezet van, amelyeket nem kell állami nyilvántartásba venni), hanem az, hogy a törvény is rögzítette ezt a helyzetet, vagyis a monopólium működésének egyéb – versenyjogi jellegű – eszköztára itt csak korlátozottan tudott érvényesülni.

Itt felvetődik az a kérdés, hogy a törvényi monopólium lebontása és a piac kvázi-versenyzővé tétele vajon nem indokolná-e a speciális állami felügyelet megszüntetését (vagy csökkentését), hiszen akár a működő verseny, illetve az általános versenyjogi normák is alkalmasak lehetnének a felügyelet kiváltására.

- 3) Ez ellen szól egyrészt az, hogy a törvény – ahogy ezt lejjebb részletesen is vizsgálni fogjuk – nem szakít a monopóliummal, mert ugyan lehetővé teszi azonos jog tekintetében több jogkezelő szervezet bejegyzését, ezt azonban csak szigorú korlátok között engedi meg (bizonyos szempontból nem is teszi lehetővé). Ilyen módon tehát arról nem lehet beszélni, hogy a 2012-es módosítással versenyző piac jött volna létre (a kézirat lezárásakor egyetlen jog tekintetében sem működik több jogkezelő szervezet), így jelenleg *de facto* monopolhelyzetű jogkezelő szervezetek működnek.
- 4) További érv a közös jogkezelés állami felügyeletének fenntartása mellett az, hogy a jogkezelő szervezetek (több, azonos jogot kezelő szervezet esetén az egyikük mindenképpen) kiterjesztett jogkezelést látnak el, vagyis nem csak a saját jogosultjaik tekintetében látnak el képviselőt, hanem az azonos jogosulti csoporthoz tartozó jogosultak azonos jogára vonatkozóan is. Vagyis „külső” tevékenységük nem csak a felhasználók irányában valósul meg, ilyen módon pedig az e jogosultak jogaival való visszaélés (pl. diszkriminációjuk) kiküszöbölése indokoltá teszi az állami felügyeletet.
- 5) Előre lehet azt itt jelezni, hogy az a helyzet, ha külföldről is tudja közös jogkezelő szervezet közvetlenül engedélyezni a művek/kapcsolódó jogi teljesítmények felhasználását Magyarország területén, ismét felveti majd az állami felügyelet hatékony végzésének problémáját. Erre az utolsó fejezetben, az irányelv állami felügyeletre vonatkozó rendelkezéseinek tárgyalásánál fogunk részletesen kitérni.

3.4.3. A nyilvántartásba vétel feltételei

A jellemzően létrejehető közös jogkezelő szervezetek csoportosítására vonatkozóan a szabályozás kezdettől tartalmazott egy példálódzó felsorolást, amelytől maga kifejezetten meg is engedte az eltérést, ráadásul két irányba is. A Korm. rendelet 2. § (2) bekezdése a következő körökben tartotta kívánatosnak a jogkezelést: irodalmi és zenei művek, egyéb alkotóművészeti alkotások (értve ez alatt elsősorban a képző-, fotó-, és iparművészetet), előadások, valamint a hangfelvételek. Az Szjt. későbbi indokolása tartalmazta az ez alapján nyilvántartásba vett jogkezelő szervezetek listáját. Így a *Magyar Közlöny* 1997/50. számában kihirdetett MKM Közlemény tartalmazza az 1997. április 28-án nyilvántartásba vett négy közös jogkezelő egyesületre vonatkozó leglényegesebb adatokat. Ezek szerint az Artisjus Magyar Szerzői Jogvédő Iroda Egyesület az irodalmi és zenei szerzőket érintő közös jogkezelést végzi. A HUNGART Vizuális Művészek Közös Jogkezelő Társasága Egyesület az egyéb alkotóművészi alkotásokat (a képző- és iparművészeteket) érintő közös jogkezelést folytatja. A Művészeti Szakszervezetek Szövetségének Előadóművészi Jogvédő Irodáját (mai nevén: Előadóművészi Jogvédő Iroda Egyesület) az előadóművészi jogok közös kezelésére, a Magyar Hangfelvételi Kiadók Szövetségét (mai nevén: Hangfelvétel-kiadók Szövetsége Közös Jogkezelő Egyesület) a hangfelvétel-előállítók jogainak kezelésére vették nyilvántartásba. A filmalkotások és audiovizuális művek közös jogkezelésére létrehozott és 1997. november 12-én nyilvántartásba vett Filmalkotók és Gyártók Szerzői Jogvédő Egyesülete (FilmJUS, mai nevén: Filmszerzők és Előállítók Szerzői Jogvédő Egyesülete) adatait a *Magyar Közlöny* 1997/108. számában közzétett MKM Közlemény tartalmazza (86. §).

Fontos itt arra utalni, hogy a filmalkotások nem tartoztak a nevesített körbe, mégis bejegyezték a jogkezelő szervezetüket, és ezt mintegy lekötve, csak 1999-ben, a törvény hatályba lépésekor bővült a felsorolás a filmalkotásokkal (köztük értve a többi audiovizuális alkotást is), majd 2009. február 1-jétől tovább bővült a kör a filmelőállítói teljesítményekkel, méghozzá nyilvánvalóan azzal az ambícióval, hogy még egyértelműbbé váljon, hogy a filmelőállítók is létrehozhatnak saját közös jogkezelő szervezetet (erre azonban egyéb okokból azóta sem került sor). Az indokolás maga finoman utalt is arra, hogy önmagában ez a módosítás még „nem teremt jogalapot arra sem, hogy önálló filmelőállítói közös jogkezelő szervezet jöjjön létre, amennyiben ennek az egyéb törvényi feltételei nem teljesülnek.”²⁶³

Ettől a csoportosítástól a 2. § (3) bekezdése alapján két szempont együttes érvényesülése adhat alapot az eltérésre: ha másképp jobban érvényesíthető a jogosultak önrendelkezése, továbbá ha a jogkezelés hatékonysága ilyen módon fokozható, de a feltételek konjunktívák. A törvény hatályba lépése idején a FilmJUS és az Artisjus között megkötött együttműködési megállapodás értelmében az Artisjus érvényesítette és szedte be a jogdíjakat a filmalkotások és más audiovizuális művek bizonyos felhasználásával kapcsolatban a filmírók javára is (87. §). Ma már más a helyzet. Majd később e szabályok alapján került sor a reprográfiai jogdíjak beszedésére szakosodott szervezet megalakulására (a megalakulás elmaradása esetén az Artisjusnak kellett volna e feladatot ellátnia),²⁶⁴ az irodalmi szerzőket képviselő Reprográfiai szervezet létrejöttére (Magyar Szak- és Szépirodalmi Szerzők és Kiadók Reprográfiai Egyesülete), a nyilvános haszonkölcsönzési díjat felosztó jogkezelő szervezetnek az elkülönült létrejöttére

263 Indokolás a 2008. évi CXII. törvény 10. §-ához.

264 Magyar Reprográfiai Szövetség.

(Magyar Irodalmi Szerzői Jogvédő és Jogkezelő Egyesület), illetve a Repropress Magyar Lapkiadók Reprográfiai Egyesületének megalapítására.

A közös jogkezelőként való nyilvántartásba vétel feltételei 1996-ban kerültek be a jogszabályba és változáson csak 2009-ben, illetve 2012-ben mentek keresztül. Az első esetben a jogkezelő szervezet által képviseltek körének meghatározása került átalakításra, a második esetben pedig az alapszabályban meghatározandó tartalom módosult. A nyilvántartásba vétel feltételei a következők:

- az önkéntes és nyitott tagság elve alapján a szervezetnek biztosítania kell, hogy valamennyi érintett jogosult – megbízást adva az egyesületnek a közös jogkezelésre – csatlakozhasson hozzá abban az esetben, ha az alapszabályban meghatározott feltételeket teljesíti.
- A reprezentativitás elvét kívánta biztosítani egyrészt az az előírás, hogy az eredeti megfogalmazás szerint a szervezetnek tagja, vagy amelyhez csatlakozni kíván az egyesület által megjelölt jogkezelési tevékenységben érdekelt belföldi jogosultak jelentős része, másrészt az a szabály, hogy a szervezet már kötött az érintett külföldi jogosultak jogainak közös kezelését végző, a bel- és külföldi felhasználás szempontjából fontos szervezetekkel kölcsönös képviseleti szerződéseket, vagy ilyen szerződések megkötésére irányuló kölcsönös szándéknyilatkozatokkal rendelkezik. Ez a két szabály – mivel nem feltétlenül biztosította a világrepertoár reprezentatív képviseletét – 2009-ben összevonásra került egy további feltétellel, és kombinált alkalmazásukat írja már elő a törvény a következők szerint: az a szervezet vehető nyilvántartásba, amely az általa végzett jogkezelési tevékenységben érdekelt jogosultak jelentős részét képviseli azáltal, hogy e jogosultak tagjai vagy hozzá csatlakozni kívánnak, vagy e jogosultak vele jogaik közös kezelésére egyedi megállapodást kötöttek, és az e jogosultak jogainak közös kezelését végző, a bel- és külföldi felhasználás szempontjából fontos külföldi szervezetekkel képviseleti szerződéseket kötött, vagy ilyen szerződések megkötésére irányuló szándéknyilatkozatokkal rendelkezik (ezt a 2012-es módosítás csak másképp strukturálta, érdemi változtatás nem történt). Az indokolás szerint a módosításra elsősorban amiatt volt szükség, mert a belföldi jogosult fogalma nehezen volt értelmezhető és sértette az állampolgársági diszkrimináció tilalmát. A reprezentativitás mérésére emiatt az Szjt. 88. § (1) bekezdés b) pontjának a módosító törvény 12. §-ával bevezetett módosítása a korábbinál összetettebb rendszert állított fel: ennek megállapításánál nemcsak a szervezet csatlakozó és csatlakozott tagjait kell figyelembe venni, hanem azokat a személyeket is, akik nem egyesületi tagok, de egyedi megállapodást kötöttek vele a jogaik közös kezelésére, továbbá a képviseleti szerződéseket (és így közvetve a szerződésben részt vevő másik szervezet által közvetlenül képviselt jogosultakat), amelyeken keresztül jellemző módon a külföldi jogosultak képviselése történik. Ezek a szempontok azonban nem konjunktív, hanem alternatív feltételként alkalmazandók, vagyis a szervezet reprezentativitása elérhető akár két vagy egy feltétel teljesítésével is. Annak megállapításakor, hogy az egyesületnek tagja-e vagy ahhoz csatlakozni kíván-e az érintett jogosultak jelentős része, 1996-tól 2009-ig a jogosultak létszámát és a jogdíjakból való részesedésük arányát egyaránt figyelembe kellett venni, 2009-től pedig a szempontok közé került a műveik, illetve szomszédos jogi teljesítményeik felhasználási aránya is. Az indoklás szerint ez arra tekintettel történt, hogy az egyes szempontokhoz nem mindig áll rendelkezésre megfelelő információ, így szükséges egy több szempontot figyelembe vevő vizsgálati rendszer alkalmazása.

- A szervezetnek – munkavállalói révén – rendelkeznie kell a közös jogkezeléshez és a nemzetközi kapcsolattartáshoz szükséges, megfelelő szakismerettel és gyakorlattal.
- A szervezetnek felkészültnek kell lennie a közös jogkezeléshez kapcsolódó adatok kezelésére.
- A szervezet alapszabályának a törvény által meghatározott tartalmi elemekkel kell bírnia. Ez az 1996–2011 időszakban változatlan volt. A következőknek kellett megjelenennie benne:
 - célja az érintett jogosultak jogainak közös kezelése, valamint e jogosultak érdekeinek védelme, különösen a közös jogkezelés körébe tartozó vagyoni jogok saját nevében történő gyakorlása és érvényesítése a bíróság és a hatóságok előtt,
 - nyilvántartást (2009-től adatbázist) vezet a közös jogkezelés alá tartozó bel- és külföldi művekről, szomszédos jogi teljesítményekről, illetve jogosultakról. Ennek olyan adatbázisnak kell lennie, amely lehetővé teszi a jogdíjak felosztását és kifizetését a jogosultak számára,
 - a közös jogkezelést nem vállalkozási tevékenységként végzi, és – ha van ilyen – kiegészítő vállalkozási tevékenységének eredményét csak költségeinek csökkentésére használja fel,
 - működésének költségeit a befolyó jogdíjakból kezelési költség címén levont összegekből, valamint – ha az alapszabály ezt egyébként előírja – a tagdíjakból fedezi,
 - a közös jogkezeléssel elért és az indokolt kezelési költséggel csökkentett bevételét felosztási szabályzata alapján felosztja az érintett jogosultak között, függetlenül attól, hogy azok tagjai-e vagy sem.

A 2012-es módosítás nyomán a tartalmi feltételek átalakultak, ezek a következők lettek (erről a változtatásról, illetve a magyarázatáról egyébként az indokolás egyáltalán nem szól):

- a közös jogkezelést az egyesület céljaként határozza meg (ez lényegében a korábbi első feltétellel egyezik meg),
- rendelkezik a 89. §-ban meghatározott működési és gazdálkodási követelmények teljesítéséről [egyébként ide kerültek át a korábbi feltételek közül, tehát ezek közvetve megjelennek továbbra is a feltételek között, ilyen módon csak az alábbi c) és d) pont jelent a feltételek között érdemi változást],
- legfőbb szervként a jogosultak taggyűlését vagy az ilyen tagok által közvetlenül választott testületet határozza meg,
- rendelkezik arról, hogy az egyesülési jogról, a közhasznúságról, valamint a civil szervezetek működéséről és támogatásáról szóló törvényben meghatározott hatáskörökön kívül a legfőbb szerv kizárólagos, nem átruházható hatáskörében dönt a támogatási politikát is tartalmazó felosztási szabályzat, a szervezeti és működési szabályzat elfogadásáról, az éves költségvetés megállapításáról, valamint a számviteli beszámoló elfogadásáról.

3.4.4. Több közös jogkezelő szervezet párhuzamos működésének feltételei

Az 1996-os Korm. határozat a fent említettek szerint már szólt arról, hogy az állami jogkezelés lebontását követően a hatékonyság megőrzése érdekében országosan csak egy-egy szervezet képviselje az irodalmi és a zenei, az egyéb alkotóművészeti, az előadóművészeti, valamint a

hangfelvétel-gyártói – egyedileg nem gyakorolható – szerzői, illetve szomszédos jogi jogosultakat, vagyis az újonnan létrejövő szervezetek monopolhelyzetben működjenek.

Azt a Korm. határozat még nem döntötte el, hogy ez miként történjen. Ennek a külföldi szabályozási gyakorlat két formáját ismerte akkor (és ismeri ma is): egyrészt ismert volt a *de facto* monopolhelyzet biztosítása, ami a legtöbb országban úgy valósult meg, hogy a szabályozás különböző többletkövetelményeket fűz a többes piacra lépéshez (és aztán ezeket nagyon szigorúan érvényesítve gyakorlatilag nem is engedi a többes joggyakorlást, inkább kisebb, de egymástól elváló szegmensekre osztja a piacot – l. például a német szabályozást), illetve *de iure* monopolhelyzetet hoz létre, azaz jogszabályban zárja ki annak a lehetőségét, hogy több jogkezelő szervezet jöjjön létre (l. megint csak az újabb osztrák rendelkezéseket). A döntés már ugyanabban az évben, a Korm. rendelet elfogadásával megtörtént és a szöveg teljes egészében változatlan formában került be 1999-ben az Szjt.-be is.

A 86. § (2) bekezdése kimondta, hogy országosan csak egy-egy egyesület vehető nyilvántartásba az irodalmi és zenei művekkel, egyéb alkotóművészeti alkotásokkal, filmalkotásokkal, előadóművészi teljesítményekkel és hangfelvételekkel kapcsolatos szerzői, illetve szomszédos jogok közös kezelésére. Továbbá ugyanennek a szakasznak a már fent – más szempontból – elemzett (3) bekezdése rögzítette, hogy a felosztástól el lehet térni, de ugyanazon jogosulti csoport ugyanolyan jogosultságának a kezelésére csak egy egyesület vehető nyilvántartásba. E két szabály együttes olvasata alapján tehát nem volt lehetőség arra, hogy ugyanazon jogosulti csoport ugyanazon joga vonatkozásában több jogkezelő szervezet kerüljön nyilvántartásba vételre. Az indokolás erről a következőket mondta:

„A közös jogkezelésnek a felhasználók tízezreivel szembeni gyakorlatilag működőképes módja a szervezetek *de facto* vagy *de jure* monopóliuma. E helyzet jogszerűségét az Európai Közösség versenyjogi gyakorlata is olyan sarkalatos döntésekben ismerte el, mint pl. a 71/224/EGK bizottsági határozat (GEMA No. 1, OJ. L. 134, 1971. 06. 20, 15. oldal; [1971] C.M.L.R. D 35.), Belgische Radio en Televisie (BRT) v. SV. SABAM, (127/73. számú eset, [1974] E.C.R. 313; [1974] 2. C.M.L.R. 199), Ministère Public v. Jean-Louis Tournier (395/87. számú eset, [1989] E.C.R. 2521; [1991] 4 C.M.L.R. 248.). A piacuralmi helyzettel való visszaélésnek gátjai a speciális állami engedélyezési szabályok és az általános versenyjogi kontroll is. Jelentős kivételt képez az Amerikai Egyesült Államok által követett szabályozás. A rendkívül fejlett kartelljog miatt nemcsak, hogy három társaság (ASCAP, BMI, SESAC) kezeli egymással versenyezve a nyilvános előadási (és sugárzási) jogokat, hanem a felhasználók megkísérlik a jogokat közvetlenül a szerzőtől vagy a kiadótól megszerezni, a társaságok megkerülésével. Ez a gyakorlat azonban csak az amerikaihoz hasonlóan nagy piacon folytatható.”

Itt szólni kell arról is, hogy 1999-ben a törvényben is megerősített, normatív monopolhelyzet megbontása 2012-ben nem volt előzmények nélküli. A 2009-es törvénymódosítás egyeztetésre bocsátott első tervezete – egyetlen kiegészítő szabály kivételével – szó szerint tartalmazta ezen szabályokat, de a jogalkotó végül 2009-ben úgy döntött, hogy nem fogadja el ezeket. A ma is hozzáférhető módosítási tervezet indokolása szerint:

„Az Európai Bizottság az Szjt.-nek a közös jogkezelő szervezetek törvényi monopolhelyzetét rögzítő 86. §-a (2) bekezdése miatt 2007. március 26-án kötelezettségszegési eljárást kezdeményezett a Magyar Köztársaság ellen. Az eljárás keretében megküldött hivatalos felszólításában a Bizottság azt kifogásolta, hogy a hatályos magyar szabályozás a közös jogkezelő szervezeti tevékenységet jog- és

műtípusonként országosan egyetlen szervezetre korlátozza, ami álláspontja szerint ellentétes az EK-szerződésnek a letelepedés és a szolgáltatásnyújtás szabadságára vonatkozó rendelkezéseivel. Erre tekintettel a Bizottság szerint a Magyar Köztársaság nem tett eleget az EK-szerződés 43. és 49. cikkéből eredő kötelezettségének.”

A tervezett módosítás indoka tehát nem az uniós környezet tényleges megváltozása volt (például a Szolgáltatási irányelv²⁶⁵ elfogadása és az ebből fakadó esetleges átültetési kötelezettség – erre vonatkozóan részletes elemzésünket l. az utolsó fejezetben), hanem az, hogy a Bizottság az EK-szerződés szolgáltatások szabad mozgására, illetve a letelepedés szabadságára vonatkozó szabályaiba ütközőnek találta a szabályt. A tervezet szövegéből lehet tudni, hogy a Bizottság hivatalos felszólítására adott első válaszában a magyar kormány azt ismerte el, hogy az akkor hatályos szabályozás már aránytalanul és szükségtelenül korlátozza a letelepedés és a szolgáltatásnyújtás szabadságát, amire figyelemmel kész volt megszüntetni a közös jogkezelő szervezetek törvényi monopolhelyzetét, a végül elfogadott 2009-es – e témára ki nem terjedő – módosításból pedig az is kikövetkeztethető, hogy a kormány később megváltoztatta ezt az álláspontját, mivel a végül elfogadott szövegbe ezek a rendelkezések nem kerültek be. Az ügy sosem jutott el az Európai Bíróságig (ahogy a két másik, a magyarral párhuzamosan indított eljárásban sem került erre sor).

Ezen a ponton érdemes szó szerint idézni a 2011-es módosítás indokolását is:

„Az Szt. jelenlegi 86. §-ának (2) bekezdésében szabályozott törvényi monopólium fenntartása ma már nem indokolt. E törvényi monopólium bevezetését korábban a zökkenőmentes és gördülékeny átmenet biztosítása indokolta, mégpedig az állami szervként működő Szerzői Jogvédő Hivatal helyett a jogosultak önszerveződésén alapuló rendszer kialakulásának érdekében. A jogosultak önszerveződésén alapuló közös jogkezelésre való áttérés idején ugyanis még fennállt annak veszélye, hogy túlságosan tagolt, szétaprózódó szervezetrendszer jön létre, ami mind a jogosultak, mind a felhasználók számára kiszámíthatatlan és áttekinthetetlen viszonyokat eredményezett volna. Ma már ez az átmeneti időszak befejezettnek tekinthető, hiszen kialakult a közös jogkezelés stabil szervezeti háttere, ennél fogva a monopólium fenntartása nem indokolt. A monopólium eltörlésének további indoka, hogy a kérdéses rendelkezés az Európai Unió működéséről szóló szerződés (a továbbiakban: EUMSZ) 49. cikkét (korábbi 43. cikk) és 56. cikkét (korábbi 49. cikk) sértheti, azáltal, hogy a letelepedés és a szolgáltatásnyújtás szabadságát korlátozza. Ismert tény, hogy erre tekintettel e privilegizált státusz felülvizsgálatának igénye már a Bizottság által Magyarország ellen 2007-ben indított kötelezettségzegési eljárás kapcsán is felmerült, és hogy ennek az eljárásnak a lezárására mindmáig nem került sor. (...) Európában ugyan van példa a közös jogkezelő szervezetek *de jure* monopóliumát előíró szabályozásra, a tagállamok többségében nem ez a jellemző, sőt az angolszász közös jogkezelő szervezetek ténylegesen versenyző vállalkozások formájában végeznek jogkezelést.”

Itt utalni kell arra, hogy az indokolás több szempontból is félrevezető: egyrészt szó sincs a monopólium eltörléséről. Az ilyen, alább részletesen bemutatásra kerülő szabályozási rezsimet Európában – és sehol máshol – sem tekintik „a monopóliumot megszüntető” szabályo-

265 A belső piaci szolgáltatásokról szóló, 2006. december 12-i 2006/123/EK európai parlamenti és tanácsi irányelv (Szolgáltatási irányelv).

zásoknak, legfeljebb a *de facto* monopolhelyzetet erősítő rendelkezéseknek tekintik, amelyek bizonyos, nagyon szigorú feltételek teljesülése esetén lehetővé teszik a többes jogkezelést. Bár elvileg megengedi a szabályozás a többes működést, de ennek nagyon szigorú előfeltételeit fogalmazza meg a törvény, tényleges versenyt pedig közöttük gyakorlatilag csak a kezelési költségek tekintetében lehet generálni, esetleg a kiegészítő – szintén szigorúan szabályozott – egyéb tevékenységekben. A díjakban való versenyt kizárja a konszenzusos díjmegállapítás kötelezettsége és nyilvánvaló – és szükséges – akadálya a versenynek az is, hogy a törvény azt sem teszi lehetővé, hogy egy jogosult ugyanazon joga vonatkozásában több jogkezelőhöz tartozzon.

Az indokolás szövege maga is utal rá: az az eljárás, amelynek hatásaként egyszer már a jogalkotó elismerte a jogsértést, majd vitatta azt, 2011-re még mindig nem zárult le, vagyis a jogalkotó nem lehetett teljes bizonyosságban afelől, hogy az akkor hatályos szabályok sértik az uniós jogot. Az angolszász mintára hivatkozás is azt sugallja, mintha ez európai modell lenne, pedig ahogy a 1999-es törvény indokolása is tartalmazta, versenyző jogkezelő szervezetek az USA-ban vannak, meglehetősen erős versenyjogi korlátok között.

Álláspontunk szerint legfeljebb annyit lehet alappal megállapítani a módosítás valós indokairól, hogy a jogalkotó egy közel 15 éves átmeneti időszak után már eléggé erősnek érezte a jogkezelőket ahhoz, hogy ne biztosítsa a monopolhelyzetüket még egy törvényi garanciával is. Ezt le is írja az indokolás. De hogy ennek a tényleges oka mi lehetett, arról az indokolás nem emlékezik meg. A törvényi monopólium megbontása azonban nem teljesülhetett annyival, hogy a fent említett két szabály kikerült a normaszövegből, hiszen a potenciális piacra lépés szabályait is meg kellett alkotni, illetve a jogkezelés sajátosságaiból fakadó viszonyokat újra kellett rendezni. Az alábbiakban ezeket a következményeket mutatjuk be.

A 2008-as tervezet 8. §-ával módosítani kívánt, akkori 86. § (2) és (3) bekezdése annyiban változott volna, hogy eltűnt volna az arra való utalás belőlük, hogy csak egy egyesület vehető nyilvántartásba.²⁶⁶ Ez az egyetlen törlés lényegében megszüntette a törvényi monopóliumot, de önmagában ez kevés lett volna ahhoz a valós lehetőséghez, hogy több jogkezelő szervezet is piacra léphessen, hiszen számos részletszabály a törvényi monopóliumhoz igazítva szerepelt az Szjt.-ben.

Mindenekelőtt kérdés volt, hogy miként lehet abban a helyzetben dönteni, ha több közös jogkezelő szervezet kéri ugyanazon jogosulti csoport ugyanolyan jogosultságának a kezelésére vonatkozóan a nyilvántartásba vételét. Ez a szabály az eredeti Szjt. 88. §-ának (4) bekezdésében is szerepelt, amely szerint azt kell nyilvántartásba venni, amelyik szervezet jobban megfelel a nyilvántartásba vétel feltételeinek. Abban az esetben, ha több jogkezelő is nyilvántartásba vehető, természetesen nem kell feltétlenül egyet választani, akár több is nyilvántartásba vehető, ez nem jelenti viszont, hogy automatikusan kellene ennek megtörténnie. Az a szabály, amely a 2008-as tervezet 88. §-ának (4) bekezdésébe bekerült [és a 91. § (4) bekez-

266 Tervezet 8. §. Szjt. 86. (2)–(3) bekezdése, 2011-es módosítás 91. § (2) és (3) bekezdése: „(2) Közös jogkezelő szervezetként egyesület különösen a következő művekkel, illetve teljesítményekkel kapcsolatos szerzői, illetve szomszédos jogok kezelésére vehető nyilvántartásba: a) irodalmi, illetve zenei művek, b) egyéb alkotóművészeti alkotások, c) filmalkotások, d) előadóművészi teljesítmények, e) hangfelvételek, f) filmelőállítói teljesítmények. (3) A jogosultak önrendelkezési jogának érvényesítése és a jogkezelés hatékonyságának fokozása érdekében a (2) bekezdésben említett csoportosítástól el lehet térni, illetve a (2) bekezdésben említetteken kívüli jogok közös kezelésére alakult egyesület is nyilvántartásba vehető.”

déseként 2011-ben elfogadták], azt a feltételt támasztja a többes jogkezelés elé, hogy abban az esetben kerülhet sor többes regisztrációra, ha ez a közös jogkezelés működőképességét és hatékonyságát – sem a jogosultak, sem a felhasználók, illetve a díj fizetésére kötelezettek oldalán – nem veszélyezteti. Ha viszont veszélyben van a működőképesség, akkor nem lehet több jogkezelőt bejegyezni. Itt utalni kell arra, hogy e szabályt a rendszer legfontosabb garanciális intézkedéseként kell tekinteni, ami persze nem újdonság: lényegében e szabállyal biztosítja Európa-szerte számos nyilvántartást végző hatóság a jogkezelés hatékony (és egyben *de facto* monopóliumra épülő) működését. Továbbra is kérdés viszont, hogyha a többes működés feltételei nem valósulnak meg, akkor kit kell választani. Erre ugyanezen § (5) bekezdése alapján a döntés aszerint születhet meg, hogy a bejegyzési feltételeket összességében melyik szervezet tudja a legjobban megvalósítani; illetve ha már van bejegyezve ilyen szervezet, és egy újonnan érkező jobban tudná megvalósítani a feltételeket, akkor azt törölni kell (a törlésre vonatkozó ezen lehetőség 2009 óta fennáll).

Alapvető garanciája a hatékonyságnak az, hogy azon jogosultak képviselője is megoldott legyen, akik esetleg még többes bejegyzés esetén sem kívánnak taggá válni egyik szervezetben sem. Az eredeti javaslat 89. § (2) bekezdése végül 92/E. § (2)–(3) bekezdésként került be a szövegbe, hogy a többes bejegyzés melletti hatékony működés fenntarthatóságát lehet igazolni az érintett egyesületek arra kiterjedő megállapodásával, hogy a kötelező vagy egyébként kiterjesztett hatályú közös jogkezelés körében melyikük ad a felhasználónak engedélyt a felhasználásra, illetve érvényesít díjigényt azoknak a jogosultaknak a jogaival kapcsolatban, akiket egyikük sem képvisel. Nincs azonban kényszer a megállapodásra (azt elkerülendő, hogy esetleg a korábban bejegyzett szervezet így akadályozza meg az újabb jogkezelő piacra lépését), hanem a kérelmező nyilvántartásba vételét e megállapodás jóváhagyásának is kell tekinteni, és ennek tartalmáról közleményben kell tájékoztatást adni.

A feltételekben érdemi változás nem történt, egyedül a 88. § (2) bekezdése [elfogadva a 92. § (2) bekezdése] egészült ki azzal, hogy az érintett jogosultak jelentős részének képviselője vizsgálatkor a többes bejegyzés lehetőségének elemzésekor értelemszerűen azt kell vizsgálni, hogy melyik képviseli a jogosultak nagyobb részét.

A kiterjesztettség elve az Szjt. eredeti 91. §-a értelmében azt jelentette, hogy ha ugyanazon jogosulti csoport ugyanolyan jogosultságának kezelésére egy közös jogkezelő szervezetet vettek nyilvántartásba, és ez a közös jogkezelő szervezet valamely felhasználónak engedélyt ad a felhasználásra, illetve a felhasználóval szemben díjigényt érvényesít, a felhasználó jogosult az egyesület által végzett jogkezelés szempontjából érintett valamennyi jogosult – e törvény előírása vagy a jogosultak elhatározása alapján közös jogkezelés alá tartozó – azonos műfajú műveinek vagy szomszédos jogi teljesítményeinek felhasználására is, az ezekre a művekre vagy szomszédos jogi teljesítményekre vonatkozó jogdíjak azonos feltételek alapján történő megfizetése mellett. Az azonban nyilvánvalóan rövid úton káoszhoz vezetett volna, ha esetleg többes bejegyzés valósul meg és mindegyik jogkezelő szervezet képviselheti a rajtuk kívül álló jogosultakat is. Az Szjt. 91. §-ának (1) bekezdésébe bevezetni tervezett kiegészítés végül a 87. § (1) bekezdésébe került be, rögzítve, hogy ha ugyanazon jogosulti csoport ugyanolyan jogosultságának kezelésére több közös jogkezelő szervezetet vettek nyilvántartásba, akkor a kiterjesztett jogkezelésről is meg kell állapodniuk, illetve a (2) bekezdés szerint, ha ez a nyilvántartásba vételt követően sem sikerül, akkor a bejegyző hatóság jelöli ki a megfelelő jogkezelő szervezetet.

Míg a kizárólagos jogok esetében a jogkezelő szervezetek dönthetnek eltérő tartalmú díj-szabásokról, addig ezt az engedélyezési jog nélkül fennálló ugyanolyan díjigények esetében nem tehetik meg. A 2009-es tervezetben még nem szerepelt, jelenleg a törvény 87. §-ának (4) bekezdésében szereplő rendelkezés szerint ezekben az esetekben a közös jogkezelő szervezeteknek a díjszabás megállapításáról és a díjak beszedéséről meg kell állapodniuk, ha nem tudnak, itt is a hatóság jelöli ki a megfelelő jogkezelő szervezetet.

3.5. A jogkezelő szervezet működésével kapcsolatos rendelkezések

A szabályozás kezdettől fogva rendelkezik arról, hogy közös jogkezelés vállalkozási tevékenységként nem végezhető, ami összhangban áll az egyesületi formával is, hiszen annak elsődleges tevékenysége sem irányulhat vállalkozási tevékenységre. Ehhez az általános rendelkezéshez képest sajátos szabály az, hogy ha a közös jogkezelő szervezet kiegészítő vállalkozási tevékenységet folytat, annak eredményét csak a közös jogkezelési tevékenység kezelési költségeinek csökkentésére, illetve kulturális, szociális célra használhatja fel.

A törvény ugyan a 86. §-ban 2012 óta meghatározza a közös jogkezelés funkcióit, a jogkezelő szervezet tevékenységének magva mégis az a két feladat, amelyet közvetlenül (saját magának) kell állítania a szervezetnek ezek közül. A közvetlenség kritériuma itt azt jelenti, hogy jellemzően nem más jogkezelő szervezet útján kell végeznie ezt a tevékenységet. Ezeket a 2012-es módosításban bevezetett 89. § (1) bekezdése határozza meg: eszerint az általa kezelt vagyoni jogok körében a közös jogkezelő szervezetnek közvetlenül el kell látnia legalább a következő közös jogkezelési tevékenységeket:

- a) a jogdíjak és a felhasználás egyéb feltételeinek megállapítása – vagy az abban való részvétel –, és
- b) a jogdíjak felosztása az érintett jogosultak között, vagy a jogdíjak beszedése és felosztás céljára más közös jogkezelő szervezetnek történő átadása.

(A közvetlenség itt valójában kétszintű, mert ha a jogkezelő szervezet csak részt vesz a felhasználás feltételeinek megállapításában, és nem maga állapítja meg azokat, illetve ha nem maga osztja fel a díjat, csak beszedi és átadja egy másiknak, ez utóbbi jogkezelő szervezet alapvető funkcióit mégis közvetve gyakorolja. Így pedig a közvetlenség követelménye lényegében kiüresedik.)

Ezen túlmenően a törvény további feladatokat is előír (amelyek a korábban definiált funkciókhoz szorosan kötődnek, de azoknak nem feltétlenül feleltethetők meg egy az egyben). Mindezekelőtt mind a beszedési, mind a felosztási feladatokhoz elengedhetetlen, hogy a közös jogkezelő szervezet köteles adatbázist fenntartani az általa végzett közös jogkezelés alá tartozó bel- és külföldi művekről, kapcsolódó jogi teljesítményekről, illetve jogosultakról, illetve, hogy a közös jogkezelő szervezet saját honlapján köteles közzétenni számos adatot, így az alapszabályát, a szervezeti és működési szabályzatát, a tagsági szabályzatát, az általa alkalmazott díjszabást (92/H. §), a felosztási szabályzatát, az éves beszámolóját, a tagjainak és az általa képviselt jogosultak névsorát, valamint azoknak a szervezeteknek a megnevezését, amelyekkel képviseleti szerződést kötött.

A kiterjesztett jogkezelés elvével kapcsolódik össze, hogy a közös jogkezelő szervezet a jogkezeléssel elért és az indokolt kezelési költséggel²⁶⁷ csökkentett bevételét felosztási szabályzata

²⁶⁷ A kezelési költség indokolt, ha a közös jogkezelési tevékenység ellátásához szükséges, az érintett jogosultak számára hasznos, és a rendes és okszerű gazdálkodás során merült fel.

alapján felosztja az érintett jogosultak között, függetlenül attól, hogy azok tagjai-e vagy sem (hiszen a jogdíjbeszedési jogosultsága is ettől független). Ezt értelmezi az a rendelkezés, amely szerint a közös jogkezelésből származó bevétel más célra – a szociális, kulturális támogatáson túlmenően – nem használható fel; a jogosultaknak felosztandó jogdíjból – jogszabályon, bírósági vagy hatósági határozaton alapuló fizetési kötelezettség kivételével – levonásnak nincs helye. Az érintett jogosultak közös jogkezelő szervezetének felosztás céljára átadott jogdíjból csak a felosztás indokolt kezelési költségei vonhatók le (ez segít annak a szabálynak az értelmezésében is, hogy a támogatási célú levonást ilyen esetben melyik jogkezelő szervezet végezheti el, l. alább).

Végül röviden említeni kell, hogy a közös jogkezelő szervezet az üzemeltetési, fenntartási költségeit és az egyéb közvetett költségeit az egyesülési jogról, a közhasznúságról, valamint a civil szervezetek működéséről és támogatásáról szóló törvény előírása szerint osztja meg, valamint hogy a kettős könyvvitel vezetésére és a számvitelről szóló törvény szerinti éves – nem egyszerűsített – beszámoló készítésére köteles; beszámolóját könyvvizsgálóval kell felülvizsgáltatnia. A törvény meghatározza azt is, hogy a közös jogkezelő szervezet az eredménykimutatásában milyen az egyéb, jogszabályban meghatározott adatokon túlmenő adatokat köteles feltüntetni az adott üzleti évben.

3.6. A jogkezelő szervezet díjszabásának elfogadása és a vele kapcsolatos jogviták rendje

A díjszabások elfogadása a közös jogkezelési szabályozásnak mindig neuralgikus eleme volt: a felhasználók (és egyes, hatáskörük szerint érintett állami szervek) mindig nagyobb beleszólást igényeltek a folyamatba, ami egyébként éppen ezen igények kielégítése okán egyre nagyobb teret is ad nekik, a jogosultak pedig kezdettől fogva a lehető leginkább igyekeztek megtartani a kizárólagos magánjogi jogosultságból fakadó döntéshozatali pozíciójukat. E szabályok fejlődése éppen emiatt a jogosultak és a felhasználók folyamatos küzdelmének tüneteiként is olvasható.

A díjszabás állami jóváhagyására és annak szabályozására amiatt volt szükség, hogy a törvényben is megerősített monopolhelyzetből fakadó visszaélési lehetőségeket a jogalkotó lehetőség szerint korlátozza. Az eredeti szabályozás több szakaszban módosult: 2009-ben elsősorban a díjszabással, illetve a díjszabást jóváhagyó határozattal kapcsolatos jogorvoslati rendet rögzítette, valamint ekkor születtek a felhasználók részvételére vonatkozó részletes szabályok, 2010-ben a hatásköri változások miatt szükséges változások kerültek be a törvénybe.

Az Sztj. korábbi 90. §-a, ma 92/H. §-a rendelkezik a díjszabások jóváhagyásáról. Az eredeti szabály szerint a szerzői és a szomszédos jogok közös kezelését végző egyesület abban a körben, amelyben a nyilvántartás szerint jogkezelésre jogosult, rendszeres időközönként megállapítja az egyes felhasználási módok tekintetében – a felhasználókra indokolatlan megkülönböztetés nélkül vonatkozó – jogdíjakat és a felhasználás egyéb – szintén indokolatlan különbségtétel nélkül érvényesülő – feltételeit. A szabály indokolatlan megkülönböztetés tilalmára vonatkozó eleme többletkötelezettség egy egyedi engedélyezési helyzethez képest: ugyanis az eredeti jogosultra ezek a szabályok nem vonatkoznak, csak a jogkezelő szervezetet kötik, részben a jogosultak, részben a felhasználók védelme érdekében.

A 2009-es módosítás során bővült ez a szabály azzal, hogy az ilyen módon beküldött díjszabás tervezett alkalmazásának időpontja nem lehet korábbi, mint a megküldéstől számított három hónap, vagyis a jóváhagyásra ennyi időnek minimálisan kellett rendelkezésre állnia. A 2012-ben hatályba lépett módosítás a határidőket átrendezte: egyrészt a díjszabásokat minden évben jóvá kell hagyatni, nem lehet több évre tervezni a díjszabást. Ez egyébként a legtöbb esetben a felhasználási szokások gyors változása miatt nem is kivitelezhető. A jóváhagyásra rendelkezésre álló időtartam is megnőtt, mivel a tervezeteket a jogkezelő szervezetnek szeptember 1-ig kell megküldenie a Szellemi Tulajdon Nemzeti Hivatalának, és a tervezett alkalmazás kezdő időpontjaként a következő év január 1-jét kell megadni, vagyis a jóváhagyásra négy hónap áll rendelkezésre.

A díj megállapításának feltételrendszerét a szabályozás eredetileg nem tartalmazta. A 2009-ben bekerült első iránymutatás szerint a díj mértékének megállapításakor figyelembe kell venni az érintett felhasználás valamennyi lényeges körülményét. A díjszabáshoz indoklást, és az azt alátámasztó iratokat kell csatolni. Ez a rendelkezés 2012-ben bővült tovább az üreshordozó-díjra vonatkozó speciális rendelkezéssel, amely szerint a magáncélú többszörös mértékét reprezentatív módon megjelenítő felmérést is csatolni kell. A felmérés módszerének meghatározásához ki kell kérni a jelentős felhasználók és felhasználói érdek-képviselői szervezetek véleményét. A felmérés eredményét a díjszabás jóváhagyására irányuló eljárásban részt vevők számára hozzáférhetővé kell tenni.

A jogdíjak és egyéb feltételek megállapításához korábban a mindenkor kulturáért felelős miniszter jóváhagyása volt szükséges, ami egyébként igazodott a többségi európai gyakorlathoz is. A jóváhagyás hatáskörét a 2010-es módosításkor az igazságügyi miniszter vette át olyan módon, hogy az egyeztetés lebonyolítása az – ekkortól már nem csak kiterjedt szabaddalmi hatáskörökkel és kisebb jelentőségű szerzői jogi feladatokkal bíró, hanem lényegében valamennyi érdemi szerzői jogi feladatot magához vonó – SZTNH feladatává vált. Az eljárásnak mindig része volt, hogy az eljárást lefolytató hatóság a jóváhagyás előtt véleményt kér a jelentős felhasználóktól és a felhasználók érdek-képviselői szervezeteitől. Hogy ki minősül jelentős felhasználónak, arról az eredeti szabályozás nem szólt, csak egyetlen esetben definiálta a véleményezők körét, méghozzá azért, mert az üres hordozó díj esetében a felhasználó nem a díjfizetésre kötelezett személy, de a véleményezésben az utóbbi vehet részt. Erre vonatkozóan először a 2009-es módosítás állapította meg határidőt, a véleményezést a díjszabásnak a kulturáért felelős miniszterhez történő benyújtásától számított hatvan napon belül kellett lefolytatni.

Ugyanekkor kerültek be a törvénybe a véleményezés lefolytatására vonatkozó szabályok is. Eredeti verziójuk szerint a kulturáért felelős miniszter (2011-től az SZTNH) attól a jelentős felhasználótól, illetve felhasználói érdekképviselőtől volt köteles véleményt kérni, aki véleményezési szándékát a kulturáért felelős miniszternek az adott évben a kulturáért felelős miniszter honlapján a díjszabás benyújtását követően haladéktalanul e célból közzétett felhívása alapján, a felhívás közzétételétől számított tizenöt napon belül írásban bejelentette, és egyidejűleg benyújtotta a szükséges nyilatkozatot. Jelentős felhasználónak minősült az a személy, aki az érintett közös jogkezelést végző szervezethez intézett megkeresés alapján kiadott nyilatkozattal igazolta, hogy a bejelentés évét megelőző naptári évben az általa fizetett jogdíj elérte az érintett díjszabás alapján megfizetett összes jogdíj 10%-át. Felhasználói érdekképviselői szervezetnek minősült az a nyilvántartott tagsággal rendelkező jogi személy, amely létesítő okirata szerinti tevékenységét országosan fejtette ki, és tevékenysége kiterjedt az érin-

tett felhasználók érdekeinek a díjszabások véleményezése során történő képviselésére, továbbá a közös jogkezelést végző szervezet által az érdek-képviselési szervezet megkeresésére kiadott nyilatkozattal igazolta, hogy az érdekképviselési szervezet tagja az adott díjszabással érintett felhasználók olyan köre, amely a bejelentés évét megelőző naptári évben az adott díjszabás alapján megfizetett összes jogdíj legalább 25%-át megfizette (ez 2012-től 10%-ra csökkent). A közös jogkezelést végző szervezet a felhasználó vagy a felhasználói érdek-képviselési szervezet megkeresésének beérkezését követően haladéktalanul nyilatkozott, és a nyilatkozatot a megkereső felhasználónak, illetve érdekképviselési szervezetnek, továbbá a kultúráért felelős miniszternek megküldi. A kultúráért felelős miniszter (majd az SZTNH) a felügyelet körében ellenőrizte, hogy a közös jogkezelő szervezet nyilatkozata a valóságnak megfelelő-e.

A jóváhagyás jelentőségét növeli, hogy a jogdíjak és egyéb feltételek alkalmazásának a Magyar Közlönyben (később a Hivatalos Értesítőben) való nyilvánosságra hozatal az előzetes feltétele. Ez azonban nem zárja ki, illetve nem érinti az egyéb jogszabályok érvényesülését a jogdíjak és az egyéb feltételek tekintetében, különösen igaz ez a különböző jogorvoslati utak igénybevételének lehetőségére.

A jogdíjakat és a felhasználás egyéb feltételeit tartalmazó díjszabást a jogkezelő egyesület a jóváhagyást követően a *Magyar Közlöny*ben saját nevében nyilvánosságra hozza. Ez a rendelkezés 2009-ben egészült ki azzal, hogy a nyilvánosságra hozatalig az előző időszakra megállapított és jóváhagyott – a *Hivatalos Értesítő*ben korábban nyilvánosságra hozott – díjszabást kell alkalmazni akkor is, ha az az időtartam, amelyre ez utóbbi díjszabást megállapították, időközben lejárt. A közös jogkezelő szervezet az előző időszakra megállapított és jóváhagyott díjszabásban tételesen meghatározott díjakat érvényesíthette a Központi Statisztikai Hivatal által az arra az időszakra megállapított fogyasztói árindexszel megemelt mértékben is. E szabályokat megfelelően alkalmazni kellett abban az esetben is, ha a bíróság a kultúráért felelős miniszter jóváhagyó határozatát jogerős határozattal hatályon kívül helyezi. A 2012-ben hatályba lépett módosítás – szoros összefüggésben azzal, hogy most már kötelező minden évben jóváhagyatni a díjszabást, elhagyta a rendelkezésekből az inflációkövetés automatizmusát. Ez egyrészt kényszerítő erővel is bír a jogkezelőkre, hogy a díjszabás jóváhagyását ne mulasszák el, másrészt viszont nem számol olyan lehetőséggel, hogy ne történne meg a jóváhagyás időben.

A 2009-es törvény tisztázta azt is, hogy milyen keretben vizsgálódhat a jóváhagyó hatóság és milyen feltételek fennállása esetén hagyhatja jóvá a díjszabást, ugyanis korábban a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma a lejjebb ismertetett versenyhatósági eljárásban úgy nyilatkozott, hogy a miniszter a közlemény formájában nyilvánosságra kerülő jogdíjakat és egyéb feltételeket „érdemben nem vizsgálja csak a jóváhagyást, illetve a jóváhagyás megtagadását mérlegelheti.”

Eszerint pedig a kultúráért felelős miniszter (2011-től az igazságügyért felelős miniszter) a díjszabást akkor hagyja jóvá, ha az a szerzői jogi szabályokkal összhangban áll. A miniszter a jóváhagyásról a (4) bekezdésben meghatározott határidő lejártát követő harminc napon belül határozattal dönt. A határozat ellen fellebbezésnek helye nincs, az a közléssel emelkedik jogerőre.

Eredetileg a normaszöveg külön rendelkezést tartalmazott a már elfogadott díjszabásnak a felhasználókkal szemben indokolatlan megkülönböztetés nélküli alkalmazásának kötelezettségére, ami 2009-ben – az egyenlő bánásmódra vonatkozó szabályok megszületését követően – egy általánosabb szabállyá vált: ettől kezdve a díjszabás alkalmazása során az egyenlő bánásmód követelményét meg kell tartani. Ezt a 2012-ben hatályba lépett szöveg összeépítve

tartalmazza, mivel most már a díjszabást az egyenlő bánásmód követelményével összhangban, az egyes felhasználók indokolatlan megkülönböztetése nélkül kell megállapítani és alkalmazni.

Külön kell szólni végül arról, hogy a díjszabások csak az előző naptári évre megállapított fogyasztói árindexet meg nem haladó mértékű díjemelést tartalmazhatnak, ezen túlmenően, vagy a kötelezettek körét kiterjesztő díjszabás-tervezeteket a kormánynak kell jóváhagynia. Amellett, hogy ez túlzott óvatosságnak tűnik (az egy-egy díjszabás alapján befolyó bevételek figyelembevételével különösen), az a gyakorlati kérdés is felmerül, hogy egyáltalán meghatározható-e a díj mértéke ilyen módon az adott év szeptember 1-ig a következő évre, ha egyébként az inflációs adat még az adott évre vonatkozóan rendelkezésre sem áll. Az sem hallgatható el, hogy a piaci alkalmazkodástól elzárhatja a közös jogkezelőket, nem lehet tudni, hogy mit jelent a kötelezettek körének a bővítése, és a szerzői jogi szempontú jóváhagyási eljárásba egy attól teljesen idegen közvetlen kormányzati árszabályozást vezet be.

E témakörhöz kapcsolódóan szólni kell végül a díjszabással kapcsolatos jogorvoslati lehetőségekről is. A törvény 2009 óta tartalmaz erre vonatkozóan kifejezett rendelkezéseket, ez azonban nem jelenti azt, hogy korábban ilyen eszközök ne álltak volna rendelkezésre, csak az Szjt. 3. §-a útján alkalmazandó Ptk. szerinti általános szabályok, valamint a versenyszabályok voltak rájuk alkalmazandóak (ezen, az Szjt.-n kívüli eszközöknek az alkalmazhatóságát a 2009-es módosítás sem szüntette meg).

A jogkezelő szervezetek törvényileg biztosított monopolhelyzete ugyanis azt nem zárta ki, hogy a monopolhelyzetükkel való visszaélés miatt versenyjogi eljárást lehessen ellenük indítani. Az Szjt. indokolása külön is kiemeli, hogy a Tpv. szerinti, a gazdasági erőfölénnyel visszaélés tilalmát szabályozó rendelkezések alkalmazásának a közös jogkezelő szervezetek esetében is helye lehet. Ilyen eljárás egyébként egyedül a FilmJUS ellen indult, de a GVH határozata megállapította, hogy visszaélés nem történt.²⁶⁸ A Gazdasági Versenyhivatal a tisztességtelen piaci magatartás és a Tpv. 70. § (1) bekezdése alapján azért indított versenyfelügyeleti eljárást, mert valószínűsítette, hogy a FilmJUS Filmszerzők és Előállítók Jogvédő Egyesülete az 1987. év előtti gyártású magyar filmek után fizetendő jogdíjak megállapításakor visszaél gazdasági erőfölényével azáltal, hogy azok „aránytalanul túlzóak, nem veszik figyelembe piaci realitásokat” [Tpv. 21. § a) pont]; „korlátozhatják a magyar gyártású filmalkotásoknak az előfizetőkhez való eljuttatását” [Tpv. 21. § b) pont]; „az egyes jogdíjfizetésre kötelezettek irányában indokolatlanul eltérő mértékűek” [Tpv. 21. § g) pont]. A jogvita egyébként abból adódott, hogy a közszolgálati és a kereskedelmi felhasználók vonatkozásában eltérő díjfizetési kötelezettség keletkezett.

A GVH a hivatkozott döntésben megállapította, hogy a FilmJUS-ra a Tpv. hatálya egyértelműen kiterjed, amit megerősít az Szjt. indokolása is. Fontos kérdés volt az ügyben, hogy a szerzői jogdíjnak csak egy csekély hányada (13 százaléka) az általa nyújtott szolgáltatás (a közös jogkezelés) ellenértéke, annak túlnyomórészét a szerző szellemi tevékenységének „ellenértéke” teszi ki, ami tekintetében a versenyjogi megközelítés (gazdaságilag indokolt költségeik plusz tisztességes nyereség) nehezen alkalmazható. Külön vizsgált szempont volt, hogy a jogdíjakat a miniszter előzetesen jóváhagyta és a FilmJUS annak (vagyis jogszabályi előírásnak) megfelelően járt el, ami – álláspontja szerint – kizárta a tisztességtelen ármegállapítást. Mindezt a GVH úgy értékelte, hogy a szerzői jogdíjak esetében nem a díj mértéke,

268 Vj-97/2004/37.

hanem megállapításának módja alapján vizsgálható az esetleges tisztességtelenség. A megállapítás módja tekintetében a Versenytanács álláspontja szerint meghatározó jelentőségű, hogy a díj megállapítója figyelembe veszi-e (és ha igen miként) az ellenérdekű felek (adott esetben a felhasználók) szempontjait. A Szjt. 90. § (1) bekezdése ennek érdekében elő is írta a jelentős felhasználók és a felhasználók érdekképviselői szervei véleményének kikérését. Ezt azonban nem a FilmJUS (vagy az általa képviselt szerzők), hanem a NKÖM miniszterének feladatává tette. Ezért az Szjt. szerinti, a díj jóváhagyását célzó, egyben a közzétételt eredményező véleménykérés esetleges elmaradása (vagy nem megfelelő volta) nem róható a FilmJUS terhére, annak kötelezettje (a miniszter) szempontjából pedig az nem minősül piaci magatartásnak. Nem tartotta versenyellenesnek a GVH azt a megoldást sem, hogy – eltérően az Szjt. 16. §-ában foglalt főszabálytól, amely szerint a díj a felhasználás mértékéhez igazodik – a díj mértékét a FilmJUS az előfizetős számhoz, illetve a játszott percek számához igazította, ilyen módon pedig a túlzottan magas ár nem volt megállapítható. A GVH a tisztességtelen megkülönböztetést sem látta megvalósulni, mivel a kereskedelmi szolgáltatók amiatt fizettek nagyobb összegű jogdíjat, mivel elmulasztottak a FilmJUS-szal egyedi megállapodást kötni.

Mivel a díjszabás magánjogi szempontból általános szerződési feltételnek minősül, ezért a Ptk.-nak az általános szerződési feltételekre és a tisztességtelen szerződési feltételekre vonatkozó szabályai is alkalmazandók voltak, ugyanakkor nem volt egyértelmű, hogy az – NKÖM szerint is formális – miniszteri jóváhagyás olyanná teszi-e ezeket a díjszabásokat, mint amelyeket törvénynek megfelelően állapítottak meg, ilyen módon pedig ki lennének véve a megtámadás lehetőségéből [Ptk. 209. § (6) bekezdés].

Mivel 2009-ben a törvénymódosítás részletezte a miniszteri jóváhagyási eljárást és megállapított szempontokat a jóváhagyáshoz is, a jóváhagyás formalitása oldódott, és így tartalmilag is lehetővé vált a miniszteri jóváhagyás vitatása. A módosítás egyrészt lehetővé tette a jóváhagyásról szóló határozat felülvizsgálatát, másrészt egyértelművé tette, hogy a díjszabás megtámadható a szerződési feltételek tisztességtelensége miatt is [kizárva ilyen módon a Ptk. 209. § (6) bekezdésére való hivatkozás lehetőségét]. Az első esetben azok a szervezetek kezdeményezhetik az eljárást, amelyek egyébként a véleményezésre is jogosultak, bár azt sem zárja ki a szabályozás, hogy a jogkezelő szervezet kérje a miniszteri jóváhagyás felülvizsgálatát. Ebben az esetben *erga omnes* hatályú bírósági döntés születik.

Fontos részletszabály ebben az eljárásban, hogy ha a bíróság a határozatot hatályon kívül helyezi, és a minisztert új eljárásra utasítja, az új eljárásban hozott határozat alapján fizetendő díj és a megsemmisített határozat alapján fizetendő díj közötti különbözettel el kell számolni. A második esetben, amely csak az érintett felek közötti hatályú döntéshez vezethet, bármely felhasználó/díjfizetésre kötelezett bírósághoz fordulhat, vagy az ellene indított perben védekezhet azzal, hogy a díjszabás tisztességtelenségére hivatkozik a Ptk. által lehetővé tett körben. Lényeges garancia, hogy mindkét eljárásban a határozat megtámadása esetén a bíróság azt a kérelmezőt, aki a határozattal érintett díjszabás alapján díjfizetésre lenne kötelezett, biztosíték adására kötelezheti, igaz a polgári eljárásban ez csak a közös jogkezelő szervezet kérelmére történhet. A biztosíték összege megegyezik a megtámadott határozattal jóváhagyott díjszabás alapján fizetendő díj mértékével, illetve annak vitatott vagy még meg nem fizetett részével. Egyelőre nincs tudomásunk ilyen eljárásokról.

3.7. A jogkezelő szervezet bejegyzésére és törlésére irányuló eljárás

A nyilvántartásba vételre vonatkozó lényegi, tartalmi feltételeket az előzőekben kimerítően tárgyaltuk, így itt részletesen a Szjt. 92/E §-áról már nem szólunk (ezek egyébként az eredeti szöveghez képest érdemi változást nem tartalmaznak). Külön figyelmet a törlésre vonatkozó szabályok érdemelnek, amelyek jelenleg az Szjt. 92/F és G §-aiban szerepelnek, és a 2009-es módosítás alkalmával kerültek – akkor a 89/A §-ban – bevezetésre (ezt megelőzően a szabályozás nem szólt arról, hogy egy nyilvántartásba vett szervezetet egyáltalán törölni lehet, így arról sem találunk rendelkezést, hogy ennek miként kellett volna történnie.) A törvény 92/F § alapján kérelemre és hivatalból is lehet törölni a jogkezelő szervezetet. Az utóbbi akkor fordulhat elő, ha a felügyeleti eljárásban ez szankcióként történik, illetve ha a bíróság az egyesületet vagy az általa ellátott tevékenységek közül a közös jogkezelést törli a civil szervezetek közhiteles nyilvántartásából.

A törlés érdemi feltételeiben nem történt változás 2009 óta, de érdemes megvizsgálni, hogy az eredeti javaslatához képest milyen változásokkal került elfogadásra a szabályozás. Ha a törvényben előírt közös jogkezelést végző közös jogkezelő egyesületet úgy törlik a nyilvántartásból, hogy nincs más olyan, nyilvántartásba vett egyesület, amely a törvényben előírt közös jogkezelést végezhetné, a Hivatal a honlapján és legalább két országos napilapban közzétett hirdetményében felhívja az érintett jogosultakat arra, hogy az általa kitűzött határidőn – de legfeljebb egy éven – belül kezdeményezzék egyesületük közös jogkezelő szervezetként való nyilvántartásba vételét. Az eredeti javaslatban ez három hónapos határidőn belül kellett kezdeményezni, a törvénybe hat hónapos határidővel került be és jelenleg egy éves határidő áll rendelkezésre az új szervezet létrehozásához. (Megjegyezzük, ez realitásabb is, mint bármely korábbi, rövidebb határidő.) Fontos, hogy ez a kötelezettség csak akkor áll fenn, ha a törvényben előírt közös jogkezelésről van szó (ide tartozik minden, nem önkéntes közös jogkezelési forma.)

E határidő elteltéig a jogdíjakat a törölt közös jogkezelő egyesület által alkalmazott díj-szabás alapján kell megfizetni a Hivatal által a hirdetményben megjelölt módon. Ha az új közös jogkezelő egyesület nyilvántartásba vételét a kitűzött határidőn belül kezdeményezik, és az egyesületet nyilvántartásba veszik, az így megfizetett jogdíjakat az új közös jogkezelő egyesület osztja fel, ellenkező esetben a Hivatal kijelöli azt a közös jogkezelő egyesületet, amely a befolyt jogdíjakat a határidő elteltét követően a törlés időpontjában érvényes felosztási szabályzat alapján felosztja a jogosultak között. Az eredeti javaslat szerint a hatóság a befolyt jogdíjakat a határidő elteltét követően a Nemzeti Kulturális Alap részére utalta volna át, ez viszont megfosztotta volna a szerzőket a számukra beszedett díjaktól, ami a megoldás nemzetközi és uniós joggal való összhangjának kérdését is felvetette volna, bár kétségtelenül nagyobb ösztönzést jelentett volna az új jogkezelő szervezet létrehozására.

Ugyanez lehetett az oka annak is, hogy ha a határidő elteltéig nem kezdeményezik a törvényben előírt közös jogkezelő egyesületként való nyilvántartásba vételt, azt mindaddig úgy kell tekinteni, hogy az érintett jogosultak a felhasználást egyedileg engedélyezhetik, ameddig az új közös jogkezelő egyesületet nyilvántartásba nem veszik. Az eredeti javaslat szerint úgy kellett volna tekinteni, mintha díjfizetés és adatszolgáltatás nélkül engedélyezték volna a felhasználást. Végül pedig a közös jogkezelő egyesület a nyilvántartásból való törlése esetén a törlés jogerőre emelkedéséig megfizetett jogdíjakat köteles az érintett jogosultak között a törlés időpontjában érvényes felosztási szabályzat alapján felosztani.

3.8. A közös jogkezelő szervezetek működése feletti állami hatósági felügyelet rendje

Témánkhoz kevésbé kapcsolódik szorosan, de a teljeskörűség érdekében szólni kell róla, hogy a közös jogkezelési szabályozás kezdettől fogva tartalmaz rendelkezéseket a jogkezelés felügyelete tekintetében. A felügyeletre vonatkozó szabályok két szakaszban módosultak, és mindkét alkalommal a szigorítás felé mozdult a rendszer: e vonatkozásban lényegesnek mondható a 2011-es és a 2012-es módosítás is.

A törvény (és korábban a Korm. rendelet) a klasszikus felügyeleti jogköröket rendelte a mindenkori felügyeleti szerv hatáskörébe, eszerint a mindenkori felügyeleti szerv a hatósági ellenőrzés szabályai szerint évente, illetve szükség esetén ellenőrzi, hogy a nyilvántartásba vétel feltételei a közös jogkezelő egyesületnél folyamatosan megvalósulnak-e, továbbá, hogy az alapszabály, a felosztási szabályzat és más belső szabályzat rendelkezései nem ütköznek-e a szerzői jogi jogszabályokba.²⁶⁹ Ha pedig jogszabálysértést észlel, a felügyelet körében a következő intézkedéseket teheti: írásban figyelmezteti a közös jogkezelő egyesület ügyintéző és képviseleti szervét a nyilvántartásba vétel feltételeinek, illetve a szerzői jogi jogszabályoknak megfelelő működés helyreállítására, és erre megfelelő határidőt tűz; megkeresi az ügyészset az egyesület törvényességi felügyelete körében meghozható intézkedések megtétele céljából; ha a kitűzött határidő eredménytelenül telt el, vagy a törvényességi felügyeleti intézkedés nem jár eredménnyel, illetve nem várható tőle eredmény, törli a közös jogkezelést végző egyesületet a nyilvántartásból, és ezt a *Magyar Közlönyben* közzéteszi.

A felügyeleti szabályozás egyik nagyon fontos – 2011-ben hatályba lépett és 2012-ben lényegileg nem módosított – eleme a felügyeleti díj intézménye [korábbi 93. § (5)–(6) bekezdések;²⁷⁰ jelenlegi 92/M. §]. Eszerint a Hivatal által a közös jogkezelés felett gyakorolt felügyelettel összefüggésben felmerült költségek fedezése érdekében a közös jogkezelő szervezetek a Hivatal javára évente felügyeleti díjat kötelesek fizetni. A felügyeleti díj mértéke a közös jogkezelő szervezet előző évi nettó bevételének 0,3%-a. (A 2011-es szabályok alapján még csak a befolyt jogdíjak és díjigények képezték a felügyeleti díj alapját.) Új közös jogkezelő szervezet nyilvántartásba vétele esetén a nyilvántartásba vétel évében a felügyeleti díj mértéke a tárgyévre jóváhagyott díjszabás alapján vagy egyébként tervezett nettó bevétel 0,3%-a volt eredetileg, ma a tervezett nettó bevétel az alap.

Itt szükséges arra utalni, hogy a felügyeleti tevékenység finanszírozása a jogkezelők által nem egyedülálló jelenség az uniós tagállamokban, ez elsősorban olyan helyeken fordul elő, ahol a felügyeletet végző hatóság eleve nem állami finanszírozásban működik (amilyen az SZTNH is). Erre utal a bevezető törvény indokolása is: „Mivel az SZTNH saját bevételből gazdálkodó kormányhivatal, a törvény felügyeleti díj bevezetésével gondoskodik a közös jogkezelés felügyeletével kapcsolatos feladatok ellátásának fedezetéről.”

Figyelmet érdemel azonban a felügyeleti díj mértéke megállapításának módja, amelyet szintén az indokolás fejt ki:

„A vetítési alap e szervezetek becsült bevételi adatai alapján mintegy évi 15 milliárd forint, így a felügyeleti díj éves összege 45 millió forintra becsülhető, ami a hazai szabályozásból ismert hasonló felügyeleti díjak kulcsaihoz viszonyítva alacsonynak számít, és kizárólag a feladat ellátásához szükséges

269 Korm. rendelet 9. §; Szjt. 1999-es szöveg 93. §.

270 Bevezette a 2010. évi CXLVIII. törvény 148. § (2) bekezdése.

és indokolt költségek megtérülését hivatott biztosítani. Lényeges látni, hogy a felügyeleti díjat a közös jogkezelő szervezetek ki tudják gazdálkodni a működési költségeikből is, amelynek mértéke a jogdíj-beszedéssel és -behajtással foglalkozó szervezetek esetében az éves jogdíjbevételek összegének 15–21%-a között van. Tekintettel arra, hogy ennek alapján e szervezetek összesített működési költsége évente 2,5–3 milliárd forintra tehető, ehhez képest a felügyeleti díj 45 millió forintra becsült összege (amely hozzávetőleg a fenti működési költségek 1,5%-át teszi ki) nem jelent számottevő terhet. Mindez azt is jelenti, hogy a szerzőknek és más jogosultaknak jutó díjak csökkentésére még minimális mértékben sem lesz szükség, figyelemmel arra is, hogy a közös jogkezelő szervezetek bevételeik számottevő részéből – a fel nem osztott jogdíjak terhére – jelenleg is alapokat képeznek, amelyekből alapítványokat tartanak fenn, továbbá egyéb kulturális és szociális célú kifizetéseket teljesítenek.”

Az indokolás több pontja is megjegyzést érdemel: egyrészt a felügyeleti tevékenység finanszírozására szánt összeget érdemes lenne ahhoz is viszonyítani, hogy ez milyen költséget generál a hatóság számára, ennek bemutatása nagyon hiányzik az indokolásból, másrészt nem „elegáns” azzal érvelni, hogy a kötelezettek ezt a díjat egyébként is ki tudják fizetni, hiszen amikor a jogkezelők nem felosztják a díjakat, hanem más célokra fordítják ezeket, az ilyen felhasználások végső címzettjei/hasznélvezői is a jogosultak, ami a felügyeleti díj esetében meglehetősen közvetett és nem csak számukra fennálló előny. Mivel az indokolás hivatkozza azt is, hogy a felügyeleti díj bevezetésével kiküszöbölhetővé válik a „szellemi tulajdoni keresztfinanszírozás”, itt arra is érdemes lenne figyelni, hogy a szerzői jogi keresztfinanszírozás kiküszöbölése is megtörténjen, ugyanis a Hivatal számos szerzői jogi feladata (az indokolás tételeken fel is sorolja ezeket) nem finanszírozható a jogkezelő szervezetek által, hiszen azok több esetben éppen nem is érintik az ő tevékenységüket (l. például az árva művek felhasználásainak hatósági engedélyezése), máshol viszont komoly összeférhetlenségi aggályok merülhetnének fel emiatt (például az SZJSZT működése).

A felügyelet ráadásul nem kizárólag a jogkezelő szervezetek, hanem a teljes piac érdekében való tevékenység, ilyen módon pedig a szabályozás fejleszthető lenne, méghozzá úgy, hogy legalább a jelentős felhasználók – akik egyébként eljárásokban is részt vesznek – is részt vegyenek a finanszírozásában, ami a jogosultaktól való közvetlen pénzlevonás mértékét is csökkentené.

A 2012-es módosítás újdonsága a felügyelet körében a felügyeleti bírság bevezetése volt, amely – ismétlődő vagy folyamatos jogsértés esetében – ismételten is kiszabható, illetve a törvény meghatározza a megállapításának feltételeit és egyszeri kiszabásának maximumát is. Így a felügyeleti bírság összegét az eset összes körülményére – különösen a jogsértő magatartás súlyára, ismétlődésére, a jogsértő állapot fennállásának időtartamára, valamint a hatékonyság követelményére és az arányosság elvére – figyelemmel kell meghatározni. A felügyeleti bírság mértéke nem haladhatja meg a tárgyévet megelőző évre számított felügyeleti díj összegének ötszörösét. Az indokolás itt is csak megismétli a törvényt szöveget, de nem szól arról, hogy a korábban megvolt intézkedések ne lettek volna elegendők a felügyelet céljainak megvalósításához, nyilvános határozatokat pedig nem ismerünk.

3.9. A kulturális, szociális levonások rendje

Az európai közös jogkezelő szervezetek legnagyobb része mindig is végzett kiegészítő tevékenységként olyan feladatokat, amelyek a tagjaikat segítik, különösen ilyen a rászorulóknak

szociális támogatása, illetve a különböző kulturális tevékenységeik segítése.²⁷¹ Ezeknek a tevékenységeknek egyes aspektusait a jogkezelő szervezetek nemzetközi képviselői belső rendelkezésekkel régóta igyekeznek harmonizálni. Egyes nemzeti jogok ennek a kereteit kifejezetten is szabályozzák, más jogok viszont hallgatnak róla, ahogy ez a magyar Szjt.-ben is volt a 2011-es módosításig.

A korábban a közös jogkezelők körében kialakult különböző gyakorlatokat kívánta viszonylag egységesíteni az itt bevezetett szabályozás, amely a 2011-es törvény egyik újdonsága (a 2009-es javaslati szövegben ez egyáltalán nem jelent meg). Sajnos részletesebb indokolása e szakaszoknak nincs. E rendelkezések a legutóbbi Szjt.-módosítás nyomán lényegbevágó – mivel a szerzői autonómiát érdemben szűkítő – módosításon estek keresztül, egy zárószavazás előtti módosító indítvány elfogadásának eredményeként, a módosítás eszközéből fakadóan érdemi indokolás itt sem kapcsolódik a módosításhoz, pedig számos szempont kínálkozna.

Alapelvszerűen természetesen a hatályos szöveg a 89. § (5) bekezdésében – ahogy a korábban a bejegyzés feltételei között is szerepelt²⁷² – rögzíti, hogy a beszedett jogdíjakból – egyes kivételektől eltekintve – csak a felosztás indokolt kezelési költségei vonhatók le. Ez továbbra is főszabály maradt.

A törvény a 89. § (7) bekezdésében elkülönülten szabályozza azt a helyzetet, ha a jogdíjat beszedő szervezet nem egyben a díjat a jogosultaknak felosztó szervezet is (ilyenek a témánkhöz kapcsolódóan egyablakos úton érvényesített jogdíjak, például a kábeles továbbközvetítés díja, amelyet jelenleg valamennyi jogosult vonatkozásában az Artisjus érvényesít, de a törvényben meghatározott arányok alapján szétosztja a többi jogosult szervezetei között és azok osztják fel a jogosultak részére), akkor az érintett jogosultak közös jogkezelő szervezetének felosztás céljára átadott jogdíjból csak a felosztás indokolt kezelési költségei vonhatók le. A szabály helyes értelme kétséget kizáróan nem az, hogy szociális–kulturális célra csak az átadás előtt lehetne belőle levonni (erre utalna az, hogy az átadott jogdíj tekintetében és nem az átadandó tekintetében tiltja a kezelési költségen túli levonást), ami viszont azt jelentené, hogy a beszedő szervezet céljai szerint lehet csak ezeket érvényesíteni. Ez végső soron egyáltalán nem tűnik ésszerű megoldásnak, mert így a jogdíjból a szociális–kulturális levonással jutott kedvezményekből éppen az a jogosulti csoport nem részesülhetne, akinek a jogdíjáról van szó. A helyes értelmezés az, hogy a beszedő szervezet csak a nála maradó (az általa képviselt jogosultakat illető) részből vonhat le a kezelési költségen túlmutatóan, ezzel szemben a felosztó szervezet ezt követően szintén csak a saját részéből vonhat le (vagyis kétszer ilyen célra ugyanabból a jogdíjból nem lehet levonni).

A közös jogkezelő szervezet végeredményben két körbe tartozó jogdíj és egy további kategóriába tartozó bevétel vonatkozásában rendelkezhet úgy, hogy azt nem osztja fel a jogosultaknak, hanem szociális vagy kulturális célra fordítja. Az egyik körbe azon jogdíjak egy része tartozik, amelyek ismeretlen vagy ismeretlen helyen tartózkodó jogosultat illetnének, de emiatt nem feloszthatók. A másik körbe a felosztható jogdíjak egy része tartozik. Ezen túlmenően a közös jogkezelő szervezet a tagdíjakból és a jogkezelésen kívüli tevékenységből származó bevétellel teheti ezt. Az ismeretlen jogosultak díjairól lehet az alapszabályban és a legfőbb szerv egyedi döntésével is rendelkezni, az ismert jogosultak díjairól csak az alapsza-

271 FICSOR Mihály: *Collective Management of Copyright and Related Rights*. Genf, World Intellectual Property Organization, 2002. 149–153.

272 Szjt. 88. § (1) bekezdés 5. pont.

bály rendelkezhet így. A törvényi keretek között az ezekre a célokra fordított összegekről már minden esetben a legfőbb szerv hozza meg a döntést a (11) bekezdés alapján, az alapszabály és a felosztási szabályzatnak megfelelő támogatási politika alapján. A szervezet támogatási politikáját és a bevételnek a jogosultak érdekében történő felhasználására vonatkozó döntését – a kultúráért felelős miniszter véleményének kikérését követően – a Hivatal javaslatára az igazságügyért felelős miniszter hagyja jóvá.

Külön figyelmet érdemel az a szabály, amely szerint a jogdíj csak akkor tekinthető fel nem oszthatónak amiatt, hogy a jogosult ismeretlen vagy ismeretlen helyen tartózkodik, ha a közös jogkezelő szervezet a jogosult felkutatására az érintett mű- vagy teljesítménytípus és felhasználási mód figyelembevételével megtette az adott helyzetben tőle elvárható intézkedéseket, és a jogosult felkutatása nem járt eredménnyel, valamint, ha a közös jogkezelő szervezet a jogosultat megillető díjat elkülönített számlára helyezte, és ettől számítva egy év eltelt anélkül, hogy a jogosult személye és tartózkodási helye ismertté vált volna. Ez ugyanis azt jelenti, hogy egy év után a díj bekerülhet ebbe a körbe. Ugyanakkor az Szjt. nem tartalmaz speciális elévülési szabályokat, ilyen módon ha egy jogosult az általános elévülés határidején, 5 éven belül kívánja érvényesíteni a díj kifizetésére vonatkozó igényét, akkor attól eleshet, ha jogkezelő a törvény ezen szabálya alapján a díját ilyen célra fordította. (A korábbi gyakorlat alapján egyébként a szociális, kulturális célra fordított összegek csak az elévülési időt követően kerültek be ebbe a körbe.) Ez a megoldás azt az alkotmányos aggályt is felveti, hogy a jogkezelő szervezet – ugyan jogszabályszerű – saját döntése ellehetetlenítheti a jogosultat egyébként megillető jog érvényesítését.

A törvény meghatározza a fent megjelölt bevételek egyes típusaihoz rendelt a felhasználható összeg mértékét is. Az alapot csökkenti az a jogdíj, amelyet más belföldi közös jogkezelő szervezetnek kell felosztás céljára átadni vagy – erről szóló képviseleti szerződés alapján – külföldi közös jogkezelő szervezetnek kell átutalni, nem tekinthető fel nem oszthatónak és ilyen címen nem használható fel az átadásra vagy átutalásra köteles közös jogkezelő szervezetnél.

Az ismeretlen jogosultakat illető díjak legfeljebb 25%-a, az ismert jogosultakat illető díjak 10%-a vonatkozásában hozható olyan döntés, hogy ilyen célra kerüljön felhasználásra. Bármely kategóriából származik a pénz, annak a 70%-át mindenképp kulturális (és nem más) célra kell fordítani (ha erről pozitív döntést hozott a jogkezelő szervezet). Ha a közös jogkezelő szervezet kulturális célú támogatást kíván teljesíteni, azt a Nemzeti Kulturális Alap számára történő átadással teheti meg (az átvételről megállapodást kell kötni, összhangban a jóváhagyott támogatási politikával).

A legújabb rendelkezések értelmében a támogatási politika kulturális célú felhasználásról szóló rendelkezései már nem a jogkezelő szervezet autonóm döntésén alapulnak, hanem figyelembe kell venniük a Nemzeti Kulturális Alapról szóló törvényben meghatározott támogatási célokat is. Ezt erősíti az is, hogy a közös jogkezelő szervezet kulturális célra az NKA számára történő átadással lehet fordítani a bevételeket. Ugyanakkor míg ezek a bevételek alapvetően a jogkezelők tagságának döntése alapján fordíthatók az NKA által való felhasználásra, tehát az alapvető döntést a beszédett jogdíjakról maguk a jogosultak hozzák meg, addig a reprográfiai és az üreshordozó-díjból származó bevétel 25%-át a jogosultak érdekében kulturális célra, az NKA útján kell felhasználni, szintén az NKA-törvényben meghatározott célokra. Ugyanakkor itt az Szjt. új szabálya már csak annyi kapcsolatot hagy a szerzői jogi logikával, hogy a díjat az Szjt. vonatkozó szakaszaiban meghatározott jogosulti csoportok javára. Egyelőre – gyakorlat híján – csak remélhető, hogy ez az egyes jogosulti csoportok közti

arány vonatkozását is jelenti. (A törvény egyértelművé teszi, hogy a 25% automatikus átadása nem zárja ki, hogy a jogosultak további részt fordítsanak a két díjból szociális-, kulturális célra, a fent említett, általánosabb rend szerint.) A rendelkezések részleges visszaható hatállyal bírnak, ugyanis a 2013-ban beszedett díjak vonatkozásában a 111/F § értelmében már az új rendelkezések irányadók a felosztás során.

3.10. A külföldi szervezet által végzett közös jogkezelés lehetősége

A hatályos jog szerint közös jogkezelési tevékenységet az folytathat, aki ilyenként nyilvántartásba vételre kerül Magyarországon, ami kétséget kizáróan korlátozza – álláspontunk szerint egyébként megengedhetően – a letelepedés uniós szabadságát. Ezt a korlátozást a 2009-es szabályozási terv próbálta egyedül megtörni, lehetővé téve a külföldi jogkezelő által letelepedés nélkül való közös jogkezelési tevékenységet Magyarország területén megvalósuló felhasználások tekintetében. Az audiovizuális piac vonatkozásában különös jelentősége lehetett volna ennek a megoldásnak, de e módosítás elfogadására nem került sor és ezt a 2011-es módosítás már nem tartalmazta. Írnunk erről egyedül amiatt érdemes, hogy lássuk, lehet-e relevanciája az irányelv átültetése során.

A törvény tervezete alapján egy új 93/A § került volna bevezetésre, amely szerint csak az EGT-ben másutt működésre jogosult szervezet tudott volna ilyen tevékenységet végezni, még hozzá szintén a törvényben meghatározott szabályok szerint. A jogkezelésre ugyanazok a szabályok vonatkoztak volna, mint a Magyarországon letelepedett jogkezelőkre, azzal, hogy nem csak egyesületi, hanem bármely más jogi formában is lehetett volna végezni, nem kellett volna Magyarországon is bejegyezni (elegendő lett volna a külföldi bejegyzés igazolása) és kizárólag a lehívásra hozzáférhetővé tétel engedélyezése vonatkozásában működhetett volna.

IV. A közös jogkezelés jövője, irányai az európai szabályozás mechanizmusában

1. Bevezető

Ahhoz, hogy az Európai Bizottság irányelv-tervezete értékelhetővé váljon a piaci viszonyok kontextusában, nem lehet előzetesen kihagyni azoknak a modelleknek a rövidebb áttekintését, amelyek a művek több területen élő közönséghez való eljuttatásának egyszerűsített jogszerzését célozzák vagy célozták. Átfogó kifejezésünk e tekintetben tudatos választás eredménye: hangsúlyozni kell ugyanis, hogy a kívánt cél elérése nem kizárólag több területre kiterjedő engedélyezés útján történhet. Lásd erre vonatkozóan a Műhold-irányelv műholdas sugárzásra vonatkozó szabályozási megoldását, amellyel nem ebben az alfejezetben, hanem a Műhold-irányelvet értékelő, következő fejezetben foglalkozunk részleteiben. A tanulmány e fejezete röviden bemutatja azokat az elméleti modelleket, amelyeket a Bizottság korábban vizionált különböző dokumentumaiban, illetve amelyek többé-kevésbé működőképesen kialakultak a közös jogkezelés mellett az utóbbi években. A tanulmány ezt követően röviden értékeli a CISAC-ügyet, végül pedig bemutatja a Bizottság közös jogkezelési irányelv-tervezetét.

A szerzők itt kénytelenek hangsúlyozni, hogy a vizsgálódás nem lezárható ezen a ponton: a Bizottság által benyújtott irányelv-tervezet vitái ma is zajlanak, ezek többségéről azonban nem születnek nyilvános dokumentumok, így a folyamat érdemben nem is mutatható be, ahogy a viták eredményei sem jósolhatók meg egyelőre. A szerzők reménye szerint a nyitott tervezet legérzékenyebb pontjainak részletes áttekintése ennek ellenére a tanulmány jó hivatkozási, kiindulási alap lehet majd a későbbi, mélyebb elemzések elvégzéséhez.

2. Jogosítási modellek az „Option 3” alapján

A Bizottság ajánlása és az azt előkészítő bizottsági tanulmány által bemutatott jogosítási modellek közül sokáig az „Option 3”-ként emlegetett megoldás tűnt olyannak, amely a legnagyobb aktivitást váltotta ki a piacból és készültek ennek alapján a megvalósítási modellek. Az „Option 3” a következő – a jelenleg ismert és szabályozott közös jogkezelés rendszerével igen nehezen összeegyeztethető – vázra épült:

- a nagyobb repertoárral rendelkező jogkezelő szervezetek a nagy zeneműkiadókkal (*majorökökkel*) kötött szerződések alapján, egyfajta ügynökségi rendszerben, önálló szervezetet alakítanak ki erre a feladatra,
- a *majoröket* illető jogokra terjedne ki a megállapodás (vagyis értelemszerűen nem az egész világrepertorárra, hiszen ezt nem áll módjukban átadni),
- a helyi, nemzeti közös jogkezelő szervezetek pedig – minimumfeltételek teljesítése mellett – szintén ügynökként tovább engedélyezhetik a repertoárt.

2.1. CELAS

A német GEMA és az angol PRS zeneszerzői közös jogkezelő szervezetek 2007-ben alapították az akkor még kissé más formában működő EMI zeneműkiadóval a CELAS-t, amely az EMI repertoárjának ügynökként kezdett működni.²⁷³

Ez volt az első olyan szervezet, amely kizárólag a számára rendelkezésre álló jogok alapján tud licenceket adni – adott esetben akár nem is teljes művekre, ugyanakkor az engedély földrajzi hatálya a teljes EGT. Ráadásul a CELAS nem maga végzi az engedélyezést, hanem a vele szerződő, ügynökként működő közös jogkezelő szervezeteken keresztül. A CELAS-modell még megközelítőleg sem terjed ki a világrepertoárra, a felhasználók dolgát nem könnyítve meg ezzel.

2.2. Pan-European Digital Licensing (PEDL)

A PEDL a Warner/Chappel Music Publishing (WCM) kezdeményezéseként kizárólag az angolszász repertoárra épült rá és nem kizárólagos jogokat biztosít a vele közvetlenül szerződő közös jogkezelőknél, akiknek a repertoárján keresztül juthatnak végső soron a felhasználók a művekhez (jelenleg a brit PRS, a svéd STIM, a francia SACEM, a belga SABAM és a holland BUMA/STEMRA a kontaktpontjai).²⁷⁴

3. A CISAC-ügy és az Európai Bíróság döntése

Az Európai Bizottság 2008. július 16-án versenyfelügyeleti eljárást²⁷⁵ indított a CISAC (International Confederation of Societies of Authors and Composers) és az EGT-államokban letelepedett, zenei szerzői közös jogkezelést végző szervezetek ellen, az EK-szerződés 81. cikkének megsértésére hivatkozva. A Bizottság az eljárásában három olyan, konkretizált felhasználási mód tekintetében végzett gyakorlatra vonatkozóan vizsgálódott, amelyek témánk szempontjából kiemelt jelentőséggel bírnak. Ezek a következők voltak: a Műhold-irányelvben korábban már a fentiek szerint egységesített vezetékes továbbközvetítés és a bárki által közvetlenül – tehát kódolás és kódolás nélkül – fogható műholdas sugárzás, valamint az Infosoc-irányelv által szintén harmonizált lehívásra hozzáférhetővé tétel.

Itt utalni kell arra a fent már több szempontból is kifejtett problémára, hogy a Műhold-irányelv maga egyszerűsíti le az engedélyezést olyan módon, hogy a felhasználás helyeként egyetlen országot határoz meg abban az esetben is, ha a műhold *footprint*-je több országra kiterjedne, vagyis a műsor több országban is elérhető. Ez valójában fogalmilag kizárja a bizottság felfogásában értett határon átnyúló (vagy több országra kiterjedő) engedélyezést. A vezetékes továbbközvetítés esetében szintén nagyon ritkán lehet csak határon átnyúló engedélyezésről beszélni, mivel egyszerűen a felhasználói piacok territorialitása nem teszi ezt szükségessé. Ez a probléma jellemzően azon országcsoportok körében jelenhet meg, ahol a népesség alapvetően többnyelvű, és a nyelvek a szomszédos országok népességének nyelvével/nyelveivel egyeznek – ez ugyanis meghatározza a műsorok potenciális közönségének terjedelmét is.

273 <<http://www.celas.eu>>.

274 <<http://www.warnerchappell.com/pedl/pedl.jsp>>.

275 COMP/C2/38.698. – CISAC.

Az eljárás tárgya a CISAC korábban kialakított modellszerződése/mintaszerződése volt, amelyet a CISAC-tag nemzeti közös jogkezelő szervezetek az egymás között létrehozott kölcsönös képviseleti szerződéseik alapjaként használtak. E modellszerződés egyes klauzuláit kifogásolta a Bizottság versenyjogi szempontból, méghozzá a következőket:

- a jogkezelő szervezetek számára ez a modellszerződés lehetőséget adott arra, hogy egymásnak a saját területükre vonatkozóan kizárólagos képviseleti meghatalmazást adjanak, vagyis a meghatalmazott jogkezelő szervezet a külföldi repertoárt egyedül képviselhet a saját területén. Ennek része volt az is, hogy csak a saját területére vonatkozóan kapja meg ezt a képviseleti jogot, de nem képviselheti a meghatalmazó jogkezelő repertoárját harmadik ország területére kiterjedően. Ehhez szorosan kapcsolódott egy „be nem avatkozási klauzula”, amely biztosította, hogy a meghatalmazott képviselő jogkezelő szervezet tevékenységét a meghatalmazó jogkezelő közvetlenül nem befolyásolja, ne tudjon annak napi működésébe beleavatkozni.
- Azt az elbocsátó jogkezelő szervezet hozzájárulásához kötötte a modellszerződés, hogy a jogkezelő szervezet által képviselt jogosult kilépjen a jogkezelő szervezetből és egyúttal egy másik jogkezelő tagjává váljon.

A Bizottság eredeti pozíciója az első franciabekezdés első részét tekintette az alapvető problémának, vagyis a képviselet (többirányú) területi korlátozását kifogásolta.

Az időközben már ismertté vált irányelv-tervezet fényében meg kell itt jegyezni, hogy a Bizottság később nyilvánvalóvá vált szándéka az volt, hogy ne csak hogy több ország területére is lehessen kizárólagossági képviseleti jogot adni, hanem egyrészt ez a képviselet se legyen kizárólagos (azaz több jogkezelő szervezet is nyújthasson ugyanarra a területre szolgáltatást), másrészt hogy eleve ne legyen semmilyen területi korlátozás ezekben a szerződésekben, vagyis mindenki a teljes EGT-területre kiterjedő engedélyt adhasson. Az persze nyilvánvaló volt, hogy egy ilyen helyzet az üzleti modellek teljes felfordulását eredményezte volna, a jogdíjak lefelé irányuló versenyéhez vezetett volna, amire versenyjogi eszközökkel sem lehet egy jogosulti tulajdonban ellenőrzés alatt álló vállalkozást rászorítani, és természetesen sem a CISAC, sem a jogkezelő szervezetek nem fogadták el.

Mivel a Bizottság végül több kifogása esetében is visszavonulót kellett, hogy fűjjon, ezért itt indokolt röviden ismertetni azokat az álláspontokat is, amelyeket az eljárás alá vont szervezetek fejtettek ki az eljárás során. Az érvelésük alapja az volt, hogy a szerzői jog területiális hatálya az az elv, amelyre ezek a megállapodások épültek, így a területi kikötések is ebből fakadnak. Ráadásul a be nem avatkozás éppen a versenykorlátozás ellenében és nem ennek céljából történik. Ráadásul a területi hatály megállapítása sem kizárólagosságot jelent, csak azt határozza meg, hogy az engedély mely országra terjed ki. A CISAC-ügy idejére egyébként már sem a CISAC mintaszerződése, sem a képviseleti szerződések döntő többsége nem tartalmazta a kizárólagos jelleget, tehát az eljárást arra kellett szűkíteni, hogy a megbízás területi hatálya eredményez közvetetten kizárólagosságot.²⁷⁶

276 CISAC-döntés 87. EBU által támogatott felperes arra hivatkozik, hogy a Bizottság a megtámadott határozat 3. cikke alapján, az egyes országok területére történő korlátozásokkal kapcsolatosan nem bizonyította az összehangolt magatartás létezését. A felperes szerint így különösen a Bizottság csupán arra szorítkozott, hogy felhívja a figyelmet arra, hogy a szerzői jogoknak az e határozatban figyelembe vett felhasználási módjai tekintetében a közös jogkezelő társaságok párhuzamos magatartása – amely abból áll, hogy az összes kölcsönös képviseleti megállapodás az egyes országok területére történő korlátozásokat tartalmaz – nem a szokásos versenyfeltételekből származik. Ezzel szemben, ez a párhuzamos magatartás az összehangolt magatartás létezésétől eltérő indokokkal magyarázható.

Ezt az eljárási szakaszt jogkezelői kötelezettségvállalások követték, az 1/2003/EK rendelet által lehetővé tett keretben, de csak a lehívásra hozzáférhetővé tételre terjedtek ki. Mivel a jogkezelők különböző csoportokban különböző vállalásokat tettek (figyelemmel más kényszerezikre is), ráadásul az eljárás részét képező piaci teszt sem erősítette meg ezeket a vállalásokat, így végül a Bizottság nem hagyta jóvá ezeket, hanem a határozatában arra kötelezte a jogkezelőket (a CISAC-ot magát a döntés tartama miatt nem), hogy a rendelkezésre álló határidőn belül szüntessék meg a jogsértést. Figyelemre méltó, hogy bírságot a CISAC-határozat nem szabott ki.

A döntés alapján pedig a jogsértés abban állt, hogy az érintett közös jogkezelők összehangolt magatartást tanúsítottak, mivel együttesen fenntartották a területi korlátozást a bárki által fogható műholdas sugárzás, a vezetékes továbbközvetítés és a lehívásra hozzáférhetővé tétel körében. Ezt annak ellenére állapította meg a Bizottság, hogy valójában a Bíróság²⁷⁷ már számos ügyben elismerte a kölcsönös képviselői szerződéseknek az alapszerződésekkel való összhangját, igaz, nem online viszonyokra nézve, hanem a „hagyományos” felhasználási módok tekintetében.

A Bizottság döntése – ahogy Faludi értékeli²⁷⁸ – lényegében egy újabb részterületét találja meg a szerzői jognak, amelyen a verseny szabályait teljes mértékben érvényesítendőnek tartja. Ez a döntés ugyanis tudomásul veszi, hogy önmagában mind a szerzői jogi, mind az erre épülő engedélyezési piac lehet területi hatályú (ezt nem is kívánja megbontani, bár ezt egy bizottsági határozattal nem is lehetne elérni). Ugyanakkor a Bizottság álláspontja szerint a jogkezelő szervezet ezt támogató tevékenysége önmagában nem az engedélyadásban merül ki, és az ezen túlmenő szolgáltatások vonatkozásában van/lehet helye a versenynek. Azt szükséges azért itt hozzátenni, hogy ezek – az engedélyezés és a közös jogkezelő szervezet ezt támogató tevékenysége – praktikusán aligha választhatók el hermetikusan egymástól (ha egyik vonatkozásban versenyez a jogkezelő másikkal, az nyilvánvalóan ki fog hatni a másik vonatkozásra is). Ennek köszönhetően várható volt, hogy a határozat ellen a legtöbb címzett²⁷⁹ jogorvoslati kérelmet nyújtott be az Európai Bírósághoz (a Törvényszékhez), aminek az alapja az engedélyezési és a jogkezelési piac *de facto* elválaszthatatlansága volt.

A jogkezelők részéről számos kérdés merült fel a Bizottság határozatának végrehajthatóságával kapcsolatban is, különös tekintettel arra, hogy a jogorvoslati eljárásnak nem volt a

277 Az Európai Közösségek Bíróságának C-110/88., C-241/88., C-242/88. számú egyesített esetekben hozott 1989. július 13-i döntése a François Lucazeau és mások v. Société des Auteurs, Compositeurs et Editeurs de Musique és mások alapügyekben a Cour d'appel de Poitiers and Tribunal de grande instance de Poitiers által kezdeményezett előzetes döntési eljárásban. Az Európai Közösségek Bíróságának C-395/87. számú esetben hozott 1989. július 13-i döntése a Ministère public v. Jean-Louis Tournier, a Société des auteurs, compositeurs et éditeurs de musique igazgatója közötti alapügyekben a Cour d'appel, Aix-en-Provence – Franciaország által kezdeményezett előzetes döntési eljárásban. Az Európai Közösségek Bíróságának C-62/79. számú esetben hozott 1980. március 18-i döntése az SA Compagnie générale pour la diffusion de la télévision, Coditel, és mások v. Ciné Vog Films és mások közötti alapügyekben a Cour d'appel de Bruxelles által kezdeményezett előzetes döntési eljárásban.

278 FALUDI Gábor: A szerzői közös jogkezelés mint szabályozott monopólium. *Infokommunikáció és Jog*, 2009. augusztus. 126–135.

279 A belga és a holland zenei közös jogkezelő szervezetek tudomásul vették a határozatot, elismerve a Bizottság igazát, aminek az a nem csekély mértékben bizzar jogkövetkezménye, hogy e két közös jogkezelő társaság „kartellezett”, a többi pedig, akikkel szemben a határozatot a Törvényszék megsemmisítette, nem. (Persze a határozat megsemmisítése finomítja ezt a megállapítást.)

végrehajtásra nézve halasztó hatálya, vagyis a közös jogkezelőknek meg kellett kezdenie bilaterális útvonalakon ismételt kitérgetni a képviseleti szerződéseiket. Például nem lehetett tudni, hogy a vizsgálattal érintett felhasználási módok vonatkozásában hozott döntés miként érinti a velük kapcsolatban álló, rokon felhasználásokat.²⁸⁰ Érintheti-e a versenykorlátozó megállapodás tilalmába ütközés a képviseleti jogokat megalapozó szerződések (polgári jogi) érvényességét (feltehetően nem), de nem volt egyértelmű a helyzet abban a tekintetben, hogy maguk a területi hatály-kikötések semmiek-e. További, igen fontos kérdés volt, hogy ha a területi hatály korlátozását szigorúan kétoldalú tárgyalásokon az előírt határidőre egymással szemben alkudják ki az eljárás alá vont közös jogkezelő társaságok, és az eredmény esetleg nem fog elég jelentősen különbözni a CISAC-határozatban kifogásolt, területi kikötést jelentő eredménytől, az újra megvalósítja-e a 81. cikk (1) bekezdésbe ütköző magatartást, vagy objektív körülményekkel indokolható párhuzamos magatartásnak fog-e minősülni?²⁸¹

A Törvényszék végül a bizottsági határozat 3. cikkének a CISAC-ot, és a közös jogkezelő szervezeteket érintő részét megsemmisítette. A bizottsági döntés e megsemmisített cikke értelmében sértette az EK-szerződés 81. cikkét az, hogy a jogkezelők a területi korlátozásokat úgy hangolták össze, hogy az engedélyek kiterjedését az egyes társaságok országának területére korlátozták, vagyis a Törvényszék álláspontja alapján ez nem ütközik az uniós jogba továbbra sem. Ennek következtében nem kell ezt megszüntetniük sem, az engedélyek adhatók meghatározott országok területére vonatkozóan.

Helybenhagyta ugyanakkor a Törvényszék a Bizottság határozatának két – a fentiek szerint is kevésbé kardinális jelentőségű – cikkét, így a Bizottság határozatának 1. cikkét, amely megtiltotta a mintaszerződés 11. cikke szerinti tagsági korlátozásokat (ezek a gyakorlatban egyébként is kevés problémát okoztak, hiszen eleve csak 2004. június 3-ig tartalmazta őket a mintaszerződés, bár nem volt kizárható, hogy akár még valamely képviseleti szerződések esetleg magukban foglalják azokat). Továbbá helyben hagyta a Törvényszék a Bizottság határozatának a mintaszerződés 1. cikke szerinti kizárólagossági szabályok megtiltásáról szóló 2. cikkét is, amely 1996 májusáig rendelkezett úgy, hogy valamely közös jogkezelő társaság kölcsönösségi alapon a másikra ruházza annak kizárólagos jogát, hogy az utóbbi a működési területén engedélyeket bocsásson ki az összes nyilvános előadás tekintetében. Végül ezeknek nem volt különösebb hatása.²⁸²

A Bíróság döntése a kézirat lezárása időpontjában már jogerős, mivel az előírt határidőn belül egyik fél sem élt jogorvoslattal ellene. Az már leszűrhető, hogy a korábbi, viszonylag homogén kép darabjaira hullott, és már nem lehet olyan egységes engedélyezési rendszert működtetni, mint korábban. Ennyiben tehát a bizonytalansági faktorok nem csökkentek a

280 Erre a végleges döntés is felhívja a figyelmet: 82. A szerzői jogoknak a megtámadott határozatban meghatározott felhasználási módjai kapcsán a közös jogkezelő társaságok és a felperes nem hoztak létre egy teljesen új alapokon nyugvó, a hagyományos felhasználási módokra előírtaktól elkülönülő kezelési rendszert. Mindazonáltal elfogadott, hogy az 1936-ban a hagyományos felhasználásokra létrehozott mintaszerződést a különböző technológiai fejlődéseknek megfelelően lépésről lépésre – többek között a sydney-i megállapodás és a santiagoói megállapodás révén – módosították.

281 FALUDI i. m. (278. lj.) 126–135.

282 A STIM nevű svéd közös jogkezelő szervezet esetében némileg más a helyzet, mert eljárási okokból nem volt elfogadható a jogorvoslati kérelme. Ugyanakkor a Törvényszék érdemi döntése természetesen kihat a STIM-re is. Egyébként a STIM-határozatban lényeges, hogy a Törvényszék kimondta: önmagában a kulturális sokszínűség biztosítása nem indokolja a területi hatályú képviseleti szerződések fenntartását. Ennek az a lényeges tartalma, hogy a Törvényszék szemléletében e szempont más úton is érvényesíthető.

Bíróság döntésének eredményeként sem, vagyis azóta, hogy Faludi Gábor ezeket a kérdéseket megfogalmazta, még a Bizottság által hozott határozatról szóló értékelésében.²⁸³

Hozzá kell itt tenni az értékeléshez, hogy a CISAC-döntés gyakorlati relevanciája egyre jelentéktelenebbnek tűnik:²⁸⁴ bár a Bíróság megerősíteni látszik a territorialitás elvét és a közös jogkezelés eddigi modelljének helytállóságát, a Bizottság az irányelv-javaslat elfogadásával halad a maga útján előre, megerősítve azt a rendszert, amely az ajánlás hatására már elkezdett formálódni. A különbség annyi, hogy a repertoárok széttöredezését az irányelv-javaslat azzal igyekszik megakadályozni, hogy a jelentős engedélyezési csomópontok nem utasíthatják vissza a kisebb repertoárokat képviselő közös jogkezelő szervezetek képviselőit a többterületi online felhasználás engedélyezése során.

4. A készülő közös jogkezelési irányelv, a felmerülő kritikák és értékelésük

4.1. Bevezetés

Az Európai Bizottság 2012. július 7-én mutatta be a szerzői és szomszédos jogokra vonatkozó közös jogkezelésről és a zeneművek jogainak belső piacon történő online felhasználásra szóló, több területre érvényes engedélyezéséről szóló európai parlamenti és tanácsi irányelv tervezetét. Az irányelv-tervezettel kapcsolatos tárgyalások, a hatáskörrel rendelkező uniós szervek közti dialógus a kézirat lezárásakor is folyamatban van, a dokumentumok jelentős része nem nyilvános. Ilyen módon a tanulmány következő részei alapvetően az irányelv-tervezet alapjavaslatát vehették alapul, hivatkozva a Tanács által elfogadott kompromisszumos szövegre, de nem vizsgálják még az Európai Parlamenttel folytatott egyeztetések eredményeit.

Az irányelv-tervezet a korábbi, sokféle szabályozási terv közül végül alapvetően két témakörre koncentrál: egyrészt a közös jogkezelő szervezetek szervezeti, működési rendszerét javítani kívánó rendelkezéseket tartalmaz a hatékonyság, pontosság, átláthatóság, elszámoltathatóság fokozásának célkitűzésével.²⁸⁵ Másrészt pedig a zeneművek felhasználásai határon átnyúló engedélyezésének egy, a Bizottság által preferált modelljét mutatja be azzal az igénnyel, hogy az online zeneszolgáltatások egységes piacának kialakítása hamarosan megtörténhessen (az irányelv-tervezet tehát nem foglalkozik sem a műholdas sugárzással, sem a kábeles továbbkövetéssel, ahogy azt a CISAC-ügy tette).²⁸⁶ Az első témakörben az irányelv horizontális szabályokat tartalmaz, tehát valamennyi jogosulti csoport bármely jogát kezelő jogkezelő szervezetekre vonatkozik, a második témakörben viszont kizárólag a zeneművek szerzői jogkezelésére ad keretszabályozást. Tehát a tárgyi hatálynak megfelelő zeneművek más jogosultjaira – jellemzően az előadóművészekre, hangfelvétel-előállítókra – vonatkozóan közvetlenül nem

283 FALUDI i. m. (278. lj.) 126–135.

284 Ezt a kérdést a jelen tanulmánynál részletesebben vizsgálja FALUDI Gábor – KABAI Eszter: A lényegtelen né vált CISAC-ügy margójára című elemző tanulmánya. A tanulmány kéziratát a szerzők bocsátották rendelkezésre, várható megjelenése a *Versenytükör* 2014. tavaszi számában.

285 Tervezet, 2.

286 Tervezet, 3.

tartalmaz rendelkezéseket. Ugyan lehetne azt gondolni, hogy egy *spill-over* eredményeként ez ki fog hatni a szomszédos jogi jogosultak jogainak gyakorlására is, ez a szabályok jellege és az egyes jogosultak közös jogkezelése sajátosságai miatt aligha képzelhető el uniós jogi felhatalmazás nélkül (ami egyébként szükségszerűen a rendszer további bonyolódásához vezet). Itt kell újra emlékeztetni a kizárólag a *simulcasting*ra vonatkozó döntésre, amely a hangfelvétel-előállítói közös jogkezelés e gazdaságilag jelentéktelen szeletét már elrendezte.

Ilyen módon az irányelv első része feltétlenül és közvetlenül összefügg a jelen kötet témájával. Ugyanakkor bár az audiovizuális média területén nem a zeneművek primér felhasználása a fő szerzői jogi relevanciájú tevékenység, az ilyen művek felhasználása nem elhanyagolható részét teszi ki a működésüknek, így az irányelv-tervezet e címei is vizsgálatot érdemelnek.

A Tervezet uniós jogi előzményeiről jórészt már szóltunk a korábbi fejezetekben. E fejezet emiatt az előzmények közül már csak azokat a szabályokat mutatja be, amelyek az eddigi *acquis communautaire*-ben azonos szintű jogforrásokban jelentek meg, mivel ezek és a Tervezet kapcsolata alapvető jelentőségű a rendszer értelmezése szempontjából.

A jelen fejezetben a transzparencia-szabályok vizsgálata során figyelemmel voltunk a hatályos magyar rendelkezésekre is, a határon átnyúló engedélyezés vonatkozásában pedig elsősorban a jelenleg alakuló, határokon átnyúló engedélyezési modelleket fogjuk összevetni a Bizottság javaslatával. Különösen itt van jelentősége egyébként az Európai Bíróság által a CISAC-ügyben nemrég megszületett, fent bemutatott döntésnek is.

Általános álláspontként előre lehet bocsátani azt, hogy az elmúlt évek *soft law*, illetve nem teljesen publikus vagy nem feltétlenül valamennyi tagállamot/jogkezelő szervezetet érintő uniós kezdeményezései után, amelyek kihatottak a harmonizációra (még ha ezt nem is sikerült elérniük), előrelépést jelenthet egy valamennyi szervezetre vonatkozó, a tagállamok számára egységesen kötelező norma elfogadása. Ez mind a felhasználók, mind a jogosultak és képviselőik számára kiszámíthatóbbá teheti a piac működését, ami önmagában is ösztönző hatással lehet az új üzleti modellekre, a jogdíjak mértékére. (A teljes rendszerbe illeszthetőségével, illetve az egyes részletmegoldásokkal kapcsolatos kritikákat természetesen az alábbiakban közöljük.)

Érdemes előrebocsátani azt is, hogy a folyamatosan fejlődő magyar szabályozás alapvetően az irányelv-tervezetével azonos elveken alapul a transzparencia-szabályok tekintetében. A határon átnyúló szolgáltatásra vonatkozóan bevezetésre kerülő rendszer tekintetében egyelőre azt lehet látni, hogy ez nem akadályozta volna a törvényi monopólium fenntartását.

4.2. Az irányelvi keret a Tervezet előtt

4.2.1. A szerzői jogi keretszabályok

Az uniós jogalkotó ugyan átfogó szabályozást egyelőre nem alkotott a közös jogkezelés vonatkozásában, azok az eddigi szerzői jogi irányelvek, amelyek érintik a közös jogkezelést, egyértelműen mutatják, hogy 1. az uniós jogalkotó mindezekig elismerte a tagállamok már fennálló, bejáratott megoldásait, 2. alapvetően nem kívánt ezekbe a nemzeti struktúrákba beavatkozni. A szabályozás inkább csak egybefoglalta, és nem megreformálta a tagállami gyakorlatokat, esetenként – preambulumi szinten, lényegében nem kikényszeríthető hatással – utalva néhány elvárásra.

A Bérlet-irányelv az első olyan irányelv, amely egyáltalán foglalkozik a közös jogkezeléssel. Mind a haszonkölcsönzési, mind a bérleti jog vonatkozásában kifejezetten rendelkezik arról, hogy a tagállamok bevezethetnek közös jogkezelésben történő joggyakorlást, ugyanakkor egyáltalán nem szól arról, hogy mit is értsenek a tagállamok definíciószerűen közös jogkezelés alatt. A haszonkölcsönzési jog vonatkozásában csak a Bérlet-irányelv preambuluma szól arról,²⁸⁷ hogy a haszonkölcsönzési méltányos díjigény érvényesítéséhez a tagállamok lehetővé tehetik a jogosultak számára, hogy képviselőjükkel jogkezelő szervezetet bizzanak meg [ami miatt felmerülhet a kérdés, hogy ez lehetővé teszi-e egyáltalán kötelező jogkezelés bevezetését, ahogy ez a magyar Szjt. 23/A § (3) bekezdése alapján történik]. A hangfelvételek és filmalkotások esetében a bérleti jogból annak az esetleges, hangfelvétel-előállítóra vagy film-előállítóra történt átruházása után is a jogosultnál maradó csonka díjigény tekintetében is meg lehet bízni a jogok gyakorlásával közös jogkezelő szervezetet,²⁸⁸ ugyanakkor itt az irányelv széles körben ad felhatalmazást a közös jogkezelés módjának szabályozására, amelybe a kötelező jogkezelés is belefér.²⁸⁹

Elfogadásuk időrendjében a következő irányelv a Műhold-irányelv, amely természetesen témánk szempontjából is különösen releváns rendelkezéseket tartalmaz. Ez az irányelv definiálja – megjegyezzük: igen tágan – először a jogkezelő szervezet fogalmát: eszerint „jogkezelő szervezet” (tehát nem közös jogkezelő szervezet!) funkciói szempontjából tekintve az a szervezet, amely egyetlen vagy egyik fő céljaként kezeli vagy érvényesíti a szerzői és szomszédos jogokat, ennél részletesebb meghatározást viszont nem ad.²⁹⁰

A Műhold-irányelv a két általa szabályozott felhasználási mód, a műholdas sugárzás és a vezetékes továbbközvetítés tekintetében határozza meg azt a keretet, amelyben a tagállamok könnyebben gyakorolhatóvá tehetik az itt harmonizált kizárólagos jogukat. A műholdas sugárzási jog vonatkozásában a 3. cikk rögzíti, hogy az az egyedi, a jogosulttól származó engedély fejében végezhető csak (elkerülendő ezáltal a tagállamokban – és akkor még a nem tagállam Magyarországon is – abban az időben széles körben elterjedt díjigényre, átalánydíjra való korlátozást), és a (2) bekezdésből következően ez az engedélyezési jog gyakorolható akár – értelemszerűen nem kötelező – közös jogkezelés útján is. Vagyis a jogkezelő szervezet nem egyszerűen a díj begyűjtését végzi, hanem kifejezetten engedélyező tevékenységet is folytat, tehát a teljes kizárólagos vagyoni jog gyakorlására van felhatalmazva. Sőt az irányelv ennél is továbbmegy: a jog gyakorolhatóságának (és a felhasználók könnyebb jogszerzésének) segítésére lehetővé teszi, hogy azt ún. kiterjesztett jogkezelésbe helyezzék a tagállamok, vagyis hogy a jogkezelő szervezet és a műsorsugárzó szervezet közötti, a művek meghatározott csoportjára vonatkozó kollektív szerződés (a felhasználók felé a képviseleti lehetőség tartalmával) kiterjeszthető az azonos csoportba tartozó azon jogosultakra is, akik nem adtak megbízást a szervezetnek, feltéve, hogy a műholdas nyilvánosságához közvetítés az ugyanazon műsorsugárzó általi földi sugárzással egyidejűleg történik, és a nem képviselt jogosult bármikor kizárhatja a

287 (12) preambulumbekkezdés: Szükséges olyan szabályozás bevezetése, amely a szerzőknek és előadóművészeknek elidegeníthetetlen jogot biztosít a méltányos díjazásra, miközben meg kell adni számukra a lehetőséget, hogy e jog érvényesítésével az őket képviselő közös jogkezelő szervezeteket bizzák meg.

288 5. cikk (3)–(4) bekezdés.

289 5. cikk (4) bekezdés: A tagállamok rendelkezhetnek arról, hogy a közös jogkezelést végző szervezetek eljárást láthatják-e, és milyen mértékben a méltányos díjazáshoz való jog érvényesítését, illetve azt, hogy ezen díjat kitől lehet igényelni vagy beszedni.

290 1. cikk (4) bekezdés.

közös jogkezelés kiterjesztését (zsargonnal élve kiléphet a jogkezelésből) a műveire vonatkozóan, és jogait egyénileg vagy közösen gyakorolhatja.

A vezetékes továbbközvetítés jogának gyakorlását ezzel szemben az irányelv hatékonysági okokból kizárólag közös jogkezelésben teszi lehetővé, de hangsúlyozandó, hogy az irányelv egyébként csak a más tagállamból érkező műsorok tekintetében írja ezt elő; a belföldre továbbközvetített műsorok tekintetében nincs rendelkezés az irányelvben, továbbá ha a műsor-sugárzó szervezet a saját műsorát közvetíti tovább, akkor szintén nem alkalmazandó a kötelező közös jogkezelés szabálya. Mindazonáltal itt is érvényesül a kiterjesztett jogkezelés elve.

Az irányelv értelmében a kötelező jogkezelés azt egyébként nem zárja ki, hogy több jogkezelő szervezet is működjön, ilyen esetben viszont az a jogosult, aki nem tagja a jogkezelő szervezetnek (vagy nem adott számára kifejezetten megbízást), szabadon választhat, hogy közülük melyiket kell a jogainak érvényesítésére megbízottnak tekinteni, és e vonatkozásban nem lehet diszkriminálni őt a többi jogosulthoz képest (de választania kell). Ez a jogosult ugyanazokkal a jogokkal, valamint kötelezettségekkel rendelkezik a kábelszervezet és a jogainak érvényesítésére megbízottnak tekintendő jogkezelő szervezet között megkötött szerződésből eredően, mint azok a jogosultak, akik a jogkezelő szervezetet megbízták. Ezt erősíti meg az Európai Bíróság C-169/05. számú (Uradex) ügyben hozott döntése is. Figyelmet érdemlő kérdés, hogy a magyar jognak az a rendelkezése, amely a többes jogkezelés eseteiben elveszi a kívül maradó jogosulttól azt a lehetőséget, hogy szabadon válasszon a jogkezelő szervezetek között, összeegyeztethető-e az irányelv fent említett szabályaival. Álláspontunk szerint, mivel az irányelv itt is lehetővé teszi a kiterjesztett jogkezelés bevezetését, ami csak kifejezett jogi szabályozás útján jöhet létre, ennek következményeként a magyar jog értelmezhető összhangban az irányelvvvel.

Bár témánkhoz közvetlenül nem tartozik hozzá, az előzmények teljes ismerete érdekében szükségesnek látszik megemlíteni, hogy az eredeti műalkotás szerzőjét megillető követő jogról szóló 2001. szeptember 27-i 2001/84/EK európai parlamenti és tanácsi irányelv 6. cikkének (2) bekezdése értelmében a tagállamok lényegében teljes diszkréciót gyakorolnak abban a tekintetben, hogy miként teszik lehetővé a jogosultak számára a követő jogi díj (ami egyébként természeténél fogva egy sajátos, mértékében fixen meghatározott átalánydíj) érvényesítését. Az említett bekezdés kifejezetten említi is a kötelező vagy fakultatív (önkéntes) közös jogkezelés intézményét, amelynek a bevezetéséről való döntést viszont a tagállamokra bízta és ennél tovább nem is megy a szabályozásban. A (28) preambulumbekkezdésben ugyanakkor fontosnak tűnt megemlíteni a transzparencia követelményét (anélkül, hogy ez a rendelkező részben részletesebben kifejtésre került volna).²⁹¹

Az Infosoc-irányelv a közös jogkezelés és az ilyen keretben adott felhasználási engedélyek témájával szintén nem foglalkozik²⁹² behatóan annak ellenére, hogy eredeti ambíciója a szerzői jogi rendszernek a digitális, információs társadalomhoz való adaptálása lett volna, és ebben nem elhanyagolható szerepet töltenek be a jogkezelő szervezetek. Ugyanakkor a (17) preambulumbekkezdés itt is tartalmaz egy nagyon általánosan megfogalmazott elvárást, miszerint különösen a digitális technikából adó-

291 A tagállamokra tartozik a követő jog gyakorlásának – különösen a jogérvényesítés feltételeinek – szabályozása. A közös jogkezelő szervezet útján történő jogérvényesítés csak egy a jogérvényesítés lehetséges módjai közül. A tagállamoknak biztosítaniuk kell a közös jogkezelő szervezetek átlátható és hatékony működését. A tagállamoknak gondoskodniuk kell arról is, hogy a más tagállamokból származó szerzőknek járó díjakat ténylegesen beszedjék és felosszák. Ez az irányelv nem érinti a beszedésre és felosztásra vonatkozó tagállami rendelkezéseket és megállapodásokat.

292 (18) preambulumbekkezdés.

dó követelmények alapján szükséges biztosítani, hogy a jogkezelő szervezetek a versenyszabályokkal összhangban tevékenységüket magasabb fokon ésszerűsítsék és átláthatóbbá tegyék.

Az eddig elfogadott és hatályban lévő irányelvek lényegében nem szabályozták a közös jogkezelést, inkább csak érintőlegesen foglalkoztak vele. Egyes vagyoni jogok vagy díjigények az irányelvek kifejezetten megnyitották a tagállamok számára a közös jogkezelés lehetőségét. Azt azonban hangsúlyozni kell, hogy nem csak azokban az esetekben lehet bevezetni a nemzeti jogba közös jogkezelést, ahol erről az irányelvek kifejezetten szólnak.

- Úgy tűnik, több esetben az irányelvek nem egyértelmű szabályokat fogalmaznak meg: lehet hajlani arra, hogy a közös jogkezelés csak azon esetekben lehet kötelező, ahol ezt az EU jog kifejezetten lehetővé teszi (e vonatkozásban a nemzetközi egyezmények előírásainak értelmezése még segíthet). Ugyanakkor azonban egyáltalán nem egyértelmű a válasz arra, hogy a közös jogkezelés csak ott lehetne-e kiterjesztett, ahol erről kifejezetten szól az irányelv. A fent bemutatott szabályok áttekintéséből inkább az következik, hogy az uniós jogalkotónak nem volt határozott szándéka ezen a területen koherens rendszert alkotni, a szabályok megalkotása inkább csak a tagállami megoldások közös nevezőre hozását, semmint valamiféle egységesítés szándékát szolgálta.
- Végezetül, annak sincs tényleges harmonizációs hatása, hogy több irányelv is kifejti, miszerint a közös jogkezelés területén különös fontossággal bír a transzparencia, illetve a hatékonyság kérdése. Mivel ezen elvárások deklarálásán túl egyik irányelv sem tartalmaz részletesebb rendelkezést arra vonatkozóan, hogy mit is jelentene a transzparencia, vagy mikor minősülne a jogkezelés hatékonynak uniós mércével, ezeket a rendelkezéseket is inkább csak puha elvárásoknak lehet tekinteni, amelyeknek alkalmasabb helye lenne egy ajánlásban, mint egy irányelvben.

Összefoglalva megállapítható, hogy irányelvi szinten mind ez ideig érdemi harmonizáció nem történt, bár egyes jogok gyakorlásának módjairól szóltak ezek a normák, amelyeknek az az előnye, hogy az anyagi jog oldaláról érintik a joggyakorlás módját.

4.2.2. A szolgáltatások szabad mozgása és a letelepedés szabadsága, továbbá a Szolgáltatási irányelv viszonya a közös jogkezeléshez

Az előzőektől elkülönítve kell szólni a Szolgáltatási irányelvről, amelynek alapvető célja az, hogy az Európai Unión belül a szolgáltatók számára biztosítsa a letelepedés szabadságát és jogi keretet adjon a szolgáltatások tagállamok közötti szabad mozgásának biztosításának. A Tervezet maga a következőképpen fogalmazott: „A közös jogkezelő szervezetekre a 2006/123/EK irányelv mint közös kezelő szolgáltatások nyújtóira vonatkozik.”²⁹³ Ebből az következik, hogy

293 A (3) preambulumbekzdés szerint: Az Európai Unióban székhellyel rendelkező közös jogkezelő szervezetek – mint szolgáltatók – kötelesek a nemzeti követelmények tiszteletben tartására a belső piaci szolgáltatásokról szóló 2006. december 12-i 2006/123/EK európai parlamenti és tanácsi irányelvvel összhangban, amely jogi kereteket kíván teremteni a letelepedés szabadságának és a szolgáltatások tagállamok közötti szabad mozgásának biztosításához. Ez azt feltételezi, hogy a közös jogkezelő szervezetek szabadon nyújthassák szolgáltatásaikat a határokon átnyúlóan, a más tagállamokban lakóhellyel vagy székhellyel rendelkező jogosultak képviselte érdekében, vagy engedélyeket nyújthassanak a más tagállamokban lakóhellyel vagy székhellyel rendelkező felhasználók részére.

a Bizottságnak a benyújtott javaslatban tükröződő megközelítése szerint a 2006-ban elfogadott Szolgáltatási irányelv mint keretrendszer alkalmazandó a közös jogkezelő szervezetekre mint szolgáltatásnyújtókra (feltehetően a Bizottság úgy érti ezt, hogy mind a jogosultak, mind a felhasználók irányában fennálló viszonyaikra). Ezt az álláspontot azonban a tagállamok komolyan vitatják, amire abból következtethetünk, hogy a Tervezet ezzel kapcsolatos rendelkezéseivel számos módosító javaslat érkezett (ezekre az alábbiakban visszatérünk).

Az alapvető kérdés itt természetesen az, hogy a közös jogkezelő szervezetek tagállamonként kialakult *de facto* (a körülményekből fakadóan létrejött és esetleg fennmaradásában különböző jogalkotási eszközökkel támogatott) vagy *de jure* (jogszabállyal kifejezetten is biztosított) monopóliumhelyzete összeegyeztethető-e az alapszabadságokkal, elsősorban pedig a szolgáltatásnyújtás szabadságával és a letelepedés szabadságával. A kérdés megválaszolásakor mindenestre abból a korábbi fejzeteinkben részletesen bemutatott tényhelyzetből kell kiindulni, hogy a közös jogkezelő szervezetek monopóliumhelyzete évszázados állapot, az alapszabadságok pedig az Európai Közösségek megalakulása óta létező jogintézmények, bár így is több mint fél évszázada érvényesülnek az Európai Unióban. Ugyanakkor ezek ütközésének problémája az utóbbi időkig nem merült fel vitakérdésként, sőt, több tagállam az utóbbi években vezette be (Ausztria) vagy vezette vissza (Csehország) a jogába a törvénnyel is megerősített monopóliumot (egyébként a korábbi *de facto* monopóliumhelyzetre alapítva). Mindezek alapján kronológiailag az EU-s keret vonatkozásában a közös jogkezelésnek és a szolgáltatások, illetve a letelepedés szabadságának viszonyát legalább három szinten kell vizsgálni.

Elsőként azt kell megvizsgálni, hogy az alapszerződések alapján bevezethető-e, fenntartható-e a monopóliumhelyzet általában. Azért fontos a monopóliumhelyzetre általában és nem külön a *de jure* vagy *de facto* monopóliumhelyzetre vonatkozóan elvégezni ezt az elemzést, mivel a II. fejezetben írottak alapján álláspontunk szerint a magyar jog jelenleg sem a teljes liberalizáció talaján áll, hiszen a szabályozás alapvetően praktikus szempontok alapján ma is támogatja egy hatékony monopóliumhelyzet fenntartását (bár a törvény indokolása nem egészen ezt sugallja, a szabályok önmagukért beszélnek). Másodsorban azt kell megvizsgálni, hogy a Szolgáltatási irányelv alkalmazandó-e ténylegesen a közös jogkezelési piacra. E kérdésben fontos iránymutatással szolgálhat a C-351/12. számú, az Európai Bíróság előtt folyamatban lévő ügy, amelyben a 3. kérdés kifejezetten erre irányul.²⁹⁴ Az ügyben egyelőre sajnos még a főtanácsnoki vélemény sem ismert, emiatt alább csak a saját álláspontunkat tudjuk közölni. Harmadsorban pedig figyelmet érdemel, hogy a Szolgáltatási irányelv – mint elfogadott és hatályban lévő EU-s jogi norma – és a Tervezet viszonyát miként lenne célszerű rendezni.

A szolgáltatások szabad mozgása és a letelepedés szabadsága és a közös jogkezelés viszonya
A Bíróságnak a C-439/99. számú ügyben kialakított esetjoga alapján a szolgáltatások szabad mozgását korlátozó intézkedések kizárólag a közérdek kényszerítő indokai alapján mi-

294 Úgy kell-e értelmezni az Európai Unió működéséről szóló szerződés 56. és azt követő cikkeit, valamint 102. cikkét (vagy adott esetben a belső piaci szolgáltatásokról szóló, 2006. december 12-i 2006/123/EK európai parlamenti és tanácsi irányelv 16. cikkét), hogy az megtiltja az olyan nemzeti jogi rendelkezések alkalmazását, amelyek az állam területén csupán a szerzői jogok közös kezelésével foglalkozó egyetlen szervezetnek biztosítják (monopólium) a szerzői jogok közös jogkezelés útján történő gyakorlását, következésképpen nem teszi lehetővé a szolgáltatások igénybevevőinek azt, hogy szabadon válasszanak más uniós tagállam közös jogkezelő szervezetei közül?

nősinhethetnek indokoltnak, és csak annyiban, amennyiben alkalmasak a kitűzött cél megvalósítására, anélkül, hogy túllépnék az adott cél eléréséhez szükséges mértéket. A C-62/79. számú, Coditel-ügyben a Bíróság kimondta, hogy a közös jogkezelő szervezetekre vonatkozó szabályozás a szellemi tulajdonjogok védelmének alapvető fontosságú célját szolgálja, és ezt a célt a Bíróság a közérdek kényszerítő indokaként ismerte el, amely magyarázhatja a szolgáltatásnyújtás megkülönböztetés-mentes korlátozását. Tehát az a kérdés, hogy a közös jogkezelő szervezetekre vonatkozó szabályozás általában (bármilyen tartalommal) a szellemi tulajdonjogok védelmének közérdekű, kényszerítő indokaként tekintendő-e, vagy az egyes szabályozási elemek külön is mérlegelendők. Természetesen csak az utóbbi lehet a helyes válasz, vagyis a monopolhelyzet fenntartása (mint a jogkezelési szabályozás meghatározó eleme) külön is vizsgálándó a szükségesség és arányosság szempontjából a szellemi tulajdonjogok hatékony védelme érdekében. Az alábbiakban ezt vizsgáljuk meg a jogosultak, a felhasználók és a felhasználónak nem minősülő fogyasztók szempontjából. Ez a vizsgálat általános: nem specializálódik tehát az online felhasználásokra.

A szolgáltatásnyújtás/letelepedés szabadságának korlátozása a jogosultak oldalán elsősorban azért szükséges és arányos, mert enélkül a jogok gyakorlása – nem csak az engedélyezés, de a jogdíjak begyűjtése, felosztása és a jogérvényesítés – nehezebbé válik a következők miatt. Vannak olyan jogosulti csoportok,²⁹⁵ akik a létező közös jogkezelő szervezet mellett, párhuzamos piacra lépés mellett érvelnek. Még azok is azonban, akik arra alapozzák az üzleti modelljüket, hogy több országra kiterjedő engedélyeket adnak, fenntartanak helyi kapcsolatokat, éppen a jogérvényesítés hatékonyságának fenntartása érdekében (mégpedig azért, mert ugyan engedély adható külföldről, de a díjak beszedése, a felhasználás ellenőrzése megköveteli a felhasználás helyén való jelenlétet – ez az internetes felhasználások esetében is így van, nem csak a hagyományos felhasználások körében.)

A monopolhelyzet abból a szempontból is hasznos a jogosultaknak, mivel ez – összevetve az egyéni vagy kisebb csoportos joggyakorlással – jóval erősebb tárgyalási pozíciót biztosít számukra a nagy felhasználókkal szemben. Sok esetben annak érdekében, hogy a felhasználás fejében a díjazás befolyjon, a csoportos jogérvényesítés is szükséges, mert enélkül a jogosultak nem kapnának egyáltalán díjat. (Korábban egyébként a magyar Alkotmánybíróság is megállapította, hogy egyes esetekben az egyetlen és hatékony útja a jogérvényesítésnek a közös jogkezelés.²⁹⁶) Ha több közös jogkezelő szervezet is tud engedélyt adni ugyanazon jogosultak jogainak gyakorlására, az a jogdíjak csökkenéséhez vezethet, hiszen a felhasználó az olcsóbb jogszerzésben lesz érdekelt alapvetően, ami – a jogosultak szempontjából – egyértelműen negatív irányú versenyt indít el. Emiatt a jogosultnak nem érdeke az, hogy ugyanarra a területre több jogkezelőtől is meg lehessen szerezni az ő művei felhasználási jogát. Ezt egyébként a fent említett Uradex-döntés is megerősíti, mivel kizárja azt, hogy a verseny a jogdíjak csökkenését eredményezze.²⁹⁷

A monopólium fenntartása garanciát ad egyébként az ún. *cherry-picking* megelőzésében is, ami összhangban áll a nemzetközi szerződések által biztosított nemzeti elbánás elvével.

295 Ezek rendszerint azok a jogosultak, illetve képviselő szerveik, amelyek önmagukban, saját vagyoni vagy egyéb helyzetüknél fogva is elegendő tárgyalási erővel bírnak ahhoz, hogy a jogaik önálló értékesítése ne okozzon nekik hátrányt.

296 382/B/1995. AB határozat, AB Közlöny VI/11.

297 Uradex-döntés 218–219. pontok.

Abban az esetben, ha több egymással versenyző közös jogkezelő szervezet működik a piacon, a repertoár feltöredezése reális esély (a korábban írottakból következően már be is következett): ami az egyes repertoárok árában való elmozdulást eredményezhet (nem feltétlenül a kulturális szempontból kívánatos irányba), ami végső soron a kínálat szűkülésével járhat. Ez egyébként különösen a kis kultúrák, kevés ember által beszélt nyelvű repertoárok esetében komoly veszély.

A monopolhelyzet (és a vele szorosan összekapcsolt kiterjesztettség, továbbá még az elméletileg létező többes alapítás lehetősége mellett is az egyik jogkezelő kiterjesztett jogkezeléssel való megbízása, megerősítése) segíti azokat a jogosultakat is, akik nem tagjai a jogkezelőnek: mivel a kiterjesztett jogkezelést gyakorló jogkezelő szervezetnek minden esetben szigorú szakmai feltételeknek kell megfelelnie, a jogalkotó lényegében rátelepíti azoknak a jogosultaknak a képviselőt (az engedélyezéstől a jogérvényesítésig), akik nem tagjai a jogkezelő szervezetnek. Ez egyébként a felhasználóknak abból a szempontból is jobb, hogy nem kell keresniük az egyes jogosultakat, még csak azt sem, hogy mely jogkezelőhöz tartoznak.

Ehhez hozzá kell tenni, hogy az Európai Bíróság számos döntésében²⁹⁸ erősítette meg, hogy a kölcsönös képviseleti szerződések a jogosultak érdekeit szolgálják, mivel nem kényszerülnek minden országban képviselőt létrehozni a monitorozásra, a jogérvényesítésre, hanem fordulhatnak a helyi jogkezelő szervezethez, amely a kölcsönösség elve alapján képviseli őket. Az Európai Bíróság álláspontja szerint a kölcsönös képviseleti szerződések a jogérvényesítést olcsóbbá teszik. Ezek a szerződések önmagukban nem gyakorolnak negatív hatást a jogdíjakra (nem is emelik meg őket), inkább csökkentik a beszedés és az ellenőrzés költségeit, ilyen módon pedig a jogosultak és a felhasználók érdekeit is szolgálják.

Megjegyezhető, hogy egyébként a szolgáltatásnyújtás és a letelepedés korlátozása a monopólium fenntartása révén egyáltalán nem akadályozza a határon átnyúló engedélyezésnek: ugyan a szerzői jog tartalmát az adott ország joga határozza meg, a másutt letelepedett jogkezelő szervezet is adhat arra az országra vonatkozóan engedélyt (csak tudni kell, hogy az nem egy egységes tartalmú engedély lesz, hanem igazodni fog a vonatkozó ország szerzői jogi rendjéhez).

A letelepedéshez kötés nem korlátozza a jogosultakat a leghatékonyabb jogkezelő szervezet kiválasztásában sem: a magyar jogosultak ma is szabadon választhatnak jogkezelő szervezetet, több jelentős szerző nem a magyar jogkezelő szervezet tagja, vagy különböző országok tekintetében más jogkezelő szervezet látja el a képviselőt. (Ráadásul ahol lehetséges a jogkezelő szervezetből való kilépés, ott a választási lehetőségeik tára még szélesebb.)

Azon kereskedelmi és a nem kereskedelmi felhasználók számára, akik egy országban vannak letelepedve és nyújtják a szolgáltatásukat (különösen idetartoznak a nyelviileg kötött szolgáltatásokat nyújtók), egyaránt költséghatékonyabb, ha abban az országban szerezhetik meg a felhasználási jogokat a területileg korlátozott felhasználásukhoz, ahol le vannak telepedve. (Itt természetesen problémát jelenthet a több területre kiterjedő szolgáltatásnyújtás esetében a több területre való jogszerzés nehézsége, de ez érdemben elsősorban az online felhasználá-

298 Az Európai Közösségek Bíróságának C-402/85. számú esetben hozott 1987. április 9-i döntése a G. Basset v. Société des auteurs, compositeurs et éditeurs de musique alapügyben a Cour d'appel de Versailles által kezdeményezett előzetes döntési eljárásban. Az Európai Közösségek Bíróságának C-270/86. számú esetben hozott 1990. december 1-jei döntése a J. Cholé és Société „Bizon's Club” v. Société des auteurs, compositeurs et éditeurs de musique alapügyben a Cour d'appel de Paris által kezdeményezett előzetes döntési eljárásban.

sok esetében releváns.) Bár az nyilvánvaló, hogy azok a jogosultak, akik egyedül is képesek gyakorolni a jogaikat, akár megtalálhatók külföldön is (bár az adminisztrációs költségek így is nőnek), a jogosultak többsége a jogkezelésen kívül egyszerűen nem lenne elérhető a felhasználók számára, ami megnövelné a jogsértő felhasználás esélyét és jelentősen csökkentené ezen jogosultak védelmi szintjét is.

A monopolhelyzet biztosítja azt, hogy a felhasználónak csak egy jogkezelő szervezettel kelljen szerződnie, ez különösen igaz azokban a helyzetekben, amelyekben *one-stop-shop*ot rendel a jogszabály. Ha ez a rendszer felszámolásra kerülne úgy, hogy több társaság adhatna az adott területre, világrepertoárra engedélyt, a felhasználónak sokkal összetettebb tárgyalásokkal kellene szembenéznük. A monopólium segíti a jogbiztonságot azon nagyfelhasználók számára, amelyek tömegesen használnak fel műveket, és nincs lehetőségük több jogosultat megkeresni.

Fontos említeni azt is, hogy amíg – akár a monopolhelyzet korlátozásával, akár teljes felszámolásával – legalább egyes, kiemelt esetekben a kiterjesztettség elvének gyakorolhatóságát biztosítja a közös jogkezelési szabályozás (nyilvánvalóan vagy az egyetlen vagy a leghatékonyabban működő jogkezelő szervezethez kapcsolva), addig a felhasználók számára megoldott, hogy ne kelljen a jogosultakat keresgélni, legfeljebb a jogkezelő szervezetek száma nőhet meg, amelyekkel kapcsolatba kell lépniük.

Igen fontos hangsúlyozni, hogy a nemzeti szinten fenntartott monopólium (a többes letelepedés teljes kizárása vagy korlátozása) nem zárja ki a multi-territoriális engedélyszerzést a felhasználók részére, ugyanis a letelepedéstől függetlenül tud külföldi jogkezelő szervezet is engedélyt adni Magyarország területére: ezt legfeljebb a közös jogkezelő szervezetek egymás közti kölcsönös képviseleti szerződéseiben foglalt ilyen tartalmú klauzulák zárhatnák ki, ez azonban tilos. (Tudomásunk szerint például az Artisjus képviseleti szerződése már igen régóta nem tartalmaznak ilyen klauzulát.) Ehhez hozzá kell azt is tenni, hogy a CISAC-ügyben már a Bizottság maga is megállapította (a Bíróság ezt már nem is kellett, hogy külön vizsgálja), hogy a területi korlátozás ráadásul nem sérti az uniós jogot. A Bizottság még hozzátette: feltéve, hogy azt kétoldalúan tárgyalták ki a jogkezelő társaságok, a CISAC-modellszerződés nélkül, (ami az ő álláspontja szerint tiltott megállapodás, de ezt a kiegészítést a Bíróság elutasította), így a területi korlátozás elvileg bármilyen módon kitárgyalható lenne (akár a modellszerződés alapján, akár bilaterálisan). Mindezekből pedig levonható az a következtetés, hogy az alapszabadságok arányos korlátozása érdekében számos érv felhozható.

A Szolgáltatási irányelv és a közös jogkezelés viszonya

Utalva itt ismét a fent már említett, folyamatban lévő előzetes döntéshozatali ügyre, az alábbiakban csupán a saját jogértelmezésünket közöljük. A közös jogkezelésnek a Szolgáltatási irányelv hatálya alá tartozásáról mindenekelőtt érdemes azt megvizsgálni, hogy a Szolgáltatási irányelv maga szól-e a jogkezelésről, de az könnyűszerrel megállapítható, hogy kifejezetten nem említi a közös jogkezelő szervezeteket mint szolgáltatásnyújtó szervezeteket.

Ugyanakkor több olyan rendelkezést is elemezni szükséges, amely értelmezendő a jogkezelő szervezetek vonatkozásában. Mindenekelőtt az 1. cikk (3) bekezdését és az ehhez tartozó (8) preambulumbekendést, amelynek értelmében a liberalizációt csak olyan mértékben követeli meg az irányelv, amilyen mértékben az érintett tevékenységek a versenyre nyitottak, így e rendelkezések a tagállamokat sem az általános gazdasági érdekű szolgáltatások liberalizációjára, sem a szolgáltatásokat nyújtó közintézmények magánosítására, sem az egyéb

tevékenységek vagy egyes szolgáltatások esetében meglévő monopóliumok eltörlésére nem kötelezik. Ebből következően tehát, csak a versenyző közös jogkezelés körében alkalmazandó az irányelv.

A vonatkozó rendelkezés továbbá a következőképpen fogalmaz: Ez az irányelv nem foglalkozik sem a szolgáltatási monopóliumok eltörlésével, sem a tagállamok által nyújtott támogatásokkal, amelyek közösségi versenyszabályok hatálya alá tartoznak. Az irányelv tehát egyértelműen nem terjed ki a monopóliumok szabályozására, legyen az akár törvényi alapú, akár *de facto*. Az idézett rendelkezés azt is jelzi, hogy nem követeli meg a szolgáltatási monopóliumok eltörlését.²⁹⁹

Hozzá kell azt tenni, hogy ez természetesen nem jelenti azt, hogy e rendelkezésből az következne, hogy a jogkezelő szervezetekre egyáltalán nem alkalmazandók a Szolgáltatási irányelv szabályai: a fentiekből csupán az következik, hogy sem a törvényi monopólium feloldása, sem a monopólium esetleges teljes eltörlése nem indokolható ezekre a szabályokra hivatkozással. Bár a Bizottság több esetben is indított a közös jogkezelő szervezetek törvényi monopolhelyezete miatt kötelezettségzegési eljárást, emiatt – mivel a dokumentáció végső soron nem nyilvános, hiszen egyik ügy sem jutott bírósági szakba – sejteni lehet, hogy érvelése nem a Szolgáltatási irányelvre épült.³⁰⁰ (Itt lehet utalni arra, hogy a magyar Szjt. 2012-es módosításának indokolása sem említi a Szolgáltatási irányelvnek való megfelelés kényszerét, amiből úgy tűnhet, a magyar jogalkotó sem osztotta a Bizottság fenti, a Tervezetben megjelenő megközelítését, mivel az indokolás csak az elsődleges joggal való esetleges ütközés problémáját említi.)

A 17. cikk tovább szűkíti viszont az alkalmazandó szabályok körét: kimondva, hogy a 16. cikkbeli rendelkezések – többek között – nem alkalmazandók a szerzői és kapcsolódó jogokra. A 16. cikk tartalmazza a szolgáltatásnyújtás szabadságára vonatkozó alapvető rendelkezéseket: így a letelepedés helye szerinti országtól eltérő országban történő szolgáltatásnyújtás elvét, a más tagállamban letelepedett szolgáltatók szolgáltatásnyújtásának szabadságát az e cikkben felsorolt többletkövetelmények (a szolgáltató telephely-létesítési kötelezettsége; az adott tagállam területén engedélyszerzés az adott tagállam illetékes hatóságaitól, beleértve az adott állam területén való nyilvántartásba vételt vagy szakmai szervezetbe vagy testületbe való felvételt; bizonyos formájú vagy típusú infrastruktúrának az adott állam területén való létrehozása tekintetében a szolgáltatót érintő tilalom; az önálló vállalkozók általi szolgáltatásnyújtást megakadályozó szerződések a szolgáltató és a szolgáltatás igénybevevője között; a tagállam illetékes hatósága által kiállított, a szolgáltatási tevékenység gyakorlásához szükséges azonosító dokumentum követelménye; a szolgáltatás szerves részét képező felszerelések és anyagok használatát érintő követelmények) bármelyikének előírásával. Itt tiltja meg a Szolgáltatási irányelv azoknak a követelményeknek az alkalmazását is, amelyek a szolgáltatás igénybevevőjének szabadságát korlátozzák (például igénybevételre vonatkozó engedélyszerzési kötelezettség vagy bejelentési kötelezettség, pénzügyi támogatás megkülönböztető korlátozása). Márpedig ha a 16., 17. és 19. cikkeket egybeolvassuk, akkor legalábbis az a következtetés leszűrhető, hogy a szerzői és kapcsolódó jogokkal összefüggő szolgáltatások területén mind a szolgáltatásnyújtás szabadsága, mind a szolgáltatások igénybevételeének szabadsága korlátozható, még hozzá jobban, mint bármely más, egyébként az irányelv hatálya

299 Ezt hangsúlyozza: FALUDI i. m. (152. lj.).

300 <http://europa.eu/rapid/press-release_IP-08-1786_en.htm?locale=en>.

alá eső szolgáltatás esetében. Ennek volumenét nem határozza meg az irányelv, hiszen így alapvető lényegi szempontokat tekintve végső soron kizárja a saját hatálya alól ezeket a szolgáltatásokat, vagyis legfeljebb olyan szempontok alapján alkalmazandó az irányelv a szerzői és kapcsolódó jogi szolgáltatásokra, amely szempontok nincsenek kifejezetten kizárva. Ebből két következtetés adódik: egyrészt a kizárt szempontok tekintetében az uniós alapszerződések adják meg a korlátozás kereteit. Másrészt viszont a szerzői jogi szolgáltatások közül a közös jogkezelési szabályozás egyes kulcselemei (a letelepedés követelménye, az állami nyilvántartásba vétel, az egyesületi forma, a kizárólagosság a piacon) nem tartoznak a Szolgáltatási irányelv hatálya alá, azoknak megengedettsége az elsődleges jog (az előző fejezetben ismertetett szempontok) alapján ítéltető meg.

Álláspontunk szerint tehát a Szolgáltatási irányelvet alkalmazni kell a közös jogkezelési szolgáltatásokra, de csak igen szűk körben, ami éppen a jogkezelés lényegét nem érinti. Vagyis az érdemi harmonizációhoz ez a jogi eszköz közel sem elegendő, de a Tervezetet mindenképp ezzel az irányelvvel is összhangban kell értelmezni.

4.3. A közös jogkezelési irányelv-tervezet bemutatása

Ahogy említettük, az irányelv-tervezet két fő területet kíván harmonizálni a jogkezelő szervezetekkel kapcsolatos kérdések közül: egyrészt a megfelelő szervezeti működést, másrészt a zeneművek online felhasználására vonatkozó szerzői jogok közös jogkezelő szervezetek általi, több területre érvényes engedélyezésének szabályait. Az 1. cikk alapján egyértelmű, hogy az irányelv-tervezet első fele horizontális hatályú, azaz valamennyi típusú jogkezelő szervezetre alkalmazandó, míg a második fele kizárólag a zeneművekre, azok online felhasználására (akármilyen legyen is az) és ezek vonatkozásában is csak a szerzők jogaira (tehát a zeneművekkel kapcsolatban álló egyéb teljesítmények jogosultjainak jogaira nem) terjed ki.

A hatály megállapításánál alapvető kérdés, hogy az irányelv mely szervezeteket tekinti közös jogkezelő szervezetnek. A bizottsági javaslat 3. cikk a) pontja szerint „közös jogkezelő szervezet” a tagjai tulajdonában álló vagy általuk ellenőrzött szervezet, amely jogszabály, engedélyezés, engedély vagy más szerződéses megállapodás általi felhatalmazás útján, egyetlen vagy fő céljaként kezeli az egyenlő több jogosult szerzői és szomszédos jogait. Ez az a fogalom, amely már a korábbi bizottsági dokumentumokban is megjelent, viszont nem veszi figyelembe azt, hogy melyek a különbségek egy egyszerű ügynökség, egy kiadó és egy jogkezelő szervezet között (a definícióba ugyanis mindhárom kör beleférne). Végül az első olvasatban a Tanács javaslatára a szövegbe belekerült két többletfeltétel: egyrészt hogy a szervezet a jogok gyakorlását a tagok közös javára (tehát nem kvázi-ügynökséggént, az egyes jogosultak javára), és nonprofit alapon végzi (tehát semmiképp sem kiadószerűen gazdálkodik a jogokkal). Továbbra sem foglalkozik azonban a reprezentativitás kérdésével a fogalom, ilyen módon jogkezelő szervezet bármilyen méretű szervezet lehet. A magyar jog – ahogy korábban láttuk – nem definiálja a közös jogkezelő szervezetet, azt szorítja korlátok közé, hogy a jogkezelő szervezetnek milyen funkciókat kell betöltenie, ezek az irányelvben csak a (2) preambulumban jelennek meg. A szerzői és szomszédos jogok kezelése magában foglalja a felhasználók számára történő engedélyezést, az engedélyesek ellenőrzését és a jogok felhasználásának figyelemmel kísérését, a szerzői és szomszédos jogok érvényesítését, a jogok felhasználásából származó jogdíjbevételek beszedését és az összegeket a jogosultak részére történő szétosztását.

A Tervezet a hatályát olyan módon jelölte meg, hogy az I. (Általános rendelkezések), a II. (A közös jogkezelő szervezetek működésére vonatkozó rendelkezések) és a IV. címe csak az Európai Unióban székhellyel rendelkező közös jogkezelő szervezetekre vonatkozzon, vagyis már akár az a szervezet sem tartozott volna az irányelv hatálya alá, amely jogkezelő szervezet az EU-n kívül rendelkezik székhellyel, az EU-ban pedig csak egy telephelyet működtet. Ez a rendelkezés az első tanácsi olvasat során kiegészült egy új IVa. címmel (Adatvédelem). A III. cím (A zeneművek online jogainak közös jogkezelő szervezetek által történő, több területre érvényes engedélyezése) és a IV. cím (Végrehajtási rendelkezések) 36. (Alternatív vitarendezés) és 40. cikke (Több területre érvényes engedélyezésre vonatkozó rendelkezéseknek való megfelelés) pedig csak azokra a szervezetekre vonatkozott volna, amelyek több területre érvényes alapon kezelik a zeneművek online felhasználási célú alkotói jogait, akár nem uniós letelepedéssel is. Az első olvasatban ide is bekerült az az utalás, hogy ezek a szabályok is csak az EU-ban letelepedett jogkezelőkre vonatkoznak.

Ha ezek a szabályok így maradtak volna, az nagyon komoly egyenlőtlenséget jelentene a korlátozások alól feloldott piacra belépő, az EU-ban nem letelepedett közös jogkezelő szervezetek és az EU-ban székhellyel rendelkező szervezetek között, mivel csak az itt letelepedettek számára lett volna kötelező az irányelv szigorú rendelkezéseinek való megfelelés, de a piacon mások azonos tartalmú szolgáltatást nyújthattak volna. Ez rövid távon a jogkezelő szervezetek kitelepedését is okozhatta volna az EU-n kívülre.

A szabályok ad absurdum értelmezésével persze oda is el lehetne jutni, hogy más szervezetek egyáltalán nem végezhetnek itt ilyen tevékenységet, ez azonban aligha lenne összeegyeztethető a WTO keretében fennálló EU-s (és tagállami) nemzetközi kötelezettségekkel, különösen a nemzeti elbánás elvével vagy a legnagyobb kedvezményes elbánás elvével. Itt azonban nagy valószínűséggel nem erről van szó. További problémát jelenthet ezzel a szabállyal kapcsolatban, hogy ha egy jogkezelő szervezet – akár le sem telepedve az EU-ban – az EU területén csak egy közös jogkezelőnek nem minősülő képviselőt működtet, mivel arra a norma nem terjedne ki.

Ilyen módon két szinten torzulhat a rendszer és alakulhat ki olyan helyzet, amelyben a felhasználóknak az EU-n kívüli, vagy az EU-ban működő, de nem szabályozott szervezetektől kell felhasználási engedélyt szerezniük, amelyeknek a működésére jóval kevesebb hatásuk lehet, mint egy az EU rendje alapján működő jogkezelő szervezetre. Itt utalni kell arra, hogy ez a zeneipar olyan átstrukturálódását kodifikálná, amely talán már meg is kezdődött, és amely a zeneipari engedélyezési rendszert a filmes engedélyezési rendszerhez közelíti, ahol jóval kevesebb tere van a közös jogkezelésnek (és jóval kevésbé átlátható is a rendszer).

Ezt az alapvető problémát az első olvasatot a Tanácsban lezáró szövegnek egyelőre nem sikerült tökéletesen orvosolnia. Ugyan bekerült egy kiegészítő rendelkezés, amely szerint a tagállamoknak azokra a szervezetekre is alkalmazniuk kell az irányelvet, amelyek közös jogkezelő szervezet tulajdonában állnak vagy ezek ellenőrzik őket, feltéve hogy ezek a szervezetek jogkezelési tartalmú tevékenységet folytatnak, de csak abban az esetben, ha ezt jogkezelőként végeznék, akkor az irányelv hatálya alá tartoznának, vagyis ha le lennének telepedve az EU-ban. Ez a fent másodikként említett problémát orvosolja ugyan, de arra nem nyújt segítséget, ha valamely szervezet az EU-n kívülről kíván az EU területére közös jogkezelési tevékenységet jelentő szolgáltatást nyújtani.

Itt kell foglalkozni azzal a problémával is, hogy bár az irányelv kifejezetten nem írja elő egyetlen jogiszemély-típus bevezetésének kötelezettségét, számos ponton nehéz összeegye-

tetni a rendelkezéseit a nonprofit alapon működő jogkezelői rendszerek működésének alapvető jellemzőivel. Ráadásul a (4) preambulumban szövege kifejezetten utal arra, hogy a profitorientált jogkezelő szervezetek esetében a működési anomáliák jelentősen ritkábbak, így az irányelv is azt sugallja, hogy valójában a profitorientált működést tartaná hatékonyabbnak. Ez azonban nagyon nehezen hozható összhangba az Európa meghatározó többségében ma nonprofit alapon működő közös jogkezelés elveivel, és hosszabb távon egyáltalán nem biztos, hogy a jogosultak számára kedvező változás lehet a nonprofit jelleg feladása.

Ez a kérdés ráadásul szorosan összefügg a harmonizáció technikájával is. A minimumharmonizációs jelleg önmagában kétségtelenül jobban lehetővé teszi, hogy a nonprofit működést is megengedjék a tagállamok, de az már eldöntendő kérdés: kizárhatja-e, hogy az adott tagállam területén vagy a területére irányulóan profitorientált jogkezelést folytassanak.

4.3.1. A közös jogkezelő szervezetek működése

A közös jogkezelő szervezetek működése szempontjából alapvető jelentősége van annak, hogy a szervezetnek kik válhatnak tagjaivá, és ezeket a tagokat milyen jogok és kötelezettségek illetik meg. A 4. cikk alapelveként írja elő, hogy a tagállamoknak olyan szabályozási megoldást kell biztosítaniuk, amelyben a közös jogkezelő szervezetek a tagjaik érdekeinek maradéktalan figyelembevételével tevékenykednek, és nem rónak az általuk kezelt jogok tulajdonosaira olyan kötelezettségeket, amelyek a jogosultak jogainak és érdekeinek védelme érdekében objektíve nem szükségesek. Vagyis érdekképviselési jelleggel és a szükségesség/arányosság szempontjait figyelembe véve járnak el.

A jogosultaknak az alábbiakban felsorolt jogokkal kell rendelkezniük, és ezeknek szerepelniük kell az alapító okiratban/tagsági feltételekben is, ráadásul – talán egy kicsit túl is biztosítva – a jogosultak tájékozottságának fokozása érdekében a jogkezelő szervezetnek a képviselési jog megszerzését megelőzően is kell tájékoztatnia a jogairól a tagokat, továbbá az irányelv átültetését követően 6 hónapon belül egyszer azon tagok tekintetében is meg kell tennie ezt, akik már a tagjai. [5. cikk (7). bekezdés]. A jogok lényegében a közös jogkezelő szervezethez való csatlakozás, illetve a jogkezelő szervezettől való elszakadás általános szabályait adják meg.

- A jogosultak teljesen szabad döntésére bízva az irányelv, hogy kiválasszák a számukra megfelelő közös jogkezelő szervezetet, hogy az kezelje azokat a jogokat, jogcsoportokat vagy alkotástípusokat és egyéb teljesítményeket, amelyek képviselését rájuk bízják, még hozzá a választásuk szerinti tagállamok tekintetében, függetlenül attól, hogy melyik tagállamban van a közös jogkezelő szervezet székhelye vagy a jogosult székhelye vagy lakóhelye, illetve a jogosult mely tagállam állampolgára. Ennek nyilvánvalóan gátat szab az a kiegészítés, ami az első tanácsi olvasatban került a szövegbe, hogy az adott közös jogkezelő szervezet az adott jogokat az adott területre vonatkozóan egyáltalán tudja-e kezelni vagy azt objektív indokok alapján elutasítja. E kiegészítés nélkül a jogkezelők egyszerűen működésképtelenné válnának [5. cikk (2). bekezdés]. Továbbra sincs azonban olyan korlátozás a szövegben, amely szerint a jogosult a saját repertoárját ne oszthatná meg, akármilyen szempontok alapján (például a művek piaci értéke alapján). Mivel a jogkezelő szervezet nem utasíthatja el a képviselést (illetve azt nagyon szigorú feltételek alapján teheti csak meg kivételes esetben), ez akár oda vezethet, hogy adott

jogkezelő értéktelen repertoárt lesz kénytelen kezelni, és a vele kapcsolatos költségeket nem tudja kompenzálni a szerző repertoárja értékesebb részeiből befolyó bevételből. Ez a többi tagja érdekeit is sértheti.

- A jogosultak ésszerű, legfeljebb hat hónapos felmondási idő mellett részben vagy teljes körűen felmondhatják a közös jogkezelő szervezetnek adott kezelési megbízást, az előbb említett választási lehetőségeik alapján. A közös jogkezelő szervezet ugyanakkor eldöntheti, hogy az ilyen részleges vagy teljes körű felmondás a felmondási idő leteltét követően csak a pénzügyi év közepén vagy végén lépjen-e hatályba, attól függően, hogy melyikre kerül előbb sor. A részbeni vagy teljes körű felmondás hatályát sem részletezi az irányelv: eszerint pedig bármilyen részletre (művek vagy jogok, felhasználási módok tekintetében bekövetkezhet ez), ami megint csak a hatékonyság csökkenését eredményezheti (a magyar jog jelenlegi szabálya kizárólag a jogkezelésből való kilépést teljes jogok tekintetében engedi). Itt csak röviden utalunk arra a fent már részletezett problémára, hogy egyáltalán nem lehet tudni, hogy ez a nagy szabadságot adó kilépési lehetőség hogyan viszonyul a kötelező közös jogkezelés más irányelvekben lefektetett elvéhez. Ráadásul az 5. cikk (5). bekezdése értelmében ha a jogosult felmondja a képviselőt, akkor nem kötelezhető arra, hogy jogait más jogkezelő szervezetre bízsa, ami kérdés, hogy ez általános szabály-e, és ehhez képest a kötelező közös jogkezelési rendelkezések speciálisak, vagy ez új szabály, amely felülírja a korábbi irányelvi rendelkezéseket.
- Amennyiben a jogosult a megbízás részleges vagy teljes körű felmondásának hatálybalépését megelőzően történt felhasználási tevékenység ellenértékeként vagy az ilyen felmondás hatálybalépését megelőzően kiadott engedély alapján járó összegekre jogosult, az ilyen felhasználási tevékenységek tekintetében a jogosultat változatlanul megilletik egyes jogok, ugyanakkor ebben a szakaszban már természetesen nem élvezheti a tagokkal azonos jogokból fakadó elbánást.³⁰¹
- A jogosultnak minden jog, felhasználási mód, alkotás vagy más teljesítmény vonatkozásában kifejezetten hozzá kell járulnia a képviselőhöz,³⁰² méghozzá bizonyító erővel rendelkező okirati formában (ez a szabály a tanácsi tárgyalások alatt újrafogalmazásra került, érdemi változtatást azonban nem tartalmaz). Itt is szükséges azt megjegyezni, hogy különösen azokban az esetekben, ahol eddig kötelező közös jogkezelés volt, ez a „jog” olyan módon szűkíti a jogkezelés hatékonyságát, és jár negatív hatásokkal a felhasználók költségeire nézve, ami radikális változást hozhat. Ugyanis ez a rendelkezés gyakorlatilag a kiterjesztett közös jogkezelés lehetőségét elveszi a tagállamoktól, ha a korábbi irányelvek szabályait nem speciális rendelkezésként értelmezik (vagyis hogy ez a szabály csak az önkéntes közös jogkezelési modellekre vonatkozna). Tehát több kérdés is felmerül ezzel a rendelkezéssel kapcsolatban. Mindenekelőtt az, hogy mi történik azon jogosultak jogaival, akik nem tettek ilyen tagsági nyilatkozatot? (Itt visszautalunk a magyar Szjt.-ben általánosan érvényesülő kiterjesztettségi elvre.) További kérdés, hogy hogyan viszonyul az irányelv ezen rendelkezése a többi irányelv szabályaihoz (például a Műhold-irányelvhez, amely kötelező közös jogkezelést is előír, illetve kiterjesztett hatályú jogkezelésnek is helyet ad.)

301 5. cikk (4) bekezdés.

302 5. cikk (6) bekezdés.

Álláspontunk szerint egyébként az itt jelzett problémák esetében abból kell kiindulni, hogy a Tervezet a többi irányelvhez való viszonyának kifejezett rendezésére nem törekszik, ez pedig azt jelenti, hogy azok érvényesülését nem kívánja akadályozni, tehát az irányelveket egymásra vonatkoztatva, a jogértelmezés általános elvei szerint kell érteni. Ilyen módon pedig a Tervezet az általános szabályokat rögzíti, az egyes jogok gyakorlása tekintetében a többi irányelv speciális szabályokat tartalmaz, így azokat a Tervezet nem írja felül (konkrétumokra lefordítva: a Műhold-irányelv szabályai elsőbbséget élveznek a Tervezet 5. cikkéhez képest.)

Ebből következően ott biztosan előírhat a nemzeti jog kiterjesztett jogkezelést, ahol ennek uniós jogi háttere is van. Álláspontunk szerint ez ott is lehetséges, ahol ilyenről az uniós jog kifejezetten nem rendelkezik (vagy nem tiltja meg azt). Ez pedig abból következik, hogy ha a jogalkotó lehetővé teszi is a kiterjesztett jogkezelést, és egyúttal biztosítja a kilépés lehetőségét is, nem sérül a jogosult csatlakozáshoz, illetve kilépéshez való rendelkezési joga. Ezt az értelmezést egyébként alátámasztja az is, hogy a tárgyalások során került be a szövegbe a közös jogkezelő szervezet nem tagjaira vonatkozó 6a. cikk, amely azokra a tagokra vonatkozóan alkalmazandó szabályokat tartalmazza, akiket közvetlenül képvisel a szervezet, tehát szükségszerűen kell lennie olyan képviselt jogosultaknak is, akik a fentiek szerint nem tagjai a jogkezelő szervezetnek.

A közös jogkezelő szervezetek tagságára vonatkozóan az irányelv 6. cikke tartalmaz rendelkezéseket, amelynek a legfontosabb elve természetesen a diszkrimináció-mentesség, mivel egyrészt mindenkit (a kompromisszumos javaslat szerint ide értve más jogkezelő szervezeteket és jogosulti szervezeteket is) fel kell venniük, akik teljesítik a tagsági követelményeket, a felvétel pedig csak objektív okok alapján utasítható el, amelyeknek szerepelnie kell az egyébként nyilvánosan hozzáférhető alapokmányban.

A tagság velejárója, hogy a tagoknak hatékonyan részt kell tudniuk venni a közös jogkezelő szervezet döntéshozatali folyamataiban (azt ugyanakkor nem definiálja a tervezet, hogy miben nyilvánulna meg a hatékonyság) és a tagsági formának megfelelő képviseleti arányban kell megjelenniük az egyes szervezetben. (Ez, ha tagnak minősülnek más jogkezelő szervezetek és egyéb jogosulti szervezetek is, komoly egyensúlytalanságot eredményezhet.) Nem jelentéktelen követelmény az sem, hogy a közös jogkezelő szervezetek lehetővé teszik tagjaik számára az elektronikus úton történő kommunikációt, ami nem csak az egyszerű levelezést jelenti, hanem ide kell érteni a tagsági jogok gyakorlása céljából történő kommunikációt is (ezt a nem tag jogosultak számára is biztosítani kell a kompromisszumos javaslat 6a. cikke alapján).

Az irányelv lehetővé teszi a tagok közgyűlésen való részvételi és szavazati jogának korlátozását méltányossági és arányossági alapon (bármit jelentsen is ez ebben az összefüggésben), így a korlátozás történhet a tagság időtartama alapján, illetve a tag által egy meghatározott pénzügyi időszakban kapott, vagy a részére esedékes összegek mértéke alapján, ami ismét abba az irányba hathat (ha nem módosítják), hogy a jelentősebb bevétellel rendelkező jogosultak nagyobb befolyást szerezhessenek a jogkezelő szervezet működésében.

Veszélyforrást jelenthet és emiatt komoly kritikát kaphat a demokratikus részvételre az a szabály, amely szerint a közös jogkezelő szervezet minden tagjának jogában áll bármely más természetes vagy jogi személyt képviselőnek kijelölni abból a célból, hogy a nevében részt vegyen és szavazzon a közgyűlésen. Mindaddig ugyanis, amíg például az egyesületi formában a személyes részvétel elvárt, aligha kerülhet a jogkezelő és a jogosult közé olyan szervezet, amely akár az ő jogait nem az ő akaratának megfelelően gyakorolja. Ezt a problémát érzékelve a kompromisszumos javaslat szerint csak akkor kell lehetővé tenniük a tagállamoknak a kép-

viseletet, ha az nem sérti a hatékony részvételt és a képviselő csak olyan jogokat gyakorolhat, amelyek a képviseltet is megilletik és aszerint szavazhat, amit a tag utasításba ad neki.

Több problémát is felvet az irányelv 7. cikkében foglalt eredeti szabályozás a közös jogkezelő szervezet tagjainak közgyűlésére vonatkozóan. E szerint a közgyűlést legalább egy alkalommal össze kellett volna hívni évente (ami egyébként a nagy szervezetek esetében nem egyszerű és rendkívüli költséggel járó feladat). Ezt a kompromisszumos javaslat 7a. cikke azzal bővítette, hogy a tagállamok lehetővé tehetik, hogy a jogkezelő szervezet tagjai maximum 4 évente tartott választás útján létrehozzanak egy küldöttekből álló köztes fórumot, amely megfelelő arányban reprezentálja az egyes jogosulti csoportokat. Továbbá kiegészült egy olyan könnyítő rendelkezéssel is, hogy ha egy tagállam olyan jogi személy formájában engedi a jogkezelők működését, amely nem ismeri a közgyűlési formát, az a felügyeleti szervre ruházhatja a közgyűlés hatáskörébe utalt feladatokat teljes egészükben. Végül egy olyan kiegészítést is bevezetett, amely szerint ha a jogkezelő szervezetnek a jogosultakat képviselő szervezetek is tagjai lehetnek, akkor lehetőség van arra, hogy ezeknek a jogosultaknak a gyűlése gyakoroljon egyes jogokat a közgyűlés helyett.

A közgyűlés kizárólagos hatáskörébe tartoztak volna a következő feladatok:

- az általános befektetési politika, beleértve a jogokból származó bevételekre tekintettel történő hitel, biztosíték vagy hitelgarancia nyújtását;
- a jogokból származó bevételek terhére történő levonások szabályai;
- az igazgatók kinevezése és felmentése, valamint a díjazás jóváhagyása és egyéb juttatásai, így a természetbeni juttatások, a nyugdíjfolyósítás, a más juttatás folyósításához való jog és a végkielégítéshez való jog;
- a közös jogkezelő szervezet tevékenységének ellenőrzése azáltal, hogy dönt – legalább – a könyvvizsgáló kinevezéséről és visszahívásáról, valamint az éves átláthatósági jelentés és a könyvvizsgálói jelentés jóváhagyásáról;
- a közös jogkezelő szervezet alapokmányának módosításainak jóváhagyása, a tagsági feltételek módosításai, amennyiben e feltételeket nem az alapokmány rendezi.

Fontos kérdés lehet az, hogy összhangban állhat-e egy olyan szabályozási megoldás ezekkel az előírásokkal, amely nagy részben kiveszi a döntés lehetőségét a jogosultak kezéből a levonásokkal kapcsolatban. A közgyűlés döntött volna a következőkről is, kivéve, ha a felügyeleti szerv hatáskörébe utalják a következőkről való döntést:

- a jogosultakat megillető összegek felosztási szabályzata;
- a jogosultakat megillető azon összegek felhasználása, amelyek egyébként nem oszthatók fel;
- az igazgatótanács tagjainak vagy az ügyvezető igazgatónak a kinevezése vagy felmentése.

A 8. cikk eredeti szövege szerint felügyeleti szervet kötelező létrehoznia egy bizonyos szervezeti méret felett a közös jogkezelő szervezeteknek, amely felelős a közös jogkezelő szervezetben vezetői feladatokkal megbízott személyek tevékenységének és kötelezettségeik teljesítésének folyamatos figyelemmel kíséréseért, ahol szintén a kiegyensúlyozott képviselő elvének kell érvényesülnie, és különös tekintettel kell lenni az összeférhetetlenségi szabályokra. A tagállam az eredeti javaslat szerint dönthet úgy, hogy nem teszi kötelezővé az ilyen szerv létrehozását, ha az adott jogkezelő szervezet a mérleg-fordulónapján az alábbi három kritérium közül kettő esetében nem lépi túl a küszöbértékeket: a) mérlegfőösszege: 350 ezer euró; b) nettó árbevétele: 700 ezer euró; c) a pénzügyi év során az alkalmazottainak átlagos száma: tíz.

A felügyeleti szerv legalább a következő feladatokat kellett volna, hogy ellássa:

- a) a közös jogkezelő szervezet által bármely ingatlanbeszerzés jóváhagyása;
- b) leányvállalatok alapításának, más gazdálkodó egységek, illetve más gazdálkodó egységek tulajdonrészei vagy az azokban fennálló jogok megszerzésének, illetve összeolvadások és szövetségek jóváhagyása;
- c) hitelfelvétel, hitelnyújtás, biztosíték vagy hitelgarancia nyújtásának jóváhagyása.

Ezeket azonban mind törölték a kompromisszumos javaslatból, és a közgyűlés (helyesebben: legfőbb szerv) feladatává tették, ilyen módon a felügyeleti szervnek lényegében csak delegált feladatai vannak, továbbá a vezetők tevékenységének nyomon követése, különös tekintettel a közgyűlés döntései végrehajtásának nyomon követésére.

A 9. cikk alapján a jogkezelő szervezetek vezetőinek a visszaélések elkerülése érdekében számos általános elv mentén kell végeznie a tevékenységét, vagyis megbízható és körültekintő módon, megbízható adminisztratív és számviteli eljárások, továbbá belső ellenőrzési mechanizmusok alkalmazásával, kiemelt figyelemmel az összeférhetetlenségi szabályokra. Kissé fura módon sikerült úgy megfogalmazni a szabályt, hogy ezek a felügyeletet végző vezetőkre nem vonatkoznak. A vezetőknek erősen vitathatóan minden évben részletes vagyony nyilatkozatot kell tenniük a felügyeleti szerv felé a közös jogkezelő szervezettel kapcsolatos bármilyen vagyonmozgásról, amelyben személyesen érintettek.

Kulcselemez az irányelvnek a 10. és soron következő cikk, amelyek a jogokból származó bevételek (gyakorlatilag a jogdíjak és díjigények) beszedésére és felhasználására vonatkoznak. Az általános gondossági kötelezettség kiterjed arra is, hogy a jogkezelő szervezetnek elkülönítve kell tartania a saját vagyonát, a kezelési szolgáltatásaiból származó bevételeket és az egyéb tevékenységekből eredő bevételeket, illetve a jogokból származó bevételeket és a befektetéseiből származó bevételeket. A jogkezelési tevékenységből származó bevételeket és a befektetéseket kizárólag a kezelési költségekkel lehet csökkenteni. A szövegből az következik, hogy a befektetések kiterjedhetnek a jogokból származó bevételre is (a felosztás előtt), de ezeknek a befektetéseknek a tagok érdekét kell szolgálnia és a lehető legbiztonságosabbnak kell lennie.

A jogkezelő szervezetek és tagjaik közti megállapodásoknak a 11. cikk szerint kell szabályoznia a bevételre vonatkozó levonásokat, így különösen a szociális, kulturális vagy oktatási szolgáltatások finanszírozását, de ezeket méltányos feltételekkel kell nyújtani, és azoknak is hozzáférést kell biztosítani, akik részben vagy teljes körűen felmondták a jogok, jogcsoportok, alkotástípusok vagy egyéb teljesítmények kezelésére vonatkozó megbízásukat a közös jogkezelő szervezetnél, bár a hozzáférési feltételek kialakítása során a jogkezelő szervezet figyelembe veheti a szóban forgó jogosultak jogaiból származó bevételeket és a jogok kezelésére vonatkozó megbízás tartamát. A felosztás során érvényesítendő alapelvek a rendszeresség és a gondosság. Általános – ugyanakkor vitatott – elvárás, hogy a jogkezelő szervezet a díj befolyásától számítva évente egyszer legalább osszon fel jogdíjat. Ennek az az objektív akadálya lehetséges, ha a felhasználói adatközlés, a jogok vagy a jogosultak azonosítása, illetve a művekre és egyéb teljesítményekre vonatkozó információknak a jogosultakkal való összekapcsolásával összefüggő okok akadályozzák.

Az irányelv egyértelműen rögzíti, hogy a díjat legalább 5 évig kell úgy tartani, hogy az felosztható legyen. (A kompromisszumos javaslat szerint 3 évig kell rendelkezésre állnia ezeknek az összegeknek.) Ez szintén problémát okozhat a hatályban lévő magyar szabályozás és a leendő irányelv összhangjának megteremtésekor – különösen az NKA felé átadandó díjak

vonatkozásában, ugyanakkor az uniós szinten szerteágazó megoldások miatt itt is erős vitára lehet számítani.

Az irányelv-tervezet 3. fejezete csak igen röviden foglalkozik a más közös jogkezelő szervezet nevében végzett képviselet gyakorlásával, ami alapvetően azt jelenti, hogy a kölcsönös képviseleti szerződések rendszerét az uniós jogalkotó bizonyos szinten szabályozni kívánja (és egyúttal, hogy a fenntartását megengedhetőnek tartja), ami a teljes rendszer szempontjából meghatározó jelentőséggel bír. Az itt elsődlegesen érvényesülő elv a diszkriminációttilalom és a transzparens elszámolás. A 14. cikk szerint a más jogkezelő javára teljesítendő bevételekből nem lehet levonást eszközölni (kivéve, ha ahhoz hozzájárul a másik szervezet).

A felhasználókkal való kapcsolatot szintén csak egyetlen, azonban az előzőeknél jóval kimerítőbb cikk (15. cikk) szabályozza, amely szintén sok vitát indukál. Az itt érvényesülő alapvető elv a jóhiszeműség és a szükséges tájékoztatás, az objektív feltételek alapján való engedélyezés. A díjszabásnak – feltéve, hogy kizárólagos jogok engedélyezésére vonatkozik – tükröznie kell az átruházott jogok és a közös jogkezelő szervezet által nyújtott szolgáltatás értékét. A díjigények esetében a javaslat eddig nem látott rendelkezést tartalmaz, mivel ha egy tagállam nem maga állapítja meg a díjak mértékét, akkor az átruházott jogok gazdasági értékére figyelemmel kell megállapítani azt. (A felhasználók vonatkozásában is érvényesülnie kell az elektronikus kommunikáció lehetőségének.)

Az 5. fejezet a jogkezelő szervezet átlátható működését szolgálja és részletesen meghatározza azt, hogy a jogosultakat, illetve a képviselt közös jogkezelő szervezeteket milyen adatokról kell tájékoztatni:

- a) bármely olyan személyes adat, amelynek használatára a jogosult felhatalmazta a közös jogkezelő szervezetet, beleértve a jogosult azonosítása és elérése céljából történő használatot is;
- b) a jogosult nevében beszédett, jogokból származó bevétel;
- c) a jogosultat a kezelt jogok és a felhasználás módja alapján megillető és a közös jogkezelő szervezet által az érintett időszakban kifizetett összegek;
- d) azon időszak, amely során a jogosult megillető összegek alapjául szolgáló felhasználásra sor került;
- e) a kezelési költségekre vonatkozó levonások az érintett időszakban;
- f) a kezelési költségekre eltérő célra vonatkozó levonások az érintett időszakban, ideértve a nemzeti jogszabályok által előírt, szociális, kulturális vagy oktatási szolgáltatások célját szolgáló levonásokat;
- g) a jogosultat megillető azon összegek, amelyek az adott időszakban esedékesek;
- h) a rendelkezésre álló panaszkezelési és vitarendezési eljárások.

A 17. és a 18. cikk végül jelentős mértékben átalakult, ugyanis az előbbibe kerültek a más közös jogkezelő szervezet számára képviseleti szerződés fennállása esetén adandó információk, és az utóbbiba a jogosultaknak, illetve a felhasználóknak, valamint a más közös jogkezelő szervezeteknek biztosítandó információk, aminek eredményeként a kötelezően közzétendő információk köre jelentős mértékben szűkült is.

Mindezekon túlmenően a jogkezelő szervezetnek számos információt online elérhetően naprakészen kell biztosítania a nyilvánosság részére is. Ezek a következők:

- a) a létesítő okirat;
- b) a tagsági feltételek és a jogok kezelésére vonatkozó megbízás felmondásának feltételei, ha azt az alapokmány nem tartalmazza;

- c) a 9. cikkben említett személyek felsorolása;
- d) a jogosultakat illető összegek felosztásának szabályai;
- e) a kezelési költségekre vonatkozó szabályok;
- f) a jogokból származó bevételekből történő – kezelési költségnek nem minősülő – levonások szabályai, beleértve a szociális, kulturális és oktatási szolgáltatások célját szolgáló levonásokat;
- g) a rendelkezésre álló panaszkezelési és vitarendezési eljárások.

Az irányelv még ezzel sem elégszik meg, és egy éves átláthatósági jelentés készítését is követeli a jogkezelő szervezetektől a 20. cikk alapján, amelynek a könyvvizsgálói vizsgálatot követően szintén elektronikusan hozzáférhetőnek kell lennie. Ennek tartalmát az irányelv I. melléklete részletezi. Ennek egy különleges jelentést is tartalmaznia kell, amely elsősorban a szociális, kulturális és oktatási célra levont összegek felhasználására vonatkozik, és legalább az I. melléklet 3. pontjában meghatározott információkat tartalmazza.

4.3.2. A több területre kiterjedő engedélyezés rendszere az irányelv tervezete szerint

Az irányelv III. címe alatt szabályozott rendszer – még ha nem is feltétlenül az ebben foglalt szabályok – hozhatja a legfontosabb újdonságot a közös jogkezelés szabályozási rendszerébe. Bár előre kell azt bocsátanunk, hogy az itt megjelenő szabályok többsége nem egy jövőbeli, a Bizottság által csupán vizionált rendszer részét képezik, hanem egy sok szempontból már ma is működő rendszer kodifikációjának tekinthetők.

Ez a rendszer szűkebb hatályú, mint az irányelv előző címei: kizárólag a zeneművek szerzői jogaira vonatkozik. Tehát sem az előadóművészi, sem a hangfelvétel-előállítói teljesítmények nem tárgyai közvetlenül, bár nyilvánvaló, hogy ezek engedélyezési modelljeire is ki fog hatni. Az irányelv csak a zeneművek online hozzáférhetővé tételére vonatkozó felhasználásokra vonatkozik, ami az értelmező rendelkezések 1) pontja szerint az Infosoc-irányelv 2. és 3. cikkében meghatározott jogokat jelenti, feltéve, hogy azok gyakorlása szükséges az online zene-szolgáltatáshoz. Tovább szűkíti a rendelkezések hatályát az a szabály, amely szerint csak olyan esetben alkalmazandók, amikor a felhasználás több EGT-tagállam területére terjedne ki.

A szabályok nem anyagi jogi jellegűek, ami azt jelenti, hogy nem foglalkoznak a területiális hatály felszámolásával (e tekintetben nem választanak modellt a korábban tárgyaltak közül), ugyanakkor adotttnak veszik, hogy az egy jogkezelő szervezet által megadott engedély több ország földrajzi területére kiterjedhet. Ez pedig csak úgy lehetséges, hogy a jogkezelő szervezetek között fennálló/létrehozandó kölcsönös képviselési szerződéseken keresztül továbbra is jogosítják egymást a másik területére való engedélyezésre, ami anyagi jogi szempontból megalapozhatja a több területre kiterjedő tevékenységüket. Az irányelv közvetve hat a kölcsönös képviselési szerződések tartalmára is, mert így már nem csak hogy tilos a területi exkluzivitás kikötése, hanem a jogkezelők arra kapnak ösztönzést, hogy kifejezetten jogosítsanak másokat több területre kiterjedően és párhuzamosan. Ilyen módon az irányelv a problémakör legfontosabb kérdését kikerülni látszik, ugyanakkor az előbb említett körülményeket adotttnak véve, számos részlettel foglalkozik.

Itt újra utalni kell arra, hogy az irányelv eredeti szövege nem tartalmaz arra vonatkozó rendelkezéseket, hogy a kötelező közös jogkezelés rendjét miként érintik a szabályai. Meg-

látásunk szerint ugyanis azok a szabályok, amelyek a több területre történő engedélyezést lehetővé teszik, nem zárják ki azokat a megoldásokat, hogy egy, a jogokat több területre megszerző jogkezelő szervezet gyakorolja ezeket a jogokat, de ezek csak a területi jogkezelő szervezettől származhatnak, hiszen a jogosultak ab ovo nem gyakorolhatják a jogokat egyedileg. E rendelkezések azonban még változhatnak.

Ugyanez a kérdés a kiterjesztett hatályú közös jogkezeléssel kapcsolatban is feltehető. Álláspontunk szerint a nemzeti jogkezelő szervezet csak kifejezett nemzeti rendelkezés által lehetővé tett esetekben adhatja át a repertoárja egy részét más jogkezelő szervezetnek, mivel a saját jogkezelésének kiterjesztett hatálya egyébként elsősorban azáltal indokolható, hogy ez a tevékenysége szoros állami felügyelet alatt áll. A rendelkezések azonban itt is változhatnak.

A rendszert a javaslat adminisztratív oldalról és az engedélyezési rendszer oldaláról is megközelíti. Az utóbbi szabályok tűnnek érdemibb rendelkezéseknek, ezért ezeket tárgyaljuk először. A 28–32. cikkek elsősorban azokkal a helyzetekkel foglalkoznak, amikor egy jogkezelő szervezet maga nem alkalmas a jogosításra több területre vonatkozóan, hanem ezt a lehetőséget átadja másnak. A 28. cikk szerint a jogkezelő szervezetek – részletes adminisztrációs előírások mellett – azonban már arra is megbízást adhatnak más jogkezelő szervezetnek, hogy a zenei repertoárjában található zeneművek online jogaira vonatkozóan ne csak annak a letelepedése szerinti országban, hanem más területre vonatkozóan is érvényes engedélyt adjon ki.

Ha egy olyan közös jogkezelő szervezet, amely saját maga nem ad ki vagy nem kínál a saját zenei repertoárjában található zeneművek online jogaira vonatkozóan több területre érvényes engedélyeket (akár saját döntése okán, akár amiatt, mert működése nem felel meg az erre vonatkozó feltételeknek), felkérhet a követelményeknek megfelelő másik közös jogkezelő szervezetet arra, hogy kössön vele képviseleti megállapodást e jogok képviselésére. A felkért közös jogkezelő szervezetnek el kell fogadnia az ilyen felkérést, ha egyébként már kiad vagy kínál több területre érvényes engedélyeket. A szabály eredeti változata nagyon szigorú volt abból a szempontból, hogy a felkért közös jogkezelő szervezet által a felkérő közös jogkezelő szervezet részére nyújtott szolgáltatás kezelési díja nem haladhatta volna meg a felkért közös jogkezelő szervezetnél a felkérő közös jogkezelő szervezet repertoárjának kezelése során indokoltan felmerülő költségeket, és egy ésszerű mértékű haszonkulcsot, ami végső soron azt jelenti, hogy a kezelési költség mértéke nem a kezelő, hanem a megbízó jogkezelő kezelési költségéhez igazodik (ez a kezelő szempontjából nem feltétlenül előnyös megoldás). A kompromisszumos javaslat szerint a megbízott közös jogkezelőnek ugyanazon feltételekkel kell hozzáférhetővé tennie a műveket, mint ahogy a saját repertoárját teszi hozzáférhetővé és nem haladhatja meg a díj az ő kezelési költségét.

Szólni kell itt arról, hogy a Bizottság korábbi jogharmonizációs lépéseivel szemben megfogalmazott egyik legsúlyosabb aggály volt, hogy a kis repertoárok védelmében nem épít be garanciákat a szabályozásba, ilyen módon pedig lényegében csak a nagy, nemzetközileg is ténylegesen hasznosítható repertoárok még nagyobb sikerét segíti, de a kis (kevesek által beszélt nyelven hozzáférhető) repertoárok esetében a hozzáférhetőséget szűkítheti, ami összességében az európai, és a kis repertoárok vonatkozásában a nemzeti kulturális sokszínűség megőrizhetőségét akadályozza. Az irányelv-tervezet jelenlegi megoldása, egy kvázi-kényszer bevezetése arra, hogy a több területre engedélyező jogkezelő szervezet – felkérés esetén – ne utasíthassa el egy kis repertoár képviseletét, részleges megoldást kínálhat erre a problémára, hiszen így a „nemzeti” jogkezelőn múlik, hogy maga tud-e, kíván-e több területre engedélyezni, vagy átadja a repertoár engedélyezését valamely nagyobb szervezetnek. A jelenlegi költségviselési konstrukció még mindig hordozza magában azt a veszélyt, hogyha a kis reper-

toárok nem maradnak a nemzeti jogkezelőnél több területre kiterjedő engedélyezés esetén, és a kezelés költségei a multiterritoriális jogkezelőéhez fognak igazodni, az engedélyezés költsége (ide értve a jogkezelői és a felhasználói költségeket is) e repertoárok tekintetében megnőhet, ami még mindig a felhasználásuk csökkenése irányában hathat.

Ebből a szempontból az irányelv tervezete félmegoldást vagy legalábbis egy csonka biztosítékot tartalmaz csak a kis repertoárok fennmaradása érdekében. (Ha ez bekövetkezik, az közvetve értelemszerűen a magyar jogosultak számára felosztható díjakon, még közvetettebben pedig a kulturális célra fordítható összegeken is jelentősen módosíthat.) További probléma ezzel az egyirányú kötelezéssel, hogy így a nemzeti jogkezelők nincsenek rákényszerítve a repertoár átadására, ha ők maguk nem képesek a multiterritoriális engedélyezésre. Ezt természetesen nem egy pillanatnyi állapot kellene, hogy befolyásolja, de bizonyos türelmi időt követően szükséges lenne az, hogy valamilyen módon megoldott legyen a repertoár bekerülése a nemzetközi rendszerbe. Megoldása lehet, ha a jogosult korlátozhatja az online megbízását a társaság területére. Ugyanez fordítva is igaz: ha az átadás megtörtént, időközben pedig a jogkezelő szervezet alkalmassá vált a több területre való engedélyezés működtetésére, nem lenne haszontalan lehetővé tenni számára, hogy visszavegye a repertoárt. Végso soron pedig, ha a megbízott jogkezelő nem hatékony valamilyen okból kifolyólag, az „anya”-jogkezelőnek legyen joga a repertoár visszavonását követően más multiterritoriális engedélyezőnek biztosítani a képviselést. Ezek lehetővé tétele nélkül óriásira nő az esélye annak, hogy az irányelv hatályba lépését követően röviddel felkészült jogkezelők képviselési megszerzését követően ismét bemerevedik az uniós jogkezelési piac és egy még inkább centralizált, több országra kiterjedő monopolrendszerben minden érdekelt érdekei tovább romlanak.

A jogkezelő szervezet a 30. cikk szerint nem teheti meg, hogy nem gyakorolja a rendelkezésre bízott jogokat több területre kiterjedően, mert ha ezt teszi legalább egy évig (a módosított javaslat szerint az irányelv hatályba lépésétől számított egy éven belül), a jogosult maga is újra gyakorolhatja ezeket, vagy átadhatja más képviselőnek, esetleg más közös jogkezelő szervezetnek. (Itt tehát nem arról van szó, hogy a jogkezelő szervezet vonhatná vissza az átadott repertoár képviselését!) Kérdéses lehet, hogy ez a szabály azt jelenti-e, hogy ez akkor történhet meg, ha a jogkezelő szervezet kifejezetten az érintett szerző jogait nem gyakorolja, vagy általában nem gyakorolja a jogokat több területre kiterjedően. Illetve következik-e ebből az, hogy a jogkezelő szervezetnek aktívan tennie kell azért, hogy a jogokat gyakorolja (azaz keresnie kell-e felhasználót). Ha a jogkezelő szervezet ilyen módon elveszíti esetleg a több területre való engedélyezés jogát, az még nem gátolja az egy (feltételezhetően a saját) területre való engedélyezésben.

Ugyan az irányelv tervezete több helyen is utalt arra, hogy a jogkezelési tevékenység egy része átadható, azaz a jogkezelő szervezet más szervezetre bízhatja a több területre kiterjedő tevékenysége egy részét, azt nem mindenütt tette egyértelművé, hogy e szervezetekre is alkalmazandók a közös jogkezelő szervezetekre vonatkozó rendelkezések. A 31. cikk csak a leányvállalatok által végzett tevékenységre vonatkozóan írja elő egyes szabályok kifejezett alkalmazásának kötelezettségét. Joggal merülhetett fel az az aggály, hogy ha nem minden formában történő engedélyezésre vonatkoznak a szabályok, az nem fog-e súlyos visszaélésekhez, végso soron a szabályozás kiüresedéséhez vezetni? A kiszervezés általános lehetőségéről szóló 27. cikk törlésre került a tervezetből.

Végül e körben meg kell említeni a 32. cikket, amely szerint a zeneművek online jogaira vonatkozó, több területre érvényes engedélyeket kiadó közös jogkezelő szervezet nem köteles

az online zeneszolgáltatóval kötött megállapodásban szereplő engedélyezési feltételeket precedensként használni más típusú szolgáltatások esetén, ha az online zeneszolgáltató olyan új típusú szolgáltatást nyújt, amely kevesebb mint három éve áll a fogyasztók rendelkezésére.

Mi következhet ebből? Ha nem ilyen, új típusú szolgáltatást nyújt a zeneszolgáltató, akkor a korábbi megállapodást más típusú szolgáltatásaira precedensként kell használni? Miért kell egyáltalán más típusú szolgáltatásokra egy megállapodást precedensként alkalmazni? Mondható, hogy ez a szabály sem az új üzleti modellek, sem az adaptív díjszámítási módszerek fejlesztését nem segíti.

Végül figyelmet érdemel az irányelv-tervezet 33. cikke, amely szerint a IV. cím szabályai nem lennének alkalmazandók azokra a közös jogkezelő szervezetekre, amelyek a szükséges jogok önkéntes összevonása alapján, az EUMSZ 101. és 102. cikkében meghatározott versenyjogi szabályokkal összhangban, több területre érvényes engedélyt adnak ki zeneművek azon online jogaira vonatkozóan, amelyekre a műsorszolgáltatónak abból a célból van szüksége, hogy televízió- és rádióműsorait az eredeti sugárzással egyidejűleg vagy azt követően, továbbá az eredeti sugárzás kiegészítésére általa előállított egyéb online tartalmakat nyilvánosságra hozza vagy a nyilvánosság számára elérhetővé tegye. Témánk szempontjából ez talán az egyik legrelevánsabb rendelkezés, amely ráadásul már ma is jelentős piaci szegmensre vonatkozna. A szabály célja tehát az, ha egy rádió- vagy televízió-szervezet sugárzási engedélyt kap, akkor ugyanattól a helyi közös jogkezelő szervezettől kapjon engedélyt a kiegészítő digitális szolgáltatásokra is. Lényegében ez az egyetlen remény arra, hogy valamilyen online jogosítás megmaradhat a kis társaságoknál, ami a nemzeti közszolgálati médiaszolgáltatók számára is fontos lehet.

A 22–26. cikkek lényegében a lehető legpontosabb módon történő képviselést, engedélyezést és elszámolást követelik meg azon szervezetek tekintetében, akik a többterületi online felhasználás engedélyezését végezni kívánják. Ezek közé tartoznak a következők:

- az ilyen engedélyek adminisztrációjához szükséges adatok hatékony és átlátható módon való elektronikus feldolgozása, beleértve a repertoár (a zeneművek, a jogok, egyedi azonosítók, jogtisztázás) azonosítását és felhasználásának figyelemmel kísérését, a felhasználók felé történő számlázást, a jogokból származó bevételek beszedését és annak a jogosultak közötti felosztását (22. cikk);
- az online zeneszolgáltatók, a jogosultak és más közös jogkezelő szervezetek részére elektronikus úton olyan időszerű tájékoztatása, ami lehetővé teszi az általa képviselt online zenei repertoár (zeneművek, jogok tagállamok) azonosítását (23. cikk);
- a felhasználás nyomon követése, erről a felhasználóktól jelentés bekérése, és elektronikus számla kibocsátása (25. cikk);
- részletes jelentés adása a megvalósult felhasználásokra vonatkozóan a jogosultaknak, részletes elszámolással (26. cikk).

A 27. cikk szerint a jogkezelő szervezet mindezeket a feladatokat akár mással is elvégeztetheti („kiszervezheti”), ugyanakkor a felelőssége ezen szervezetek tevékenységéért változatlanul fennmarad.

Az ilyen, több területre kiterjedő engedélyezést végző közös jogkezelő szervezetek esetében a hatósági felügyelet működése lehet további kérdés, bár az irányelv-tervezet 21. cikk (2) bekezdése rögzíti, hogy a felügyeletnek ki kell terjednie arra is, hogy a multiterritoriális engedélyezést végző szervezetek megfelelnek-e az irányelvi kritériumoknak. A tárgyalások

folyamán a kompromisszumos javaslatba bekerült 39a. cikk sem nyújt e tekintetben megnyugtató megoldást, ugyanis csak arról szól, hogy a hatóságok a saját területükön letelepedett jogkezelőkkel szemben léphetnek fel (értelemszerűen csak az irányelv hatálya alá tartozó szabályok alkalmazása tekintetében).

Ezzel kapcsolatban több további gyakorlatias kérdés is felmerül, amelyekre az irányelv nem ad választ. Mindenekelőtt az, hogy amennyiben a szabályok csupán minimumharmonizációt valósítanak meg, és egy tagállam e szintet meghaladó, szigorúbb feltételeket szab, mint amit az irányelv megkövetel a területén letelepedett jogkezelő szervezetek vonatkozásában, azok érvényesülését számon kérheti-e azokon is, akik nem letelepedettek, de szolgáltatásuk kiterjed az adott tagállam területére. (A megoldás hasonlít az AVMSZ³⁰³ irányelv alapján az Mttv.-be bekerült eljáráshoz a más tagállamban letelepedett médiatartalom-szolgáltatással szemben.)³⁰⁴ Az irányelv-tervezet nem tartalmaz ezt kizáró rendelkezést, amiből arra lehet következtetni, hogy itt a Szolgáltatási irányelv szabályai lehetnek irányadók, vagyis ezek a feltételek nem alkalmazhatók. Ilyen módon pedig egy szigorúbb nemzeti szabályozás az ellen hathat, hogy a jogkezelők az adott országban letelepedve nyújtsanak szolgáltatást. Bár a fentiek szerint indokoltsága van, mégis ilyen szigorúbb szabályozásnak minősülhet például a magyar jogban az egyesületi működési forma, a nyilvántartásba vétel részletes feltételei, a felügyeleti díj, a felügyeleti bírság fizetésének kötelezettsége, de akár ide tartozhatnak a szociális, kulturális levonásra vonatkozó kötelezettségek is. Ezt a magyar jogalkotónak is meg kell fontolnia az irányelv átültetése során.

Azt sem rendezi továbbá az irányelv, hogy a több területre szolgáltatást nyújtó jogkezelő szervezetek esetében melyik lesz az a hatóság, amelyik eljárhat, esetleg minden hatóság eljárhat-e, amelynek területére a jogkezelő szervezet tevékenysége kiterjed, valamint hogy a hatóságoknak milyen módon kell együttműködni. (Ugyanakkor van az irányelvben preambulum rendelkezés a helyi felügyelet érinthetlenségére.) Szintén csak részmegoldás született eddig a 39a. cikk kiegészítése során, amely szerint ha egy hatóság azt érzékeli, hogy egy olyan jogkezelő szervezet, amely nincs nála letelepedve, de szolgáltatást nyújt a területére, nem annak az országnak a jogával összhangban végzi a tevékenységét, amelyben letelepedett és amely összhangban áll az irányelvvel (tehát akár a letelepedés szerinti tagállam többszabályaival sem), akkor ezt jelezheti a másik, letelepedés szerinti tagállam hatósága felé. Önmagában az is probléma, hogy ha egy másik tagállam jogának való megfelelést kell vizsgálnia a hatóságnak, komoly adminisztratív terhet keletkeztet (azon kívül, hogy olyan szintű szakmai felkészültséget kíván meg a közigazgatástól, ami aligha elvárható). Talán az következik ebből a rendelkezésből, hogy a jelzésen kívül nincs hatásköre ilyen esetben a szolgáltatás helye szerinti tagállam hatóságának. Ugyanakkor arról továbbra sem rendelkezik a szabály, hogy ha a jogkezelő szervezet működése a szolgáltatás célországa szerinti szabályoknak sem felel meg, akkor mi a teendője a hatóságnak. Ez a felügyeleti hatáskörök nehezen áttekinthetőségéhez, végső soron a felügyelet szintjének csökkenéséhez vezethet. E szempontból az irányelv – más, hasonló tartalmú irányelvekhez képest mindenképp – komoly szabályozási hiányosságokat tartalmaz még mindig.

303 A tagállamok audiovizuális médiaszolgáltatások nyújtására vonatkozó egyes törvényi, rendeleti vagy közigazgatási rendelkezéseinek összehangolásáról szóló 2010. március 10-i 2010/13/EU európai parlamenti és tanácsi irányelv.

304 Mttv. 176–180. §.

A sorozatban eddig megjelent kötetek

1. Apró István (szerk.): *Határon túli magyar nyelvű médiumok 2010/2011* (2012)
2. Dobos Ferenc: *Nemzeti identitás, asszimiláció és médiahasználat a határon túli magyarság körében 1999–2011* (2012)
3. Csink Lóránt – Mayer Annamária: *Variációk a szabályozásra. Önszabályozás, társszabályozás és szabályozó hatóság a médiajogban* (2012)
4. Sarkady Ildikó – Grad-Gyenge Anikó: *A média-értéklánc szerzői jogi vonatkozásai* (2012)
5. Koltay András (szerk.): *A médiaszabályozás két éve (2011–2012)* (2013)
6. Paál Vince (szerk.): *Magyar sajtószabadság és -szabályozás 1914–1989* (2013)
7. Horváth Attila: *A magyar sajtó története a szovjet típusú diktatúra idején* (2013)
8. Koltay András – Nyakas Levente (szerk.): *Összehasonlító médiajogi tanulmányok A „közös európai minimum” azonosítása felé* (2014)
9. Dobos Ferenc – Megyeri Klára: *Nemzeti identitás, asszimiláció és médiahasználat a határon túli magyarság körében 2.* (2014)

Médiatudományi Intézet, Budapest
A kiadásért felel Nyakas Levente
Tördelő: Varga Ákos
Megjelent 10,75 (B/5) ív terjedelemben, 200 példányban.
Médiatudományi Könyvtár: ISSN 2063-5222
Médiatudományi Könyvtár 10.: ISBN 978-615-530-206-0